

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2019-YL-211

1960 ASKERİ DARBESİNDE KAMUOYU OLUŞTURMA
PROJESİ: PROPAGANDA

HAZIRLAYAN
Fatma ÇELİK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fatma ÇELİK tarafından hazırlanan “1960 Askeri Darbesinde Kamuoyu Oluşturma Projesi: Propaganda” başlıklı tez, 24.09.2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Seher AKÇA	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Ahmet TOKSOY	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarihsayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2019

Fatma ÇELİK

ÖZET

1960 ASKERİ DARBESİNDE KAMUOYU OLUŞTURMA PROJESİ: PROPAGANDA

Fatma ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN
2019, XX+194 Sayfa

Geçmişten günümüze kadar tarih sahnesinde aktif rol oynayan propaganda yöntemi, bir öğretiyi yaymak için kullanılmıştır. Propaganda bir kast, tasarı ve amaç doğrultusunda siyasal, sosyal ve kültürel çerçeveye göre şekillenir. Bir bitkinin toprağa ekilerek filizlenmesi gibi muhalefet, propagandanın bir tehdit unsuru oluşturma potansiyelini her zaman kullanmış, fikrin kitle üzerinde yayılıp kabul ettirilmesi sağlanmıştır.

27 Mayıs 1960'da genç subaylar, ülkenin demokrasi yolundan saptığı iddiası ile askeri bir darbe gerçekleştirmişlerdir. Bu darbe sonrasında Yassıada'da kurulan Mahkemelerde tarihe kara bir leke olarak geçen davalar görülmüş ve sonrasında başta Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idama mahkûm edilmiştir. 1960 Darbesini meşrulaştırma yani kamuoyunda haklı gösterme girişimlerinde propaganda yöntemlerinin aktif olarak kullanıldığı ve başarı kazanıldığı bilinen bir gerçektir.

Araştırmamızın temelini, DP iktidarının ve dönemin karşı kaşıya kalmış olduğu 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni meşrulaştırma girişimlerinin materyalleri oluşturacaktır. Bu materyaller karikatür, resim, özellikle de kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisinden faydalanılan radyo, televizyon, filmler, broşürler, dergiler bunlara ek olarak yazı, politik konuşmalar, kitaplar ve dönemin gazete manşetleri, paralar, pullar, şarkılar, marşlardır. Hazırlanacak olan tezde propaganda ve DP arasındaki ilişkiden kesitler sunulacak, konu detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Propaganda, 1960, Darbe, Adnan Menderes, Demokrat Parti.

ABSTRACT

THE PROJECT OF PUBLIC OPINION IN THE 1960 MILITARY COUP: PROPAGANDA

Fatma ÇELİK

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

2019, XX+194 pages

Propaganda that plays an active role on the stage of history was used to spread a doctrine from the past to the present. Propaganda is shaped according to the political, social and cultural framework for a caste, design and purpose. The opposition, like the planting of a plant in the soil, has always used the potential of the propaganda to create a threat, and the idea has been spread over the mass.

On 27 May 1960, the young officers carried out a military coup with the claim that the country had deviated from the path of democracy. In the aftermath of this coup, the cases leaving a black mark on history were seen in the courts established in Yassıada, and Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu and Hasan Polatkan were sentenced to death. It is a well known fact that propaganda methods are actively used and success has been gained in attempts to legitimize and justify the 1960 coup in public opinion.

The basis of our research will be the materials of the Democrat Party government and attempts to legitimize the coup of 27 May 1960 that was faced in that period. These materials are cartoons, paintings, and especially radio, television, films, brochures, magazines benefited from the impact of mass media on society; and in addition to these, there are articles, political speeches, books and newspaper headlines, coins, stamps, songs, anthems. In the thesis to be prepared, the sections of the relationship between propaganda and the Democrat Party will be presented and the subject will be discussed in detail.

KEYWORDS: Propaganda, 1960, Coup, Adnan Menderes, The Democratic Party.

ÖNSÖZ

Hazırlamış olduğum tez konusunun seçiminde, tez çalışmam sırasında dönemin kaynaklarından olan propaganda kitapları, karikatür dergisi, pullar ve ilk gün zarf örneklerini kişisel arşivinden kullanımı konusunda izin vererek paylaşımda bulunan danışman hocam Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN'a katkılarından dolayı saygılarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Tez sürecinde her zaman desteğini hissettiğim Şube Müdürü Gülay GÜNDEAY'a ve Öğretim Görevlisi Eda YAPICI'ya teşekkür ederim.

Ayrıca eğitim öğretim hayatım boyunca her türlü desteğini, sabır, sevgi ve saygılarını benden esirgemeyen aileme, saygıdeğer Ablam Yasemin İDE'ye, lisans eğitim ve öğretim süreci boyunca ve tez çalışmam için kaynak paylaşımında yardımlarını esirgemeyen tarih öğretmeni Emre TEKİN'e, manevi olarak destek olan sevgili arkadaşım avukat Bircan TEKE'ye ve felsefe öğretmeni Nazan KARADELİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından FEF-18037 proje numarası ile desteklenmiştir.

Fatma ÇELİK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xv
EKLER DİZİNİ	xvii
KISALTMALAR DİZİNİ	xix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. PROPAGANDA.....	4
1.1. Kavram Yönüyle Propaganda.....	7
1.2. Tarihsel Perspektifte Propagandanın Yeri ve Önemi	13
1.3. Propagandanın Temel İşlevi	24
2. BÖLÜM	31
2. PROPAGANDA TÜRLERİ VE KURALLARI	31
2.1. Uygulanışı Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi.....	32
2.1.1. Beyaz (Açık) Propaganda	32
2.1.2. Gri (Bulanık) Propaganda.....	35
2.1.3. Kara (Siyah) Propaganda.....	38
2.2. Sahası Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi.....	42
2.2.1. İç Propaganda	42
2.2.2. Dış Propaganda.....	43
2.3. Konusu Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi.....	44
2.3.1. Siyasal Propaganda.....	44
2.3.2. Ekonomik Propaganda.....	47

2.3.3. Askeri Propaganda	47
2.3.4. Kültürel Propaganda.....	49
2.4. Kapsamı Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi.....	49
2.4.1. Genel Propaganda.....	50
2.4.2. Sınırlı (Mevzii) Propaganda	50
2.4.3. Ferdi (Şahsi) Propaganda	50
2.5. Propaganda Türlerinin Temel Prensip Açısından İşlenişi	51
3. BÖLÜM.....	57
3. TÜRK SİYASİ TARİHİNDE 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİNİN MEŞRULAŞTIRILMASI.....	57
3.1. Demokrat Parti İktidarında Seçimler ve Propaganda	57
3.2. 27 Mayıs Darbesine Giden Süreç	70
3.3. 27 Mayıs 1960 Darbesi.....	81
3.4. 27 Mayıs Darbesini Meşrulaştırma Çalışmaları	92
3.4.1. 27 Mayıs Marşı ve Hürriyet Şarkıları.....	94
3.4.2. 27 Mayıs ve Hazineye Yapılan Ekonomik Yardımlar	100
3.4.3. Demokrat Parti'yi Karalama Amacıyla Medya ve Basının Kullanımı.....	108
3.4.4. 27 Mayıs 1960 Darbesinin Meşruiyet Kaynağı: Kitaplar	119
4. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	137
5. KAYNAKLAR.....	139
6. EKLER.....	151
ÖZGEÇMİŞ.....	193

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. 1950 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları	61
Tablo 3.2. 1954 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları	65
Tablo 3.3. 1957 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları	68
Tablo 3.4. 1961 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları	90

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Yeni Sabah Gazetesi, (6 Mayıs 1950).....	151
Ek 2. Zafer Gazetesi, (5 Mayıs 1950).....	152
Ek 3. Akşam Gazetesi, (25 Nisan 1954).....	153
Ek 4. “D.P. Milletle Beraber Refah-Emniyet-Kalkınma” Başlığını Taşıyan Propaganda Dergisinin Kapağı (1957)	154
Ek 5. Demokrat Parti Seçim Afişleri-1.....	155
Ek 6. Demokrat Parti Seçim Afişleri-2.....	156
Ek 7. Diğer Seçim Afişleri	157
Ek 8. Hürriyet Gazetesi, (28 Ekim 1957)	158
Ek 9. Cumhuriyet Gazetesi, (27 Mayıs 1960)	159
Ek 10. Vatan Gazetesi, (27 Mayıs 1960).....	160
Ek 11. Hürriyet Gazetesi, (27 Mayıs 1960).....	161
Ek 12. Eskişehir Örfi İdare Kumandanlığı Tarafından Yayınlanan Tebliğ.....	162
Ek 13. T.C. MBK Üyeleri	163
Ek 14. TBMM-MBK Albümü ve Yemin Metni.....	164
Ek 15. Akşam Gazetesi, (28 Mayıs 1960).....	165
Ek 16. Akşam Gazetesi, (4 Haziran 1960)	166
Ek 17. Ulus Gazetesi, (30 Mayıs 1960).....	167
Ek 18. Bayram Gazetesi, (27 Mayıs 1961).....	168
Ek 19. Cumhuriyet Gazetesi, (27 Mayıs 1963)	169
Ek 20. Hayat Dergisi, (3 Haziran 1960)	170
Ek 21. Hayat Dergisi, (1961).....	171
Ek 22. Akis Dergisi, Adnan Menderes Sabık Başbakan, (30 Mayıs 1960).....	172
Ek 23. Kim Dergisi, (13 Temmuz 1960)	173
Ek 24. Yassıada Diktatörler Karikatür Albümü, (15 Ağustos 1960).....	174
Ek 25. Akis Dergisi, (20 Temmuz 1960)	175

Ek 26. Hayat Dergisi, (28 Ekim 1960).....	176
Ek 27. Hayat Dergisi, “6-7 Eylül Davası Başladı”, (28 Ekim 1960).....	177
Ek 28. Cumhuriyet Gazetesi, (8 Ekim 1960)	178
Ek 29. 27 Mayıs Atatürkçülerindir Dergisi, (1 Haziran 1965)	179
Ek 30. Yassıada Broşürü, (Ekim 1960).....	180
Ek 31. 27 Mayıs Hâkimiyet Milletindir (1960), 10 Lira - Hatıra Parası.....	181
Ek 32. 27 Mayıs 1960 Darbe Yüzüğü	182
Ek 33. 27 Mayıs 1960 Sigarası Afişi	183
Ek 34. 27 Mayıs Darbesini Simgeleyen Posta Pulları ve İlk Gün Zarfları	184
Ek 35. “Hürriyet Meşalesi 27 Mayıs Milli Türk İhtilali” Kitabı (Devrim/ Hürriyet Şehitleri).....	185
Ek 36. Avni Eevli’nin “Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi” Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-1	186
Ek 37. Vecdi Bürün’un “Türk Ordusunun Zaferi Kansız İhtilal” Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-2	187
Ek 38. Ali İsmet Gencer’in “Hürriyet Yolunda” Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-3	188
Ek 39. Milli Devrim Anketi-1	189
Ek 40. Milli Devrim Anketi-2.....	190
Ek 41. “Ak Devrim” Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-4.....	191
Ek 42. Plevne Marşı / Osman Paşa Marşı	192

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
BBC	: British Broadcasting Corporation
bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organization - Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIAA	: Co-ordinator of Inter-American Affairs-Amerikalılar Arası İlişkilerin Koordinatörü
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
HP	: Hürriyet Partisi
IIA	: International Information Administration-ABD Uluslararası Enformasyon Dairesi
IIIS	: Interim International Information Service- ABD Geçici Uluslararası Enformasyon Servisi
M.Ö.	: Milattan Önce
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
MTTB	: Millî Türk Talebe Birliği
NATO	: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OEX	: Office of Educational Exchange - ABD Eğitim Mübadelesi Teşkilatı
OIC	: Office of International Information and Cultural Affairs - ABD Uluslararası Enformasyon ve Kültürel İlişkiler Bürosu
OIE	: Office of Information and Education - ABD Enformasyon ve Eğitim Bürosu
OII	: Office of International Information - ABD Uluslararası Enformasyon Bürosu
OIS	: Overseas Information Service -İngiliz Denizaşırı İstihbarat Servisi
OWI	: Office of War Information - ABD Savaş Enformasyon Ofisi
Prof.	: Profesör
PSB	: Psikolojik Savunma Başkanlığı
RFE/RL	: Özgür Avrupa Radyosu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
USIA	: United States Information Agency - ABD Enformasyon Dairesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
VOA	: Voice of America-Amerika'nın Sesi
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
YSK	: Yüksek Soruşturma Kurulu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi

GİRİŞ

Propaganda tarihi açıdan bakıldığında insanoğlunun tarihi kadar eski olup konuşmanın gelişmesi ile başladığı kabul edilir. Propaganda aile ve toplum hayatının oluşması ile etkisini göstermiş; sonrasında giderek kartopu etkisi ile bugünkü büyük bir güç halini almıştır (Özsoy, 2002: 185). Bu doğrultuda da tarihsel süreç içerisinde propagandanın gücünden faydalanılmıştır. Böylelikle propaganda, hemen hemen her dönem ve her alanda kullanılmıştır (Ayhan, 2007: 37).

Her alanı kapsayan propaganda tanım olarak, bir düşünceyi, doğruluk ve kesinliği ile bağlantısız bir biçimde yayabilmek için kamuoyunun aktif bir biçimde uyarılmasıdır (Özkan, 2007: 161). Bu bağlamda propaganda, kamuoyu oluşturabilmek için çabalar. Kamuoyu oluşumunu sağlayabilmek için de tüm kitle iletişim araçlarından yararlanır (Alçora, 2015: 100). Kitle iletişim araçlarının gelişimine paralel olarak, propagandanın gelişimi ve önemi de artmıştır. Böylelikle devletler de birçok ülkeye eş zamanlı olarak yayın yapan radyo ve televizyonlar aracılığıyla insanlara doğrudan ulaşabilme ve etkileme imkânları bulmuşlardır (Arı, 2001: 299). Bu açıdan geçmişte olduğu gibi günümüzde de propaganda, milletler tarafından gerek iç gerekse dış ilişkiler için kullanılmıştır. Özellikle milletler, bazı önemli meselelerini duyurabilmek ve kendi uluslarını kalkındırabilmek adına propaganda ve propaganda araçlarından faydalanmıştır. Böylece XX. yüzyılda ve XXI. yüzyıla doğru süregelen toplumun ve yönetimin en güçlü araçlarından biri olarak propaganda, etkili bir silah olarak kullanılmaktadır (Ziyaoğlu, 1963: 43). Etkili bir silah olarak kullanılan propagandanın temel amaçlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bireylerin belli bir düşünceyi kabul etmelerini sağlamak, aynı doğrultuda bireyleri bir eylemi yapmaya yöneltmek,
- Düşman aleyhinde duygular oluşturup düşmanın maneviyatını sarsmak ve kamuoyunu kontrol altına almak,
- Propagandacının istekleri doğrultusunda bir davranış geliştirebilmek ve bu davranışı uygun fikir ve tutumlar içerisinde desteklemek,
- Sosyal, siyasal ve ekonomik olmak üzere hemen hemen her alanda düşmanı yalnızlığa itmek,

- Propagandacı için doğrudan veya dolaylı fayda sağlayabilmektir (Yıldırım, 2007: 155).

Bu beş maddeden hareketle propagandacı, başkalarına elindeki materyali duyurarak onların kendisinin istediği yönde eylemde bulunmasını sağlamaya çalışır. Kısacası, bir şeyin propaganda olabilmesi için öğrettiği şeyin gerçek olmasına veya gerçek olmamasına inanılmasına gerek yoktur. Bir şeyin propaganda olabilmesi için, propagandacının istediği yönde okuyucu ya da dinleyici kitlelerde belirli durumlara karşı tutum değişikliği yaratma amaç ve isteğinin bulunması yeterlidir (Oskay, 1980: 267).

Bu bakımdan çalışmamızın temel kaynağını, genel anlamda kamuoyu projesi kapsamında “*propaganda*” oluşturmuştur. Özel anlamda ise; 1960 Darbesine giden süreçte propaganda faaliyetleri, bilimsel eserler ışığında bilinmeyen yönleri ile değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde, “*Propaganda*” başlığı adı altında ilk olarak propaganda kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle, günümüze kadar propagandanın kavramsal yönü derinlemesine analiz edilmiştir. Bu analizin ardından propagandanın tarihsel perspektifteki yeri ve önemi ele alınmıştır. Tarihsel süreçte propagandanın kullanıldığı takdirde toplum üzerinde yaratmış olduğu etkiye vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu bölümde propagandanın temel işlevine yer verilmiştir. Buradan hareketle propagandanın sunduğu imkân ile kullanıcısının elinde nasıl şekillendiği gözler önüne serilmiştir. Bununla birlikte propagandanın değişen koşullar içerisinde her geçen döneme göre öneminin nasıl arttığı irdelenmiştir.

İkinci bölüm, “*Propaganda Türleri ve Kuralları*” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm başlığının altında propaganda türlerinin kullanımı ele alınmıştır. Propaganda türleri; uygulanışı, sahası, konusu ve kapsamı bakımından işlenmiştir. Ayrıca propaganda türlerinin başlıca temel prensipler kapsamında işlenişi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda propagandanın etkileri ve kullanılan stratejisi ile yer yer 1960 Darbesi ile ilişkilendirilerek birkaç örnek çerçevesinde açıklanmıştır. Böylelikle “*Propaganda Türleri ve Kuralları*” başlığı adı altında verilen örnekler sayesinde, 1960 Darbesinde uygulanan propaganda faaliyetlerinin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Üçüncü bölüm, “*Türk Siyasi Tarihinde 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Meşrulaştırılması*” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti (DP) üzerinde işlenen siyasal propaganda aracının kullanımı ve etkisinin

nasıl ve ne ölçüde olduğu üzerinde durulmuştur. Siyasal propagandanın etkisiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içerisindeki bir grup subay tarafından 27 Mayıs 1960 sabahı DP'ye indirilen darbe ve darbe dönemi gelişmeleri ele alınmıştır. Bu sebeple, 27 Mayıs 1960 Darbesi öncesinde ve sonrasında yaşanan olaylarda yürütülen propaganda faaliyetlerinin ne şekilde işlendiği üzerine durulmuştur. Bu bakımdan 27 Mayıs 1960 Darbesinin halk nazarında nasıl “*meşru kılınmaya çalışıldığı*” bir bütün içinde ele alınarak eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu süreç, kamuoyunun şekillenmesinde en büyük paya sahip olan propaganda materyalleri ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Özellikle çalışmamızın temel kaynağını teşkil edecek olan propagandaya dair tüm araçların amacını gerçekleştirmek adına mubah kılınarak muhalefet aracının bir parçası şeklinde kullanılması sağlanmıştır. Etkili bir silah olarak kullanılan propagandanın, bir devrin siyasi iktidarının ve yöneticilerinin sonunu nasıl getirdiği tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla hareket edilerek kurtuluş yolu olarak görülen 27 Mayıs 1960 Darbesini gerçekleştiren zihniyet ile dönemin uygulanmış başarılı siyasal propagandası gözler önüne serilmiştir.

27 Mayıs 1960 Darbesi üzerine yazılan kaynakların bol miktarda olması ve akademik çalışmaların çok olmasından dolayı daha çok 1960 Darbesinin temelini oluşturan propaganda sistemi üzerinde durulmuştur. Bu alanda propaganda ile 1960 Darbesi sentezlenerek bu tez formüle edilmiştir. Ayrıca, “*1960 Askeri Darbesinde Kamuoyu Oluşturma Projesi: Propaganda*” adlı yüksek lisans tez konusuna dair bizzat tez örneği olmadığı için yapmış olduğumuz bu çalışma büyük önem taşımaktadır ve gelecekte yapılacak araştırmalara da yol gösterici olacaktır.

“*1960 Askeri Darbesinde Kamuoyu Oluşturma Projesi: Propaganda*” adlı çalışmamızın, mevcut bilimsel birikime sağlayacağı yararın yanı sıra konuya da yeni bir bakış açısı getirmesini ümit ederim. Son olarak ele alınan bulgu ve belgeler ışığında da genel bir değerlendirme ile tez sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

1. PROPAGANDA

Propaganda, sosyal niteliğinden çok genellikle siyasi niteliği ile ön plana çıkmıştır (Avşar, 2004: 19). Bu açıdan propaganda, bir siyasal sistemi benimsetme, yönetim ve düzene olan bağlılığın sürdürülmesi, diktatörlerin ve liderlerin uğraş alanını kapsamaktadır (Ayhan, 2007: 37).

Propagandanın kullanıldığı tarihler, M.Ö. 4-7. yüzyıllara kadar dayanmaktadır. Roma Katolik Kilisesinin en etkili aracı olarak da kullanılmıştır. 1095 yılında gerçekleşen I. Haçlı Seferleri nedeniyle, Papa II. Urban'ın faaliyetleri mükemmel bir propaganda örneğidir. Bir diğer örnek ise, Avrupa'da 1622 yılında Papa Gregory XV. tarafından Katolik mezhebinin propagandasını yapmak için kullanılmıştır. Böylece dünyadaki ilk propaganda merkezi sayılan kuruluş oluşturulmuştur (Şenel ve Şenel, 1969: 116). Bu oluşturulan kuruluşun adı, "*Sacra Congregatio Christiana Nomini Propaganda*" diğer bir deyişle "*Sacra Congregatio de Propaganda Fide -İnancı Yayma Cemaati*" dir. Bu kuruluş, Roma Katolik Kilisesinin resmi bir organıdır. Fakat propaganda görevlerini yüklenmek için kurulan "*Sacra Congregatio*", ilk organ değildir. Papalığa bağlı bu resmi propaganda kurumu kurulduktan sonra, tek bir merkezi denetime gidilmiştir. Bir diğer propaganda kurumu ise, 1627 yılında da Papa VIII. Urban tarafından kurulmuştur. Amacı, misyonerler için merkezde bir okul açmaktır. Kurulan bu kurum, "*Collegium Urbanum*" dır. Bu kurumla beraber propaganda çalışmaları geniş kitlelere ulaşmış ve propaganda, "*topluluk bilinci*" oluşturulacak şekilde bürünmüştür. Bir diğer deyişle bireysellikten çıkartılmıştır. Propaganda faaliyetlerinde temel hedef; insanlara Roma Kilisesinin doktrinini gönüllü olarak benimsetmektir. Katolikliği sistemli bir şekilde yaymak için geliştirilen bu hedefi aşan iki sonuçta şu şekilde gerçekleşmiştir. İlk olarak kamuoyunu kontrol altına almak amacıyla kitlelerin faaliyetlerini güdümlenmek isteyen diğer propagandacılara örnek olmuştur. İkincisi ise, kamuoyunun günümüzdeki şekliyle kontrol edilmesi ile sonuçlanan uygulamaları kolaylaştırmıştır. Başlangıç itibariyle propaganda, herhangi bir doktrini yaymak için kurulan örgütleri ifade etmekte iken; sonrasında doktrinini kendisini ifade etmek için kullanılmıştır. Sonuç olarak propaganda; bir doktrini yaymak için faydalanılan teknikleri ifade etmiştir (Oskay, 1980: 255-257).

Siyasal süreç içinde propaganda faaliyetlerinin; nasıl, ne şekilde ve nelere göre şekillendiği önemlidir (Ülger, 2015: 87). Propaganda faaliyetlerinin gelişimine verilen değer, özellikle en önemli buluşlar arasında sayılan matbaanın icadı sonrasında artmıştır. Böylece propagandanın seyri değişmiştir (Balkanlı, 1961: 591). Bu doğrultuda psikolojik savaşta da hedeflerin de değiştiği görülmüştür. Artık yakıp yağmalama ve öldürme ile hedeflenen, basın aracılığıyla elde edilmeye başlanmıştır. Özellikle Adolf Hitler'in "başyapıtı" olan "Kavgam" adlı kitabın savaş öncesinde evli her çifte hediye edilmesi bunun en iyi tarihi örneğidir. Bu kitabın, beş milyon adet basılıp dağıtıldığı bilinmektedir. Böylelikle toplum Alman ırkının üstün olduğuna ve güçlü tarafın hâkim olabilmesi için zayıf olan tarafın yok edilmesi gerekliliğine inandırılmıştır. Böylece "Nazizm" doktrinini geliştiren Hitler, halkını savaşa hazırlamıştır (Yıldırım, 2007: 135-136).

XVII. yüzyıl ile birlikte düşünce, temel ahlaki ilke ya da inançlarda laik bir dönüşüm göstermiştir. XVIII. yüzyılda ise, akılcı ve doğru şekilde düşünceyi öngörmekle beraber bunu yaşamın her alanında yaymaya çalışan, bireyi özgür kılmayı amaçlayan düşünce akımı ortaya çıkmıştır. Bu düşünce "Aydınlanma" olarak nitelendirilmiştir. Aydınlanma ile birlikte artık düşünce üzerindeki dinsel otorite eleştirilmeye başlanmıştır. Onun yerine aklın gücüne olan inanç dile getirilmiştir. Bu dönemde, özellikle "kitap ve broşürler" aracılığıyla fikirlerin yayıldığı bilinmektedir. Bu tarihsel dönemde geçmişe oranla bir tartışma ortamı doğabilmiştir. Böylelikle fikirler ve inançlar örgütlenmiş bir şekilde ve nispeten serbestçe kamuoyuna yayılmış ve propaganda yapılabilmıştır. Aydınlanmanın benimsenmeye başladığı dönem olan XVIII. yüzyılda propaganda, politik anlamlar üretmenin, fikirleri ve algılamaları yönlendirmenin, toplumsal değer ve sembolleri üretmenin stratejileri haline bürünmüştür. Özellikle de yönetme gücünü elinde bulunduran iktidarlar, halkı aydınlatmayı uğraş alanları içine almışlardır. Böylece propaganda, iktidarlarını yasal duruma getirecek bir "araç" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim 1789 Fransız İhtilali ile propaganda, dinsel alandan çıkarak siyasal alana kaymıştır. Artık XVIII. yüzyıla gelindiğinde propaganda, kitle iletişim araçlarının da ortaya çıkışı ile birlikte bu sonucu hızlandıran önemli bir gelişme olmuştur. Sonuç olarak propaganda, geçirmiş olduğu tüm evrelerle birlikte değişim ve gelişim göstermiştir (Akarcalı, 2003: 14-15).

Propagandanın değişim ve gelişim göstermesinden dolayı XIX. yüzyılda, "propaganda faaliyetleri" bazı devletler tarafından "kamu hizmeti" olarak kabul edilmiştir.

Dini, siyasi, askeri ve kültürel alanda yürütülen propaganda faaliyetleri, rakip ve savaşan devletlerin sivil ve asker kitlelerini etkilemeyi ve yönlendirmeyi temel almıştır. Bu dönemde propaganda; “yanıltma, taraftar kazanma, planlanmış istekleri kabul ettirme aracı” olarak kullanılmıştır (Avşar, 2004: 20).

XX. yüzyıla gelindiğinde ise, propagandanın önemi gittikçe artmıştır. Böylece hükümet teşkilatında “*Milli Savunma ve Dışişleri Bakanlığı*” kadar üzerinde dikkatle durulan bir faaliyet alanı haline almıştır (Ziyaoğlu, 1963: 21). Özellikle de Soğuk Savaş döneminde propaganda faaliyetleri ivme kazanmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında yaşanan siyasi ve askeri gerginlikten propaganda da nasibini almıştır. Bu kapsamda SSCB ve ABD tarafından müttefik arayışı için ağırlıklı olarak propaganda kullanılmıştır. Bu durumdan hoşnut olmayan ve müttefik grubu içerisinde yer almak istemeyen devletler ise, propagandanın temel hedefi olarak görülmüştür (Arı, 2001: 298).

Ayrıca propaganda, gelişigüzel bir faaliyet olmayıp; bunun yanı sıra uzmanlık gerektiren bir bilim dalı haline dönüşmüştür. Kendine özgü kuralları olan propaganda; din, siyaset, eğitim, spor, kültür, ticaret ve hemen hemen her alanında aktif olarak halen kullanılmaktadır. Kısacası propaganda, hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Ziyaoğlu, 1963: 21). Son olarak bütün boyutları ile ele alındığında propaganda, yüzyıllardır pek çok amaç için kullanılmıştır. XX. yüzyıl ile propaganda, yeni bir boyut kazanmıştır (Tokgöz, 2010: 113).

1.1. Kavram Yönüyle Propaganda

Türk Ceza Kanunu (TCK) açısından propaganda kavramı, propagandanın nasıl yapıldığı, açıklanması, niteliği ve telkini 132, 142, 161 ve 163. maddelerde yer almaktadır. Özellikle de 142. maddenin tüm fıkralarında “*propaganda terimi*” geçmektedir (Balkanlı, 1961: 590).

Hukuksal yönünün yanı sıra propaganda, farklı anlamlar yüklenmiş olan bir kavramdır. İçermiş olduğu anlamı itibariyle propaganda, biçim ve uygulama açısından farklı yönleriyle tanımlanmakta ve bu doğrultuda da farklı yorumlanmaktadır (İnceoğlu, 1985: 63). Bu açıdan konuyu daha iyi kavrayabilmek adına propaganda, Oxford sözlüğünde; “*bir öğretiyi ya da uygulamayı yaymak için desteklemek ya da zihinde canlandırmak*” olarak tanımlanmıştır. Propaganda kelimesinin kökeni; Latince'den gelmektedir. Propaganda,

bahçivanın bir bitkinin filizlerinin yeni bitkiler üretmek için toprağa dikilmesi, ekilmesi anlamına gelen “*propagare*” kelimesinden doğmuştur. Diğer taraftan, Yale Üniversitesi’nden Leonard W. Doob, “*Kamuoyu ve Propaganda*” adlı kitabında propagandayı şu şekilde ifade etmiştir: “*İlgili kişi ya da kişilerin telkin vasıtasıyla gruplarının tutumlarını ve sonuçta da bu grupların hareketlerini kontrolleri altına almak için yaptıkları sistematik faaliyetlerdir*” (Yazar, 1992: 11, 23). Türk Dil Kurumu’nun (TDK) sözlüğüne göre propaganda, “*bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca*” olarak tanımlanmıştır (TDK, Büyük Türkçe Sözlük, T.Y.). Yeni Rehber Ansiklopedisinde ise propaganda, “*bir doktrini yaymak, hedef kitleyi fikren kazanabilmek, karşı tarafın zihin ve psikolojisini istenilen yönde etkilemek için, örgütlü ve devamlı bir biçimde telkinlerde bulunma*” olarak nitelendirilmiştir. Geniş kapsamlı olması yönüyle de propaganda; ideolojik bir görüş, inanç, ekonomik, kültürel, turistik ve sportif olmak üzere her alanı da bünyesinde barındırmaktadır (Yeni Rehber Ansiklopedisi, 1993: 5112).

Diğer taraftan propaganda alanında ilk kapsamlı çalışma, Lasswell tarafından yapılmıştır. Lasswell’in, “*Propaganda Technique in the World War*” diğer bir deyişle “*I. Dünya Savaşı’nda Propaganda Tekniği*” adlı eseri, propagandanın anlaşılması açısından çok önemlidir. Lasswell: “*Anlamlı semboller ya da öyküler, söylentiler, haberler, resimler ve toplumsal iletişimin diğer biçimleriyle düşüncelerin denetimidir*” diyerek propagandayı tanımlamıştır. Özellikle Lasswell’e göre propaganda, “*fikirlerin fikirlerle savaşıdır.*” Bu savaşta da en büyük başarı, düşmanın direnme gücünün, eldeki savaşma kapasitesinin mümkün olan en sınırlı kullanımıyla kırılarak kazanabilmektir. Buradan hareketle propaganda, hedef kitlenin fikir ve davranışlarını etki altına almak ve değiştirebilmek amacıyla ele alınan tüm girişimleri ifade etmektedir. Özellikle de iletilmek istenen mesajların haberleşme araçlarıyla birlikte iletilmesidir. Dolayısıyla propaganda, amacını gerçekleştirebilmek adına farklı mesajları iletişim araçlarıyla hedef kitleye yöneltir. Böylece hedef kitle üzerinde davranış değişikliği yaratmak ister. Kitle iletişim araçlarının kullanımının artması ile birlikte zamanla propagandanın da kullanımı buna paralel olarak yayılmıştır. Propaganda; diplomatik, ekonomik ve askeri yaptırımlarla birlikte sıkça kullanılmıştır. Aynı zamanda birçok ülkede propaganda ile ilgili özel teşkilatlar kurulmuş ve bütçeden propaganda için büyük kaynaklar ayrılmıştır. Çünkü propaganda da başarılı olduğu takdirde başka yöntemlere gerek kalmayacaktır. Ve kısa yoldan hedefe varılmış olacaktır (Yıldırım, 2007: 153-154).

Söz konusu başarılı bir propaganda için hedef alınan şahıs, grup ya da kitlenin öncelikle iyi analiz edilmesi gerekir. Analiz sayesinde hedef kitlenin siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel alanlarının yanı sıra birçok özelliklerinin de bilinmesi sağlanır. Bir diğer faktör ise; hedef kitlenin dikkatini çekebilmek ile ilgilidir. Bunun gibi bazı ölçütler çok iyi bilindiği takdirde istenilen hedefe ulaşım başarı sağlanır. Bu nedenle kitleye, önceden hazırlanan birtakım değer yargılar kabul ettirmeye çalışır. Bu yönüyle dogmatik olan propaganda, insanlara “*nasil düşüneceğini değil, ne düşüneceğini*” öğretmeye çalışır. Propagandanın gerçekleştirilip tam başarıyı yakalaması için kuşkusuz ona kulak vermeye istekli ve meyilli olan bir “*kesim*” de olmalıdır (Ayhan, 2007: 39-45). Eğer kamuoyu, propagandası yapılan düşünceyi önceden kabullenmeye hazırlıklı değil ise; o düşünce asla yayılmaz ve tutulamaz. Aldous Huxley’in dediği şekliyle; “*sadece faziletin reklamını yapmakla insanları faziletli kılmak mümkün değildir*” (Aşkın, 1955: 2). Bununla birlikte propaganda, sürekli olarak gelişim göstermelidir. Hedef kitle üzerinde devamlı olarak etkili olmalı ve nabız daima elde tutmalıdır (Ziyaoğlu, 1963: 40). Bu faktörlere ek olarak propaganda da başarının yakalanıp arttırılabilmesi için hedef kitlenin kolay eğitebilir düzeyde olması gerekir. Diğer bir ifadeyle eğitimsiz, okur-yazar olmayan veyahut okur-yazar olup da sorgulamayan, tek düze düşünebilen insan topluluğu üzerinde propagandanın başarıya ulaşabilmesi güç bir hal alır (Ayhan, 2007: 45-46).

Diğer taraftan Queens College’den (New York) Kimball Young’nda propagandayı şu şekilde tanımlamıştır: “*...fikir, kanaat ve diğer hükümlerini değiştirmek ve davranış tarzlarını istenen yönlerde etkilemek için, telkin ve ilgili psikolojik yöntemlere başvurarak, planlı olan sembollerin sistematik olarak kullanılmasıdır. Propaganda amacını açık veya gizli tutabilir. Psikolojik ve kültürel nitelikleri anlamasına bile sosyal kültürel çevrede bir yeri de vardır*” (Tanç, 1973: 18-19). Tim Traverse- Healy ise, “*Halkla İlişkiler ve Propaganda*” adlı eserinde propagandanın içeriğine değinmiş ve eserinde propagandayı şöyle ifade etmiştir. “*Yunanca ve Latince kökleriyle yayma ve propaganda terimleri, yüzyıllardan beri çeşitli dinlerin yayılma faaliyetlerini, bununla birlikte siyasal grupların oy kazanma kampanyalarını, savaşan devletlerin dış destek ve yardım arayışında olan programlarını, tanımlamak için kullanılır.*” Propagandaya dair diğer bir tanımı yapan Ed Martin’dir. Ed Martin’e göre; “*Propaganda, düşünüp sorgulamayan sürüye hali hazır görüşler sunar.*” Charles Siepman ise; “*Propaganda, örgütlü inandırmadır*” şeklinde ifade eder (Özkan, 2002: 15-16).

Geçmişten günümüze süregelen bir kavram olarak propagandaya katkı sağlayan diğer şahıs, Albig'dir. Albig: “*diğer her yerde basit olarak belirli bir veya bir dizi doktrini yaymak için gerçekleştirilen herhangi bir örgütlü ya da düzenli grup çabası*” olarak tanımlamıştır (Ayhan, 2007: 40). Bir diğer isimlerden olan Marbury B. Ogle ise, propaganda için “*Fikir ve tutumları değiştirmek için yapılan her şeydir*” ibaresini kullanmıştır. Propaganda için Druce Lannes Smith: “*Propaganda, simgeler aracılığıyla halkın tutumunu, inanışlarını ya da eylemlerini belirli bir tarafa çevirebilmek için sürdürülen uğraştır*” diyerek açıklık getirmiştir. Söz konusu simgelerden kasıt: sözcükler, sloganlar, atasözleri, flamalar, bayraklar, anıtlar, marşlar, üniformalar, problemler, posta pulları vb. öğelerdir (Alçora, 2015: 97-98). Bu oluşturan simgelere ek olarak; efsaneler, anıtlar, din ve dil de bulunmaktadır (Akarcalı, 2003: 23). Aynı bu düşünceye paralel olarak Bruce Smith'e göre propaganda; “*simgeler aracılığı ile toplumun inanışlarını değiştirmek*” faaliyeti olarak belirtilmiştir. Genellikle toplumlar tarafından kullanılan simgelerde ortak bir taraf bulunmaktadır. Bunlar, simgesi oldukları, yani temsil ettikleri şeyi açıklamaktadır (Akarcalı, 2003: 19, 22). Orhan Hançerlioğlu'na göre simge: “*herhangi bir şeyi kendisinden başka bir şeyle belirtmek işlemi*” olarak adlandırılmaktadır. Propagandanın simge kullanmadaki amacı; farklı duygu, özlem, kızgınlık ve istek gibi kavramları bu yolla aktarabilmektir (Akarcalı, 2003: 23). Propaganda, bir takım semboller kullanmak kaydıyla insanların davranışlarına etki edebilme tekniğidir. Bu açıdan propagandacının işi; uygun olan sembolleri seçmek, bu sembolleri taşıyacak araçları belirlemek ve bu araçlar yoluyla hedef kitleye ulaştırabilmektir (Kırtak, 1939: 252).

Propaganda kavramına katkı sağlayan Lexikon için propaganda: “*Bir kanaat ya da aksiyona yardım veya dayanak kazanmak için sistematik bir şekilde sarf edilen gayrettir*” (Ertem, 1942: 3). Alfred Sauvy ise, “*Le Pouvoir et L'Opinion*” (İktidar ve Kamuoyu) adlı kitabında, politik propagandanın gücünün ispatı olarak, faşist yönetime bağlı hiçbir çağdaş devletin dış müdahale olmadan yıkılmadığını belirtmiştir. Propaganda kavramına ilişkin farklı bir bakış sunan ve propaganda dehası olan iki lider ise; propagandanın bir silah olarak üstünlüğünü ifade etmişlerdir. İlk olarak Lenin; “*Mühim olan bütün toplum katmanlarında kargaşa çıkarabilmek, propaganda yapmaktır.*” İkinci olarak Adolf Hitler ise, “*Propaganda iktidarı elde tutmamızı sağladı, dünyayı fethetme olanağını da bize yine propaganda verecek*” demektedir. Lenin'in Bolşevizm'i yerleştirmesinde, Hitlerin iktidara gelişinden 1940 yılına kadar göstermiş olduğu zaferi propagandaya borçludur (Yücel, 1995: 15).

En başarılı propagandacılarından biri olarak gösterilen Alman politikacı Joseph Goebbels ise, gerek geçmiş gerekse günümüzde propaganda kavramı ile özdeşleşen bir profil haline gelmiştir. Ayrıca halen kullanılan birçok tekniğin ilk uygulayıcısı olarak Goebbels anılmaktadır. Goebbels'in uygulamış olduğu karşı propaganda tekniklerinin her biri, Soğuk Savaş döneminde, ABD ve SSCB tarafından geliştirilerek kullanılmıştır (Özkan, 2002: 22). 1940'larda Mittler, sanatın propaganda da kullanımına ilişkin makalesinde yer verdiği fıkra dikkat çekicidir. Bu fikraya göre, “ *Propaganda Bakanı Goebbels, yanlışlıkla cennete yollanır. Aziz Peter ise, Goebbels'in cehenneme gitmesini ister. Bu nedenle Goebbels'e bir dürbün vererek cehennemi izlemesini ister. Fakat cehennemin içkiler ve güzel kızlardan oluşan çok güzel bir bardan ibaret olması; cennetin ise korku ve acı içinde olmasından dolayı bu durumdan şikâyetçi olan Goebbels, şeytana gördüğünün ne olduğunu sorar. Şeytan da ona propaganda der.*” Buradan hareketle propaganda kavramına yönelik olarak olumsuz bir algı oluşturulmuştur. Böylece bu ve bu gibi durumlar, sürecin insanları etkileyip yönlendirmesi ile birlikte gerçekleşen davranış değişikliği boyutuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda “*propaganda*”, “*ikna*” ve “*retorik*” gibi sözcükler, hemen hemen aynı işlevde olup birbirlerinin yerine geçerek kullanılmaktadır. Çünkü bu sözcükler, insanları etkileyerek düşünce yapılarını değiştirebilmek için kullanılmıştır (Ülger, 2015: 30). “*İkna*” olgusunun özellikle psikolojik yönüne vurgu yapan şahıs ise Jaques Ellul'dır. Jaques Ellul: “*psikolojik araçlar aracılığıyla psikolojik açıdan bütünleştirilmiş olup sistematik bir şekilde hedef kitlenin istenilen düzeyde faaliyette bulunmasını sağlamak amaçlı kullanılan yöntemler bütünü*” olarak propagandayı tanımlamaktadır (Ülger, 2015: 85).

Propaganda, kullanım biçimine göre de değişiklik arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle propaganda, gerek insanlığın gelişiminde destek ve tesiri olabilmekte gerekse insanlığın yıkımına yol açan bir araç da olabilmektedir. Propaganda aracını iyi ve kötü kılan, kullanıcısı olduğu “*insan*” dır (Kitsikis, 1963: 13). Yine propaganda bakımından insan zihni, sürekli olarak herhangi bir şeyle basitçe doldurulabilen boş bir kap olarak görülmüştür. Propaganda, hiçbir hatırıya sahip olmadan yetiştirilmiş kuşakların, devletin kendilerine söylemediklerini bilemeyeceği ve gerçekleri öğrenemeyeceğini öngörür (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1983: 14). Bu yönüyle propaganda; “*etkileme, sindirme ve yanıltma teknikleri*” ile olumsuz bir izlenim yaratmaktadır (Hoşsucu, 2011: 11). Buradan hareketle propagandayı olumlu bir faaliyet olarak değerlendirenler varken; propagandayı olumsuz olarak değerlendirenler çoğunluktadır. Olumlu yönü ile propagandaya; bilgi ve haber verme ya da uluslararası alanda kamuoyu yaratabilme gibi bir işlev yüklenmiştir.

Olumsuz yönü ile propaganda; bireysel özgürlüğe bir saldırı olup başkalarını etkilemek ve tutumlarını değiştirmek amacıyla gerçekleştirilen eylemler bütünüdür (Akarcalı, 2003: 17-18). Bu kapsamda propaganda, Muazzez Şenel ve A. Turhan Şenel'e göre; *“taftar, takipçi, dost kazanmak gibi seçkin ve açık bir amaca hizmet etmek için fikirlerin, doktrinlerin ve prensiplerin yayılmasıdır. Bu amaç izinde propaganda, bir tarafın davasının kabul görülür ve haklı olduğuna; karşı tarafın davasının ise yanlış ve haksız olduğuna kitleleri ikna edebilmektir”* denilmiştir (Şenel ve Şenel, 1969: 113). Yine aynı doğrultuda propaganda; belirlenmiş düşünce, davranış ve duygu kalıplarını işlemeye çalışırken; bir yandan işlemeye çalıştığı düşüncenin aksini veya alternatiflerini asla göz önünde bulundurmaz (Özkan, 2002, 16). Böylece propagandacının istekleri doğrultusunda tesir altında bırakılarak değiştirilmeye yönelik bir davranış sergilenir. Propaganda, bunu yaparken de iletişim araçlarından yararlanır (Özsoy, 2002: 185). Bu çerçevede Osman Özsoy'a göre propaganda: *“bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların kanularını, görüşlerini ve davranışlarını iletişim araçlarını kullanarak propagandacının istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranış”* olarak tanımlanmıştır (Özsoy, 2002: 18).

Propagandayı tanımlayan Nevzat Tarhan, toplum üzerinde duygu ve düşüncelerin yanı sıra özellikle davranışları da etki altına alma girişimini işleyen bir doktrin olarak belirtilmiştir (Tarhan, 2003: 36). Çünkü propaganda, bireylerin gerek düşünce gerekse tutum ve davranışlarını etkileyerek bilinçli bir biçimde yönlendirmeyi amaçlayan, tek yönlü bir iletişimdir (Karakuş, 1999: 85). Tanımlardan hareketle bir eylemin propaganda olarak tanımlanabilmesi için kanı ve görüşleri denetlemeye yönelik *“kasıtlı ve bilinçli”* bir davranışın söz konusu olması gerekir. Nitekim Tayyar Arı'ya göre propaganda: *“Bireyler ve gruplar vasıtasıyla başka grupların düşüncelerini ve davranışlarını iletişim aracı kullanarak propagandacının hedefleri doğrultusunda değiştirilmesi ve kontrol altına almaya yönelik sistemli bir davranış biçimi”* olarak ifade edilmiştir (Arı, 2001: 297).

Görüldüğü üzere propagandanın basit bir şekilde tanımı yapılmamaktadır. Bununla birlikte genel itibariyle propagandanın terim anlamı yeni olsa da bir silah ve teknik olarak kullanımı çok eskiye dayanmaktadır. Özellikle insanların düzelmesini sağlamak ve daha iyi bir duruma getirebilmek için, bir doktrin ve ideoloji topluluğu olan siyasi partiler taraftarlarının sayısını arttırabilmek için, ticaret kurum ve kuruluşlar mallarına müşteri çekebilmek için, diğer bütün araçların başında *“propaganda”* olarak adlandırılan silah

kullanılmaktadır (Aşkın, 1955: 2). Çünkü propaganda, savaş gücüne ket vurabilmek için ulusların ve onların silahlı kuvvetlerinin hissiyatına işleyen gizli bir silahtır (Başdoğan, 1960: 7). Diğer açıdan propaganda, bir saldırganın zihinlere ve düşüncelere yapmış olduğu fethetme yolu diğer bir deyişle bir “işgal” olarak tanımlanmaktadır (Haliloğlu, 2008: 103). Kısaca propaganda, bizzat kendi ülkesinin moralini arttırmayı içermekle birlikte karşı tarafı etki altına almak, karşı tarafın fikir ve davranışlarını değiştirmektir (Yılmaz, 2013: 275). Bu fikri doğrulayan birçok tarihi örneğe de rastlanmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın komutanlarından olan Kazım Karabekir, “İstihbarat” adlı eserinde, propogandanın etkisini ve önemini şu şekilde belirtmiştir: “*Propaganda; savaşta ve barışta dikkatli bakışları başka yöne çevirmek, dostu kuvvetli, düşmanı zayıf göstermek, düşman halkını ve ordusunu fikri olarak geçersiz bir duruma getirebilmek için yapılan kasıtlı yanlış söylentilerdir*” (Küçüköğlü, 2006: 16).

Son olarak yapılan tüm bu tanımların hepsini içermekle birlikte propaganda, yoğun çalışmalar ürünü olup olgunlaştırılarak “çağdaş” bir hale getirilmiş; ilmi çalışmalar bütünüdür (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1983: 14). Tüm bu yapılan propaganda kavramlarının olmazsa olmazını ve en önemli ögesini ise “*kamuoyu*” oluşturmaktadır (Özkan, 2007: 159).

1.2. Tarihsel Perspektifte Propogandanın Yeri ve Önemi

Günümüzde ateşli silahların ve savaşın yerini artık en tesirli silahlardan biri olan “*propaganda*” almıştır (Şenel ve Şenel, 1969: 111). Çünkü savaşlar, günümüzde iki devletin ya da devletler grubunun cephe silahlarla çatışması şeklinde değil; arka planda psikolojik yöntemlerin yer aldığı faaliyetler bütünü olarak yürütülmektedir. Üstelik zamanla kitle iletişim araçlarının ivme kazanması, okuma yazma oranlarının toplumlar nezdinde artması ve teknoloji alanında gelişmelerin de baş göstermesi ile psikolojik savaş ve yöntemlerine verilen önem artmıştır (Yıldırım, 2007: 127-128). Bu bakımdan toplumu yöneten kişiler, seçilenler veya zümreler, propogandaya karşı ilgisiz kalamazlar. Tarihsel süreçte hiçbir kral ya da imparator, ne kadar güçlü olursa olsun, halkını kendisine taraf toplamak için çaba harcamaktan geri kalmamıştır. Örneğin; Mısır, Asur, Hint zafer anıtlarında bu ülkelerin halkını idare eden hükümdarların taraftar kazanma çabası içine girdikleri mevcuttur. Bu işlevi yerine getirirken de asla “*zor kullanmaması*” gerektiği bilinmektedir. İlk olarak laik propoganda uygulamalarına ise, Eski Yunanistan'da ve Eski Roma'da rastlanmaktadır. Özellikle de Agora ve forum gibi alanlar, siyasi propogandanın yeri olmuştur (Top, 1986: 21). Buradan hareketle propoganda, siyaset mücadelelerinin başladığı devirle beraber

başlamıştır. Özellikle de büyük medeniyetlerle birlikte, her dönemde parti siyasetinin ve ticari mücadelelerinin kaçınılmaz bir silahı olarak görülmüştür (Berkes, 1942: 49). Propaganda, politik bir savaşın başlıca temel silahı olarak değerlendirilmiştir (Şenel ve Şenel, 1969: 116). Bu kapsamda psikolojik savaşın plan ve programsız olarak ilk uygulaması ise, Sun Tzu adlı Çinli bir komutan tarafından “*Savaş Sanatı*” adlı eserinde dile getirilmiştir. M.Ö. V. yüzyılda Sun Tzu’nun, bu eserinde: “*Hasmı güç harcamaya sevk ederken kendi gücünü korumayı bilmek gerekir. Düşman hükümetin çalışmalarını her vasıta ve olanaklardan yararlanarak baltalayacaksın. Gençleri yaşlılara karşı kışkırtacaksın, düşman ülkesinde değerli olan ne varsa değersizleştireceksin, yıkacaksın. Bu ülkenin yöneticilerini yasa dışı çirkin işler yapmaya teşvik edeceksin. Onların mevkiilerini sarsacaksın. Halk nezdinde itibarlarını yıkacaksın. Onları vatandaşları tarafından nefret edilen insanlar haline getireceksin. Düşman ordusunun disiplinini bozacak, teçhizatını yıpratarak, iaşe ve silah kaynaklarını kurutacaksın*” şeklinde belirtilmiştir. Bu eser, askeri taktikler ve strateji konusuna değinen önemli kitaplardan biridir. Bununla birlikte eser, propogandanın yıkıcı etkisine de işaret etmektedir. Kitapta propoganda yöntemleriyle birlikte düşmanın nasıl saf dışı bırakılacağı üzerinde durulmuştur (Yıldırım, 2007: 133-134).

Doğu dünyasında ise propoganda, halkı belli bir dini inanış etrafında toplama amaçlı kullanılmıştır. Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi dinlerin yayılmasında “*dinsel propoganda*” önemli bir yer tutmuştur. Ortaçağ’da, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi dinlerin yayılması için girişilen dinsel propogandalar, Orta Doğu’yu ve Avrupa’yı yüzyıllar boyunca derinden sarsmıştır (Top, 1986: 21). Özellikle de Martin Luther tarafından ortaya çıkarılan Protestanlık mezhebi, Rönesans hareketinin belirmesi ile Papalık üzerinde etkisini arttırdığı görülmüştür (Başdoğan, 1960: 5). Böylece Avrupa’da, dini reformun etkisi ile propoganda kelimesinin özünde değişiklik baş göstermiştir. Görüldüğü üzere bunun ana kaynağını; o dönemde görülen dinsel ve siyasal alandaki çekişmeler oluşturmuştur. Tüm bu hareketlerin etkisi ile Avrupa’nın dinsel bütünlüğü parçalanmış ve Ortaçağ Roma Kilisesi kuzey ülkeleri üzerindeki tesirini yitirmiştir. Roma Katolik Kilisesinin gücünün sekteye uğraması, dini reform arayışlarını doğurmuştur. Katolik Kilisesi Papası Gregory XIII. öncülüğünde Kardinaller Kurulu oluşturulmuş ve bu dönemde propoganda, Katolikliğin yayılması amacına yönelik olarak kullanılmıştır. Otuz Yıl Savaşları nedeniyle de Avrupa’nın büyük bir bölümü tahrip edildiğinde, 1622 yılında Papa Gregory XV, “*Sacred Congregation for the Propagation of the Faith*” diğer bir deyişle “*İnancı Yayma Cemiyeti Daimi Komisyonu*” nu toplamıştır. Daimi Komisyon, temelde Hristiyanlığın gelişip

yayılması için girişimlerde bulunması açısından tarihi önem arz etmektedir (İnce Erdoğan, 2017: 309). Böylece propaganda, Roma Katolik Kilisesi tarafından “*fikirlerin yayılması*” anlamında kullanılmıştır (Tanç, 1973: 9). Buna ek olarak propaganda terimi; “*gelişme ve taraftar toplama*” ile ilgili her konuda kullanılmaya başlanılmıştır (Başdoğan, 1960: 5). Propaganda, XVIII. yüzyılda genel kullanım alanına girinceye kadar kilise tarafından dini inanışları yaymak amacıyla kullanılmıştır (Ülger, 2015: 40).

1627 yılında ise Papa Urban VII, “*Collegium Urbanum*” diğer bir ifadeyle “*Propaganda Koleji*” (*College of Propaganda*) kurmuştur. Propaganda Koleji ise, gelecek kuşak Katolik propagandacıları için eğitim alanında hizmet vermiştir. İlk propaganda kurumunun görevi, dinsel manada dogmaların geliştirilmesi olmuştur (İnce Erdoğan, 2017: 309). Bunun en önemli kanıtı da şu şekildedir: Galileo, “*Dünya’nın döndüğü*” iddiasını ortaya atmış; fakat Katolik Kilisesi bunu doktrinlerine aykırı bulmuştur. Bunun üzerine bir süre sonra Engizisyon mahkemesine çıkarılan ve yargılanan Galileo, bunun ardından 1633 yılında hapse mahkûm edilmiştir. Galileo’nun yapmış olduğu gözlemlerden elde ettiği veriler, bilime önemli katkılar sağlayacak olsa da iddiasından vazgeçirilmiştir. Buradan hareketle propagandanın “*doğru olmayacağı*” eğilimindeki genel düşüncenin kaynağı da buraya kadar dayandığı belirtilmektedir (Özkan, 2007: 159).

Fakat bu seyir, Johannes Gutenberg tarafından matbaacılığın başlatılması ile değişmiştir. Matbaanın icadı, mükemmel bir biçimde propaganda alanının genişlemesinde rol oynamıştır. Ve propaganda tohumlarının atılmasına imkân sağlamıştır (Başdoğan, 1960: 6). Tüm bu gelişmelerle birlikte Yeniçağda propaganda, siyasi bir kimliğe bürünmüştür. Yakınçağ da ise; “*hürriyet, eşitlik ve milliyetçilik*” gibi ilkelerin önce Avrupa’ya ardından diğer ülkelere de yayılmasında propagandanın büyük bir etkisi olmuştur (Top, 1986: 21). Özellikle çok uluslu bir yapıda olan Osmanlı Devleti’ne bağlı bölgelerde baş gösteren propaganda faaliyetleri bunun göstergesidir. Yayılım gösteren propaganda, Osmanlı Devleti’ne bağlı bölgelerde isyanların tetikçisi olmuştur. Sonrasında da ülkelerin bağımsızlık için Osmanlı Devleti ile savaşmasına ve Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü tehdit etmesine sebep olmuştur (Erkiş ve Summak, 2011: 297). Propaganda, XIX. yüzyılda ise ekonomik yönüyle kullanılmıştır (İnce Erdoğan, 2017: 309). XX. yüzyılın ilk yarısında propaganda, siyasal yönünün ağır bastığı temel olgulardan biri halini almıştır. XX. yüzyılda özellikle 1917 yılından başlayarak Sovyet Rusya, 1933 yılından başlayarak da Nazi Almanya’sı gibi tek parti rejimine dayalı yönetim sistemiyle birlikte propaganda kavramı

kullanılması nedeniyle kavram, faşist diktatörlükler ve totalitarizm ile bağdaştırılmıştır (Ülger, 2015: 40-41).

Üstelik savaş ve ulaştırma alanında yaşanan gelişme, propagandanın yayılma, hız ve sahasını büsbütün genişletmiştir. Siyasi sınır ve coğrafi engeller kalkmış; radyolar ve uçaklar en önemli propaganda araçları haline gelmiştir (Başdoğan, 1960: 6). Çünkü radyonun propagandadaki gücü, kitlelere çabuk ulaşması ve etkisi yönüyle yadsınamaz bir düzeydeydi. Bunun farkına varan Nazi Almanya'sı ve Batılı güçler tarafından radyo, araç olarak kullanılmıştır. Radyo yayınlarından güç alan devletlerce psikolojik savaş başlatılmıştır. Bunun yanı sıra gerek saldırgan ülkelere gerekse saldırıya uğrayan ülkeler tarafından radyo yayınlarından faydalanılmıştır. Bu ülkeler, bağımsızlıklarını kazanabilmek ve sonrasında moralini yüksek tutabilmek için radyodan faydalanmışlardır. Nitekim propaganda çalışmaları içinde radyo, konuşma dilindeki sözcüklerin aynen ve daha etkili bir şekilde kullanılması ve aktarımının sağlanması açısından çok önemlidir (Kuruoğlu, 2006: 9). Bunlara bir de teknolojinin ilerleyen toplumlarda iletişimin doğasında meydana getirdiği değişimler ve I. Dünya Savaşı sırasında kullanılan metotlarda eklenmiştir. Sonuçta tüm bu gelişmeler propaganda kavramının tanımını zorlaştırmışsa da propagandanın değişimini sağlamıştır (Yazar, 1992: 12-13). Üstelik I. Dünya Savaşı'na gelinceye kadar idari hayatta “*kamuoyu*” nun duygu ve düşüncelerine çok aşırı ilgi gösterilmemiştir. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra göze çarpan “*propaganda*” olgusu, en az diğer silahlar kadar etkili bir görev üstlenmiştir. Bu savaştan sonra propagandaya ayrı bir değer biçilmiştir. Birçok ülkelere propagandayla ilgili büyük ölçüde paralar harcanmaya başlanmıştır (Özsoy, 1999: 41).

Propaganda faaliyetlerinin kendini belirgin ve sistemli bir şekilde hissettirmesi ve bir silah olarak kullanılması ilk kez I. Dünya Savaşı'nda olmuştur. Bunun gerekçesi ise şu şekildedir: 1917 yılında Alman topraklarında propaganda kâğıdı atan iki İngiliz pilotu Almanların elinde esir düşünce, bu iki İngiliz pilotu ağır savaş suçu işledikleri gerekçesiyle mahkemeye sevk edilmişlerdir. Böylece 10 yıl ağır hizmete mahkûm edilmişlerdir. 1923 yılında La Haye'de savaşlarda hava propagandalarının yapılabileceğinin kabul edilmesinden sonra ise, propaganda resmen “*meşru*” bir silah olarak kullanılmıştır (Avşar, 2004: 31-32). Böylece I. Dünya Savaşı boyunca devletlerarasında bir propaganda yarışı baş göstermiştir. Devletler tarafından sıklıkla “*propaganda beyannameleri*” işlenmiştir. İngilizlerin propaganda beyannamelerine karşılık; Almanya ve Osman Devleti de zaman zaman karşı

propaganda yöntemini uygulamıştır. Her iki tarafın hazırladığı beyannameler, propaganda şubeleri tarafından kontrol edildikten sonra, çok sayıda bastırılıp düşman cephelerine uçaklarla atılmıştır. Bu beyannamelerin düzenlenmesinde ise, müttefiklerin birbiri ile bağlantıları olduğu görülmüştür. Bu işleyiş, hem itilaf devletleri için hem de ittifak devletleri için geçerli olmuştur. Her iki tarafta psikolojik savaşın temel ilkeleri içerisinde, rakip tarafın moral gücünü altüst etmek ya da yok edebilmek, ayrıca hedef kitleyi etkileyebilmek için her aracın kullanılması mubah kılınmıştır (Avşar, 2004: 36). Bu kapsamda Almanya, I. Dünya Savaşı'ndaki yenilginin sebebini, propagandaya bağlamaktadır. Bu nedenle de I. Dünya Savaşı'nı kaybeden Almanya, kendi propaganda sistemlerini oluşturmaya karar vermiştir. I. Dünya Savaşı'yla propagandaya yüklenen olumsuz anlamı daha da sağlam bir şekilde oluşturmuşlardır. II. Dünya Savaşı'nda ise, bunu başararak bugünkü propaganda imajının son şeklini almasını sağlamışlardır. Fakat propagandaya dayanan bu başarının uygulanış safhası yalnızca Almanya sınırları içerisinde etkili olmuştur. Bu yönüyle propagandacılar, kendilerini başkalarının yerine koyup, hedef aldıkları milletin ruhi durumlarını değerlendirememiş ve buna uygun taktik kullanamamışlardır. Alman propagandasının siyasal stratejisinin başarısız olduğunun somut göstergesidir. Sonuç olarak II. Dünya Savaşı öncesinde başlamış olan bu propaganda gücünden ve algısından faydalanabilme düşüncesi günümüzde halen devam etmektedir (Ayhan, 2007: 42-43).

I. ve II. Dünya Savaşları'nda propagandanın kullanımı ve amacı ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Özellikle savaşan devletlerin, cephede ve cephe gerisinde yer alan askerlerin ve halkın manevi yönden yerle bir olması için “*psikolojik bir silah yöntemi*” olarak kullanılmıştır. Tarafsız devletleri, kendi tarafına çekerek savaşa dâhil olmasını isteyen devletler, propaganda için büyük meblağlar harcamıştır. Önceleri propaganda için devletler, resmi bir teşkilattan yoksun olup bunu aleni bir şekilde kurmaktan sakınmışlardır. Fakat I. Dünya Savaşı'nda bu devletlerden önce Almanya, İngiltere ve ardından da diğer savaşmakta olan devletler, propaganda için resmi kurumları oluşturmuşlardır. Ülkemizde ise I. Dünya Savaşı'nda ordu içerisinde temeli atılan manevi güç oluşturma teşkilatı, Kurtuluş Savaşı'nda geliştirilmiştir. Ayrıca, sivil alanda “*Anadolu Ajansı*” ile “*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi*” kurulmuştur. Zamanla “*Kültür ve Turizm Bakanlığı*” ile bu Bakanlığın yurtdışındaki kuruluşları ve “*Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)*” belli başlı tanıtma ve uyarma teşkilatı olarak sayılabilenler arasındadır. Özellikle yabancı ülkelerde propagandanın gücünden yararlanarak yurt içi ve yurt dışı propaganda

faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda önem verdikleri ülkelere, tanıtım büroları ile belirli konuda uzman olan ve kendisine fikir danışılan kişiler aracılığıyla yürütülecek danışmanlık denilen “müşavirlik” teşkilatını oluşturmuşlardır (Top, 1986: 21-22). Bir devletin yabancı ülkelerde yapmış oldukları propaganda çeşitleri ise şu şekilde açıklanmıştır: Bir devlet, sözle propagandayı; her çeşit konferanslar, nutuklar, hoparlörlü otomobillerle ve radyolarla yapabilir. Yabancı ülkelerde yapılamayan tek propaganda yöntemi ise, afiştir. Yayınlar ve basın yoluyla yapılan yazılı propaganda, filmler, fotoğraflar, resim, karikatür sergileri, pullar, kartpostallar, folklor dans ve şarkılar gibi gerek göze gerekse kuşağa hitap eden propaganda çeşitleri belli başlı olanlarıdır. Bu amaçla milli değerler, simge ve sembollerde kullanılmaktadır (Kitsikis, 1963: 233). Bu çerçevede yazılı basının, “kamuoyu oluşturma” da önemli bir faktör olmaya başladığını fark eden hükümetler, I. Dünya Savaşı’na niçin katıldıklarını, savaşın kazanılması takdirde ne gibi çıkar elde edeceklerini ve bu alandaki haklılık gerekçelerini, hem kendi uluslarını hem de tüm dünya kamuoyuna anlatma gereği hissetmiştir. Bu girişimler inanılmaz bir “propaganda” savaşını başlatmıştır (Avşar, 2004: 32).

Görüldüğü üzere, I. Dünya Savaşı’ndan sonra “bilgi servisleri” veya “kamu eğitimi” gibi isimleri kullanmayı tercih eden resmi kurumlar aracılığıyla demokratik ülkelere hükümet merkezli propaganda, kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle “propaganda” kavramının kullanımından kaçınılma sebebi, demokrasi fikriyle bağdaşamaz olduğu anlayışıdır. Fakat tarihsel süreç içerisinde 1917 yılından itibaren Sovyet Rusya, 1933 yılından itibaren ise Nazi Almanya’sı gibi tek-parti devletlerce kullanılması, propagandanın bu devletlerle bağdaşmasına sebebiyet vermiştir. Batı demokrasilerinde ise, tartışmalı bir terim olarak, 1945 yılına kadar temelde Faşist diktatörlükleri, Soğuk Savaş sırasında ise Sovyetler Birliği ve diğer Komünist devletleri tanımlamak için kullanılan “totalitarizm” sözcüğü ile özdeşleştirilmiştir (Hoşsucu, 2011: 12). Sonuçta; I. Dünya Savaşından sonra, kurulan yeni rejimlerde ve diktatörlük rejimlerinde propaganda; içeride “eğitici bir araç” olarak kullanılmakta iken; dışarıda daha çok “saldırı ve savunma” amaçlı kullanılan güçlü bir silah görevi görmüştür. (Balkanlı, 1961: 594).

Almanya’da uygulanan propaganda, bu açıdan tarihi önem arz etmektedir. Propaganda alanında kabiliyeti ile tanınan Joseph Goebbels, 1933 -1945 yılları arasında oluşturulan “Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı” görevini üstlenmiştir. Böylelikle açık bir şekilde söylediği yalanları usta bir sanat gibi işleyerek yenilemiştir. Nitekim hedef

kitleler, sürekli olarak tekrar edilen “*sloganlar*” ile beslenme ihtiyacı duyarlar. Böylelikle zaman içerisinde bu sloganlara öylece inanmaya başlarlar ki sloganlar, kendi mantık ve vicdanlarına baskın çıkar. Goebbels’in propagandasında; bu dünya Yahudilerin bir aracı olduğunu ve hedef kitleye sürekli olarak Yahudilerin kendilerini Almanya’yı yok etmeye adadıklarını belirtmiştir. O takdirde yapılan bu girişimler, “*meşru müdafaa*” niteliği taşımaktaydı. Diğer bir deyişle bu, bir saldırıyla karşı karşıya kalan birey ya da topluluğun kendisini savunmak ve aynı zamanda koruma içgüdüğü ile başvurduğu bir yöntemdi. Böylece Goebbels, kendi vecizelerinden birini kanıtlamış oluyordu (Önoğlu, 2011: 174-175).

Adolf Hitler, 9 Kasım 1923 yılındaki başarısız askeri darbe girişiminden sonra hapsedildiği Landsberg’te yazdığı Mein Kampf diğer bir ifadeyle “*Kavgam*” adlı kitabında; bir liderin sadece açıklama ve talimatla taraftar kazanamayacağını, bu unsurların hedef kitleleri harekete geçirmek için tek yeterli sebep olmayacağını belirtmiştir. Buna ek olarak şöyle eklemiştir: “*Kitleleri ilham veren her zaman bir tür kendini adayıştır ve onları harekete geçiren de genellikle bir çeşit isteridir*” (Hoşsucu, 2011: 58). Buradan anlaşıldığı üzere; II. Dünya Savaşı’nda Adolf Hitler, propagandaya ayrı bir önem vermiştir. Özellikle de Alman ulusunu topyekûn ölüme sürükleyebilmesi, emperyalist ülkelerde sosyo-psikolojik araştırmaları hızlandırmıştır. Böylelikle sosyo-psikolojik olayların laboratuvarlara taşınarak deneyler yapılması onun ayrı bir bilim dalı olmasını onaylatmıştır (Karakuş, 1999: 85). Görüldüğü üzere savaşta uygulanan propagandanın şaşkınlık veren ve dehşete düşüren işlevlerinden biri de, bir ulusun üyelerinin diğer bir ulusun üyelerini tüm psikolojik sorumluluklardan ayrı tutulacak biçimde öldürülmesini kolaylaştırmasıdır. Savaş propagandasının en yıkıcı yönü; özellikle de sivil halkın yani kadın, yaşlı, genç ve çocuk demeden savaşın etkilerini, zararlarını ve yarattığı yıkımları en ağır biçimiyle hissetmeleridir (Haliloğlu, 2008: 53).

Bu açıdan propagandayı bilinçli bir şekilde kullanan SSCB ve Nazi Almanya’sı gibi ülkelerin propaganda programları daha çok “*deney, sezgi ve devrimci*” tecrübelerine dayanmıştır. Buna en güzel örnek teşkil eden tarihin önde gelen liderlerinden “*Troçki, Lenin ve Goebbels*” verilmektedir. Bu liderler kendi kişisel yetenekleriyle beraber propagandayı başarılı bir şekilde uygulamışlardır. Özellikle de Sovyet propagandacıları hedef olarak belirli kesimlere, gruplara ve halklara göre farklı yöntemlerle propaganda gerçekleştirmişlerdir.

Batı'da propaganda kullanılması konusunda önemli değişikler ise 1948 yılından itibaren baş göstermiştir. Çünkü uluslararası platformda halkın desteğinin sağlanabilmesi için belli başlı psikolojik ve bilimsel tekniklerin kullanılmasını doğurmuştur. Kitle iletişim araçlarının propagandayı kapsayan kısmı hükümetin kontrolü altına alınmıştır. Buna en iyi örnek ise; ABD olmuştur. Büyük oranda kontrolü özel sektöre bırakan devletlerden biri olarak ABD, savaş sırasında oluşturduğu devlete bağlı örgütlerle propaganda faaliyetlerini bizzat kendisi yürütebilen devletlerden biri olmuştur. Bu doğrultuda 1942 yılında Avrupa, Asya ve Afrika'ya yönelik faaliyet gösteren Savaş Enformasyon Ofisi (OWI) ve Latin Amerika'da faaliyet gösteren Amerikalılar Arası İlişkilerin Koordinatörü (CIAA) adıyla iki farklı örgüt bunun göstergesidir.

Psikolojik savaşı hedef alan bu örgütler, savaş sonunda Truman tarafından dağıtılmakla beraber iki örgüt yerini 1945 yılında kurulan Geçici Uluslararası Enformasyon Servisi (IIS) almıştır. Üstelik 1936 yılında Latin Amerika ile kültürel alanda ilişkilerin geliştirilmesi amaçlı oluşturulan Kültürel İlişkiler Bölümü kaldırılmış ve yerini Dışışleri Bakanlığı içinde 1946 yılında Uluslararası Enformasyon ve Kültürel İlişkiler Ofisi (OIC) vasıtasıyla faaliyete devam etmiştir. Kongrenin ekonomik nedenler ileri sürerek Dışışleri Bakanlığı bünyesinde enformasyon faaliyeti yürütülmesini 1947 yılında engellemesi üzerine 1948 yılında Kongre Dışışleri Bakanlığı'na yetkiyi vererek Enformasyon ve Eğitim Bürosu (OIE) oluşturulmuştur. Fakat sonradan bu eğitim ve enformasyon faaliyetlerinin ayrı ayrı yürütülmesi amaçlı Uluslararası Enformasyon Bürosu (OII) ve Eğitim Değişimi Bürosu (OEX) faaliyete geçmiştir.

Kısaca; bu örgütler vasıtası ile yürütülecek propaganda faaliyetleri ve uygulanacak kültürel değişim programları gibi faaliyetler organize edilmiştir. 1952 yılında ise, Uluslararası Enformasyon Dairesi (IIA) kurulmuştur. Dışışleri Bakanlığına bağlı olan bu örgütün fonksiyonlarını ise 1953 yılında Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi (USIA) üstlenmiştir. Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi'nin temel amacı ise; başka ülkelerde yer alan halkları Amerika'nın dış politikası ve çıkarları doğrultusunda yönlendirmek bu direktifle de basın ve televizyonu kullanabilmektir. Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi'nin bu eylemlerini yürütebilmek adına da hemen hemen her ülkede çeşitli "*enformasyon ve propaganda birimleri*" açılmıştır. Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi dışında Bakanlığın bünyesinde "*Halkla İlişkiler ve Uluslararası İletişim ve Enformasyon Daireleri*" bulunmaktadır. Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi faaliyetlerini bu

birimlerle birlikte eşgüdümsel yürütmektedir. Ayrıca bir takım basın ve yayın organı aracılığıyla yürütmektedir. Amerika'nın Sesi (Voice of America (VOA)), en güzel örneği olup uluslararası yayın yapan bir kuruluştur.

İngiltere'de ise durum şu şekilde gerçekleşmiştir: 1938 yılında yabancı dilde propaganda faaliyetlerine başlamış ve savaş sırasında Enformasyon Bakanlığı kurmuştur. Fakat bu bakanlık, 1946 yılında feshetmiştir. Ancak 1952 yılında Drogheda Komitesi tarafından yürütölmeye başlanmıştır. Bir teşkilat gibi çalışan komite faaliyetlerini Dış İlişkiler, Uluslar Topluluğu ile İlişkiler, Sömürgelerle İlişkiler, British Broadcasting Corporation (BBC) ve British Council gibi birimler ve kurumlar aracılığıyla yürütmüştür. Dışişleri Bakanlığı 1954 yılında parlamentoya sunduğu raporda şu konulara değinilmiştir: Enformasyon hizmetlerinin büyük devletlerin diplomalarının önemli bir aracı olduğu, bir kısmının özel kurumlar vasıtasıyla yapılabileceği, ancak hükümetin bu konuda yapacağı faaliyetlerinde önemli olduğu, Birleşik Krallık Hükümeti'nin kendi politikalarını anlatabilmek adına resmi bir propaganda örgütüne ihtiyacı vurgulanmıştır. Nitekim Komite bir enformasyon bakanlığının kurulması yerine enformasyon ve propaganda hizmetlerinin yine aynı şekilde yarı özerk bir teşkilat tarafından koordine edilmesi üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda da önce Dışişleri Bakanlığının gözetiminde çalışacak bir koordinasyon komitesi arkasından da British Council, BBC ve Merkezi Enformasyon Dairesi gibi üç ana birimden oluşan Denizaşırı Enformasyon Servisi (Overseas Information Service (OIS) kurulmuştur. Bunlardan özellikle iki önemli propaganda teşkilatı olan British Council ve BBC aslında yarı resmi kurumlar gibi çalışmaktadırlar. Ancak bunlar hükümetten sürekli mali destek almakta ve Dışişleri Bakanlığının tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar. Ancak yine de diğer hükümet kuruluşlarından birçok yönleriyle farklıdırlar.

Diğer bir devlet de Fransa olup en fazla ağırlığı ise “*kültürel propaganda*” doğrultusunda hissettirmiştir. Bu amaçla da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Fransa'nın imajını arttırmaya yönelik faaliyetler için çok yüksek fonlar tahsis edilmiştir. Fakat Fransa'da propaganda işinin ABD ve İngiltere'den farklı olduğu görölmektedir. Başka bir deyişle propaganda işi, tek bir merkezden idare edilmesi yerine birçok bakanlık bünyesinde ayrı ayrı yürütölməsi tercih edilmiştir. Bununla beraber yine de uygulanacak politikalar konusundaki koordinasyonu Dışişleri Bakanlığı yapmaktadır. Radyo ve Televizyon, diğer basın hizmetleri konusundaki koordinasyon görevini Enformasyon Bakanlığı yürütmektedir. Sonuç olarak; II. Dünya Savaşı sonrası zaman diliminde Amerika, İngiltere ve Fransız gibi

birçok ülke dışında diğer devletlerde propaganda çalışmalarına önem vermişlerdir. Propagandanın yönelmiş olduğu hedefler, propagandanın temel yapısını oluşturmuştur. Bu hedefin propagandanın amacına uygun olarak belirlenmesi, propagandanın başarıya ulaşım ulaşılamama durumunu etkilemiştir (Arı, 2001: 299-303).

Görüldüğü üzere ülkelerce propagandanın başarılı bir şekilde uygulanmasının temeli olarak, I. Dünya Savaşı'nda İngiliz propagandasının başarılı olması ve II. Dünya Savaşı'na katılan tüm ülkelere örnek teşkil etmiş olması gösterilmektedir. Böylece ülkelerin propaganda üzerine yoğunlaşmaları sağlanmıştır. Özellikle de yabancı istihbarat biriminin ve onlar ile işbirliği içinde olan propaganda örgütlerinin aralarındaki mücadeleden Türkiye de nasibini almıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin, tam bir propaganda ve istihbarat alanı haline gelmesi bunun göstergesidir (Seydi, 2006: 7). Buradan hareketle modern devletin kapitalistçe gelişimi, onu sömürgecilik faaliyetleri, yayılcılık ya da emperyalizm denilen alanlara yönlendirmiştir. Bu nedenle yapıları arasında fark baş gösterse de bazı ortak araçlarda “*propaganda*” yöntemini kullanmaya başlamışlardır (Ertem, 1942: 18).

XX. yüzyılda propaganda, çağdaş bir yapıya bürünerek bütünüyle ideolojinin aktarım aracı olmuştur. Üstelik teknolojik gelişmelerin yaşanması ile birlikte yeni bir toplum oluşmuştur. Özellikle iletişim alanındaki gelişmelerle beraber “*kitle toplumu*” kavramı ile “*kitle iletişim araçları*” birlikte anılmıştır. XX. yüzyılın diğer temel özelliği ise; parlamenter demokrasilerin varlığıdır. Yani çoğunluğa sahip olmak ve çoğunluğu uzun vadeli elinde bulundurmak siyasetin temel şartlarından biri haline gelmiştir. Bu durum, XX. yüzyılda mümkün kılınmış ve bir mesaj eşgüdümlü olarak milyonlarca insana iletilmesi için olanak sağlanmıştır. Çünkü propagandayı bir mesajlar bütünü olarak varsayarsak bu mesajların kitlelere aktarılabilmesi kitle iletişim araçları aracılığıyla sağlanmıştır (Akarcalı, 2003: 16-17). Başka bir deyişle 20. yüzyıl, nasıl maddi tarafı ile bir makine, savaş tekniği tarafı ile bir toptan yıkmak için silahlar çağı olmuşsa, fikir faaliyetlerinin bir yönü ile de bir “*Propaganda Çağı*” olmuştur. Her insan fikrini karşısındakine kabul ettirmek ister. Bu doğal bir eğilimdir. Ve propaganda yapmak, insanın doğasında vardır. XX. yüzyılda siyasi propagandanın gelişmiş bir silah olarak kullanılmasının sebeplerinden biri de; büyük diktatörlerin doğuşudur. İdare ettikleri kitleyi kendilerine bağlı kılmak, iktidarlarını koruyabilmek adına da diktatörlerin propagandaya sarılmaları onların doğası gereğidir. Diktatör, birey ya da zümre, kendi düşüncesine aykırı bir fikri en büyük tehlike olarak

görür. Bunun sonucu olarak; zihinlerde tek tip düşünceyi hâkim kılabilmek için, en büyük yardımcısı olan propagandaya sarılırlar (Aşkın, 1955: 2). Bu doğrultuda Eugene Hadamovksy, Propaganda Bakanı Goebbels'e verdiği raporda: “Almanlar yetersiz, silahlar, askerlerin güçsüzlüğü ve yöneticilerinin yetersizliği yüzünden tüm dünyaya karşı savaşı kaybetmişlerdir. Almanlar halkı savaş meydanında yenilmemiş ancak ruh kırıldığı için sözcüklerin savaşına yenilmiştir. Almanlar bu ölümcül savaşa, düşmanları gibi “Hunlar’a karşı” ve “Milletler Cemiyeti için” gibi tek bir sloganla gitmemişlerdir” denilmektedir. Adolf Hitler, “Generaller, harpten çıkarılan dersleri uygulamak yerine, şövalye ruhlu bir silahşör gibi davranmak isterler ve savaşın Ortaçağ’daki çarpışmalar gibi olması gerektiğini düşünürler. Şövalyelerin bana hiçbir faydası yoktur. Ben, ihtilallere muhtacım” sözüyle, propagandanın piyade hücumuna geçmeden yapılan topçu ateşi gibi olduğunu vurgulamaktadır (Özdağ, 2011: 304).

Böylelikle savaşta ve barışta propaganda sürekli olarak kullanılmaktadır. Propaganda, çekici sloganlar arkasında asıl hedef aldığı amaç doğrultusunda muhataplarını belli bir yöne farkına varmaksızın yöneltebilir. Propagandanın muhatapları onu gizlenmiş olan ana hedeflerini genellikle bilmeden tekrarlamak suretiyle yayarlar. Böylelikle propagandayı yönetenin amacına kolaylıkla hizmet eder. Onun tesiri altında kalarak onun istediği doğrultuda davranışlara girerler ki bu da amacın hâsıl olması demektir. Günümüzde ülkemizi hedef alan yaygın bir propaganda faaliyeti bütün ülkelere yönelmiş durumdadır. Propagandaya hedef olan ülkelere buna karşılık; tedbir olarak kendi propagandalarını diğer ülkelere yöneltirler. Kısaca propaganda alanında sürüp giden “savaş propaganda ve karşı propaganda” biçiminde sürekli olarak devam etmektedir. Bu açıdan propaganda konusu, iyi bir biçimde idrak edilmesi ve algılanması zorunlu bir hal almıştır. Propagandanın ne olduğu ve en önemlisi de ne olmadığı çok iyi bilinmelidir ki buna karşılık olarak önlemler gerektiği zaman alınabilsin (Şenel ve Şenel, 1969: 112).

Son olarak kavram itibariyle propaganda, günümüzde çağrıştırdığı olumsuz anlamı ile uluslararası literatürdeki anlamı arasında fark vardır. Akademik ve uygulamaya yönelik alanlarda propaganda, daha çok “manipülasyon, ikna ve davranış” değişikliği gibi kavramlarla ifade edilmektedir (Ülger, 2015: 39-40). “İkna etme, rıza yaratma ya da rıza gösterme” gibi amaçlara yönelik hizmet eden propaganda, bu amaçlar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu doğrultuda, yönetimi elinde bulundurmaya, iktidar gücünü sağlama alıp sürdürebilmeyi gerçekleştirebilmek için de propaganda girişimleri; bireyleri

“rıza ve ikna” ya yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Kapsam itibariyle propaganda, demokrasi yönetimleri de dâhil olmak üzere her türlü siyasal sistem içerisinde gerçekleşmektedir (Biber ve Turancı, 2014: 36).

1.3. Propagandanın Temel İşlevi

XX. yüzyılın başlarında, Amerikalı bilim adamları tarafından propaganda kavramına ilişkin çalışmalar sürdürülmüş ve propaganda kavramı çeşitli yönleriyle ele alınıp tartışılmıştır (Öymen, 2014: 112). Bu propaganda çalışmalarının kökeni, 1950’lerde Carl Hovland ve ekibinin “*Yale İletişim Programı*” kapsamında yürütülen “*ikna*” araştırmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmalar, beraberinde iknaya dair birçok kuramsal yaklaşımı doğurmuştur. Bunlar: “*Ayrıntılı İnceleme Olasılığı Modeli ve Bilişsel Tepki Yaklaşımı*” olarak adlandırılmıştır. Carl Hovland ve ekibinin “*ikna modelinde süreç*”, Ego’dan Alter’e, diğer bir ifadeyle kaynaktan alıcıya yönelik bir ileti akışıdır. Bu yönüyle propaganda, belirli bir kuruma ait ideolojik programın bir parçası olarak siyasi, ekonomik ve dini kapsamda çıkarları doğrultusunda belirlenen ikna çabasıdır. Buradan hareketle propaganda sürecinde Ego-Alter etkileşimi de kendine has bazı özellikler taşıyacaktır. Bununla birlikte propaganda, hedef kitleleri anlaşmazlık, uyuşmazlık ve belirsizliklerle dolu konular hakkında yönlendirerek çeşitli bilgileri değiştirmeyi amaçlayan bir iletişim çeşididir. Özellikle de heterojen yapıdaki düşünceleri homojen yapıdaki kolektif zihne dönüştürerek istenilen tutum ve davranışı elde etmeyi amaçlamaktadır (Ülger, 2015: 31).

Bu yönüyle propagandanın amacı; fikirlerin başkaları tarafından öğrenilmesini, zihinlerde yer edinmesini ve bunun sonucunda fikri benimseyenlerin fikrin hedefleri doğrultusunda aktif çalışma içine girmelerini sağlamaktır. Adolf Hitler’e göre propagandanın görevi: “*Örgüt için taraftar toplamak, yeni doktrini anlatmak ve benimsetmek*” iken; propagandanın amacı: “*Tek tek ve bilimsel olarak kişileri bilgilendirmek değil; kitlelerin dikkatini belirli olaylar, ihtiyaçlar ve gerekli görülen diğer konular üzerine çekmektir*” şeklinde belirtilmiştir (Yıldırım, 2007: 152). Bu amaçlarla hareket eden propaganda, insanların alışmadıkları ya da hakkında bazı fikir ve kanatları olmayan hareket ve görüş tarzlarına sevk etmek için, zihinlere kanaatler yerleştirmeye çalışır. Bununla beraber, propaganda faaliyetlerinin temelini teşkil eden iki unsur mevcuttur. Bunlar: Empoze edilmek istenen değerlerin bilinçli bir şekilde belirli bir tekniğe göre manipüle edilmesi ve hedef olan bireylerin içinde buldukları durumlar üzerinde suni değişiklikler yapılmasıdır. Ruhbilim araştırmaları göstermiştir ki, insanların reaksiyonları, durumu

değiştirmek suretiyle tadil etmek ve aynı zamanda sembolleri değiştirmek suretiyle bireyin reaksiyonlarını da değiştirmek mümkündür (Kırtak, 1939: 252-253).

Süreç olarak propaganda; “*propagandacı ve iletitiği mesaj*”, “*kullanılan iletişim araçları ve teknikleri*” ve son olarak “*etki altında bırakılmaya çalışılan bireyler ve gruplar*” olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır (Özkan, 2007: 163). Bu süreç doğrultusunda yönelim gösteren propaganda, insan ve insan topluluklarının göstermiş olduğu tutum, eylem ve davranışlarını değiştirmeye çalışarak bu durumdan çıkar sağlamaya çalışmaktır. Gerçekleştirilmek üzere tasarladığı ve erişmek istediği hedefler açısından somut bir hedef teşkil eder. Propagandanın uygulanması açısından beş doğal hedefi vardır. Bu hedefler ise Dr. Hans Speir tarafından şu şekilde belirtilmiştir: Boyun eğdirme, bozgunculuk, iş birliği, yoksulluk duygusu aşılmak ve panik yaratmaktır. Böylece hedef alınan kitlelerin temel özelliklerine bağlı olarak, propaganda çalışmalarının farklı yöntemlerle farklı kitlelere göre şekillendiği görülmektedir. Bu kapsamda propagandanın gerçekleştirildiği düzlemler şu şekildedir: Ülke sınırları içerisindeki kendi halkına yönelik yapılan propaganda, işbirliği içerisinde bulunan dost ülke halklarına yönelik yapılan propaganda, tarafsız olan ülke halklarına yönelik yapılan propaganda ve son olarak düşman olan ülke halklarına yönelik yapılan propagandadır.

Görüldüğü üzere, hedef alınan kitle üzerinde propagandanın, propagandacılar için ne kadar önemli bir olgu olduğu apaçık ortadadır. Bir başka vurgu da bu hedeflerin tek başına yeterli olmayışdır. Çünkü uluslararası ilişkiler ve çıkarlar boyutunda, ülke yönetimlerini propaganda ve yöntemleri ile tesiri altına almak ve amaca hizmet etmek için tek başına gerçekleştirilecek bir olgu değildir. Örneğin, düşman olan ülke halklarına yönelik kitle iletişim araçlarıyla yapılan propaganda ile o ülke halklarının sokağa dökülüp harekete geçmesi, eylem yapması, her durumda otoriteyi reddederek anarşi çıkarması, toplumsal otoritenin, hükümetin ya da siyasetin dengesini ve istikrarını bozmak propagandacıların temel hedeflerini oluşturmaktadır. Propagandacının önemsemiş olduğu en önemli olgu da; kalabalıkları sürükleyebilmektir. Bunu da önceden örgütlenmiş ya da kendiliğinden ortaya çıkan alkışçı kesimlere tüm kitle gösterilerinde rastlanmaktadır. Kimi zaman da bu kesim bilinçli olarak kalabalığın içine yerleştirilir. Böylelikle propaganda çalışmalarına katkı sağlanmış olur (Ayhan, 2007: 52-54). Nitekim başarılı bir propaganda kampanyası yürütülürken dikkat edilmesi gereken temel noktalar ise başlıca şu şekildedir: Propaganda, öncelikle plan ve program çerçevesinde gerçekleşmelidir. Eşgüdümlü ve iş birliği

sağlanmalıdır. Bu doğrultuda gerçekleşmeyen propaganda kampanyası, ansızın yapılan karşı propaganda karşısında başarısızlığa mahkûm olur. Özellikle propaganda, değişen yeni koşullar ve durumlara ayak durabilmelidir. Bunun yanı sıra içinde bulunduğu yeniliklerle birlikte değişip gelişmeli, kendini her daim yenileyebilme durumunda hissetmelidir. Başarıyı kaçınılmaz kılmak için de elde hali hazır planların olması gerekir. Tüm bu koşullar sağlandıktan sonra ise; propaganda için gerekli planlar, “zaman” faktörünü göz önünde bulundurarak uygun bir çerçevede devreye sokulması gerekir. Propaganda; uygun kanıt, güven ve ikna edici unsurlardan oluşmalıdır. İstenilen amaca ulaşmayı hedefleyen propaganda için, tanınan süre uzun vadeli olmalıdır ki bu da başarılı sonuçlar için kaçınılmaz bir koşuldur. Toplumların sosyokültürel yapıları arasındaki farklar nedeniyle, hedef kitlenin hem toplumsal hem kültürel alanı ilgilendiren yönlerini her açıdan göz önünde bulundurarak bu çerçevede propagandanın uygulanması gerekir. Uygulanacak olan propaganda, direkt olarak ülkenin çıkarlarını gözetecek mahiyette ise; bu durumda propagandayı yapacak olanlar devlet çapında bir teşkilata bağlı olarak, tek bir merkezden kontrol edilmelidir. Bunun sebebi de gerek her türlü çıkacak sorunlara mahal vermemek; gerekse herhangi bir karşı propaganda grubunun eyleme geçmesi durumunda ise olayları kontrol altına alabilmenin yolunu kolaylaştırmaktır. Propaganda, her milletin sevk ve idaresinde iç, dış, siyasi, ekonomik ve askeri biçimde milli çıkarlarına uygun olacak şekilde propaganda metodu ve teknik kuralları ile birlikte hayata geçirilmelidir. Bu faktör göz önünde bulundurulmadığı takdirde propaganda tepki ve direniş ile karşı karşıya kalır; sonuç vermesi beklenemez (Özsoy, 1999: 12-14).

Tüm bu maddelerden hareketle propagandanın hedef kitlesi “insan”dır. İnsana dair tüm faktörler değerlendirilerek farklı açılardan yaklaşılmalıdır (Özsoy, 2002: 200). Bu durumda propagandanın en kesin amacı; “başkalarını kendi arzu ettiğimiz şekilde davranışlarda buldurmaya sevk etmek, nasıl istiyorsak ve arzu ediyorsak tam da o şekilde düşünebilmesini” sağlamaktır. Bu taşıdığı içerik bakımından propaganda, temelde bir totaliter gayret olduğu görülmektedir. Çünkü gerçekte propaganda da bütün muhalif iddiaları bertaraf etmeye ve herhangi bir alternatife yer vermemeye çalışır. Kısaca; propaganda muhatabından herhangi bir doğrulamaya ve incelemeye fırsat vermeden ileri sürdüğü şeyleri tartışmasız bir şekilde kabul etmesini istemektedir. Bu bakımdan propaganda, daima tek taraflı ve sübjektif yapıya sahiptir. Zaten propagandanın objektif olması beklenemez. Bu nedenle de kabule müsait ve alkışlanabilir olduğu sürece doğru olmak zorunda da değildir. Propaganda, gerek geçmişte gerekse günümüzde yenilgiyi en aza

indirmek, başarıları devasa yapmak, kendi davasının başarısını mutlak kesinlikte göstermek ve muhatabın davasını küçük düşürmek ve onu kesin bir yenilgiye sürüklemek ana hedefine hizmet eden bir silahtır (Şenel ve Şenel, 1969: 113-114).

Propagandanın silahı gelişi güzel değil; hedeflenmiş, zamanı ayarlanmış, planı ve programı yapılarak hedef kitle üzerinde belirlenmiş en etkili yöntemdir. Psikolojik bir taktik uygulaması olan propaganda, karşı taraf için dolaylı ve doğrudan etki eder. Bunun için de kendi yararını ön planda tutarak siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda cephe aldığı tarafı amacını gerçekleştirmek adına savunmasız bırakmayı yeğler, hedefler (Tarhan, 2003: 36). Böylelikle propaganda, fikirlerin başkaları tarafından öğrenilmesini, zihinlerde yer edinmesini ve sonucunda da fikri benimseyenlerin fikrin hedefleri doğrultusunda aktif çalışma içine girmelerini sağlama amacı güder (Özdağ, 2011: 303). Geçmişte de görüldüğü üzere, etkileme ve aşılama gibi hedefleri olan birey ya da gruplarca, propaganda kullanır (Yücel, 2014: 73). Genellikle de propaganda, semboller kullanılarak fikirlere işlenmektedir. Bu yöntemlerin kullanılması ile daha belirli ve algılanabilen olgu olarak karşımıza çıkar (Çabuk, 2018: 14). Propaganda öğeleri yaymak içinse, çeşitli kanallara ihtiyaç duyar. Hazırlanmış olan propaganda, iletilerini hedefe ulaştırmak için kullanılır. Kullanılan bu kanallar, haberleşme araçlarıdır. Haberleşme araçları mesaj dağıtım usullerine göre dört tiptir: İlk olarak yüz yüze haberleşme denilen; mitingler, gruplar, sosyal faaliyetler ve kişisel temas alanlarıdır. İkinci olarak göze hitap eden haberleşme araçları; resim, broşür, gazete, afiş, bildiri, kitap, dergi gibi basılı araçlardır. Üçüncüsü de kulağa hitap eden haberleşme araçları; en yaygın olanı radyodur. Son olarak da hem göze hem kulağa hitap eden modern haberleşme araçları; en başta gelenler; televizyon, sinema ve internettir. Toplumsal zihni kontrol altına alabilmek diğer bir deyişle düşüncelere istenilen doğrultuda yön verilebilmek amacıyla tüm materyaller kullanılmaktadır (Dimdik Emeksiz, 2016: 1092-1093). Kitle iletişim araçları, haberleşme olanağı sağlamanın yanı sıra mesajların aktarımında çok etkili bir özelliği bünyesinde barındırır. Azınlıktaki kişilerin, çoğunluğu manipüle etmek için kullandığı yöntemlerin taşıyıcıları ve ileticileridir (Arıtan, 1993: 38).

Bu bakımdan her türlü konu; propaganda alanına girer. Alan bakımından propaganda, çok geniş olup sınırsız bir niteliğe sahiptir (Turgud, 1954: 9). Bununla birlikte propagandada sunulan tez, her türlü alan için söz konusu olan kolay ve anlaşılır nitelikte olmalıdır. Böylelikle kamuoyunun belirli bir düşünce ve pota etrafında bütünleştirilip eritilmesi sağlanır (Özsoy, 1999: 113). Bir sosyal davranış olarak nitelendirilen propaganda,

bu kapsamda toplumu belli bir düşüncenin, hareket tarzının tarafı yapmaya çalışır (Top, 1986: 21). Propaganda, bireyin tutumunu hedef alır ve birey üzerinde propaganda aracılığıyla bilişsel çelişki oluşmasını sağlar. Birey, bilişsel çelişkiden kurtulabilmek içinde duygu ve düşünceleri doğrultusunda lehine tutum değişikliğine gider. Davranışla duygu ve düşünce arasındaki ilişki ise daha karmaşıktır. Bu durumda devreye ortam unsuru girer. Birey, bu doğrultuda düşüncesine zıt davranışta bulunabilir. Bu ortam unsurunu gerekçe göstererek bilişsel çelişkisini baskılar. Davranışın bitiminde duygu ve düşünsel tutarlılığına geri döner. Kısacası propaganda ve bireyin tutumu üzerinde sıkı bir ilişki vardır (Karakuş, 1999: 85). Böylece gerçekler ile ilgili algılamaların çarpıtılarak yanlış bir şekilde yansıtılmasına vurgu yapan Jacques Ellul: “*Propagandacı, doğal olarak lehine çalıştığı yöneticinin gerçek niyetlerini ortaya koyamaz. ... Bu, projeleri halkın tartışmasına ve kamuoyu incelemesine açmak ve bu nedenle de başarıya ulaşmalarını önlemek anlamına gelecektir. ... Oysa propaganda bu projelerin gerçek niyetini gizleyen bir peçe gibi hizmet etmelidir*” diyerek ifade etmiştir (Abadoğlu, 2012: 68).

Bu gibi pek çok tarafı olan propaganda; kendi üyelerinin manevi yönden destek ve güç kazanmasını sağlamak, düşman ya da karşı tarafın manevi yönden çöküntüye uğramasını sağlamak ve düşmana kendi gücünü göstermek için çabalar. Bu ise propagandanın “*eylem sahasını*” oluşturur (Eren, 1943: 14). Öte yandan propagandanın ne kadar önemli bir kuvvet olduğunu İrşat Encümeni Başkanı olarak Mecliste yaptığı konuşma sırasında Yunus Nadi: “*... Ama yine de propaganda ile yayılmak istenilen fikirler en etkili araçlarla halkın son ferdine kadar ulaştırılması, Milli davamızı kazanmakla propagandanın faydası, düzenli asıl beş ordu kadar ve belki ondan daha fazladır. Onun için öncelikle kendi halkımızı, propaganda ile savaş lehine kazanmak, onları aydınlatmak ve sonra dışarıya dönülmelidir. Bolşevikler kendi içlerindeki karışıklıkların büyük çoğunluğunu propaganda silahı ile devre dışı bırakmışlardır*” diyerek ifade etmiştir. Buna ek olarak; kamuoyunun bilgilendirilmesi için böyle bir kurumun gerekliliğini ortaya koymuştur (Aslan, 2004: 136-137).

“*Kamuoyu oluşturma ve bilgilendirme projesi*” olarak bir nevi “*araç*” görevi gören propaganda, hizmet ettiği amacı destekleyebilmesi adına o şekle çok iyi uyum sağlaması gerekmektedir. Ayrıca propagandanın kendisi bir zorunluluk teşkil etmediği için, o da tıpkı duvar afişinde olduğu gibi kalabalığın dikkatini çekmeli ve etkilemelidir. Hemen hemen her zaman hislere dokunmalıdır; biraz da akla hitap etmelidir. Aynı zamanda her propaganda,

kitlelerin beğenisine uygun olmalı ve hitap ettiği grupta her bir kişinin anlayabileceği düzeyde olmalıdır. Ayrıca, propagandanın içeriği ilmi bakımdan ne kadar mütevazı ise kalabalığa o kadar inilebilecek, başarı da o derece kesin olacaktır. Kısaca propaganda, içgüdü ile hareket eden büyük kitlelerin hayal dünyasında psikolojik olarak benimsenen bir biçimdir (Yalçın, 2005: 144-146). Propaganda, gerek belirli bir hedef kitleye gerekse belirli bir ulusa ve tüm dünyaya seslenebilir. Bu noktada propaganda, seslendiği ve uygulandığı yöne, konu ve amaca göre değişebilmektedir. Zaman ve zemine uygun olarak, belirli bir konu üzerinde düzenlenen propaganda, etkili olmalıdır; aksi halde verimliliğini kaybeder. Hedef kitleye göre şekillenen propaganda, bu açıdan çok yüzlüdür; yine ona göre de fikir ve dil kullanır. Propagandaya kapılıp kalmamak, muhatap olanların inancına, kültürüne, zekâsına ve şuuruna bağlıdır (Yeni Rehber Ansiklopedisi, 1993: 5113). Bu açıdan propaganda, insana dair tüm faktörleri değerlendirmeli ve farklı açılardan yaklaşabilmelidir (Özsoy, 2002: 200). Çünkü yapılan tüm hazırlıklar kamuoyu üzerinde büyük bir etki yaratarak kamuoyunun hissiyatına dokunmuş olur (Özsoy, 1999: 92).

Genellikle de propaganda, kamuoyunun belli koşullara uygun bir biçimde yönetilmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Walter Lippmann, 1922 yılında yazmış olduğu “*Public Opinion*” diğer bir deyişle “*Kamuoyu*” adlı kitabında, kamuoyu kavramına ilişkin değerlendirmede bulunmuştur: “*Kamuoyu, diğer insanların davranışları ile bu davranış bizimki ile kesiştiği, bize bağımlı olduğu ya da bizi ilgilendirdiği ölçüde; ilgili olan ve kabaca kamu meseleleri olarak tanımladığımız dışımızdaki dünyanın hususiyetleridir. Bu insanların kafalarındaki imajlar; kendilerinin imajları; başkalarının imajları, ihtiyaçları, hedefleri, ilişkileri ve diğer konular hakkındaki imajlar bu kimselerin kamu hakkındaki kanaatleridir.*” Bir diğer şahıs Hans Speier: “*kanaatlerinin, hükümetlerinin düşüncelerini, kadrolarını ya da yapısını etkilemesi ya da belirlemesi hakkına sahip olduklarını savunan, yönetim dışı kişilerin, milleti ilgilendiren problemler üzerine serbestçe oluşturulup, açık olarak ifade edilen görüşleri*” diyerek kamuoyu kavramını açıklamıştır. Malcolm G. Mitchell ise; kamuoyunun 4 şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir: “*a) Bir kurum, rejim ya da siyasal sistem için kamuoyunu genel destek olarak, b) Grup bağlılığı ve kimliklendirme kalıpları olarak, c) Liderleri seçmek için kamu tercihleri şeklinde, d) Geniş bir kamu içinde yaygınlık arz eden, kamusal konular ve güncel olaylar hakkındaki güçlü karakterler olarak.*” Başka bir biçimiyle Malcolm G. Mitchell, propagandacıların kamuoyunu yönlendirme işlevlerini, popüler duyguların yayılan sıcaklıklarını bir yerde toplayan ve odaklayan ısıya dayanıklı bir cam fanusa benzetmiştir. Bu cam fanusta toplanan sıcaklıklar

ateş haline gelmekte ve dinsel uyanış hareketleri, ayaklanmalar, isyanlar ve ihtilaller ile patlama noktasına ulaştırmaktadır. Sonuç olarak; belirlenmiş bir konu üzerine kamuoyu oluşturmak veya direkt olarak kamuoyunu derinden tesir altına alabilmek için başvurulan yollardan kayda değer olanı hiç şüphesiz “*propaganda*” olmuştur. (Aktaran Bektaş, 2002: 56-57).

Propagandanın kendisi, çağımızın en güçlü silahlarından biri olarak nitelendirildiği için kullanıldığı her aracın etkisini azaltacak olan bir “*karşı propaganda*” aracı ya da “*savunma aracı*” bulunabilir (Top, 1986: 21). Teknik anlam itibari ile propagandaya karşı koyma ise; Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) hakkındaki 644 sayılı kanunla MİT Müsteşarlığı bünyesinde kurulan Psikolojik Savunma Başkanlığı (PSB)’nındır. 644 sayılı MİT Teşkilat Kanununun 3. maddesinin C bendi bu görevi şöyle kararlaştırmıştır: “*Barışta ve savaşta milli bünyeye içten ve dıştan gelecek psikolojik tesirlere ait açık haberleri toplamak, yorumlamak ve karşı koymaktır*” (Şenel ve Şenel, 1969: 127).

2. BÖLÜM

2. PROPAGANDA TÜRLERİ VE KURALLARI

Psikolojik savaşta savunma ve saldırı amaçlı kullanılan silahlardan biri propagandadır (Yıldırım, 2007: 151). Bu açıdan propagandayı etkili bir silah olarak tanımlayan şahıs Edward L. Bernays'tır. Edward L. Bernays, propaganda yoluyla ordu birliklerini nasıl düzene sokuyorsa, bu doğrultuda halkın düşüncesini de şekillendirmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir (Ayhan, 2007: 37). Fransız yazar Jacques Driencouit ise, propaganda ile her amaca ulaşılabileceğini öne sürmektir (Yıldırım, 2007: 152).

Bu doğrultuda propaganda, gerek çeşitli sınıflar arasında gerekse devletlerarasında bir çeşit mücadele silahı haline dönüşmüştür. Propaganda, insanları sürekli bir biçimde mücadeleye sürüklemekte ve bunun için hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Kamuoyu üzerinde etkili olabilmek için “*meşru, gayrimeşru, iyi, kötü, doğru, yanlış, güzel, çirkin, olumlu, olumsuz*” gibi tüm ifadeleri kullanması onun nitelik olarak bu iyi olmayan anlama uğramasını kolaylaştırmıştır (Ertem, 1942: 3). Bu nedenle propaganda kavramına yüklenen olumsuz çağrışımlardan dolayı araştırmacılar, propagandanın anlamı üzerinde arındırma çalışmalarına yönelmişlerdir. Sürekli olarak değişiklik arz eden propaganda, kavram olarak “*ikna ve etkileme*” çabalarıyla düşüncelerin yayılması şeklinde tanımlanmasında yoğunlaşmıştır (Geçikli, 1999: 266). Bu durumda propagandanın amacı; başkalarını kendi arzu ettiğimiz şekilde davranışlarda bulundurmaya sevk etmek, nasıl istiyorsak ve arzu ediyorsak tam da o şekilde düşünebilmesini sağlamaktır (Şenel ve Şenel, 1969: 113).

Böylece şekillenen modern propaganda, halkın bir girişim, fikir veya gruba olan ilişkilerini etkileyecek olayları biçimlendirme konusunda tutarlı ve kalıcı bir çaba halini almıştır (Bernays, 1928: 25). Kamuoyunu etkileyen propaganda yöntemleri ise, ilk kez bilimsel olarak XX. yüzyılın başlarında uygulanmıştır. Bu uygulamanın öncüleri: gazeteci Walter Lippmann ve Edward Bernays'tır. Bu dönemde Lippmann ve Bernays, ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson tarafından İngiltere yanında savaşa girmek için kamuoyunu etkileyerek kontrol altına almayı hedefleyen Creel Komisyonu'na katılmak üzere görevlendirilmişlerdir. Bu uygulanan propaganda kampanyası etkisini göstermiş ve son derece başarılı olmuştur. Sonuç olarak, bir propaganda kampanyasından başarılı sonuçlar alabilmek için propagandacının bazı teknikleri bilmesi ve bunları uygulaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu teknikler için toplumsal yapının sosyolojik ve sosyo-

psikolojik açıdan çözümlenmesi, hangi tekniğin oluşturacağı konusunda önemli bir bilgi sunar. Ayrıca propaganda tekniklerinin uygulamaya yansımaları, hedef kitlenin sosyo-kültürel düzeyine göre de değişkenlik göstermektedir (Ayhan, 2007: 41, 53-54). Bu nedenle etkili bir propaganda, belirli ilkeler doğrultusunda bilimsel esaslara dayanarak gerçekleştirilmelidir (Özdağ, 2011: 306). Bu bağlamda bu bölüm içinde propaganda türleri ve kuralları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

2.1. Uygulanışı Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi

Düşmanları ve toplumları etkileyebilmek, sürpriz, baskın ve panik etkisi yaratabilmek için sürekli onlardan daha üstün bir silah ve yenilikleri kullanmak gerekir. Bu ise, psikolojik bir savaş yöntemi olarak kullanılan propaganda ile mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk'ün, I. Dünya Savaşı sonrası dönemin en hızlı haberleşme aracı olarak nitelendirilen telgraftan faydalanılması bunun bir göstergesidir. Bu doğrultuda uçak ve radyonun Hitler tarafından kullanılarak geliştirilmesi verilebilir. Günümüzde ise, uyduların yanı sıra kitle haberleşme araçlarının da hemen hemen her yerde yoğun bir şekilde kullanılması buna örnektir (Kayabalı ve Arslanoğlu: 1983: 18-19).

Bu açıdan propagandanın yapılış araçları benzer de olsa farklı alanlarda kullanılabilir (Ayhan, 2007: 74). Böylelikle uygulanacak olan her türlü propaganda, birden fazla amaç içerisinde ilerler (Berkes, 1942: 141). Amaçları doğrultusunda propaganda, tek bir yöntemle yapılmamaktadır. Türleri olan propaganda, aktif olarak kullanıldığı alanlara göre gruplandırılmaktadır. Bu açıdan propaganda, kullanıldığı ülkeler tarafından egemen siyasal, sosyal, ekonomik ve felsefi düşüncelere göre şekillenmektedir. Propaganda “*kaynağının bilinip bilinmemesi*” ve “*yansıtılan verinin doğru ve yanlış olması*” bakımından sınıflandırılmaktadır (Bektaş, 2002: 35). Bunlar: “*Beyaz propaganda, Gri propaganda ve son olarak Kara propaganda*” olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

2.1.1. Beyaz (Açık) Propaganda

Beyaz propaganda, kaynağı belli olup, güven veren propagandadır (Ziyaoğlu, 1963: 41). Bu propaganda türü, resmi bir şekilde yapılmaktadır (Özdağ, 2011: 313). Ayrıca psikolojik savaşın farklı şekillerde gerçekleşen en önemli propaganda türlerinden olan beyaz propagandanın kaynağı açık bir şekilde kullanılır. “*Açık ve şeffaf*” olma özelliğini de doğruluğu ön planda tutarak gerçekleştirir. Bu sayede kitleler üzerinde güven kazanır (Tarhan, 2003: 36-37). Bu açıdan ele alınan propaganda konusu gerçektir (Özdağ, 2011:

313). Çünkü propaganda her şeyden önce doğruluk, samimilik içermekle birlikte bir bilim olarak görülmeli ve bu çerçevede teknik kurallardan yararlanmalıdır (Ziyaoğlu, 1963: 27).

Bununla birlikte beyaz propaganda, anlatıma, tanıtıma ve gerçekleri görünür kılabilmeye dayanmaktadır. Haklı ve doğru bir davayı kanıtlamak için bu yönde bir yol izlemektedir (Turgud, 1954: 9). Üstelik beyaz propaganda, istenilen verilerin saydam bir şekilde karşı tarafa tek yönlü olarak aktarılmasıdır. Beyaz propagandanın tek yönlü biçimiyle aktarılması demek, hedef kitlelerin ortaya konulan çözüm yolundan başka bir seçeneğin kalmaması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda hedef kitlelere hali hazır çözüm önerileri de sunulması sağlanır. Mesajın geri tepmemesi için de sunulan veriler, nitelik olarak açık ve doğru bir içeriğe sahip olmalıdır. Beyaz propagandanın can alıcı noktası ise; muhatabın düşüncelerini çürütmek ve taraftarları kendi lehine çekmektir (Karaca ve Çakı, 2018: 77). Böylece beyaz propaganda, kendi doğrularını ön plana çıkararak kazanç elde etmiş olur. Ülke olarak kendisini güçlendirme adına, karşıtlıklardan hareket ederek karşı tarafı zayıflatma stratejini uygular (Ayhan, 2007: 65). Karşı tarafın olumsuz yönleri ve hatalarını malzeme olarak kullanarak taraf olunan kitleyi en aza indirgemiş olur (Tarhan, 2003: 37).

Bu nedenle beyaz propagandanın uygulanış aşamasında uyanık olunmalı ve buna özen gösterilmelidir. Beyaz propaganda kapsamında herhangi bir şekilde mesajların doğruluğundan endişe edildiği takdirde; toplumda güven eksikliği doğurur. Aksettirilen herhangi bir yanlış bilgi, propagandanın etki gücünü yitirmesine ve kitle tarafından yeni kaynak arayışlarına sebebiyet verir (Bektaş, 2002: 35). Bu durumda zihinlerde oluşan soru işaretlerini yok edebilmek için gerekli tutum ve davranışlar sergilenmelidir. Israrlı bir şekilde yılmadan beyaz propaganda, hedef doğrultusunda tekrarlanmalıdır (Tarhan, 2003: 37- 38). Savunduğu fikirleri sürekli tekrarladığı takdirde propagandacı, zaman içinde hedef kitleler tarafından kabul edileceğinden emindir (Tanç, 1973: 25).

Beyaz propagandanın kaynağını “haber” oluşturur (Tarhan, 2003: 37). Haber seçiciliği ise, propagandanın başlangıcı sayılmaktadır. Walter Lippmann’ın belirttiği üzere: *“Bir çeşit sansür olmazsa, bildiğimiz türden propaganda yapmak imkânsızlaşır. Propaganda yapabilmek için halk ile olay arasında bir engel olmalıdır. Gereken ve istenilen yapay ortamın oluşturulması için gerçek ortama giriş sınırlandırılmalıdır. İnsanlar bir mesele hakkında doğrudan bilgi edinebilirse gördüklerini yanlış yorumlayabilirler. Kimse nereye ve neye bakmaları gerektiğini söylemeden insanların ne tür bir yanlış yorum*

yapacaklarını belirleyemez” (Haliloğlu, 2008: 312). Bunların yanı sıra beyaz propaganda, kaynağının yetki ve damgasını taşımaktadır. Taşımış olduğu sorumluluk ve tesir altında bırakmak istediği güven ve emniyeti sarsmak için de doğru bilgileri vermeye çalışır. Bu amaçla bütünüyle bir inanç sağlama çabasını ifade eder (Güneri, 1967: 9). Ayrıca hemen hemen bütün ülkelerden diğer ülkelere hükümetlerinin de uygun görmesi ile aktarılan bilgiler birer beyaz propagandadır (Şenel ve Şenel, 1969: 118). Beyaz propaganda kapsamında değerlendirilecek faaliyetler ise şu şekilde sıralanabilir; filmler, müzikler, törenler, karşılamar, kitaplar, televizyon programları, haberler, radyolar, semboller, görsel simgeler ve spor müsabakalarıdır. Ayrıca parti sembollerinde yer alan çeşitli objeler ile özdeşleşen selamlamalar ve işaretler, uluslararası spor müsabakalarında ülkelerin birbirlerine vermiş oldukları mesajlarda beyaz propaganda kapsamında değerlendirilmektedir (Karaca ve Çakı, 2018: 78). Bu doğrultuda gelişmiş ülkeler tarafından beyaz propaganda, sıklıkla kullanılmaktadır (Özsoy, 1998: 21). Gelişmiş ülkelere kullanılan beyaz propagandanın tarihi örnekleri de mevcuttur. Özellikle “VOA” ve “Moskova Radyosu”nun barış zamanlarında sıkça beyaz propagandaya başvurduğu ve yararlandığı bilinmektedir (Yıldırım, 2007: 160). Üstelik II. Dünya Savaşı sırasında BBC Radyosunun yayını ve Kıbrıs meselesinde Türk Tezini açıklamak için Güney Amerika’ya giden “İyi Niyet Heyeti” beyaz propaganda kapsamında değerlendirilmektedir (Başdoğan, 1960: 9). Bu doğrultuda beyaz propaganda, genellikle meşru bir hakkın savunması için de kullanılmaktadır (Özsoy, 1998: 21).

Ayrıca beyaz propaganda, ikna faktörünün esas alındığı ve kamu diplomasisinin en yoğun olarak kullanıldığı propaganda türüdür. Milletlerarası ilişkilerde kullanılan metotların tümüne birden diplomasi denmekle birlikte; unsurları da kamu diplomasi ve yumuşak güçtür (Ülger, 2015: 88). Kamu diplomasisi, stratejik bir iletişim aracı olmakla birlikte tanım itibarıyla kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi faaliyetlerinin tümü olarak değerlendirilmektedir. Kamu diplomasisi kavramı, 1965 yılında Tufts Üniversitesi’ne bağlı Edward Murrow Merkezi’nin Başkanı olan Edmund Gullion tarafından ortaya atılmıştır. Gullion’a göre kamu diplomasisi; “*kamuoyu davranışlarının dış politika oluşumunda, şekillenmesinde ve yürütmesindeki etkisidir. Geleneksel diplomasinin ötesinde uluslararası ilişkilerin farklı boyutlarını diğer bir deyişle başka ülkelerdeki kamuoyunun etkilenmesi, bilginin ve fikirlerin akışı, ülkelerdeki çıkar gruplarının etkileşim sürecini içermektedir*” (Aydoğan, 2011: 20, 23).

Yumuşak güç diğer bir ifadeyle softpower kavramını ise ilk olarak kullanan, Joseph Nye olmuştur. 1990 yılında, Nye tarafından yumuşak güç kavramı, “*Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası*” adlı eserde yer almıştır. Bununla birlikte, yine Joseph Nye tarafından 2004 yılında yayımlanan “*Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*” adlı eserde yumuşak güç kavramı genişçe bir şekilde incelenmiş ve açıklanmıştır. Nye, “*Yumuşak Güç*” adlı kitabında yumuşak güç kavramını, “*bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşması*” olarak ifade etmiştir (Ülger, 2015: 88-89).

2.1.2. Gri (Bulanık) Propaganda

Bir diğer önemli olan propaganda türü ise gri propagandadır. Gri propaganda, hiçbir kaynak bildirmeden gerçekleşmektedir. Bu sebeple kaynağın tahminine dinleyici kitlesi karar vermektedir. Durum böyle olunca rivayetlerden esinlenilmektedir. Gri propaganda, hiç yokken belirir. Ve hemen yayılır; gerçekliği de soruşturulamaz. Gazete ve diğer yayınlarda “*yetkili çevrelerin kanısına göre*”, “*yetkili bir kişi tarafından*”, ya da “*isminin bilinmesini istemeyen yetkili bir kimsenin kanısına göre*” gibi açıklamalara dayanarak bu yönde gerçekleşen propagandalar bu gruba girmektedir (Güneri, 1967: 10).

Bu açıdan gri propaganda için “*rivayetler*” önem arz eder. Örneklerini de yakın tarih için görmek mümkündür. Bu sebeple de gri propaganda yönteminin kaynağının bilinmemesinin yanı sıra doğruluğu da kanıtlanamamaktadır. Yani propagandayı çıkarınların kimler olduğu bilinemediği için istediği malzeme üzerinde heyecan verici konular işlenebilir. Heyecan verici konuların işlenmesi ile muhatap alınan tarafın, küçük duruma düşürebilmesi amaçlanır. Bu doğrultuda doğru bir olaya yalan ile senaryolar işlenir (Tarhan, 2003: 38-41). Bulanık propaganda olarak da nitelendirilen gri propaganda, bu nedenle gerçek ve yalanların birbirine karıştırılarak işlenmesidir. Gri propaganda, zihinlerde şüphe uyandıracak türden önemli ve dikkat çekici haberler verilmesi için uğraşır. Gerçek amacı, gizlemek kaydıyla ileri sürülen çeşitli nedenler ve her yere yayılan şayialar ise en iyi örneğidir (Başdoğan, 1960: 15).

Bu kapsamda gri propagandanın yalan mı iftira mı olduğu da bilinmemektedir. Bununla birlikte gri propagandanın, açık ve kara propaganda ile benzer ve farklı yönleri mevcuttur. Farklı yönü, çalışma yöntemi olarak açık propagandadan farklıdır ve sınırlı

değildir. Bunun yanı sıra kara propaganda ile benzer yönü ise serbest olmasıdır. Muhatap alınanlar tarafından iyi kabul edilmesi ise gri propagandanın, en güçlü yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca insan üzerinde propaganda hissiyatını zihinlerde oluşturmaz. Ustalıkla, becerikli bir biçimde yapılan gri propaganda, bu propaganda ile muhatap yıpratmak adına düşmanın kendisi tarafından yapıldığı izlenimi uyandırdığı takdirde muhatap çelişkiye düşer. Kurnazlıkla işlenen gri propaganda, karşı tarafı konuşmak zorunda bırakarak açık vermesine sebep olur. Bunu kullanarak da amacını gerçekleştirmek adına bir strateji uygular. Bu strateji, belirli bir plan çerçevesinde ve belirli yöntemler doğrultusunda zaman ve zeminin ona göre ayarlanması ile gerçekleşir. Gri propaganda, her anlamda çelişki oluşturmak için eksik veya belirli olmayan bir şeyi yeterli gösterebilir. Tam aksi bir duruma da sebebiyet verebilir. Yeterli ve tam bir şeyi de şüpheli gösterebilir. Güvensizlik ve kuşku uyandırabilmek için birbirine karşıt görünmesi, diğer bir deyişle çelişikliği oluşmuş olur. Böylece amacına ulaşan gri propaganda, zihinlerde bir soru işareti bırakır. Gri propagandanın oluşturmuş olduğu algı ile birlikte, en çok kullandığı yöntem de “*merak*” duygusudur. Merak duygusu, bir şeyi anlamak ve öğrenmek için kullandığı bir yöntemdir. Bir gerçeği olduğundan büyük veya çok göstererek bilinçli bir şekilde anlatıp bunu da görevli kişiler aracılığıyla kullanarak yayar ve dolaştırılır. Görevli olan kişi, en belirleyici unsur olan senaryoları üretip işleme bu da muhatap alınan kitle üzerinde uygulaması ile olur. Bunun için de muhatap alınan kitle ve halkın sosyal ve kültürel yapısının tüm özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu takdirde yapılan eylemlerin ve propaganda faaliyetlerinin kaçınılmaz olarak başarısını artırır (Tarhan, 2003: 38-41).

Görüldüğü üzere, gri propaganda kullanımı itibariyle kapsamı geniştir. Düşman, rakip ve hükümetlere karşı da kullanılmaktadır. Özellikle de yıllık raporlardaki istatistikler içinde kullanılmaktadır. Yıllık raporlardaki istatistikleri bilerek yanlış aktaran şirketler, sadece belirli bir ürünün piyasa kazanması için yapılan filmler gibi uygulamaların tümü gri propaganda kapsamında değerlendirilebilmektedir (Bektaş, 2002: 38). Bir diğer örneği ise, “*Hür Avrupa Radyosu Yayınları*”dır. “*Hür Avrupa Milli Komitesi*” adlı bir teşkilata sağlanan ekonomik olanaklarla yayın yapılmasıdır. Gerçek amacı, komünist hükümler altında Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinde bulunan halkı, dünya olayları hakkında bilgilendirmek ve buralardaki yaygın komünist propagandasına karşı çıkmak gibi amaçlara hizmet etmektedir. Yayınlarda ele alınan propaganda mesajı, gerçek istihbarat bilgilerine dayandırılarak temalar içindeki propaganda unsuru olanaklı olduğu ölçüde konu içinde eritilir. Buradan hareketle gri propaganda da hedef, kesin olarak belirtilmemiştir. Böylelikle

yapılan faaliyetin propagandanın amaçlarına uygunluğu sağlanmış olur (Şenel ve Şenel, 1969: 118).

Gri propaganda, eksik ve açık seçik olmayan yani belirsiz bir şeyi tamam ve açık gösterebilmek amacını güder. Bunun aksi bir biçimiyle, olumlu bir şeyi gölgelendirmek ve düzeltmek suretiyle, değerden düşürmeğe çabalar (Turgud, 1954: 9). Bu bağlamda gri propaganda da kaynak, ne beyaz propagandadaki gibi açıktır ne de siyah propagandadaki gibi gizlidir. (Deneçli ve Deneçli, 2014: 38). Diğer bir ifadeyle, gri propagandanın kaynağı söylemeye gerek duymadan gerçekleşen ve kaynağı bilinmeye gerek kalmayan propagandadır. Kısaca, amacı yaymak için kaynağa gerek yoktur. “*Rivayet, dedikodu ve gıybet*” ile gri propaganda işlenir. Fakat rivayet, dedikodu ve gıybet ile propaganda yapılırken sonuçlar iyi hesaplanmalıdır. Propaganda da cehalet son derece kötüdür. Bir de ok yaydan çıkarsa bunu durdurmanın da mümkünatı yoktur. Bunun en iyi örneğine tarihte yaşanan bir kesitle açıklayabiliriz. 27 Mayıs 1960 Darbesi ile düşürülen bir Başbakan hakkında şu rivayet yayılmıştır. Adnan Menderes, Yassıada’da sözde Cuma günleri hücrelerinden çıkıp “*Kır atına*” binip Cuma namazını kılmak için gider ve geri dönermiş.

- “*Eh, peki neden hücrelerine dönüyor da kurtulmanın çaresine bakmıyor?*” diyerek sormuş olanlara:

- “*Kardeşim inan buna. Evliya gibi adam o, çile çekmek için tekrar hücrelerine kapanyor, sonunda göreceksin ne yapacak!*” cevabı verilmiştir.

Görüldüğü üzere rivayetlerin oynadığı rol ve asılmayacak olanı bile astırmak için ne kadar güçlü olduğu belirtilmektedir. Bu ve buna benzer rivayetler, bir ihtilal ortamında bir Başbakan’ın vücudunu ortadan kaldırmayı gündeme getirmiştir. Bilhassa da yeni kuvvetlere kendi varlıklarını kurtarmak için bir “*Meşru müdafaa*” hakkı vermiştir. Bu örnekten de hareketle propaganda, müthiş bir silahtır. Bu açıdan halk ilişkilerinde propaganda bilgisinin önemi ve gücünün gelişigüzel kullanılmaması gerektiğinin de bir diğer göstergesidir (Ziyaoğlu, 1963: 41-42). Ayrıca propagandanın doğası gereği siyasal anlamda nezaket ve etiğin önemsenmemesi, yalan ve karalamanın önünü açmıştır. Böylece aleyhinde yürütülen gri propaganda, siyasanın bu imajla hatırlanmasına neden olmuştur. Üstelik bu süreçte kitle iletişim araçlarının oynayacağı rol de aleyhinde propaganda yapılan kişinin siyasal yaşamdaki sonunu bile hazırlayabilmektedir. Bu nedenle gri propaganda, rakipler tarafından sıkça kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Ayhan, 2007: 67).

Son olarak; günümüzdeki reklam faaliyetleri, siyasi kampanyalara verilen fon destekleri ve şirket içi yapılanmalardaki hesaplama ayarları hep bu türden propaganda faaliyetleridir (Çetin, 2014: 243).

2.1.3. Kara (Siyah) Propaganda

Bir diğer propaganda çeşidi ise kara propagandadır. Bununla birlikte kara propaganda, iddia ettiğinden başka bir kaynaktan doğan kapalı bir propagandadır (Güneri, 1967: 9). Belirtildiği üzere kara propaganda da, kasıtlı bir şekilde haberin kaynağı değiştirilmiş ya da işlevi gereği amaca hizmet edecek şekilde başka bir kaynaktan gelmiş hissini vermektedir (Ziyaoğlu, 1963: 41).

Temel istihbarat operasyonu olan siyah propaganda; bu niteliğini gerek istihbarat bilgilerinin kullanılmasından dolayı gerekse gizlilik ve kapalılık arz eden bir yapıya sahip olmasından almaktadır. Bu nedenle de çok gizli yürütülen bir operasyondur. Özellikle de savaş zamanı çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Şenel ve Şenel, 1969: 118-119). Örneğin, “*Deniz Aslanı Harekâtı*” olarak adlandırılan II. Dünya Savaşı sırasında Almanya’nın Britanya’yı işgal planından önce “*Yeni İngiliz Yayın İstasyonu*” adı altında yayın yapan, görünürde İngiliz muhalifleri tarafından idare edilen bir radyo istasyonu, “*Loch Lomond*” la başlayıp “*Tanrı Kral’ı Korusun*” marşı ile sona eren yarım saatlik her gün yapılan programlar sunmuştur. Bu radyo istasyonunun yayınları sadece savaş haberlerinden oluşmaktadır. Asıl hedefi ise, “*Britanya Savaşı*” olarak adlandırılan hava savaşı boyunca Britanya halkının güçlülere, tehlikelere dayanabilme gücünü ruhsal anlamda azaltmaya ve sarsıntıya uğratmaya yönelik bir Alman gizli operasyonudur. Buradan hareketle kara propaganda, beyaz propagandanın tam tersidir. Kara propaganda da hedefe ulaşabilmek için her türlü “*gayrimeşru*” yollara başvurulur. Başvurulan bu yolda oyun, entrika ve çıkar gibi her türlü girişimlerde mevcuttur. İstenilen gerçekleştiği takdirde büyük bir ilgi yaratır. Bu tarz propagandanın başarısı alıcının, kaynağın güvenilirliğini kabullenme arzusuna bağlıdır. Propaganda yapılırken kaynak ve mesajların hedef kitlenin sosyal, kültürel ve politik alanları ile bir bütünlük çerçevesinde olacak şekilde uygun bir hale getirilmelidir. Mesaj verici hedef kitleyi yanlış anlayıp istenilmeyen yönde bir mesaj verirse kara propaganda kuşku ve güvensizlik duygusu yaratır ve sonuçta başarısızlığa uğrar (Bektaş, 2002: 36-37).

Buradan hareketle kara propagandanın kullanım amacı, konuyla ilgili halkın genel düşüncesini bulandırma, nifak tohumunu ekerek ortalığı karıştırma, inançları temelden sarsma ve gerçekleri değiştirebilmektir. Bu amaç doğrultusunda muhatap alınan birey ya da hedef kitle üzerinde psikolojik çöküntü yaratmayı amaçlar. Kara propaganda da kullanılan malzemeler yukarıda da belirtildiği gibi yalan, entrika, iftira, fitne, sahtecilik, sinsilik ve hiledir. Kara propagandanın kaynağı için temel esas “gizlilik”dir. Kaynağın gizlilik esasının sürdürülme sebebi, yalanlardan, rivayetlerden, dedikodulardan ve şayialardan yola çıkarak verimli sonuç alınabilmesini sağlamaktır. Aksi takdirde her ne sebepten olursa olsun kaynağın ortaya çıkması durumunda önceden hazırlıklı olunmalıdır. Böyle bir gelişmede reddedilecek şekilde önceden gerekli durum ve koşullar planlanmalıdır. Kaynağın anlaşılması demek tesirinin etkisiz hale gelmesi demektir. Bu durumda düşmanlık duygularının artmasına sebebiyet verir. Bunun içindir ki, iç düşmana karşı kullanılmaz. Kara propagandanın kaynağı bellidir ama başka kaynaklardan çıkıyor gibi gösterilir. Bu yöntemi uygulayan görevliler ise, ahlaki ve vicdani sorumluluk duygusundan yoksundurlar. Her türlü çıkar için yapılan faaliyetlerde, ana amaç yerleşmiş bir inancı yıkmaktır. Ayrıca, halkın kendi içinden çıkardığı liderlerden soğutmak, sosyal ve ekonomik alanlarda birlik ve beraberliğin oluşmasını önlemek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra ordu ve devlete karşı var olan güveni sarsmaktır. Karşı tarafın olumsuz yönlerinin ön planda tutulması ve kötülemek için yapılan tüm faaliyetler, kara propaganda kapsamında değerlendirilmektedir. Bu yöntem ile şekillenen kara propaganda, kötü bir yön bulamazsa uydurma yoluna başvurur. Böylece süreklilik arz eden uydurma konuları gündemde tutar ve işler (Tarhan, 2003: 41-42).

Propaganda olarak kullanılan malzemeler, insan ve toplum yaşamını etkileyen her şey için kullanılır. Bu bir evre, yön, faktör ve eksiklik olabilir. Harekete geçiş evresi de bu noktada devreye girer. Kısacası, eksiklik ve kusur unsurlarının bulunması ve bu unsurların işlenmesidir. Özellikle de bu noktada kara propaganda içinde beliren “kişilik zaafı” devreye girer. Bunlar arasında kadınlara olan düşkünlük, ilgi, alkol, uyuşturucu, egoistlik, siyasi alana karşı olan aşırı hırs, kişinin sergilediği davranışlar ve kendisine gerçeğe uyuşmayan üstün nitelikleri uygun görmesi, yakıştırmaları psikolojik durumu bulunmaktadır. Bu özellikler kara propagandacılar tarafından rahatça ve sıklıkla kullanılmaktadır. Akıllı, saygın ve başarılı olmuş yöneticiler bu malzemeleri rahatlıkla kullanılırlar. Sonuç olarak kara propagandayı, gerek olanakları gerekse riskli yönleri ile birlikte özetleyecek olursak; Kara propagandanın imkânları arasında, muhatapın karşı propagandasının etki ve tesirini azaltabilmek adına kaynağını gizli tutar. İşgal sonrası için zemini hazır tutar. Bunu da

muhatapın anavatanı içinde cephe gerilerinde göstermiş olduğu faaliyetlerine bağlar. İnsanlarda korku duygusu salarak sığınacak bir güç arayışına girme isteği uyandırır. Böylelikle insanlardaki direnme gücü kırılmış olur. Muhatapların moral çöküntüsü duygusuna kapılmaları ve güvensizlik artışını kamçulamak için karşıtlarının kendi içlerinde hain elemanların bulunduğu hissini uyandırır. Kara propagandanın riskli yönleri ise, propagandanın bir konu veya olay üzerinde uygulanması ve hazırlanmasının yapılması için özel bir yoğunlaşma, dikkat ve çaba ister. Hareket sahasının sınırlı olma nedenleri; mahremiyetin yani gizliliğin ve güvenliğin önem arz etmesinden kaynaklanır. Açık bir şekilde yürütülmesi zordur. Eğer ki halkına karşı şeffaf ve açık olan liderlere kara propaganda uygulandığı takdirde geri tepen bir silah olur. Sonuç olarak da halkın liderlere ve idarecilere olan sevgi ve saygısını daha çok arttırabilir. En belirleyici özelliği de doğru kullanılmadığı takdirde tamamen tersi sonuçlar doğurabilmesidir. Kara propagandanın en iyi örneği de kara propagandanın muhatapı güçlendirici yanıyla mağdur ve mazlum görünümü birleşip bütünleştiği zaman çevresindeki insanlarda aynı tutum ve davranışı göstererek birbiriyle dayanışma içine girmiş yani kenetlenmiş olurlar. Kısacası düşman lider ve önderlerin bitirilmesi düşünülürken hesabın tersi bir sonuç alınabilir (Tarhan, 2003: 42-44).

Psikolojik savaşın kullanmış olduğu her yöntemi kullanabilen kara propaganda yönteminde gerçek dışı iftira, yalan, karalama, uydurma bilgi ve belgeler hedefe ulaşabilmek için sakınmadan korkusuzca kullanılır. Bilhassa da kışkırtma yöntemine uygun bir söylem biçimi geliştirmek, kara propagandaya başvuranın kimliği açığa çıkmadığı sürece etkili kullanabildiği bir süreçtir. Kaynağın deşifre olduğu takdirde ise önceden alınan önlemlerin hepsi reddedilir. Uygulanan kara propagandaya örnek teşkil eden bir olay da 6-7 Eylül 1955 yılında yaşanmıştır. Bu tarihte “Atatürk’ün evine bomba atıldı” yalanını ortaya atanlar, unutulmaz tarihi bir olayın yaşanmasına sebep olmuştur. İstanbul’da yaşayan azınlıkların ev ve işyerleri yağmalanmış, yaşanan olaylardan sonrada binlerce gayrimüslim göç etmek zorunda kalmıştır. Rum azınlığa karşı, 6-7 Eylül 1955 yılında gerçekleşen olay, kara propaganda yapanların amacına ulaştığının göstergesidir (Ayhan, 2007: 67-68).

Görüldüğü üzere propagandacıların sermayesinin bir parçası halini alan rivayetlerden hareket ederek iftira ve yalanlar ustalıklarla uygulanmıştır. İftira ve yalanlar, hedef kitlenin kandırılmasına yönelik en büyük güç unsurlarından birini oluşturduğu için de propagandacılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin; DP ve üyelerinin iktidarına

son verebilmek için darbe öncesi ortaya atılan iddialar toplumda geniş yankı bulmuştur. En büyük iddialardan birisi, üniversite öğrencilerinin fabrikalardaki kıyma makinalarından geçirilmiş olmasıdır. Bu tarihi aslı olmayan ve toplumu derinden etkileyen olay silsilesine özellikle basında yer verilmesi sonucu, toplumda “*Acaba böyle bir şey yaşandı mı?*” algısı başarılı bir biçimde işlenmiştir. Fakat olayın iç yüzü ortaya çıktığında iş işten geçmiştir. Bu durum bir döneme damgasını vuran Başbakan Adnan Menderes’in idamını önleyememiştir (Özsoy, 1998: 165-166).

Propaganda kaynağı, kendi adına yapılacak propagandanın etkili olmayacağını, hedef kitlelerin güvenini kazanamayacağını düşünüyorsa propagandayı kaynak göstermeden, bir dedikodu ve şayia gibi yayar. Derneklerin, siyasal partilerin, militan örgütlerin yasal iletişim yolları kapandığı zaman başvurdukları propaganda yöntemi budur. Aynı şekilde söz hakkı sınırlanan muhalefet partisi, 27 Mayıs 1960 öncesi olduğu gibi bu tür kara propagandaya girişmek zorunda kalmıştır (Alçora, 2015: 109). Böylece, kara propaganda yalanları gerçek ve gerçekleri yalan yapmaya, istediği yönde eğilim sağlayıp inandırmaya ve bir geçimsizlik, karışıklık çıkarmaya çalışır. Sonuç olarak propaganda türlerinden,

A-“*Beyaz ya da Açık Propaganda*” da, kaynak bellidir. Temel olan öge, gerçeklerdir. Amaç ise, meşru olan bir hakkın savunmasıdır.

B- “*Gri ya da Bulanık Propaganda*” da, kaynak şüphelidir. Temel olan öge, haberler ve duyulan söylentilerdir. Amaç, bir olay veya işi istenilen yönde kullanıp işleme ya da göstermedir.

C- “*Kara ya da Siyah Propaganda*” da söz konusu, kaynak gizlidir. Temel olan öge, gerçeklerin aksi olan her türlü yalan ve dolandır. Amaç ise, düşman ya da gruplar arasında anlaşmazlık çıkarmak için girişimde bulunmaktır (Başdoğan, 1960: 8-9).

Plan ve program dâhilinde gerçekleşecek olan her girişim, uygun bir zaman ve zemini bekler. Bu noktada propagandadan beklenen, bu ortamı oluşturmak ve hazır hale getirmektir (Turgud, 1954: 9).

2.2. Sahası Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi

Propaganda, uygulandığı alana göre de çeşitlendirilmektedir. Bu kapsamda sahası bakımından propaganda türleri; “*İç propaganda ve Dış propaganda*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: (Ülger, 2015: 87).

2.2.1. İç Propaganda

Tüm devletler için geçerli bir iç ve dış propaganda uygulaması mevcuttur. Bu kapsamda iç propaganda, devlet biçiminin ve temel ilkelerinin yurttaşlara tanıtılması, aşılması ve bu unsurlara aykırı olan ilkelerle de yurt içinde ısrarlı bir şekilde mücadele edilmesidir (Okay, 1957: 97). İç propaganda, genellikle demokratik ülkeler tarafından siyasi partilerin iktidar mücadelesi ve çekişmelerinde kullanılır. Başat faktör ise basındır (Ülger, 2015: 87).

İç propagandanın ana amacı, memlekette ulusal bir güven duygusu oluşturmaktır. Bunun temel; öz milli araçları, matbuat, radyo yayını, filmler ve ulusal tören günleridir. Bunlar ise tek bir merkezde toplanmalıdır. Bu nedenle de propaganda faaliyetleri devletin bünyesinde olmalıdır. İç propagandanın en önemli şubelerini okullarda ve orduda yapılması gereken açık ve sabit telkinler oluşturmaktadır. Özellik açısından bu telkinler, süreklilik arz eden plan ve program dâhilinde gerçekleşmelidir. Bu esasa, aktif olarak korunma ve savunmanın gerekliliğine vurgu yaparak genç nüfus ve orduda bir saldırı ruhu oluşturmaktır. Bu da ancak aktif bir şekilde gerçekleşen telkinle gerçekleşmektedir (Eren, 1943: 14-15).

İç propaganda, telkin yöntemini kullanmaktadır. Telkin yöntemi, bir duygu ya da düşünceyi istenilen yönde karşı tarafa aşılacak ve düşüncenin değiştirilmesini sağlayabilmektir. İç propaganda, devletlerin kendi bünyesinde oluşan yeni durumlar karşısında ve ideolojik faaliyetlerin benimsenmesinde etkindir. İç propaganda faaliyetleri, genellikle bireylerin duygularına hitap etmektedir. Buna en iyi örnek olarak savaş dönemlerinde Amerika, Almanya ve İtalya gibi ülkelerin öncelikle kendi halkını odak noktası olarak seçmesi verilebilir. Diğer bir yönüyle sosyal, siyasal ve ekonomi olmak üzere; siyaset, ekonomi, kültür, turizm, spor, müzik, sanat ve mimari gibi birçok çalışma alanında iç propaganda kullanılmaktadır. Ayrıca ülkelerin kendi bünyesindeki tüm materyallerden oluşan kitaplar, sinema, fotoğraflar, afişler, reklamlar ve pazarlama gibi aracı unsurlar yoluyla görülen tüm propaganda faaliyetlerinin genel adı olarak iç propaganda ifadesinin kullanıldığı bilinmektedir (Karaca ve Çakı, 2018: 90).

2.2.2. Dış Propaganda

Tanım itibariyle dış propaganda, düşman ve yandaşlarının maneviyatını derinden sarsmak, dış dostlarının manevi yönüne destek olmak, düşman ve dostlara kendi güç ve yeteneklerini gösterip neler yapabileceklerine inandırmaktır. Dış propaganda, barışta belirlenmiş birtakım kurallar ve öğretilerle işlenirken; savaşta ise gerçekleşen zaman ve durumuna göre gerçekleşen öğretilerle işlenmektedir (Eren, 1943: 17). Bunun yanı sıra dış propaganda da, devletin rolü ön plandadır. Bu da dış propagandanın resmî yönünü oluşturmaktadır (Ülger, 2015: 87).

Dış propaganda özellikle iç kamuoyunun desteğine de ihtiyaç duyar (Ülger, 2015: 87). Bu desteğin sağlanması ile birlikte devleti gerek tarihi gerekse coğrafi alanda savlarını, hak ve ilkelerini diğer tüm dünya devletlerini tanıtmış olacaktır (Okay, 1957: 97). Kamuoyunun desteğinin alınması dış propaganda da aktif bir rol oynamak için gerekliliktir. Fakat bu durumu yanlış anlayıp dış politikanın iç politikaya alet edilmesi şeklinde bir algı oluşmamalıdır (Özsoy, 1998: 18). Böylece dış propagandanın temel hedefi, bu yönde paralellik arz etmekle birlikte ülkeyi güçlü ve iyi tanıtmaya yönelik faaliyetleri de barındırır. Bu nedenle de genel itibariyle diğer propagandalar istenilen amaca ulaşınca kadar sürdürülürken, dış propaganda süreklilik arz etmektedir. Ayrıca gerektiğinde diplomatik ilişkileri kapsadığı için devletlerin elçilikleri de ön plana çıkmaktadır. Dış propagandanın amaçları arasında uluslararası arenada kendi uluslarının ön plana çıkmasına yönelik propaganda faaliyetleri yürütülmektedir. Bu amaçla yürütülen faaliyetler 1953 yılında meyve vermiştir. ABD bünyesinde kurulan “USIA” aracılığıyla dış propaganda faaliyetlerinin merkezileştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Özellikle de ABD'nin soğuk savaş dönemi ideolojik fikirlerinin dış kamuoyuna yayılması amacıyla “VOA “ ve “Özgür Avrupa Radyosu (RFE/RL)” gibi radyo yayını ve iletişim kurumları aracılığıyla faaliyetler yürütülmüştür. Bu bağlamda dış propaganda faaliyetleri içerisinde birçok alanın uygun bir şekilde kullanılmasına gerek duyulduğu için hem yumuşak hem de askeri güç unsurlarının birleşimi olarak Joseph Nye tarafından adlandırılan “akıllı güç (*smart power*)” kavramı da önem kazanmaya başlamıştır. Sonuç olarak, dış propaganda faaliyetlerinde gücünü kullanan devletlerin siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik gibi hemen hemen her alanda birçok unsurunu başarılı bir şekilde bünyesinde bütünleştirdiği ve bu propaganda çerçevesinde yayılım gösterdiği görülmektedir (Karaca ve Çakı, 2018: 92-95).

2.3. Konusu Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi

Propaganda da en önemli unsurlardan biri “*kamuoyu*” dur. Bu nedenle, kamuoyu kavramının ne olduğu ve nasıl oluştuğu konusu üzerinde durulmalıdır (Küçüköğlü, 2006: 18). Kamuoyu kavramını David Truman, “*belirli bir durum içerisinde bulunan kişilerle bu durum hakkında karar veren kişiler arasındaki teması*” olarak ifade etmiştir (Sezer, 1972: 1). Kamuoyu, geçmişten günümüze önemli bir sosyolojik rolü olmakla birlikte demokrasi ile yönetilen hükümetlerce birinci derecede önem arz etmektedir. Çünkü demokraside devlet yönetimi, yığınları oluşturan halk kitlesinin düşünce, eğilim ve gereksinimlerine göre şekillenmektedir. Kamuoyu, hem kendi hükümeti tarafından hem de düşman hükümetlerce müthiş bir etki altındadır. Kamuoyuna yapılacak etki de propaganda yoluyla sağlanmaktadır. Bu açıdan propagandanın ele almış olduğu konular da bir o kadar çeşitlilik arz etmektedir. Fakat çeşitlilik arz etmesine rağmen temelde konuların birbiriyle olan bağlantısı oldukça sıkıdır (Başdoğan, 1960: 15). Bu bağlamda kapsadığı konu itibariyle propaganda çeşitleri, “*Siyasi Propaganda, Ekonomik Propaganda, Askeri Propaganda, Kültürel Propaganda*” dır (Yıldırım, 2007: 162):

2.3.1. Siyasal Propaganda

Siyaset ve politika kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Siyaset kavramı, Arapça seyis (at bakıcısı) sözcüğünden türetilmiş olup “*yönetme sanatı*” olarak nitelendirilmektedir. Siyaset, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgilidir. Bir yanda seçilmiş olanlar, diğer yanda ise seçmenler vardır. Yönetme bir gruba özgüdür. Politika ise, bu yönetimin ele geçirilmesi için verilen çaba olarak görülmekle birlikte partizanca davranış ve çıkar gibi olumsuzlukları önceleyerek yapılan bir sanattır. Siyasetin başarılı bir şekilde işleyişi için politikayı da başarmak gerekir. Siyaset ve politika kavramlarının propaganda ile özdeşleşip birlikte kullanıldığı zaman yapanın veya yaptıranın açık olması nedeniyle hedef kitlenin çözümlene yapmasına olanak sağlar (Ayhan, 2007: 76-77). Ayrıca politika, toplumda yaşayan insanlar arasında bir mücadele ve kavgadır. Bu çatışmanın temel konusu, toplumdaki maddi ve manevi değerlerin paylaşılmasıdır. Çatışmanın ana amacı ise, toplumun grupları tarafından iktidarın ele geçirilmesi için verilen uğraştır. Amerikalı siyasal bilimci Harold Lasswell, politikayı “*Kimin, neyi, ne zaman, nasıl elde ettiğini*” belirleyen bir faaliyet bütünü olarak değerlendirmektedir (Kapani, 2007: 17-18). Napolyon Bonapart, “*Haklı olmak için, iyi olanı yapmak yetmez, bir de yönetilenlerin buna inanmaları gerekir. Güç, kamuoyuna dayanır. Hükümet dediğimiz nedir? Kamuoyunu*

kendinden yana çekememişse, hiçbir şey” diyerek politikadaki başarısının siyaset için ön koşul olduğunu belirtmiştir (Ayhan, 2007: 76).

Bu doğrultuda XIX. yüzyılda propaganda kavramını kullanan ve siyasal propagandanın önemine değinen devlet adamlarından biri de Alman devlet adamı ve Başbakanı Otto von Bismarck olmuştur. Bir diğer şahıs ise özellikle ortaya koyduğu fikirler ve tespitleri ile propagandanın gelişimine katkı sağlayan ünlü filozof Karl Marx'tır. Ayrıca 6 Eylül 1934 yılında Goebbels, Nuremberg Kongresinde yapmış olduğu söylevinde, “*Siyasi propaganda yani devlete ait şeylerin halk kütlelerine, derinliğine, yerleştirilerek bu kitlelerin kendilerini devlete tamamiyle bağlı hissetmelerini temin edecek san’at sadece iktidarı ele geçirmek için kullanılacak bir araç olarak kalmaz. İktidar ele geçirildikten sonra bunun geliştirilmesi ve derinleştirilmesi için bir araç haline getirilmesi lazımdır*” sözleriyle siyasal propagandanın önemine ve işlevine vurgu yapmıştır (Balkanlı, 1961: 592-594). Bu öneminden dolayı siyasal propaganda, siyasi mücadelenin doğuşundan bu yana var olan ve kendini gösteren bir propaganda çeşididir. Halk yığınlarının ortaya çıkması ve düşünceyi yaymak için bulunan yeni teknikler, siyasal propagandanın etkisinin genişlemesini sağlamıştır. İnsanoğlunun yaşayış tarzının değişmesi, kentsel yerleşme, haberleşmenin ilerlemesi, bireylerin birbirine bağlı kitleler halinde toplanmasını daha da kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte gazete, afiş, el ilanları, mikrofon, radyo, fotoğraf, sinema, televizyon gibi kitle haberleşme araçları toplulukları etkileme olanağı sunmuştur (Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 1992: 298).

Siyasal propaganda, tehlikeli bir durum teşkil eden ve acımasız olarak nitelendirilen bir propaganda türüdür (Ülger, 2015: 87). Yine bu doğrultuda siyasal propaganda, bir devletin diğer devletlere karşı gücünü ve yerini sağlamlaştırmak için bir savaşa girişmeden almış olduğu bütün önlemleri içermektedir (Başdoğan, 1960: 15). Siyasal propaganda, istenilen amaca varabilmek için belirli bir yönde güdülen sistemlere içtenlikle bağlıdır (Okay, 1957: 96). Siyasal propaganda, görünürde tek bir amacın yanı sıra, bunun gerçekleşmesini sağlayabilmek adına daha çok amaçları da göz önünde bulundurmalı ve onları da gerçekleştirecek girişimleri de eyleme dökmelidir. Bu kapsamda siyasal propagandanın gerçek amacı, bir partinin siyasi hâkimiyetini sağlamak ve devamında bu hâkimiyetini sağlamlaştırmak ve sürdürebilmekse halkta korku, emniyet, sevgi, boyun eğme gibi durumları da gerçekleştirecek diğer propagandaları da yapmaktır. Bunları da basın, terbiye ve her yere yayılan haber, söylenti denilen şayia gibi farklı yollarla sağlamaya

çalışır (Berkes, 1942: 142). Bir diğer ifadeyle siyasal propaganda, siyasal düşünce ve doktrinleri geniş alana yaymak ve yandaş toplayabilmek için kullanılır (Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 1992: 298).

Propagandanın en aktif bir biçimde uygulandığı saha olarak siyasal alan gösterilmektedir. Çünkü propaganda faaliyetlerinin yönlendirilmesini ve idare edilmesini sağlamaya çalışan birinci derecede öneme sahip olanların başında politikacılar gelmektedir. En aktif bir şekilde işleyen siyasal propaganda, propagandacının kitleden yapmasını istediği şeyi yapma konusunda istekli hale getirmesidir (Özsoy, 1998: 240, 242). Siyasal propaganda, XX. yüzyılın ilk yarısından itibaren başat olgulardan biri olmuştur. Siyasal propaganda olmasa idi; komünist devrimi ve faşizmi tasarlamak bile güçleşebilirdi. Lenin'in Bolşevizm'i yerleştirmesinde ve Hitlerin iktidara gelişinden 1940 yılına kadar göstermiş olduğu çaba ve yengi propagandaya borçludur (Yücel, 1995: 15).

Bu açıdan siyasi propagandanın uygulama safhasını oluşturan şekli ile siyasi tarihte görülen iki tip propaganda türünden bahsedilmektedir. Bunlar: biri Lenin/Bolşevik tipi iken; bir diğeri ise Hitler/Nazi tipidir. Lenin /Bolşevik tipinde öne çıkan kitle hassaslaştırılır ve ardından hedef kitle belirli bir yöne sürüklenecek şekilde bir kışkırtıcılar birliği tarafından etkilenmeye çalışılır. Üstelik yapılan yanlışlar, olumsuzluklar ve zayıf yönler gözler önüne serilir. Bununla birlikte örnek olarak “*toprak*” ve “*barış*” gibi siyasi hedefle bütünleşen sloganlar kullanılır. Lenin /Bolşevik tipi propaganda da iki türlü temsilci ya da ajan kullanır. Bunlar: propagandacılar ve kışkırtıcılardır. Propagandacı, tek bir kişiye ya da topluluğa yazı ile istenilen düşünceyi empoze etmek ile görevli iken; kışkırtıcı daha geniş kitlelere söz ile düşünceyi empoze etmektedir. Bu faaliyetler plan ve program çerçevesinde yürütülür. Siyasal propagandadan yararlanan Nazi tipi propagandasında ise, içeriğin akılcı ve gerçekçi olması göz ardı edilmektedir. Kitle yoğunlaştıkça halkın düşünce, tutum ve hissiyatı yönlendirilmeye çalışılır. Nitekim kitleler üzerinde gerçekleştirilen genel şartlandırma güç ve kudret gibi içgüdüleri üzerine kurulmuştur. Alman halkı Hitlerci propagandanın etkisi ile dehşet ve coşkunluk üzerinde yoğun olarak görülmüştür. Bu Lenin ve Hitler tipi propaganda yöntemlerinde de basılı güncel yayınlar başta olmak üzere kitaplar da temel araç olarak kullanılmıştır. Hitler'in kaleme aldıkları “*Kavgam*” adlı eseri ile Karl Marx ve Friedrich Engels' in, “*Komünist Manifesto*” modern tarihin en önemli ve başlıca temel oluşturan kaynaklarıdır (Selcen ve Akıncı Çötök, 2015: 501). Sonuç olarak geçmişte olduğu gibi

günümüzde de hemen hemen her tür propagandanın içerisinde siyasal propagandanın kalıntı ve izlerini görebilmek mümkündür (Özdağ, 2011: 310).

2.3.2. Ekonomik Propaganda

Ekonomik propaganda tanım itibariyle gerek bireysel gerekse kurumsal olarak doğrudan devlete maddi anlamda fayda sağlayacak çalışmaların propaganda aracılığıyla gerçekleşmesi faaliyetini içermektedir (Karaca ve Çakı, 2018: 104).

Ekonomik propaganda; bir ülkenin uluslararası ilişkiler boyutu ile yine ülkenin çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullara yansıtacak şekilde propaganda uygulanmasıdır (Ülger, 2015: 87). Kısaca bu propaganda türü, toplumun ihtiyaçlarından yararlanarak ya da tüketim mallarına karşı gereksinim yaratarak yapılmaktadır (Özdağ, 2011: 310).

Bir diğer deyişle ekonomik propaganda, bir ülkenin ekonomik politikasını yansıtan propaganda türüdür. Ekonomik propaganda da bir ülkenin kendi çıkarları söz konusudur. Bu kapsamda ekonomik propagandanın amacı ise, muhatap alınan tarafın ekonomisini sekteye uğratmak ya da düşmanı ekonomik yönden zayıflatmaktır. Genellikle ekonomik propaganda, ülkelerin kalkınma ve savaş sonrası dönemlerinde izlenmesi gereken ekonomik politikayı yansıtması açısından önemlidir. Bu doğrultuda ekonomik propagandanın bilinen en bariz örneği, eskiden kutlanan ve belirlenmiş “*Yerli Malı Haftaları*” uygulamasıdır. Eski önemini yitiren, fakat amaç itibariyle ulusal ekonominin onarımına destek sağlayan “*Yerli Malı Haftaları*” bu amaç doğrultusunda hizmet etmektedir. Milletlerin kalkınma dönemlerinde ekonomik propaganda önem kazanmakla birlikte gerek savaş dönemlerinde gerekse savaş sonrası dönemlerde de önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra bir toplumun ekonomik gelişmişlik seviyesi o toplumun uluslararası arenada yerini belirler. Sonuç olarak bu öneminden dolayı da ekonomik propaganda günümüzde de olduğu gibi uluslararası ilişkilerde diğer unsurlar arasında güç ve önem bakımından önde gelmektedir (Can Doğan, 2014: 33-34).

2.3.3. Askeri Propaganda

Askeri propaganda, silahlı kuvvetleri ve askeri konuları kapsamakla birlikte iç ve dış tehditlere karşı girişilen tüm faaliyetleri de bünyesinde taşımaktadır (Özdağ, 2014: 36). Askeri propaganda, bir devletin “*kendi halkına, dost devletlerin halkına, düşman devletlerin*

halkına ve son olarak tarafsız devletlerin halkına” olmak üzere dört şekilde gerçekleşmektedir. Özellikle de en bariz bilinen ve uygulanan şekli; askeri mücadelelerin aracı olarak düşman devletlerin halkına karşı olan psikolojik bir savaş unsuru şeklinde görülmesidir. Bu askeri propaganda yöntemi, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren etkisini arttırarak yayılım göstermiştir. Askeri propaganda, artık sadece cephelerde değil; bununla birlikte düşman ülkelerin sivil yerleşim yerlerine uçaklardan atılan bildirilerle ve eşgüdümsel bir şekilde gerçekleşen eylemlerle de desteklenmiştir (Karaca ve Çakı, 2018: 99).

Askeri propaganda, gerek ulusların manevi gücünün arttırılmasında gerekse rahat ve huzur içinde yaşayabilmelerini sağlayabilmek noktasında önem taşımaktadır. Bu doğrultuda rakibin moral gücünü sekteye uğratarak bertaraf etmek için her türlü yöntemin kullanılmasıdır. Bununla birlikte askeri bir sistemde kanun ve kurallara uyan, görevini istenildiği gibi düzenli bir biçimde ve tam yapan ya da buyruğa uyan ordular için zafer kaçınılmazdır. Kısacası, askeri propagandanın ana güvencesi yani temel dayanağı, güçlü bir ordudan geçmektedir. Bu esasa dayalı olarak askeri propaganda için temel unsurlar: askeri uygulamalar ve resmi geçitler gibi askeri hususların kullanılması ile yapılmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ten alınan tarihi bir fıkra örneğinden hareketle; Atatürk muhafız alayından güreş yapan askerlerin üzerine gelir. Çok sevdiği bu güreşin terk edildiğini görünce askerlerden devam edilmesini ister. Askerler utançlarından bir türlü güreşe devam edemezler. Bunun üzerine:

- *“Peki, mademki siz güreşmiyorsunuz, bana başpehlivanınızı gösterin, ben onunla görüşeceğim, der. Bunun üzerine bütün gözler bir erin üzerinde toplanır. İçlerinden bir er:*
- *İşte Paşam bu er, diye güçlü kuvvetli birisine gösterir. Atatürk o eri yanına çağır:*
- *Seninle ben güreşeceğim, der.*
- *Olmaz Paşam...*
- *Neden olmasın, sen herkesi yeniyormuşsun.*
- *Evet, Paşam ama seni yenemem. Çünkü sen cihanın sırtını yere getirmiş adamsın.”*

Bu olaydan hareketle askeri propagandanın bir devlet ve ulus için ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir (Okay, 1957: 100-101).

2.3.4. Kültürel Propaganda

Bir ulusun başka uluslardan özdeş duygular barındıran kimseler kazanma girişimidir. Böylece kültürel propaganda yöntemi ile birlikte, bir nevi üyesi olmadığı halde bir örgütün, akımın görüşünü destekleyen ya da bir doktrinin taraftarı olan sempatizan kimseler kazanmış olur (Özsoy, 1998: 19) . Bu tür propaganda kapsamında, iki ülke arasında siyasi ilişkilerin düzeni için kültürel yönü içeren bir anlaşmanın yapılması örnek gösterilmektedir. Bu anlaşma; her iki ülke arasında karşılıklı bir şekilde gerçekleşen propaganda araçlarının işlenmesi girişimini ifade eder. Kültürel propaganda araçları kapsamına giren unsurlar: tiyatro, sinema, sergi, kulüp ve dostluk, çıkar ilişkisi üzerine kurulu cemiyetler ve buna benzer faaliyetler bütünüdür. Buna ek olarak; yabancı büyük devletlerin ülkemizde yer alan kütüphaneleri, dershaneleri, kitapların tercümelere gibi örnekler, kültürel propagandanın en önemli olanlarıdır (Okay, 1957: 107-108). Özellikle bu örneklerden anlaşılacağı üzere kültürel propaganda; bir diğer topluluğun sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik sistemlerini alaşağı edilmesidir. Kültürel propaganda yöntemi, teknolojinin gelişimine paralel olarak da ivme kazanmıştır (Ülger, 2015: 88).

Diğer bir deyişle kültürel propaganda, geçmişte de olduğu gibi mevcut kültür dışındaki diğer kültürlerle de etki ederek kendi kültürlerini diğer kültürler içerisindeki bireylere benimsetme amacı güder. Kültürel propaganda, büyük ülkelerin farklı ülkelerde uyguladıkları kültürel çeşitliliklerdir (Karaca ve Çakı, 2018: 101). Kültürel yönden kasıt özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde Fransız ve Amerikalı misyonerler tarafından kendilerine özgü ve gelecek nesillere aktarmak için açtıkları okul ve kiliseler gösterilebilir. Bu tür faaliyetler, kültürel propaganda kapsamında değerlendirilmektedir (Erkiş ve Summak, 2014: 300).

Buradan hareketle propagandanın başarıyı ve istediği etkiyi yakalayabilmesi için, öncelikle hedef kitlenin kültürel yapısına uyum sağlayacak koşullarda tasarlanmalıdır. Ayrıca hedef olarak görülen toplumun içinde bulunduğu koşulları, inancı, bilim ve sanatı, gelenek ve görenekleri, kültürel yapısı, yakın geçmişi, örf ve adet gibi maddi ve manevi unsurlardan oluşan eğilimleri hakkında yeterli bilgi sahibi olunmalıdır (Özdağ, 2014: 30).

2.4. Kapsamı Bakımından Propaganda Türlerinin İşlenişi

Kapsam açısından propaganda türleri ise “*Genel Propaganda, Sınırlı ya da Mevzii Propaganda ve Ferdi ya da Şahsi Propaganda*” olmak üzere üçe ayrılmaktadır:

2.4.1. Genel Propaganda

Genel propaganda; adından da anlaşılacağı üzere kitleleri, toplulukları ve büyük kalabalıkları muhatap alan propagandadır (Ülger, 2015: 87). Kapsam olarak değerlendirildiğinde en geniş kitlelere sahip olan propaganda genel propagandadır. Bu açıdan özellikle de uluslararası nitelik taşıyan genel propagandanın sonuçları bakımından uluslararası ilişkileri etkileyen tüm aktörler üzerinde etkili olmaktadır.

2.4.2. Sınırlı (Mevzii) Propaganda

Sınırlı propaganda diğer bir ifadeyle mevzii propaganda olarak da nitelendirilmektedir. Sınırlı propaganda yönteminde, etki alanı sınırlı olup belirli bir ülkenin belirli bir bölgesinde meydana gelen bir sorunu gidermek veya bölge halkını belli bir doğrultuda yönlendirebilmek için girişilen tüm propaganda faaliyetlerini içermektedir. Üstelik sınırlı propaganda, özellikle ekonomik hedeflerin ön planda tutulduğu ve siyasetin direk olarak ekonomiyi etkilediği bölgelerde görülmektedir (Erkiş ve Summak, 2014: 300).

2.4.3. Ferdi (Şahsi) Propaganda

Bir diğer propaganda türü, ferdi propagandadır. Şahıslara yönelik olarak gerçekleşen ferdi propagandanın, genellikle çok sık kullanıldığı alan dış politikanın sürdürüldüğü alanlardır. Bu yürütülen propaganda türünün en önemli örneğini diplomatlar gösterir. Çünkü ülkesini yurtdışında temsil etmekle görevli olan diplomatlar, karşılıklı ilişki ve temas yoluyla birbirleri üzerinde büyük etki bırakırlar. Büyükelçilerin, görevli buldukları ülkedeki kişisel ilişkileri ve dostluk kazanma girişimleri ferdi propaganda kapsamında değerlendirilmektedir (Özsoy, 1998: 18-19).

Sonuç olarak, tüm bu yöntemlerle kaynaktan çıkan propagandaya karşı hedefte iki tip tepki oluşmaktadır. Tepkinin tipini hedefin tutum yönü ve şiddeti belirler. Birinci tepki de hedef propagandayı tamamen reddeder. İkinci tepki de ise, hedef propagandayı kabul eder. Propagandayı benimseyerek kabul edilmesini sağlamak üç şekilde gerçekleşebilir:

- Bireyin konuyla ilgili herhangi bir tutumu gelişmemişse; propaganda için en kolay hedef olup tutumu gelişmemiş olan kişi de tutum oluşturmaktır. Eğitim seviyesi düşük, politik kültürü gelişmemiş olan kişiler ve kitlelerde yüzergezer oy oranı yüksektir ve propagandanın etkinliği fazladır.

- İkinci husus ise birey, propaganda ile aynı görüştedir. Bu hususta propagandanın görevi ise, hedefi daha ileri safhaya taşıyabilmektir.
- Son olarak da bireyin propagandadan farklı bir görüşe sahip olmasıdır. Bireyin en büyük bilişsel çelişki yaşadığı ve propagandanın başarıda en çok zorlandığı durum en sık görülendir. Propaganda bireyi etkileyerek önce onu var olan görüşünden vazgeçirecek, sonra kendi savunduğu görüşleri ona kabul ettirecektir. Bu süreç içinde birçok faktör etkilidir.

Bu faktörlerden biri de propagandayı ortaya koyarak sürümünü sağlamaya çalışan kişi olan propagandisttir. Propagandist ise, propagandanın kaynağını oluşturmaktadır. Propagandanın başarılı olabilmesi için öncelikle propagandist; sevilen, sayılan ve güvenilir bir kişi olmak zorundadır. Bu nedenle de propagandist ile hedef bireyin karşılaştığı ilk an, ilk izlenim bu açıdan büyük önem taşır (Karakuş, 1999: 86).

Ayrıca propagandacı, hedefine ulaşabilmek için kitlenin düşünce yapısını ve eylemsel yönünü iyi bilmelidir. Bunun yanı sıra kitlenin dayandığı biyoloji ve sosyolojik temelini analiz edebilmelidir. Son bir şekliyle; modern propaganda artık şahıs olmaktan çıkarak daha çok “*teknisyen*” bir iş haline gelmiştir. Günümüzde ise, aracın, paranın, ilmi bilgilerin girmediği bir propaganda sistemi mevcut değildir. Buradan hareketle gazete, radyo, sinema ve buna benzer birçok modern araçlar olmadan propaganda olamaz. Çünkü propaganda, sanat olmaktan çıkarak yerine teknik bir hale dönüşmüştür (Okay, 1957: 4). Bu açıdan propagandanın bir “*teknik*” olarak “*temel prensip açısından*” değerlendirmekte fayda var.

2.5. Propaganda Türlerinin Temel Prensip Açısından İşlenişi

Farklı çeşitleri ve teknikleri olan propaganda, siyasi alanda kendini göstermiştir. Bunun dışında propaganda; reklam, halkla ilişkiler, sanat, sosyal psikoloji alanlarıyla da etkileşim içerisindedir. Her çeşit propaganda tekniğinin kullanılması ise, hedef kitleye ulaşabilmek ve “*kamuoyu oluşturmak*” içindir (Ülger, 2015: 83).

Fakat propaganda da, sürekli olarak değinilen bu “*hedef kitle*” vurgusunun önemi nedir? Propagandanın uygulayabilmesi için niçin tek tek şahıslar yerine topluma mal edilmek istenir? Sorularına verilecek cevap şu şekilde açıklanmaktadır: Kitle psikolojisi üzerinde yapılan araştırmalar bireylerin tek başına gerçekleştiremeyecekleri birçok davranış

ve eylemleri, kitle halinde iken yapabildiklerini ortaya koymuştur. Çünkü insan toplulukları bir araya geldiği zaman heyecan yoğunlaşmakta aynı zamanda insanların kitle halinde iken davranış ve faaliyet biçimleri gündelik bireysel davranışlarından tamamen farklı olabilmektedir (Ayhan, 2007: 45).

Tüm bu faktörlerden dolayı toplumdaki bireyler şuursuz bir hale dönüşür. Ve her telkine de otomatik bir şekilde sorgusuzca uyar. Toplum içerisindeki insan, rüzgârlarının elinde savrulan kum taneleri arasında yalnız bir tek kum tanesi gibidir. Böyle kişilerden oluşan toplumlar, bir inancın ya da doktrinin başarısı için kolaylıkla canlarını verebilirler. Fikirlerin gerçekleşmesi adına da yasadışı hareketlere, yağmalamalara, soykırımlara, ihtilallere kolayca yöneltilirler. Burada propagandanın toplumları belirli bir amaca yöneltmek konusundaki değeri ve önemi belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, bir toplumu belli bir hedefe yönelterek yıkmanın, sağlayabileceği olanaklar kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1983: 47). Böylece geriye sadece propagandanın düzenlenip yapılması kalmaktadır. Bunun için propaganda, geniş bilgi birikimine ve kültüre dayanan, uzman kişilerce hazırlanmalıdır. Hazırlanmadığı takdirde, propaganda geri tepen bir silah gibi hiç beklenmedik sonuçlara mal olabilir (Şenel ve Şenel, 1969: 119). Sonuç olarak hem iktidar mücadelesinde hem de ekonomik faaliyetlerde olmak üzere “*propagandanın temel kuralları*” denilen bazı kurallara uygun bir strateji de işlenmeli ve çalışılmalıdır. Bu genel bir yapıya bürünmüş olan “*propaganda kuralları*” ise sırasıyla şu şekilde sıralanmıştır (Akarcalı, 2003: 84):

1-Yalınlık ve tek düşman kuralı

Öncelikle propaganda mutlaka bir teze bağlı olmalıdır ve bu tezin savunulması, yazılması ve tanıtılması, kabul ettirilmesi gerekir. Böylelikle sahip olunan tezin başarıya ulaşması sağlanır. Bununla birlikte tez için iki öge karşımıza çıkar: Bu tezi yaymak ve bu teze olabildiğince yandaş toplamak. Propaganda bir bilim olarak prensip ve kuralları öğrenilerek yapılır (Ziyaoğlu, 1963: 25). Bu amaçla propaganda kurallarına dayanarak takdim edilecek olan tez, kısa ve dikkat çekici olmalıdır (Özsoy, 1998: 150).

Bunun için propagandanın en önemli kurallarından olan “*yalınlık ve tek düşman kuralı*” na başvurulmaktadır. Yalınlık ve tek düşman kuralı, propaganda için önemli olan öğretisini kanıtlamak amacıyla olabildiğince belirlenen birkaç nokta üzerinde titizlikle ve açık bir biçimde durulur. Bu doğrultuda propagandacı tarafından bildiriler, demeçler, inanç

bildirimleri, öğretici yapıtları gibi bir kısım önermeleri olumlu, net ve kısaca dile getirir. Böylelikle yalınlık ve tek düşman kuralından faydalanır (Yücel, 1995: 55). Propagandanın içeriği, herkes tarafından algılanabilecek şekliyle basit olmakla birlikte akılda kalacak kısa formül halinde sunulmalıdır (Top, 1986: 22). Yalınlık ve tek düşman kuralı, diğer bir ifadeyle “*basitlik kanununu*” olarak da adlandırılmaktadır. Başarıyı arttırabilmek için kolayca erişilebilen bir hareketle, akılda kalıcı ve ayırıcı bir özellik olarak kullanılmaktadır. Kullanılan yalınlık ve tek düşman kuralının en önemli araçlarını; özlü söz, şekil ve simgeler, resim ve karikatürler oluşturmaktadır. Bununla birlikte yalınlık ve tek düşman kuralına örnek olarak, “*Artık Yeter*” tarihi afişi verilebilir. Bu afiş, DP tarafından muhalefet bir parti konumunda iken kullanmış olan afiştir. Propaganda afişlerinden olan “*Artık Yeter*” seçim afişi, sorunlarla ilgili olarak uyarı mahiyetinde olup dikkati çekmek için söylenen söz manasında kullanılmıştır. Bu kapsamda hedef kitleye en etkili ve dokunaklı bir şekilde gerekli mesaj verilmek istenmiştir (Okay, 1957: 67).

Böylelikle herkesçe anlaşılabilir kolay biçime giren propaganda kuralı olan yalınlık ve tek düşman kuralı, işlerlik kazanır. Çünkü insan ruhbilimi gereği olarak en temel özelliği, her türlü mesajlara açık olup ve bu mesajlardan çabuk tesir altında kalabilen yapıda eğilim göstermesidir. Fakat olumsuz bir içeriğe sahip olan mesajlarla karşılaşır olumsuz yönde etkilenir. Eğer ki pozitif ve olumlu içeriğe sahip mesajlarla karşılaştığı takdirde; ihtiyacı olan da budur ve bu eğilim içerisinde ayırt edici nitelik kazanacak ve topluma yararlı hale gelecektir (Baştürk, 2013: 41).

Ayrıca propaganda, tek bir nokta ve amaç üzerine yoğunlaştığında başarı kaçınılmazdır. Böylece iyi, kötü, dost ve düşman görünür. Kısaca, konu tek bir hedefe ya da düşmana yöneltilmiş olur. Çünkü propaganda, belirlenmiş tek bir hedef üzerine yoğunlaştığı takdirde başarılı olur. Hitler, kaleme aldıkları “*Kavgam*” adlı eserde, bu hususla ilgili olarak şu şekilde açıklamışlardır: “*Genellikle siyasal liderlerin bütün becerisi halkın dikkatini tek bir düşmana çekmekten ibarettir. Hiçbir zaman da bu dikkatin dağılmasına meydan vermezler. Bir milletteki kavga iradesinin hedefi ne kadar yoğun olursa ve böyle bir hareketin gücü ne kadar büyükse, çarpışma gücü de o oranda büyük olur*” denilmiştir. Böylece tek düşmanlık kuralının önemi vurgulanmıştır (Özsoy, 1998: 151).

2-Büyütme ve bozma kuralı

“Büyütme ve bozma kuralı” ise, bir diğer propaganda kuralıdır. Özellikle bütün partici gazete ve diğer basın yayın organlarının sürekli olarak başvurdukları bir gazetecilik yöntemidir. Bu büyütme ve bozma kuralı, bir siyasetçi veya devlet adamı tarafından kullanılan bir ibarenin kendi istedikleri doğrultusunda bir nevi işine geldiği gibi büyütülerek haberlerin aşırı derecede abartılması olayıdır. Kısaca tehdit unsuru oluşturan bu yöntemde örnek olarak Hitlerin propagandası verilebilir. Hitler Almanya’sında propaganda, bu amaca hizmet etmek için kullanılmıştır. Hitler tarafından propaganda haberi düzenli olarak zihinlere yön verme aracı olarak kullanılmıştır (Yücel, 1995: 60).

Hitler propagandası, önemli ve dikkat çekici haberlere daha çok değer katarak ve bir propaganda havası görünümünde yansıtılmasını sağlamışlardır. Bir gazeteci olan Walter Hagemann, Amerika’da yaşanan bir grevin Alman basını tarafından nasıl yansıtılmış olduğunun bir örneğini şu şekilde anlatmıştır: “Roosevelt bir hakem görevi görmüş ve grevistler bu hakemi kabul etmemişlerdir.” demeleri gerektiği halde basın haberi şöyle aktarmıştır: “Roosevelt’in budalaca sosyal politikasına karşı, grevciler hakeme başvurmayı reddetmişlerdir.” Buradan çıkacak olan sonuç; abartma eylemi istihbarat aşamasında başlar ve çoğunlukla başlık ve yorumlamalar ile sağlanmaktadır (Balkanlı, 1961: 607).

3-Düzenleme kuralı

Düzenleme kuralı, bir propagandanın ön koşulu olan belli başlı temaların düzenli aralıklarla işlenme sürecini kapsamaktadır. Bu yöntemi izlerken de bir yandan propagandanın değişik görünüş altında sunulması gerekir (Yücel, 1995: 61).

Bu kuralı en iyi özetleyen Joseph Goebbels’in, “Katolik Kilisesi iki bin yıldır hep aynı şeyleri tekrarladığı için ayakta duruyor” sözü kayda değerdir. Bu sebeple düzenleme kuralı, bir taraftan tekrara devam ederken, diğer yandan da tekrar edileni değişik şekillerde hedef kitleye sunmaktadır. Böylelikle istenilen düşünceyi ya da kelimeyi birçok defa tekrar ederek hedef kitlenin zihinlerinde yer edilmesi, anımsanması ve kalıcı olması sağlanır. Bu açıdan vazgeçilmez bir kuraldır (Özkan, 2007: 167).

4-Aşılama kuralı

Aşılama yönteminde propaganda, daha önceden var olan bir temel üzerine işlenir. Hedef kitlenin karşısında konuşulurken hedeflenen kitle ile eşdeğer düşünceye sahip

olunmalıdır. Bununla birlikte kitleye ters düşülemeyeceği ve kendi fikirlerine yöneltmeden önce kitle yönünde yer almakla işe başlaması gerektiği bilinmelidir. Bu açıdan propagandayı, kitleleri gönlünün istediği doğrultuda yönltebilen bir araç olarak görmek doğru değildir (Yücel, 1995: 67-68).

Propaganda, halkta var olan bilinç ya da bilinç dışı duyguları kullanır. Yalnızca bilgili bir propagandacı, halkın nabzına göre eğilimlerde bulunur. Sonrasında istek doğrultusunda sentezleyerek yoğurur ve başarılı olmaya çalışır. Aşılama kuralına örnek olarak, 1950 yılında iktidara gelen DP için, halk nezdinde CHP yönetimine karşı oluşan hoşnutsuzluk rol oynadığı gibi, on yıl sonra ise 27 Mayıs 1960 Darbesi ile DP'nin iktidarına son verilmesinde de halkın direnme duygusunun giderek kırılmış olması ve kötümserleşmesi en büyük rolü oynamıştır. Tüm bu yaşananlar gelişigüzel olmayıp, propagandanın incelikle işlenmesi sonucu elde edilen başarıları ifade etmektedir (Özsoy, 1998: 162-163).

5-Birlik ve bulaşma kuralı

Her şeyden önce çoğu insan benzerleri ile aynı sesi vermek ister. Yani genel düşünceye karşıt bir düşünce ortaya atarak çevrelerindeki uyumu bulandırmayı göze alamaz. Bunun da bir sonucu olarak genel kanılar ancak bir kişinin ileri sürdüğü fikrin çevresinde herkes tarafından ileri sürülen görüş olduğuna inanması ile ayakta kalabilir. Bu etkenden dolayı propaganda, bu birliği güçlendirmek için çalışacaktır. En etkili bulaşma yolu ise; kitle gösterisi, miting ve yürüyüştür. Kalabalığı da bu bağlamda tek bir varlık durumuna getirebilmek için kullanılan unsurlar; bayraklar, amblemler, yazılar ve müzikler vb. öğeler bunlara örnektir (Yücel, 1995: 70-74).

Son olarak, propaganda tekniklerinin kullanım amacı, uygulanacak propagandanın daha etkili bir biçimde hazırlanmasını sağlamak içindir (Özdağ, 2011: 318). Bu açıdan hemen hemen uygulanan her propaganda bir karşı propagandayı kapsamaktadır (Ayhan, 2007: 64). Bunun için kendine özgü olan ve ikinci derece kuralları ile karşıtın savlarını çürütme amacı taşıyan karşı propaganda kullanımı tercih edilmelidir (Yücel 1995: 80).

Son söz olarak Goebbels'in belirttiği üzere; “ *Propaganda yapmak, her yerde, hatta tramvayda bile düşüncelerden söz etmektir. Propaganda, çeşitleriyle de, durumlara uyumadaki esnekliğiyle de, etkileriyle de sınırsızdır*” (Yücel, 1995: 51).

3. BÖLÜM

3. TÜRK SİYASİ TARİHİNDE 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİNİN MEŞRULAŞTIRILMASI

3.1. Demokrat Parti İktidarında Seçimler ve Propaganda

CHP, 1923'ten 1950 yılına kadar Cumhuriyet tarihinin en köklü partisi olmuştur (Sakal, 2017: 2). 1946 yılına kadar da ülkeyi tek parti olarak yönetmiştir. Bu sebeple CHP, kitlelere ulaşma amacı taşımamıştır (Özkan, 2002: 27). Türkiye'nin çok partili hayata geçiş Milli Kalkınma Partisi (MKP) ile gerçekleşmiştir. İlk muhalefet partisi olan MKP, 1945 yılında Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur. Ayrıca MKP, halka açılmış kuzu şölenleri eşliğinde yapılan propaganda toplantıları nedeniyle de “kuzu partisi” olarak adlandırılmaktadır. 1946 yılında kurulan bir diğer parti de DP'dir. CHP teşkilatının içinden gelerek siyasal yaşamda yer alan parti kurucuları; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan'dır (Ortaylı, 2018, 31). Partiler arası yarış ise, DP muhalefetinin hissedilmesi üzerine baş göstermiştir. Bu yarışta başarı için “propaganda”nın kuvvetli bir silah olduğu o zaman hatırlanmıştır (Sakal, 2017: 17).

Bu bakımdan 1950 seçimleri öncesinde yaşanan propaganda çalışmaları kendisinden sonra gelecek olan diğer seçimlere de örnek teşkil etmiştir. Siyasi Mektup Dergisinde, Burhan Belge'nin “Seçim Mücadelesinin Birinci Safhası” başlığını taşıyan yazısında, “Seçim mücadelesinin henüz başlangıcında bulunuyoruz. Daha partilerin seçim beyannameleri neşredilmiş değildir. Nerede karşılaşır çarpışacakları, bu sebeple belli değildir. Bir istisnası ile! Bu istisnayı yapan Devlet reisi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve Ankara milletvekili İsmet İnönü'dür. Seçimlerden önceki devresinin tavsifini yaptıktan sonra, bunların Türkiye ve dünya için ne ifade ettiğini ifade eden, ayrıca da, seçimlerden sonra hangi büyük dâvanın ele alınması lâzım geldiğini söyleyen bir o vardır. Muhterem devlet reisinin Malatya nutkunu da okuduktan sonra, bizim de demokratik inkişafımızı nasıl bütün şümulü ile gördüğünü ve bu görüşlerini nasıl bir program ve nutuk silsilesi dâhilinde ortaya koyduğunu, kısacası, nasıl bir yandan memlekete bir yandan da kendi partisinin teşkilâtına ve mensuplarına dâvayı bütün genişliği ve derinliği ile izah etmek istediğini kavramamaya imkân yoktur. Muhterem İsmet İnönü'nün hepimizden daha imanlı ve dinamik bir Kemalist olduğundan şüphe edenleri, bu nutukları bilhassa bu bakımdan büyük bir dikkatle okumaya davet etmek, vazifemizdir. Söylemesi bizden; anlamak

ve anlamamak, onlardan!” denilmektedir (Taha Toros Arşivi, Dosya No: 140, 6 Nisan 1950).

Ayrıca 1950 seçim kampanyasında radyonun devreye girdiği, seçimlerle ilgili haberlere ve seçim konuşmalarına yer verildiği görülmüştür. Bunun yanı sıra halkla buluşmak için propaganda gezileri ve mitingler düzenlenmiştir. Dönemin seçim propagandası girişimlerini ve atmosferini yansıtan Yeni Sabah Gazetesi’nde yer alan fotoğraf karesi, “*Parti mümessillerinin radyoda propaganda konuşmaları yapmaları devam etmektedir... İstanbul radyosuna konuşan D.P. adaylarından birisini, diğerinde de Yeşil Hoca’yı konuşurken görüyoruz*” sözleriyle ifade edilmiştir.

Haberin devamında, “*Seçim Kampanyası ve Memleket*” başlığında ise, “*Partilerin seçim boğuşması, yavaş yavaş en hat safhasına yaklaşıyor. Hatta bu kızgın sahaya girilmiştir bile denilebilir. Halk Partisi genel başkanı sıfatıyla İnönü’nün, İzmir’deki sözleri ve propagandaları tabiatıyla Demokratların da sert ve ateşli mukabelesini davet edecektir. İzmir, bir defa daha demokrasi gelişmesinde, adeta ön planda yer almaya başlıyor. Bundan dört küsur yıl evvel de, yurttaki demokrasi bayrağını açanların ilk safhalarında, o havalı halkı bulunuyordu. Celal Bayar hem İzmir’de muazzam bir toplantıda İnönü’ye cevap vermek hem Şark illerinde, kısa da olsa, bir seyahat yaparak durumu gözle görmek istiyor. Hilmi Uran ise, İnönü’nün yanındadır. Radyolarımız da bir taraftan İnönü’nün İzmir seyahatini bütün tafsilat ve teferruatla ve allandıra ballandıra hikâye derken diğer taraftan çeşitli partiler temsilcilerinin hitabetlerine de, kısa zamanlar ayırmış bulunuyor. Hiç şüphe yok ki Hükümet Partisi, iktidarda olmasından faydalanarak propaganda terazinin gözünü kendi tarafına aktarıyor. Bütün Bakanların seyahat ve sözleri her gün en bayağı hurda noktalarına kadar tekrarlanıyor. Hâlbuki bu seferler ve gezilerde hep propaganda maksadı ile yapılmaktadır. Binaenaleyh radyolarımız, hep iktidarın tellallığını yapmakla meşguldür. Halk Partisi’nin bu tufan gibi yağın bu propaganda seli karşısında diğer partilere ayrılan beşer onar dakika ne kıymet ve mana ifade eder? Ama buna rağmen Türk halkının, yirmi beş yıldır, radyoda işittiklerinden başka name ve seslerin duyulması, ne de olsa, bir terakki sayılabilir... Bütün memleketin talihi, partililerin değil tarafsız halkın kudretli ve reyindedir. Talihi tayin edecek ne Demokratlar, ne Halkçılar ve ne de Milliyetçilerdir. Acaba halk kitleleri geniş köylü, esnaf, tacir, işçi, müstahsil, çiftlik sahibi, sermayedar, memur, kiracı ve ev sahipleri ne düşünüyorlar? Bugüne kadar ihmal edilen, yüzlerine bile bakılmayan bu unsurlar şimdi rollerinin ve mevkilerinin ehemmiyetini anlamışlardır ve*

reylerini, kudretleriyle mütenasip bir vekar ve ciddiyet ile kullanacaklardır. Onların gösterecekleri istikamet dört yıl için rotamızı tespit edecektir” denilmektedir. Haberde İnönü’nün Balıkesir ve Manisa’da yaptığı nutkuna da yer verilmiştir. İnönü, Manisa nutkunda, “*Manisalar aziz hemşerilerim*” diye başlamış ve “... Sözü Marshall yardımına getirerek... İki cihan harbi esnasında Türkiye’ye gelecek her yardımı Türkische Post Gazetesi sinsi sinsi kötülerdi. Şimdi ise bildiğiniz yabancı propaganda kaynakları Türkische Post memurlarına taş çıkartacak şekilde zehirli iftiralar saçmaktadırlar. Vatandaşlarımın uyanık olmalarından başka teminatımız yoktur” demiştir. İnönü’nün Balıkesir konuşmasında ise, Balıkesir’de parti mücadelelerinin ilk zamanlarda taşkın bir hal aldığını belirtmiştir (Yeni Sabah, 6 Mayıs 1950: 1-3).

Konuya ilişkin Zafer Gazetesi’nde ise, “*D. PARTİ SEÇİM BEYANNAMESİ*” manşetinin ardından “*30 sene devam eden iktidar, Rusya hariç bugünün dünyasında misli olmayan bir hadisedir. Partimiz iktidara gelirse, CHP beyannamesinde mevcut hayali vaidleri başvurmada ve teşebbüslere girişmeden evvel iktisadi bünyeyi salaha kavuşturacak tedbirlere tevessül etmeyi kendisine ilk iş sayacaktır...*” ifadelerine yer verilmiştir (Zafer, 9 Mayıs 1950: 1).

Dönemin gazete haberlerinden de anlaşıldığı üzere, siyasi partiler tarafından seçim propagandası için, İstanbul ve Ankara radyolarında seçim konuşmalarına yer verilmiştir. “*Partilerin Radyo Konuşmaları*” manşeti ile 5 Mayıs 1950 tarihli Zafer Gazetesi’nde “*İstanbul ve Ankara radyosunda konuşan DP sözcüleri hükümeti şiddetle tenkit ettiler*” ibaresi kullanılmıştır. Akabinde haberde, Celal Bayar’ın şark seyahatine çıkacağı, partilerin radyo konuşmalarının başladığı ve halkın radyo konuşmalarına büyük ilgi gösterdiğine değinilmiştir. Ayrıca, “*Parti sözcülerinin sözleri sansüre tabi olmadığından parti propagandacıları rahat rahat konuşmuş ve hükümeti istedikleri şekilde tenkit edebilmişlerdir. Yıllardan beri hükümetin methü sehasını yapan aynı radyonun aynı mikrofonu başından hükümet ve onun başındakiler en ağır lisanla tenkit edilmeye başlanınca halk kulaklarına inanamamış ve sokak başlarından, kahvelerdeki radyoların etrafına kalabalık bir halk kitlesi birikerek hayret ve zevkle bu sözleri dinlemişlerdir. Ankara’da konuşan DP sözcüsü dört seneden beri yapılan birçok iyi işlerin DP’nin eseri olduğunu söylemiş, İskân Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun Örfi İdare Kanununun DP faaliyeti neticesinde değiştirilmiş veya ortadan kaldırılmış olduğunu söylemiştir. Sözcü, DP seçimleri kazandığı takdirde kanun hâkimiyetini her şeyin üzerinde*

tutacağı Anayasanın maksadı temine kifayet etmediğini ve çıkarılan kanunların Anayasa ile tezat halinde olduğunu belirtmiştir. İstanbul radyosunda da DP adına Ahmet Hamdi Başar konuşmuştur. Başar, yaptığı bu konuşmada, muayyen bir prensipten mahrum olarak faaliyet gösteren CHP bu yüzden birbirine zıt kanunlar çıkardığını, memleket işlerini altüst ettiğini anlatmış, en liberal prensiplerle en dar komünist prensiplerine varıncaya kadar türlü hükümlere tesadüf edildiğini belirtmiş ve CHP'nin siyasi ve iktisadi sahada tebellür etmiş olduğunu, bir kanaate sahip olmadan anlatmıştır. Radyodaki parti propagandalarına bugün de devam edilecek, gerek İstanbul radyosunda gerekse Ankara radyosunda DP sözcüleri konuşacaktır...” örnekli seçim kampanyası ifadeleri kullanılmıştır.

Bir diğer “İnönü'nün Nutku İzmir'e 80 Bin Liraya Mal Oldu” başlığı ile de İnönü'nün yeni bir propaganda nutkuna ve seçim kampanyası için hiçbir masraftan kaçınmadığına değinilmiştir (Zafer, 5 Mayıs 1950: 1-6). 3 Mayıs 1950'de Yeni Sabah Gazetesi'nde, Millet Partisi'nin (MP) beyannamesi ise, Ankara radyosundan yayınlanmıştır. Beyanname, “Millet Partisi tarafından ayrıca basına verilmemiş olduğu için bunun radyodan zapt ettiğimiz kısımları” verilmiştir. “Beyanname, seçimler arifesinde Türk Milletine hatırlatılması köklü mevzular bulunduğunu belirtmekle başlamaktadır. Bundan sonra iktidar partisinin durumuna temasla Halk Partisi'nin demokrasi yolunda gelişmeler kaydelediği yolundaki iddiaları cerh edilerek memlekette tam bir havasının esmediği, muhtelif vesilelerle vatandaşlara baskı yapıldığını” belirtilmektedir (Yeni Sabah, 3 Mayıs 1950: 1-5). Bunun bir göstergesi, DP ve CHP açık hava toplantılarında, “DP'li hatipler CHP ve MP'ye, CHP'li aday da A. Fuat Cebesoy'a hücum etti” haberi ile anlaşılmaktadır (Yeni Sabah, 2 Mayıs 1950: 1). Ayrıca CHP İstanbul Bölge Müfettişi Dr. Sadi Irmak, CHP siyasi toplantılarında işin şahsiyata döküldüğü iddialarına karşı, “Seçim propagandasının fikir meseleleri etrafında ve objektif kalması lüzumuna kaniim. Şüphe edilmez ki davanın bu salim yola girebilmesi için iki tarafında aynı esas prensip olarak kabul etmeleri, birbirlerini tahrik etmemeleri şarttır. Son zamanlarda bazı hatiplerin 25 senelik icraatı topyekün kötüleme gayreti şüphesiz bazı aksülamellere sebep olmuştur. Ben bunu nevi topyekün kötulemeleri muhalefet partileri için iste isabetli bir propaganda olacağına kani değilim” demiştir (Yeni Sabah, 3 Mayıs 1950: 1-6). Son olarak, “Bütün parti propagandaları dün gece saat 24'den itibaren sona erdi” ve “Türk Milleti kararını Pazar günü vereceği oylarla açığa vuracak” haberi gazete satırlarında yerini almıştır (Zafer, 11 Mayıs 1950: 1).

Şeyhanlıoğlu (2011: 189) kitabında belirttiği üzere, bu açıdan Türk siyasi tarihinin en önemli seçim propagandası, 1950 seçimleri olmuştur. İlk kez halkla buluşan siyasetçiler, halkın “bir oy’u” için mücadele etmişlerdir. “Beyaz İhtilal, Kansız İhtilal ya da 14 Mayıs İnkılabı” olarak adlandırılan tarihi 14 Mayıs 1950 seçimleri ile DP için iktidar yolu açılmış ve Adnan Menderes için bir nevi “Sakarya Zaferi” kazanılmıştır (Aydemir, 1960: 491). Böylece DP, CHP’nin 27 yıllık tek parti iktidarına son vermiştir (Özdağ, 1997: 19).

Tablo 3. 1. 1950 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları

Parti Adı	Alınan Oy	Oran
DP	4.241.393	52,68
CHP	3.176.561	39,45
BAĞIMSIZ	383.282	4,76
MP	250.414	3,11

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950

DP’yi, iktidara taşıyan en önemli güç unsuru ise, iki medya ve tek bir slogan olmuştur: “Afiş, Radyo ve Yeter, Söz Milletindir!”. Bu slogan, tarihimizin ilk ve en etkili sloganlarından (Özkan, 2002: 32). Ülke çapında geniş yankı bulan “Yeter Söz Milletindir!” sloganı ve afişin yaratıcısı, Mimar Selçuk Mılar’dır (Tokgöz, 2010: 38-39). Söz konusu bu tarihi afiş için Şevket Süreyya Aydemir, “Türkiye’de artık istenmeyen bir iktidara karşı, bütün tarihimiz boyunca ilk defa kaldırılan bir bayrak gibiydi. Bir isyan bayrağı değil, aşağıdan gelen ve yukarıya doğru dalgalandırılan bir protesto ve ihtar bayrağı! Sanıyorum ki bu afiş, olağanüstü bir buluştu. Bu afişte dile gelen ses, belki bilerek, belki bilmeyerek, yalnız yıllardan değil, hatta asırlardan beri halkın iç âleminde biriken bir özlemin, basit, sade ama nice kale duvarları gücünde, bir direnişti, bir haykırıştı. Bütün haklılık ve haksızlık payları hesaba katılsa dahi...” ibaresini kullanmıştır (Aydemir, 2000: 188).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, siyasi partiler tarafından siyasal propaganda yapmak için radyonun kullanımı çok önemlidir. Propaganda aracı olan radyonun önemini kavrayan siyasi partiler, kendilerini ve programlarını seçmen kitlesine tanıtmak için radyodan yararlanmışlardır (Tokgöz, 2010: 37-38). 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin hazırlık aşamasında DP, iletişim teknolojilerinin yetersiz olması, gazetelere ulaşımının zor olması, sinemanın yetersiz olması, televizyonun ise Türkiye’de yayına başlamamış olmasından dolayı kitle iletişim aracı olan “radyo” yu kullanmıştır. Fakat radyonun kullanımı ise, sınırlı ölçüde olmuş; mevzuat gereği partilerin radyodan

propaganda amaçlı yararlanabilme olanağı olmamıştır. Ancak resmi haber bültenlerinde yayınlanabilen siyasi demeçleriyle konuk olabilmişlerdir (Özkan, 2002: 27). Bunun içindir ki DP'nin seçim süresince ülkenin en ücra köşelerine ulaşmak, halkla bütünleşmek için özel bir çaba harcayarak radyo kullanımı ve yazılı açıklamalara ağırlık verdiği bilinmektedir. Bu bakımdan DP'yi iktidara taşıyan en önemli unsurun başında radyo gelmektedir (Demir, 2010: 209).

Ayrıca 1950 seçimleri öncesinde DP Genel Kurulu, seçim beyannamesi üzerinde çalışırken, Adnan Menderes ve arkadaşları tarafından “*Devri sabık yaratmamak*” tezi ortaya atılmıştır. Bu teze göre, DP iktidara geldiği takdirde, CHP'den hiçbir suretle hesap sorulmayacak ve işlenmiş suçlar varsa davacı olunmayacaktı. Buna karşılık Bayar, “*Devri sabık yaratmamak; suçları bağışlayacağız demektir. Genel İdare Kurulunun böyle bir yetkisi yoktur. Bu, ancak parlamentonun işi ve hakkıdır. Biz, olsa olsa 1950 ye kadar işlenmiş idari ve siyasi suçları bağışlayan bir kanun çıkarmaya çalışacağımızı vadedebiliriz*” diyerek yanıt vermiştir. Böylece DP, “*Devri sabık yaratmamak*” sloganı ile iktidara gelmiştir (Bayar, 2010: 195-199).

DP iktidara geldikten sonra, 29 Mayıs 1950 yılında bizzat Adnan Menderes, Hükümet Programını okumuştur (Zafer, 29 Mayıs 1950: 1). Menderes, “*Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin milli tarihimiz de alacağı ye r he r bakımdan çok mühim olacaktır. Tarihimizde ilk defadır ki yükse k heyetiniz millî iradenin tam ve serbest tecellisi neticesinde mille t mukadderatına hâki m olma k mevkiine gelmiş bulunuyor. Dokuzuncu Büyü k Mille t Meclisini n azaları olan sizleri, Tür k milletinin hakiki mümessillerini selâmlamakla derin bir gurur v e iftihar duymaktayız. Demokrat Partinin gayri tabî siyasi şartlar içinde devam eden beş yıllık çetin mücadeleleri on dört Mayıs seçimleriyle en muvaffakiyetli surette sona ermiş ve artık memleketimizde normal siyasi hayat başlamıştır. Şüphe yok ki; on dört Mayıs, bir devre son veren ve yeni bir devir açan müstesna ehemmiyette tarihi bir gün olarak daima anılacaktır. Bu tarihî günün hatırasını yalnız Partimizin değil, Türk Demokrasisinin bir zafer günü olarak yâd ediyoruz...*” sözleriyle demokratik dönemin önemine vurgu yapmıştır (T.C. Resmî Gazete, Sayı: 7523, 3.06.1950: 1).

DP'nin seçimleri kazanması üzerine, DP Genel Kurul üyesi Fuat Köprülü, “*France Press*” Ajansına yaptığı açıklamada, “*Bizim ve hatta şark memleketlerinden birinin tarihinde, bir milletin iktidar değişikliğini intaç eden dürüst seçimlerde iradesini açıkça izhar etmesi ilk defa vaki olan bir hâdisedir. Bu imtihan milletimiz için güç ve tehlikeli idi.*”

Fakat halk parlak bir şekilde muvaffak olmuştur. Dış politikaya gelince, ittifaklarımıza, bilhassa İngiliz, Fransız, Türk ittifakına ve daha da kuvvetlendirmeğe çalışacağımız sıkı Amerikan dostluğuna sadık kalacağız. Dış politikada hiç bir değişiklik yapılmayacaktır. Aynı zamanda ekonomimizin bünyesini de kuvvetlendirmeğe çalışacağız. Yeni tesisler kurmayı düşünmüyoruz, fakat mevcut olanların daha iyi işlenmesini temin edeceğiz. Hakiki bir bütçe muvazenesi sağlayacağız ve memlekete yabancı sermayeler celbedeceğiz. Eğer sadece kendi kaynaklarımızla iktifa edersek şimdikinden biraz daha yüksek hayat seviyesine varmak için uzun seneler beklemek icap eder” sözleriyle seçim sonucundan duyduğu memnuniyetini ve ekonomik alanda ilerlemek için DP’nin gayret göstereceğini belirtmiştir (Taha Toros Arşivi, Dosya No: 210, 17 Mayıs 1950).

Fakat partiler arası ilişkilerin gerginleşmesi henüz DP iktidarının ilk günlerinde görülmüştür. İsmet İnönü, 3 Temmuz’da toplanan Parti VIII. Kurultayında, *“Mücadele ettiğimiz cereyanlar hesapsızdır. İktidarla Muhalefet arasındaki münasebet, şuursuz bir çekişme ve dolaşma halinde soysuzlaşır. Demokratik rejimin atisi (geleceği) yoktur. İktidardan tek istediğimiz şey, bizim iktidarda iken verdiğimiz emniyetin bize de verilmesidir. Bir aylık hadiseler, iyi hadiseler değildir. Hükümet programı, yapacağı işlerden ziyade, seçim propagandası gibi, bizi ithamla meşgul oldu. Ve bize Meclis kürsüsünde, mütevazı şekilde müdafaa imkânı dahi verilmedi”* sözleriyle gidişatı eleştirmiştir. Ayrıca Menderes, 13 Haziran 1950 yılında DP grubunda, işin aslını bilmeden CHP’yi orduyu tahrik ederek *“İhtilal ”* tertiplemeyle suçlamıştır. Karakteri ve amacı belirli olmayan bir Albay tarafından İhtilal ihbarı konusu gündeme oturmuştur. Bu kapsamda 15 general ve 150 albay emekli edilmiş; bir kısım yüksek rütbeli askerin yerleri değiştirilerek daha pasif hizmetlere tayin edilmiştir. Menderes’in, orduda yapmış olduğu ilk müdahaleye karşılık İnönü, *“... Orduyu kendinin zanneden, kendi kendini aldatır. Ordu, kendi kanunları içinde yaşar...”* sözleriyle ifade etmiştir (Aydemir, 2000: 329).

Kısaca DP, henüz 1951 yılından başlayarak Muhalefetin faaliyetlerini *“yıkıcı”* bulmuştur ve İsmet İnönü’yü çevresi ile birlikte teşkilatlanan şahıs olarak *“İhtilalcilik”* ile suçlamıştır. DP, İnönü’nün konuşmalarını da *“İhtilal Beyannamesi”* olarak görmüştür. Bu nedenle de *“İhtilal ”* sözü bu dönem çok sık kullanılmıştır. Konuya ilişkin Altan Öymen, *“Ama şimdi, İhtilalin laf olmaktan çıkıp bir realite haline geldiği”* sözleriyle de o günkü atmosferi dile getirmiştir (Öymen, 2013: 8-9). Örneğin, DP’nin iktidara gelmesinden sonraki dönemde CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, parti salonunda yaptığı konuşmasında,

Partisinin 14 Mayıs'tan beri içinde bulunduğu duruma temasla bir zindeliğe ve tasfiyeye doğru gidilmiş olduğunu, bununla Partinin 14 Mayıs'tan evvelkine nazaran daha sağlam bir duruma geldiğini söylemiştir. Gülek, iktidarın, muhalefete karşı sert hareketlerinden şikâyet etmiş, “*Demokrasi, iki taraflı bir kılıca benzer. Kılıcın iyi kullanılması lazımdır. Aksi takdirde memleket için zararlı olur*” demiştir. Devamında bugünkü iktidarın seçimlerden evvel yapmış olduğu vaatleri henüz yerine getirememiş bulunduğunu kaydeden Gülek'in Bütçe Tasarına da temasla Meclis'e getirilen tasarının iktidarın başarısızlığına örnek teşkil ettiğini söylemiştir (Cumhuriyet, 17 Aralık 1950: 3).

1950-1954 yılları, DP iktidarının ilk dönemidir. Bu dönemde kişilerin toplanma, basın, seyahat gibi çeşitli hak ve özgürlüklerinin genişletildiği görülmüştür. Bunlara ek olarak hızlı bir kalkınma sağlayan ekonomi politikası uygulanmıştır. 1954 seçimlerine girerken DP'nin vurguladığı ekonomik refah ve özgürlük yönündeki başarıları olmuştur (Elitez, 2011: 72). 1954 seçimlerinde CHP ise, “*Ucuzluk vadettiler, pahalılık getirdiler*” seçim propagandası sloganını kullanmıştır (Son Posta, 26 Nisan 1954). 1954 seçim kampanyası, 1946 ve 1950 seçimlerine oranla daha sert bir üslup içinde sürdürülmüştür. Bunun nedeni olarak DP iktidarının 1954 yılı başından itibaren muhalefete yönelttiği baskı politikası gösterilmektedir. Muhalif partilerin, propaganda imkânlarının alanın daraltılması ile oluşan tepki seçim kampanyasına yansımış; bu durum belirli simgelerin daha açık ve yoğun bir biçimde kullanılmasını belirginleştirmiştir (Alçora, 2015: 391).

25 Nisan 1954 tarihli Akşam Gazetesi'nde ise, “*Dört kadın almak propagandasının tepkisi*” manşeti dikkat çekicidir. Akabinde “*Kasaba ve köy kadınları Atatürk inkılaplarına sadık kalacak partilere rey verecekler*” başlığı ile dönemin yürütülen propaganda çalışmaları gözler önüne serilmektedir. “*Batı Anadolu'da dolaştım yerlerde garip bir siyasi hadise tespit ettim: Kocaları DP'li yahut CMP'li olan kadınların birçoğu Halk Partisine rey vereceklermiş. Kasabalılar arasında olduğu kadar köylüler arasında da bu garabet tespit olunuyormuş. Çünkü Halk Partisi: 'Dört kadın almaya katiyen müsaade etmeyecek parti' olarak şöhret almış. Bazı köylerde acemi propagandacılar, erkekleri memnun etmek için vaktiyle: 'Dört kadın alabileceksiniz!' dedikleri için, kadınlar bunu mimlemişler. CHP kadınlar arasında iyi çalışmıştır. DP de bunu mütenazır faaliyete girişti; Atatürk inkılaplarının kadınlara taalluk eden kısımlarına sadık kalındığını ve kalacağını izaha uğraşılıyor. Anlaşıyor ki bundan sonra siyasi hayatımızda Atatürk inkılaplarına sadakat*

gösterenler muvaffakiyet kazanacaktır. Bu da inkılaplarımızın bir garantisini teşkil ediyor” sözleriyle ifade edilmiştir (Akşam, 25 Nisan 1954: 1).

Seçim kampanyası çalışmaları devam ederken Başbakan Adnan Menderes’in Trabzon’da yaptığı konuşma, 26 Nisan 1954’de Akşam Gazetesi’nin manşetine şöyle yansımıştır, “*Menderes, muhalefete toptan bir cevap verdi*” başlığının altında “*Başbakan, milletin iktidara getirdiği insanlara ‘Vatanı satıyorlar’ demenin milleti ihtilale sürüklemek olduğunu belirtti*” haberi yer almıştır. Haberin devamında Menderes, “*Başvekil Adnan Menderes’in dün tertip edilen mitingde söylediği nutuk, seçim kampanyası başladığından beri verdiği nutukların en sert idi. Kalabalık bir dinleyici kitlesi karşında, bu kadar muhteşem bir topluluğa hitap etmek bahtiyarlığına şimdiye kadar hiç kimsenin, hiçbir yerinde nail olmadığını söyleyerek nutkuna başlayan Menderes, muhalefetin iddialarına cevap vererek, İnönü’nün “kör olası bir ihtiraz” içinde bulunduğunu, muhalefetin istismarına meydan vermemek için kendilerine dış politika meselelerinde danışılmadığını, kahir bir ekseriyetle iktidara getirilen insanlara “Vatanı satıyorlar” demenin millet ihtilale sürüklemek olduğunu belirtmiş ve: hakaretlerini misli ile kendilerine iade etmek kudretine malikim...”* denilmiştir (Akşam, 26 Nisan 1954: 1-2).

Sonuç olarak, 2 Mayıs 1954 yılında yapılan genel seçimlerde, DP oy oranını %53,6’dan % 58,4’e yükseltmiş; bir nevi DP’nin “*yıldızının en çok parladığı yıl*” olmuştur (Saner Gönen, 2000: 324-325).

Tablo 3. 2. 1954 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
DP	5.151.550	57,61
CHP	3.161.696	35,36
CMP	434.085	4,85
BAĞIMSIZ	137.318	1,54
TKP	57.011	0,64

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1954

1954 genel seçim sonuçlarını Adnan Menderes, “*Seçim neticelerinin memleketimiz için hayırlı olmasını temenni ederken gösterdiği destekten dolayı, paha biçilmez büyük ve asil milletimize partimizin şükranlarını arz ediyoruz. İrade ve kararında serbest olduğu takdirde daima iyiyi ve doğruyu bulup seçmesini bilen Türk milletine layık olmanın kalplerimizi meşru kıldığı mesuliyet hissiyle ve iktidarın çok büyük bir ekseriyetle bu defa*

partimize teveccüh etmiş olduğu şu anda milletimize hizmete devam edebilmek hususunda cenabı hakkın cümlemize muin olmasını niyaz ederiz. Bu meyanda Partimizin Birleşmiş Milletler, NATO, Ankara Paktı, Türk-Pakistan Anlaşması, çerçeveleri içinde gelişen dış politikasının da bir milli politika haline gelmiş olduğunu bu seçimlerin verdiği neticeyi işhad suretiyle ifade etmekte tereddüt olunamaz. Bu seçimler sonucunda elde ettiğimiz kuvvetle memleketimiz iç ve dış politikada iktisadi kalkınma yollarında daha büyük bir emniyet ve istikrar içinde ilerlemek imkânlarına sahip olacaktır” sözleriyle değerlendirmiştir (Zafer, 4 Mayıs 1954:1). 4 Mayıs 1954 tarihli Milliyet Gazetesi, “*D.P. ’nin ezici zaferi her yerde sevinçle karşılandı”* manşetinin altında “*1950’den daha büyük ekseriyetle D.P’ nin iktidarda kalması dört yıllık icraatının tam bir tasvibi şeklinde kabul ediliyor”* ifadesine yer verilmiştir (Milliyet, 4 Mayıs 1954: 1). Akşam Gazetesinde ise, “... *D. P. tebliğinde ise milletin gösterdiği büyük itimada teşekkür edilerek iktidarın başladığı işleri tamamlamak için var gücüyle çalışacağı kaydediliyor”* ibaresi ile seçim sonuçları değerlendirilmiştir (Akşam, 4 Mayıs 1954: 1). Fakat Başbakanlık'ın yayınladığı “*Ak Devrim”* adlı kitapta, özellikle 1954 yılında yapılan seçimlerden sonra bu durumun değişmeye başladığı, memleketin içine düşürüldüğü durumun geri dönülemez bir hal aldığı ifade edilmektedir (Ak Devrim, 1960: 3). Akis Dergisi’nde söz konusu dönem ve sonrasına ilişkin Metin Toker, “*Türkiye, 1954 ile 1960 arasında, demokratik rejim konusunda bir dar kapıdan geçmiştir”* şeklinde değerlendirmiştir (Akis, 31 Aralık 1967: 7).

1955 yılına gelindiğinde ise, üretimin düşmesinin bir sonucu olarak enflasyon artmış, hayat pahalılığı yaşanmıştır. Bir yandan sermaye ve döviz yetersizliği, yaşam standartlarının kötüleşmesi, iktidara karşı bir hoşnutsuzluk havası yaratmıştır. DP, kamu fonlarında yolsuzluk yapmakla suçlanan devlet memurlarına karşı gazetecilerin kanıt ileri sürme hakkı olan ispat hakkına da, muhalefetin kamu personelinin itibarına zarar vermede kullandığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Muhalefetin “*ülkenin parlak geleceğini sabote etme”* planları yaptığı düşüncesiyle DP, basın ve toplanma özgürlüklerini kısıtlayan yasa çıkarmıştır. Üstelik 1958 yılında yapılması planlanan seçimleri, muhalefete fazla toparlanma imkân vermeden 27 Ekim 1957 yılında yapılması kararlaştırılmıştır. Seçim Kanununda yapılan değişiklik nedeniyle, her parti seçime tek başına katılmıştır (Elitez, 2011: 72-73). Nitekim 1957 seçimleri, “*propaganda teknikleri”* nin uygulanması açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu seçimlere kadar meydan mitingleri, kahve toplantıları ile yetinilirken propagandalara bir yenisi olan ev toplantıları da eklenmiştir. Bunun yanı sıra bayrak, afiş ve el ilanları da çok yoğun bir biçimde kullanılmıştır (Yücel, 2001: 125-126).

Üstelik tehlikeli bir durum yaratma, eleştirilerin dozunun arttırılması, seçimin liderler üzerinden kişiselleştirilmesi, gözdağı verme, küçük görme, aşağılık duygusu yaratma aracılığıyla muhalefeti cesaretlendirme olgusu yeniden ortaya çıkmıştır (Mahmutoğlu, 2017: 598). 1957 seçim kampanyasına katılan partiler: CHP, DP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve Hürriyet Partisi (HP)'dir. Bu muhalif partiler, birbirleri ile propaganda mücadelesine girmek yerine iktidarı “*propaganda hedefi*” olarak görmüşlerdir (Alçora, 2015: 415).

1950 seçimlerinde DP iktidarının seçim propagandası, “*Yeter Söz Milletindir!*” sloganı ve afişi (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 5) iken; 1954 genel seçimlerinde, Adnan Menderes'in fotoğrafının yer aldığı “*Büyük Türkiye İçin Desteğinizi İstiyorum*” afişine ek olarak; “*İşçi Vatandaş! Demokrat Parti Haklarının Bekçisidir. Senin Partin Demokrat Parti'dir*”, “*Işık, Okul, Su; Yolumuz Köye Doğru*” farklı afiş ve slogan örnekleri kullanılmıştır. Fakat 1957 yılında partiler arası seçim kampanyalarında, çeşitli slogan ağırlıklı afişler basılmışsa da genellikle içeriği olumsuz olmuştur. 1957 genel seçimlerinde DP, “*Köylü Vatandaş DP Seni Kimseye Ezdirmez*” sloganı ve afişi ile meydanlar da yerini almıştır. Seçim kampanyalarında bir diğer dikkat çekici husus, 1950 ve 1957 yılları arasında karşılıklı geçmişe dönük hatırlatmaların yapılmasıdır. “*Başlanan işlerin bitmesi lazım Kalkınmaya devam! Reyini Demokrat Parti'ye ver*” (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 6), “*Az laf çok iş*”, “*Daha büyük fabrikalar... Büyük müreffeh köylü ve şehirli vatandaşlarla dolu...*”, “*Daha çok yol Daha çok fabrika Daha çok refah İstiyorsan reyini Demokrat Parti'ye ver, Senin partin Demokrat Parti, Seni düşündüğü seninle çalıştığı için muvaffak oldu*”, “*Dağlar yol, viraneler bağ oldu*”, “*Rey çalanı... Mazbata sahtekârlığı yapanı... Dayak atanı... Unutma. Oyunu DP'ye ver*” (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 6), “*Dedikodu Yok! İşimizi elbirliğiyle bitirelim, Daha ileri daha kuvvetli bir Türkiye için Demokrat Parti reyini hak etti*”, “*Daha çok iş. İşçiye refah ve emniyet*” (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 5) şeklinde birçok sloganla seçmenin oyu kazanılmaya çalışılmıştır. Buna karşılık CHP, “*Hırsıza Hırsız Diyemiyoruz Çünkü İspat Hakkı Yok*”, “*Ne Yazık Ki Traktörü Öküzle Çekiyoruz*” ve “*Kahve gitti, adı kaldı yadigâr...*” (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 7), örnekli afişleriyle seçime katılarak, DP iktidarını eleştirmiştir. HP ise, DP iktidarının ekonomik ve sosyal alanda izlediği politikasını eleştirerek; “*1950 altın kırk lira, buğday 26 kuruş, 1957 altın 140 lira, buğday 40 kuruş*”, “*Öküzünü 3 liraya nallıyordun, şimdi 15 liraya nallıyorsun*” (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 7), “*Milli korunma dediler, milli kurutma*

yaptular” ve “6-7 Eylül’e Karşı İnsan Hakları Hür. P.” sloganı taşıyan afişleri kullanmıştır (Bağce, 2015: 26-34).

Muhafif partilerin giderek güç kazandığı 1957 seçimleri öncesinde DP, 16 sayfalık bir propaganda dergisi hazırlatmıştır. Dergi, “D. P. Milletle Beraber Refah - Emniyet – Kalkınma” başlığını taşımaktadır. Derginin kapak resminde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes; resmin arka tarafında; cami, fabrika, köprü, cami örnekli yatırımlar; ön tarafında köylü, işçi, memur, kadın ve çocukların bir arada olduğu görüntü tasvir edilmiştir. “ŞANLI ORDUMUZ VATANIN SARSILMAZ KALESİDİR”, “Yeniden inşa edilen Türkiye”, “ASIRLARDAN BERİ İHMAL EDİLEN BÜYÜK ŞEHİRLERİMİZ ONARILDI VE ONARILYOR”, “Yepyeni Bir İstanbul, Yepyeni Bir Ankara, Yepyeni Bir İzmir, Yepyeni Bir Adana, Yepyeni Bir Anadolu, Yepyeni Bir Türkiye” sloganları ile devamında, “Türkiye’nin en güzel şehirleri yıllarca en kötü şehircilik zihniyetiyle olduğu gibi kaldı. İstanbul’dan Adana’ya, Ankara’dan Trabzon’a kadar hiçbir yerde bir şehircilik hamlesi göze çarpmıyordu. Son sekiz yıldan beri Türk vatani şehircilik bakımından bir İnkılap içindedir. Ancak omuz omuza geçilen eski dar sokaklar 50 metrelik geniş bulvarlar haline sokuluyor; her biri birer sanat şaheseri olan ecdat mirası camilerin, abidelerle etrafi açılıyor. Artık Türk şehirciliği ve tüm şehirleri nefes almaktadır”, “Reyini, sana yepyeni bir vatan hazırlayan D.P.’ ye ver” ifadelerini içeren birçok slogan kullanılmıştır. Ayrıca “İTHAL EDERDİK, İMAL EDİYORUZ, İHRAÇ EDECEĞİZ...”, “İşçi vatandaşı, daha çok kazanmak istiyorsan reyini D.P. ’ye ver” bolca seçim propagandalarının kullanıldığı ibarelere ve afişlere yer verilerek vurgu yapılmıştır (D. P. Milletle Beraber Refah - Emniyet - Kalkınma, 1957: 1-6).

Oldukça yıpranmış görüntü ile 1957 genel seçimlerine giren DP, seçimlerin sonucunda büyük oranda sekteye uğrarken; CHP, milletvekili sayısını 182’ye yükseltebilmiştir (Bağlum, 1991: 113).

Tablo 3. 3. 1957 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
DP	4.372.621	47,88
CHP	3.753.136	41,09
CMP	652.064	7,14
HP	350.597	3,84
BAĞIMSIZ	4.994	0,05

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1957

Seçim sonucu, “D.P. yine kazandı” manşeti ile devamında “*İnönü mağlubiyeti kabul etmiyor, İstanbul için radyoda ilan olunan son neticelere de itiraz etti*” ibaresi Hürriyet Gazetesi’ne yansımıştır (Hürriyet, 28 Ekim 1957: 1). Fakat DP, oylarının düştüğünü fark etmesi üzerine, planlar yapmaya başlamıştır (Uyar, 2001: 20). Muhalefetin güç birliğine karşı Adnan Menderes, 12 Ekim 1958 yılında “*Vatan Cephesi*” oluşturmuş ve katılanların isimleri radyodan duyurulmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2011: 278). Kısaca, Muhalefetin oluşturduğu güç birliğine karşı bir araya gelen DP üyelerinin oluşturduğu birliğe ya da siyasi oluşuma “*Vatan Cephesi*” denir. İktidar özellikle DP üyeleri dışında da kamuoyunun desteğini sağlamak amacıyla Muhafif partilerin üyelerinin yanı sıra, partisiz vatandaşların da Vatan Cephesi’ne katılmalarını istemiştir (Uyar, 2001: 26). Bu konuya ilişkin 8 Ağustos 1959 tarihli Kim Dergisi kapağı “*Muharebeden Kaçış D.P. Tehlikede*” ifadesi yer alırken; Vatan Cephesi’ne, “*VC, V.C.=?*” denklemi oluşturulmuştur. Ayrıca dergide, “*İçki ruhsatı elinden alınan, lokantası pislik yüzünden kapatılan ve nihayet 8 kişiyi bir araya getirebilen her açığöz vatandaşın bir VC...*” sözleriyle DP iktidarı ve uygulamaları eleştirilmiştir (Kim, 8 Ağustos 1959: 9). “*Vatan Cephesi*” propaganda faaliyetlerinin yoğun bir şekilde artması sonucu propaganda, geri teperek kitleyi usandırmıştır (Alçora, 2015: 203). Bunu fırsat bilen CHP, yıkıcı muhalefetini arttırmış ve darbe tahriklerine başlamıştır (Aydın ve Akyol, 2011: 92). Sonuç olarak Tansu Barış Mahmutoğlu’nun belirttiği üzere seçimler, “*modern demokrasilerde halkın kendisini yönetecek olanı ve kendisi yerine karar verecek olanı belirleme süreci olarak karşımıza çıkarken; seçim propagandaları da bu sürecin iletişim kanallarının başatı olma özelliği taşımaktadır*” (Mahmutoğlu, 2017: 598).

Feroz Ahmad (2010: 185) belirttiği üzere, tüm bu gelişmeler yaşanırken “*1958 yılı sonlarında ekonomik istikrarı sağlamak için*” gerekli olan tedbirler alınmadığı için devalüasyona gidilme zorunluluğu beklenen sonucu verememiştir. Böylece Türkiye’nin liberal ekonomik politikalara geçiş süreci ilk dönemlerde başarıyı yakalamışsa da çöküşle sonuçlanmıştır (Eğilmez, 2018: 143). Yaşanan bu iç gelişmelere karşılık; dış gelişmelerin de seyri parlak olmamıştır. 1958 Irak Darbesi’ni Pakistan, Burma ve Sudan’daki askeri darbeler takip etmiştir. Adnan Menderes, bu askeri darbelerden “*psikolojik*” olarak etkilenmiş ve sonrasında bu etkiden kurtulamamıştır. Çünkü Muhalefet, 1958 Irak Darbesinden sonra siyasi bir saldırıya geçmiştir (Bağcı, 1990: 99-100).

1959 yılına gelindiğinde DP’nin otoritesi artık sarsılmıştır. CHP’nin XIV. Kurultayı (12-15 Ocak 1959) bu açıdan çok önemlidir. CHP artık iktidara zinde kuvvetlerle (ordu,

bürokrasi ve basın) birlikte saldırıya geçerek seçim kampanyasını başlatmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2011: 278). Bu doğrultuda konuya ilişkin 18 Nisan 1959 tarihli Dünya Gazetesi, “*CHP'nin iç politika taarruzu dün başladı*” başlığını taşımaktadır (Dünya, 18 Nisan 1959: 1). Bunu 1960 yılında zirveye ulaşan CHP ve DP arasındaki kesintisiz olarak artan kutuplaşma takip etmiştir (Ergin, 1967: 15). Bu kutuplaşmanın dönemin gazete satırlarına yansımaları da bunun göstergesidir. 19 Mayıs 1960'da Zafer Gazetesi'nde yayımlanan Adnan Menderes'in gerçekleştirmiş olduğu yatırım “*Manisa ve Turgutlu'da İki Mühim Konuşma Yapan Menderes Demirköprü Tesislerini Hizmete Açtı*” manşeti ile verilirken; haberin devamında Menderes'in Muhalefete, “*Başvekil Dedi ki: Hükümeti ve Menderes'e Hücum Ettiklerini Zannedenler Hakikatte Milli İradeye Karşı Koymaktadır*” sözü yer almaktadır (Zafer, 19 Mayıs 1960: 1).

27 Mayıs 1960 yılına gelindiğinde DP iktidarının 10 yıllık dönemi, darbe ile sona ermiştir (Tokgöz, 2010: 41). Fakat yapılan darbenin ön hazırlıkları çok öncesinde başlamıştır. Bu bölümde 27 Mayıs Darbesi sürecinin oluşumunu hazırlayan olaylar hususunda genel bir durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kaos ortamı, darbeye giden sürecin temel zeminini oluşturması açısından çok önemlidir. Yine bu doğrultuda DP ve üyelerine karşı yoğun bir şekilde yürütülen faaliyetler, “*propaganda*” kapsamında incelenmiştir.

3.2. 27 Mayıs Darbesine Giden Süreç

Doğrudan DP'yi hedef alan darbe hazırlıkları, 27 Mayıs Darbesi öncesi başlamıştır. Darbenin zemini oluşturan ana öğeler: “*dedikodu, yalan, propagandalar ve şayialar*” dır (Koçak, 2017: 13). Bu doğrultuda kasıtlı olarak istismar edilen şayialar, basın ve radyodan bile daha güçlü olup çok önemli bir yer tutar. Harvard Üniversitesi profesörlerinden Gordon W. Allpot, “*Dünya sakinleri şayialar şeklinde dolaşan haberlere inandıkları kadar kuvvetle pek az şeye inanırlar*” diyerek mükemmel birer propaganda silahı olan şayiaların önemine vurgu yapmıştır. “*Fısıltı gazetesi*” ise şayiaların kulaktan kulağa fısıldama yoluyla hızlı bir şekilde yayıldığı ifade eden en güzel örnektir (Şenel ve Şenel, 1969: 123-124). İktidara karşı ustalıkla işlenen bu uygulamalar, 27 Mayıs Darbesinin aracı olmuş ve kamuoyunun oluşumu sağlanmıştır (Koçak, 2017: 13). Fakat söz konusu dönem için Aydemir, “*görünürde ne ihtilal, ne de ihtilalci vardır*” demektedir. Ancak darbeye giden sürecin şartları hazırlanmış bulunmaktadır. Menderes, siyasi polemikler sahasında sarf ettiği ihtilal sözleriyle, bu gelişmeyi beslemiştir. İlk olarak 6 Eylül 1958 yılında Balıkesir nutkuyla

İhtilal sözünü dile getiren Menderes, bunu 21 Eylül 1958 nutkuyla devam ettirmiştir. O günlerde gerek ordunun huzursuzluk içinde olması gerekse gençlerin direniş ve teşkilatlanması da eklenince 27 Mayıs Darbesine giden süreç başlamıştır. Sonrası CHP ve DP arasındaki husumet bir meydan savaşına dönüşmüştür (Aydemir, 1993: 310, 316, 341). Söz konusu 6 Eylül 1958 Balıkesir mitinginde Menderes, “*İdam sehpalarında can verenlerden ders alsalar ya*” sözleriyle muhalefeti eleştirmiştir. Bir gün sonra bu sözlere karşılık İnönü, “*Sehpalar kurulursa nasıl işleyeceğini kimse bilemez*” yanıtını vermiştir. Menderes, 21 Eylül 1958 tarihinde İzmir’de halka hitaben yaptığı konuşmasında, “*Bize yumruk atan İsmet Paşa’ya alır layık olduğu muameleyi yaparız*” demiştir. İnönü ise, “*Demokrasiye paydos demeye DP Başkanının gücü yetmeyecektir*” sözleriyle yanıt vermiştir (Cumhuriyet’in “*ilk darbesi*”, 2011).

Metin Toker’in belirttiği üzere, “*1959’un başında İsmet Paşa için hayati önem taşıyordu. Ülkenin sağlam kuvvetleri bilmeliydiler ki seçimle veya seçimsiz sona erdirilecek DP iktidarını takiben demokratik rejimi kurtaracak yol vardır ve bunlar CHP'nin ilk hedeflerinin gerçekleştirilmesidir. İsmet Paşa o sıralarda, “Memleket ya DP idaresi, ya bir ihtilal idaresi şikkı arasında tercih yapmaya mecbur kalmamalıdır” diyordu. Bütün o dönemde benim İsmet Paşa’da gördüğüm şiddetli istek, DP iktidarını bir seçime zorlamaktı; Bu baskı gayreti 1960’ın başında iyice yoğunlaşacak, ama DP aklını başına toplamayacak ve yarışı ihtilal kazanacaktır*” diyerek o günkü atmosferi özetlemektedir (Toker, 1991a: 204).

Bir siyasi propaganda olan seçim propagandası ve seçim propagandasını oluşturan faaliyetler, seçilebilmek için partiler tarafından verilen kıyasıya mücadeleyi ifade eder. Ve propagandanın en hat safhaya ulaşıldığı zaman dilimidir (Okay, 1957: 93). Ayrıca bu dönemde seçimin olacağı kesinlik kazanmamışken bir seçim kampanyası içindeymişçesine DP ve CHP arasında yapılan siyasal propaganda çalışmaları hız kazanmıştır. Bu kritik siyasal ortamda (Alçora, 2015: 438) Darbe hazırlıkları başlamış ve İsmet İnönü, iktidarın baskıcı uygulamalarını halka anlatmak için Trakya ve Ege bölgelerine gezilere çıkmıştır (Karayaman, 2010: 21). Toker (1991a: 229) belirttiği üzere, CHP sözcüleri ve yayın organları bu gezilere “*Bahar Taarruzu*” adını vermişlerdir. DP’yi sona sürükleyen ve genellikle “*Büyük Taarruz*” olarak nitelendirilen bu propaganda seferi, 29 Nisan 1959 yılında başlamıştır (Eroğul, 1990: 149). Bu gezilere İnönü, siyasiler ve gazeteciler ile birlikte çıkmıştır (Aydemir, 2000: 281). Uşak-Salihli-Manisa-Turgutlu-Kemalpaşa ve

Belkahve güzergâhından İzmir'e kadar uzanan ilk geziye, "*Ege Taarruzu*" adı verilmiştir (Karayaman, 2010: 21). Fakat "*İnönü'nün Uşak'ı ziyareti hadiseli olmuştur*" (Akşam, 1 Mayıs 1960: 1). Eroğul, (1990: 149) kitabında belirttiği üzere, DP il binası önünden geçerken il başkanı Eşref Öğün'ün elindeki çay bardağını kafileye fırlatması sonrası; bardak bir gazetecinin kafasını yarmış ve olaylar başlamıştır (Akşam, 1 Mayıs 1960: 1). Ertesi sabah Uşak'tan hareket edecek olan İnönü'nün, başına bir taş isabet etmiş ve yaralanmıştır. Olayların daha da büyümesi üzerine kafile, Uşak'tan ayrılmıştır. Ardından Manisa'da "*yılmayacağını*" belirten konuşmasından sonra İnönü, İzmir'e hareket etmiştir. Fakat İçişleri Bakanının talimatı ile İzmir valisi Kemal Hadımlı, siyasal parti kongrelerini yasaklamıştır. 3 Mayıs 1959 günü, gazeteler ilk defa beyaz sütunlarla çıkmıştır. "*Demokrat İzmir*" gazetesi de, DP'liler tarafından tahrip edilmiş ve birtakım olaylar yaşanmıştır (Eroğul, 1990: 149-150). Artık İnönü'nün düzenlediği her propaganda gezisi, iktidarın da yardımıyla olaylara dönüşmüştür (Alçora, 2015: 438). 4 Mayıs 1959 günü ise, Milliyet Gazetesi'nin manşetinde "*İnönü, Bugün Uçakla İstanbul'a Gelecek*" ibaresi yer almış; gazete manşetinin altında "*CHP Karşıyaka kongresi yapılmadı. Ege gezisinin son gününde de bazı hadiseler oldu*" ibaresi kullanılmıştır (Milliyet, 4 Mayıs 1959: 1). Ayrıca 4 Mayıs 1959 tarihli Dünya Gazetesi'nde "*İzmir'de Örfi İdare Havası Var!*" manşetinin altında "*Toplantılar, maçlar, Sinemalar yasak!*" haberine yer verilmiştir. Dikkat çekici husus, gazetenin yayın tarihinin 4 Mayıs 1959 olması gerekirken; 4 Nisan 1959 olarak basıldığı görülmektedir (Dünya, 4 Mayıs 1959: 1). 4 Mayıs 1959 günü uçaktan inerek Topkapı civarına geldiği sırada İnönü, taşlı ve sopalı bir grup tarafından saldırıya uğramıştır. Önce Trafik Müdürü tarafından durdurulmuş; sonra da çevresi sarılmıştır. Bu sırada görevli olmayan ama durumu izleyen bir binbaşının askerlere komut vermesi üzerine İnönü, oradan uzaklaşabilmiştir. Bu olayların gazetelerde yazılması yasaklanmış ve gazeteler beyaz sütunlarla çıkmıştır. Topkapı olayına ilişkin Sina Akşin, "*İnönü'nün 75 yaşında olması nedeniyle bir cana kasten yapılan girişim*" olarak; bu olaydan "*Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın sorumlu olduğu*" değerlendirmesinde bulunmuştur (Akşin, 2009: 239-240).

Bu olaylarla başlayan süreç, Çanakkale, Konya ve Kayseri olaylarıyla devam etmiştir. Bu olaylar 27 Mayıs'ın meşruluğuna yönelik dayanaklardan birini oluşturmuştur (Çakmak, 2014: 1256-1257). Eylül 1959 yılında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, üç milletvekili ile Ezine ilçesine bağlı Geyikli bucağına geçtiğinde, DP'lilerin protestosu ile karşılaşmıştır. Çanakkale'ye geri dönerken limana çıkamayan heyet, geceyi gemide

geçirmek zorunda kalmıştır. CHP olayları incelemek üzere milletvekillerinden oluşan bir heyet göndermek istemişse de, heyetin bu isteği, “*kanunsuz ve tahkik değil tahrik heyeti olduğu*” gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ardından yayın yasağı konulmuştur. Geyiklideki bu olayı Gülek, “*yeni bir cana kasıt ve öldürme teşebbüsü*” olarak nitelendirmiştir. İçişleri Bakanı Namık Gedik imzasıyla olayları yerinde incelemeye giden heyete gönderilen telgrafta, “*Devlet içinde Devlet, Hükümet içinde Hükümet olmaz. Siz bir Tahkik Heyeti değilsiniz ve olamazsınız*”, “*Hükümet yolların bekçisidir. Ama ihtilal tahrikçilerinin değildir*” denilmektedir (Demirel, 2011: 307-309). Ardından Konya'ya geçen İnönü, burada da kendisini karşılayanlarla polis arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle Kayseri'ye geçmiştir (Eroğul, 1990: 153). 2 Nisan'da İnönü'nün treni, Himmetdede'de Vali Muavini ve Jandarma Kumandanı tarafından durdurularak, Kayseri'ye sokulmak istenmemiş ve üç saat burada bekletilmiştir. Kayseri'de İnönü'yü 50 bin kişi karşılamıştır (Akşam, 3 Haziran 1960: 1). Sonrasında İnönü, aynı durumu Kayseri'nin ilçesi olan Yeşilhisar yolunda da yaşamıştır. Fakat asker, hükümetin emrini dinlememiş; İnönü barikatı aşmıştır. Böylelikle Kayseri olayları, DP için bir nevi sonun başlangıcı olmuştur (Eroğul, 1990: 153-154).

Muhalefet gezileri içinden çıkılmaz bir hal alınca DP, bunu önleyebilmek için bir bildiri yayımlamıştır. 12 Nisan 1960 günü DP Grubu tarafınca yayımlanan bu bildiri, CHP'yi “*silahlı ve tertipli ayaklanmalar hazırlamakla*”, bir kısım basını da bunu “*yalan ve çarpıtılmış haberlerle*” desteklemekle suçlamaktaydı. Üstelik üç aylık süre zarfında bitecek olan “*Tahkikat / Soruşturma Komisyonu*”nun kurulması yönündeki kararın alındığını açıklamıştır (Akşin, 2009: 240). Selahattin Tansel'in belirttiği üzere, muhalefet milletvekilleri hükümeti ikaz ederek, “*durumun kötüye gittiğine*” dair önergeler vermiştir. Bu durumu eleştirenlere karşılık DP, kulak asmamış; bazen de tartışmaları kavga ve dövüşe götürecek kadar ileri gitmiştir (Tansel, 1960: 10). Hatta DP'li bazı şahıslar bile CHP propagandasının etkisi altında kalarak Tahkikat Komisyonu'nun karşısında yer alarak beyanda bulunmuşlardır (Yürük, 2004: 77).

1960 Mayıs ayına gelindiğinde, bir askeri darbenin koşulları oluşmamakla birlikte, artık yapay bir ortamı oluşmuştur (Mazıcı, 1989: 137). Elevli (1960: 78) kitabında belirttiği üzere, “*Muhalefetin ve bir kısım basının gayri meşru ve kanun dışı faaliyetlerini*” tespit etmek amacıyla, 18 Nisan 1960 günü Meclis'te mahkeme yetkileriyle donatılmış Tahkikat Komisyonu kurulmuştur (Aydın ve Taşkın, 2014: 61). Kurulan 15 kişilik Komisyon üyelerinin isimleri şu şekilde sıralanmıştır: Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Nüzhet

Ulusoy, Sait Bilbiç, Ahmet Hamdi Sancar, Vacid Asena, Kemal Biberoglu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nüzhet Kirişçioğlu, Turan Bahadır, Selami Dinçer, Himmet Ölçmen ve Necati Önder'dir (Yücel, 2001: 146). Fakat seçilen Komisyon üyelerinin hepsi DP'li olup, yasaklanan ilk üç şey şöyle özetlenebilir:

- *“Partilerin tüm etkinlikleri (Fakat soruşturulacak olan yalnızca CHP'dir),*
- *Komisyonun etkinlikleri ile ilgili yayınlar,*
- *TBMM'de Komisyonla ilgili görüşmeler ve bunlar hakkında yayınlar” (Akşin, 2009: 240).*

Teklifin Mecliste müzakere edildiği sırada İnönü: *“Şimdi iktidarda bulunanların, iktidarı ellerinde bulunduranların milletleri ihtilâle nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Bu fikir Beyannamenin ruhunu teşkil ediyor. Şimdi mevzuubahsolan mesele bu. Demokratik rejim, insan hakları yürütülüyor mu, yürütülüyor mu? Bu bir. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehal olur. (Sağdan, alkışlar, soldan, gürültüler) Beni dinleyin... (Soldan, ellerin kanlı senin sesleri) Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. (Sağdan, bravo sesleri) (Soldan, gürültüler) Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. (Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar) (Soldan, gülüşmeler) Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır...”* diyerek bir nevi iktidara karşı *“uyarı”* da bulunmuştur. İnönü, bu konuşması ile Komisyonun gayrimeşru olduğunu, ihtilallerin hangi durumlarda gerçekleştiğini ve nasıl *“meşru”* kılındığına ilişkin açıklık getirmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:13, İctima:3, İnikat:58, 18.4.1960: 206-207). Ali Fuad Başgil, *“O anda bu sözlerin ne manaya geldiği tam olarak kavranamadı; bununla neyin kastedildiği ancak 27 Mayıs sabahı anlaşıldı.”* diyerek açıklık getirmiştir (Başgil, 2008: 18).

Bu konuşmaları yayımlamak yasak olduğu halde *“Ulus”* ve *“Demokrat İzmir”* gazeteleri aynen basmışlardır. İsmet İnönü, bir de bunalımdan çıkar yolu olarak,

“demokrasinin gereklerine uygun, dürüst bir seçime gidilmesi” gerekliliğinden bahsetmiştir. Fakat Menderes “ihtilal olabilir” uyarısını, “bunlar ihtilal yapmak istiyor” şeklinde yorumlayarak DP Grubunu daha şiddetli önlemler almaya itmiştir. Komisyonun önem ve kararlarına “her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler” 1-3 yıla kadar hapis cezasına, gizli olan soruşturma konusunda açıklama yapanlar 6 ay ile 1 yıl arasında hapis cezasına çarptırılacaklardı. Komisyonun çalışmaları ceza usulündeki ilk soruşturma niteliğinde olacaktı. Buna karşılık İsmet İnönü, “Biz tedbiri aldık. Bu tedbiri yürüteceğiz diyorsunuz... Gayrimeşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle demiştir... Bu tedbire teşebbüs eden baskı tertipçileri zannediyorlar ki: “Türk Milletinin Kore Milleti kadar haysiyeti yoktur” diyecektir. Bu konuşması üzerine, İnönü’ye 12 oturum Meclis’e katılmama cezası verilmiştir (Akşin, 2009: 241). Tansel, bunu “hükümetin üstünde, Büyük Millet Meclisinin üstünde bir baskı rejiminin bünyesi” olarak ifade etmektedir (Tansel, 1960: 11).

Bu çerçevede Güney Kore’de yaşanan ayaklanmaya değinen bir yayın da “Akis” olmuştur. Akis Dergisinde şöyle ifade edilmiştir: “Güney Kore’nin meşhur Cumhurbaşkanı Syngman Rhee’nin bir bildirisi Seul Radyosundan ballandıra ballandıra okunuyordu. Cumhurbaşkanı şöyle diyordu: “Bu hadiseler, komünistler tarafından tahrik edilmiş yıkıcı faaliyetlerdir!” Rhee’nin yıkıcı faaliyet olarak adlandırdığı, Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında bir polis kurşunuyla hayata gözlerini yuman 16 yaşındaki bir genç öğrencinin cesedinin limanda bulunması üzerine Masan öğrencilerinin yaptığı bir nümayişten ibaretti. ... Fakat halk ayaklanmıştı...” denilmektedir (Akis, 20 Nisan 1960: 25). Gencer (1960: 157) kitabında belirttiği üzere, sonrasında “hürriyet ve demokrasi mücadelesi” nedeniyle cereyan eden olaylar karşısında Syngman Rhee, 21 Nisan 1960 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır (Akşin, 2009: 241). Güney Kore’de yaşanan bu olaylar gazetelere yansımış ve haberler, Türkiye’de cereyan eden ve olması muhtemel olaylara benzer bir şekilde lanse edilmiştir (Gencer, 1960: 157). Bu olay, 28 Nisan 1960 tarihli Milliyet Gazetesi’nde, “Tıp talebelerinin kongresi dağıtıldı” manşeti ile “Polis müdahalesine Koreli öğrencilere çekilmek istenen telgraf sebep oldu” şeklinde yansımıştır. Büyük harflerle “Yamanoğlu ve Arkadaşlarının Müdahalesi” alt başlığına da yer verilmiştir. Olayın resmedildiği fotoğraf karesinin altında “Tıp fakültesi talebe cemiyetinin dünkü kongresinde vukua gelen hâdiseler esnasında polisler talebeleri kongre salonundan çıkarmaya çalışırken...” ibaresine yer verildiği de görülmektedir (Milliyet, 28 Nisan 1960: 1). Yaşanan olaylara karşı oluşan tepki, 28 Nisan olaylarını hazırlayan havanın doğmasına neden olmuştur (Günel, 1960: 65).

Bu doğrultuda DP yöneticileri için İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Kenan Tunçomağ, “...eğer memleket mukadderatına hakim politikacılarda bir parça sağ duyu, biraz memleket sevgisi, birazda cesaret ve samimiyet bulunsaydı. Çünkü bu şartları haiz bulunan bir politikacı, tarih bilgisi bulunmasa da, henüz dün denebilecek kadar yakın bir zamanda Güney Kore’de cereyan etmiş olaylardan ders alabilirdi...” diyerek açıklama yapmıştır. Üstelik 27 Mayıs Darbesini önlemek için gerekli tedbirlerin alınmadığını belirtmiştir (Gencer, 1960: 132). Görüldüğü üzere, İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından itiraz edilen Tahkikat Komisyonunun kurulmasına ilişkin Kanun teklifi, Anayasa’ya bir darbe manasını taşımakta olup kanun dışı bulunmuştur. Teklif kanunlaştığı takdirde ise, Anayasa’nın bundan yara alacağını ileri sürmüşlerdir (Bürün, 1960: 33).

Ardından “İstanbul ve Ankara Olayları” olarak tarihe geçen darbenin ilk işareti üniversitelilerden gelmiştir (Aydemir, 1993: 361). 1957 seçim öncesi 23 Ekim’de Ankara’da, ellerinde bir Atatürk portresiyle Kızılay’dan Bakanlıklara doğru yürüyen üniversiteli öğrencilerin, polis müdahalesi sonucu dağıtılmış olması; bir nevi 28-29 Nisan Olaylarının ilk provası niteliğindedir (Eroğul, 1990: 126). 19 Nisan 1960 yılında, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun “Böyle bir devirde hukuk hocası olmayı kendim için bir talihsizlik addediyorum” sözleri gençler arasında geniş yankı bulmuştur. Ayrıca 23 Nisan 1920 yılında açılan Meclis, 19 Nisan 1960 yılında kapatılmıştır. Sonrasında ardı arkası kesilmeyen olaylar baş göstermiştir. Fısıltı gazetesi, beyannameler, akabinde Meclis kavgaları içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Atatürk Anıtı etrafında toplanan gençlerin kaynaşması sonrasında “hürriyet mücadelesi” ne dönüşmüştür (Gencer, 1960: 19-20). 27 Nisan’da Ankara’dan gelen bir emir üzerine, İstanbul Olayları, 28 Nisan’da CHP Gençlik Kollarının miting düzenleme girişimleri sonucunda başlamıştır (Özdağ, 1997: 153). Akademisyen ve sinemacı Emin Alper’e göre; “27 Mayıs sürecinde CHP, gençlik kollarını sokağa sürerken, DP pasif kalmış, kendi militanlarını sokağa sürmediği için darbeye zemin hazırlamıştı...” şeklinde belirtmiştir (Bengi, 2012: 177). CHP’nin, sistemli ve etkili “tahrik” kampanyası sonucunda genç unsurlar ayaklanarak harekete geçmişlerdir (Taylak, 1977: 36).

İstanbul Üniversitesi bahçesi, 28 Nisan 1960 günü saatler 10’u gösterdiğinde, “üniversite bahçesinde derslere girilmeyecek” söylemleri her yere yayılmıştır (Gencer, 1960: 21). İstanbul Üniversitesi’nde başlayan ilk olaya bu tarihten sonra milletin de fiilen karıştığı görülmüştür (Tansel, 1960: 12). Daver (1964: 43) çalışmasında, sayısı 10.000’i

bulan öğrenci topluluğun, hem antidemokratik kanunlara karşı hem de DP iktidarını protesto etmek amacıyla bir araya geldiğini belirtmiştir. Eylemlerin “*Hürriyet*” savaşına dönüşmesi ile polis ve öğrenciler arasında tartışmalar yaşanmış; bombalar, coplar, tabancalar ve kurşunlarla karşı karşıya kalan gençler, toplumda tek vücut olmuştur (Gencer, 1960: 22-23). Üstelik bu yaşanan olaylara, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar da büyük bir destek vermiştir. Onar, “*Anayasa olmayan yerde, anayasa dersi okutulmaz, okutulamaz*” diyerek, derslerine ara vermiştir (Gürsel, 199? : 10-12). İstanbul Üniversitesi bahçesinde gittikçe çığ gibi büyüyen olaylar, Beyazıt Meydanı’na sıçramıştır. “*Hürriyet, Kahrolsun Diktatörler, Menderes, istifa...*” şeklindeki sloganlar sürekli yinelenmiştir (Gürsel, 199? : 16-17). Gençler, diğer taraftan da hep bir ağızdan coşku içinde türküler yakmışlardır. Türkülerden biri, “*Tuna Nehri Akmam Diyor*” un sözleri şöyledir,

“Tuna nehri akmam diyor

Etrafımı yıkmam diyor;

Atatürk’ün çocukları,

Hak yolundan çıkmam diyor.

Olur mu böyle olur mu?

Kardeş kardeşi vurur mu?

Kahrolası diktatörler,

Bu dünya size kalır mı?” türküsü söylenmiştir.

29 Nisan 1960 Cuma günü bu eylemler Ankara’ya, Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesine sıçramıştır. Ankara’da cereyan eden olaylarda, “*İstiklal Marşı*”, Atatürk’ün “*Dağ Başı*” türküsü ve “*Gençliğin Vatan Türküsü*” tüm fakültelerde söylenmiştir,

“Başka bir aşk istemez, aşkınla çarpar kalbimiz;

Ey vatan, gözyaşların dinsin yetiştik çünkü biz.

Gül ki sen, neşenle gülsün ay, toprak, deniz;

Ey vatan gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz” şeklindedir (Gürsel, 199? : 15-23).

Yayın yasakları yüzünden, olayların gerçek niteliği konusunda bilgi alınamayınca, öğrencilerin üzerine ateş açıldığı, sayılamayacak kadar öğrencinin öldürüldüğü gibi şayialar, CHP’lilerin desteğiyle yayılmıştır. Orman Fakültesi birinci sınıf öğrencisi Turan Emeksiz,

28 Nisan günü seken bir kurşunla; diğeri de İstanbul Erkek Lisesi öğrencisi Nedim Özpolat'ın 29 Nisan günü tankın altında kalması nedeniyle öldüğü ortaya çıkmıştır (Demirel, 2011: 332). Olaylar sırasında hayatını kaybeden Turan Emeksiz ve Nedim Özpolat, “27 Mayıs Şehitleri” olarak adlandırılmışlardır. Ayrıca, Turan Emeksiz'in cesedinde 11 kurşun bulunduğu iddia edilmiştir (Milliyet, 25 Ağustos 1988: 13). Sonrasında Turan Emeksiz'in annesi Zeynep ve kız kardeşleri Gülnaz ve Solmaz Emeksiz'e vatani hizmet tertibinden aylık bağlanması hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu Kanun'da yer alan maddeler şu şekilde sıralanmaktadır:

“MADDE 1. — İstanbul'da Beyazıt meydanında üniversitelilerin yaptığı millî nümayişte, atılan bir kurşunla şehit düşen Turan Emeksiz'in annesi Zeynep Emeksiz'e dul kaldığı ve kız kardeşleri Gülnaz Emeksiz ile Solmaz Emeksiz'e bekâr buldukları müddetçe ve kaydı hayat şartıyla ayda 350 şer lira vatani hizmet tertibinden aylık bağlanmıştır.

MADDE 2. — Bu kanun 28.4.1960 tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanunun hükümlerini Maliye Bakanı yürütür” (T.C. Resmî Gazete, Sayı: 10627, 12.10.1960: 1). Fakat sonrasında Doğu Almanya'daki gizli Kızıl Radyo, Turan Emeksiz'in “komünist ajanı” olduğunu ilan edecektir (İnce Erdoğan, 2017: 316). Gösteriler sırasında vefat eden diğeri bir isim Nedim Özpolat'ın kaynaklarda soyadı Özpolat olarak geçmesine karşın Kanun metninde Küçüközpolat şeklinde geçmektedir. Nedim Küçüközpolat'ın babası Abdülkerim Küçüközpolat'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanması hakkında kanun tasarısı ve Maliye Komisyonu ile Kurucu Meclis Bütçe Komisyonuna seçilen Temsilci üyelerden mürekkep Karma Komisyon raporu (1/136) (S. Sayısı: 98) mevcuttur (Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, Yüz dördüncü Birleşim, Cilt: 6, 7.9.1961: 2). Konuya ilişkin 9 Haziran 1960 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin “Şehitler Ankara'ya Naklediliyor” başlıklı yazısında, “10 Haziran'da Ankara'da Şehitlerimiz büyük ve hazin bir tören ile Anıtkabir yanında hazırlanan Hürriyet Şehitliğine defnedilecekler” denilmektedir (Hürriyet, 9 Haziran 1960: 1).

Bu olaylar toplumda büyük bir yankı uyandırmıştır. Bunun üzerine İstanbul Valisi Ethem Yetkiner hükümete “derhal sıkıyönetim ilan edilmesi” teklifinde bulunmuştur (Yücel, 2001: 142). Böylelikle İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Orgeneral Fahri Özdilek İstanbul, Korgeneral Namık Argüç ise Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na

tain edilmişlerdir (Hürriyet, 29 Nisan 1960: 1). Bu olaylar karşısında Adnan Menderes yaptığı bir radyo konuşmasında gösterileri kınamış ve bir avuç işsiz güçsüz talebenin yaptığı bu gösterişlerin “ihtilal” olmadığını ileri sürmüştür. Bülent Daver’e göre; “*Bütün bu olaylarda dikkati çeken üniversite gençlerinin mütemadiyen ordu lehine tezahürat yapmış olmalarıdır. Siyasi bir protesto hareketinin ihtilal yoluna girmesi ve başarı kazanması entelektüel kuvvetlerle Ordu’nun işbirliğine bağlı kalmakta ve öğrenciler Güney Kore ve Vietnam’da da görüldüğü üzere orduya tabii bir müttefik olarak bakmak eğilimi taşımaktadır*” şeklinde durum değerlendirmesi yapmıştır (Daver, 1964: 44).

3 Haziran 1960 tarihli Hayat Dergisinin 23.sayısında verilen bilgilere göre, DP iktidarına karşı yurt dışında da gösterilerin geniş yankı bulduğu belirtilmektedir: “*İstanbul’daki bu hürriyet yürüyüşüne, ertesi gün Ankaralılar, İzmirli ve bütün Türkiye katıldı. Yurt dışındaki Türklerin kalbi de aynı duygularla atıyordu... New York’taki Türk öğrencileri de Birleşmiş Milletler binası önünde bir gösteri yürüyüşü yaptılar. “Hür basın istiyoruz”, “Hürriyet insanlığın ulaştığı son merhaledir”, “Diktatörlük istemiyoruz.” yazılı dövizlerle dolaşan bu gençler memlekette başlayan hürriyet savaşını düş dünyaya aksettiriyorlardı*” (Hayat, Sayı: 23, 3 Haziran 1960: 8). “Ak Devrim” adlı kitapta, iktidarın politikasına bir tepki niteliğindeki üniversite olaylarına değinilmiştir. Ayrıca dış basın yazılarından verilen bolca örneklerle de açıklanmıştır (Ak Devrim, 1960: 16). Bu olaylar cereyan ederken, 30 Nisan akşamı Anayasa Hukuk Profesörü Ali Fuat Başgil, Köşk’e davet edilmiştir. Gerçekleşen toplantıda Başgil, “*Tahkikat Komisyonu’nun Anayasaya aykırı olmadığını, ancak bu komisyona verilen yetkilerin Anayasaya aykırı olduğunu, yargıya ait yetkilere tecavüz edildiğini söylemiştir. Ayrıca Hükümetin istifa ederek muhalefetle bir koalisyon oluşturmasını ve Anayasaya aykırı kanunları tadil etmesini teklif etmiştir.*” Bu ek olarak, “*Tahkikat Komisyonunun yetkilerinin düzenlenmesini ve gençliğe karşı sert önlemlere başvurulmamasının*” altını çizmiştir. Menderes, bu teklife karşı ılımlı bir tutum sergilerken; Celal Bayar ise buna karşı çıkmıştır (Özdağ, 1997: 159). 27 Mayıs öncesi yaşanan diğer bir gelişme ise, 3 Mayıs 1960 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel tarafından bir mektubun gönderilmiş olmasıdır. Gürsel, “*...Sayın Vekilim, bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, hükümet ve partinizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükûnetli, fakat ciddi ve cezri tedbirler almak lazımdır...*” demektedir (Gürsel, 199? : 22-23). Bu DP iktidarını tam zamanında “*ikaz*” eden bir mektuptur. Fakat gerekli tedbirler alınmadığı için durum değişmemiştir (Tansel, 1960: 16).

Ardından Ankara’da Kızılay Meydanı’nda bir araya gelen gençlerin “555K” isimli sloganı kulaktan kulağa yayılmıştır (Bürün, 1960: 87). “555K”, “Beşinci ayın, beşinci günü ve saat beşte, Kızılay meydanında toplanalım” anlamına gelen bir gösteri formülüdür (Aydemir, 1993: 368). Bu Kızılay buluşmasının önemi ise, memleketin ilk sivil itaatsizlik eylemi olmasıdır (Meriç, 2016: 132). Kızılay’da toplanan kalabalık, saat 17: 45’te Büyük Sinemaya doğru yürür. Bununla birlikte olaylarla ilgili yalan yanlış bilgilerde kulaktan kulağa yayılmıştır. Bunda sıkıyönetimin basına uyguladığı yasaklar da etkili olmuştur. Bu olayları sıkıyönetimin yasak yayına rağmen yayınlayan DP yanlısı Zafer Gazetesi’ni Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, 6 Mayıs’tan 15 Mayıs’a kadar kapatmış olması nedeniyle DP, basındaki destekçisini de kaybetmiş bulunmaktadır (Özdağ, 1997: 166-167). Bunun yanı sıra; İstanbul ve Ankara’da öğrenciler, kendi aralarında komiteler kurarak Atatürk’ün Bursa nutkunu, yasaklanmış Meclis görüşmelerini, İnönü’nün konuşmalarını, yabancı basın bültenlerinin çevirilerini, Gürsel’in istifa mektubunu içeren bildirimleri çoğu zaman İstanbul dışındaki matbaalarda basarak dağıtmışlardır (Demirel, 2011: 333).

Sonrasında Darbeciler, “ortamı oluştur, müdahale et” felsefesi ile hareket etmiştir (Tarhan, 2017: 117). Artık ordu müdahalesi tehlikesi, bir gerçeklik halini almıştır. Fakat Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu: “Türk subayları ordunun siyasete karışmaması gerektiğini tamamen farkındadır” değerlendirmesini yapmıştır (Yıldırım, 2010: 99). 21 Mayıs 1960 günü Harp Okulu öğrencileri Ankara’da sessiz bir yürüyüş yapmışlardır (Daver, 1964: 44). Feroz Ahmad’a göre (2010: 99), Harp Okulu öğrencilerinin gösterisi hükümetin prestijine ağır bir darbe vurmuş; Bayar’a göre (2010: 238-239), yeni bir olgu meydana getirmiştir. 27 Mayıs Darbesinin önde gelen isimlerinden Orhan Kabibay’a göre, eksik yönlerine rağmen harekâta geçilmelidir. Harekât 21 Mayıs’tan önce ve 26 Mayıs’tan sonra olmamalıdır. Çünkü 20 Mayıs’ta Hindistan Başbakanı Nehru, Türkiye’yi ziyaret edecek; 26 Mayıs’ta da Menderes Yunanistan’a gidecekti. Harekât, Menderes’in yurtdışında olduğu tarihte gerçekleşirse, ABD ile yapılan anlaşma gereği, yardım talebinde bulunabilirdi. Üstelik bir Amerikan müdahalesi ile bir dünya savaşına sebep olabilirdi. Ancak Yunanistan’a yapacağı seyahati erteleyen Başbakan, 25 Mayıs’ta yanında Maliye Bakanı Polatkan ve 20 milletvekili ile Eskişehir’e hareket etmiştir. Menderes, 17: 30’da Eskişehir Askeri Havaalanına indiği sırada vali ve yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanmıştır. Menderes, şeref kıtasını da denetlemiş, kendisine tahsis edilen otomobil ile üssün çıkış kapısına yönelmiştir. Çıkışa yakın bir yerde bekleyen bir grup subay, Menderes kendilerini selamlamaya hazırlanırken, gruptan biri “dön” komutu vermiştir. Bu olaydan çok sarsılan

Menderes, Eskişehir’de halkla buluşarak moralini toparlamışsa da konuşma yapacağı sırada hoparlörlerin sesleri kesilmiştir (Özdağ, 1997: 174-175). Darbeden bir gün önce gazete manşetlerine yansıyan olay, 26 Mayıs 1960 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi’nde “*Başbakan dün akşam Eskişehir’de kısa bir konuşma yaptı*” , “*Menderes, çalışmadığından hükümet meydanında ancak yedi dakika konuşabildi*” ifadesine yer verilmiştir (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1960: 1). Bir diğer 26 Mayıs 1960’da Tercüman Gazetesi haberinde, “*Başvekil Eskişehir’de Dün Gece Çok Mühim Bir Konuşma Yaptı*”, “*Menderes, iktidarın seçim yolunda bulunduğunu bir kere daha açıkladı*”, “*Başvekil, Meclis Tahkikat Komisyonu’nun vazifesi yakında sona erecektir, dedi*” ibaresine yer verilmiştir (Tercüman, 26 Mayıs 1960:1).

Artık 26 Mayıs 27’ye bağlayan gece için bütün hazırlıklar tamamlanmıştır (Başgil, 2008: 158). Darbeyi yapanlar DP’nin bazı bakanların ve Cumhurbaşkanı Bayar’ı teslim almak için gittiklerinde, Bayar, Çankaya’dan çıkmak istemez ve “*beni teslim alamazsınız*” diyerek direnişe geçer, ancak sonunda teslim olur. Meclis Başkanı Refik Koraltan, önce karşı koyup, birkaç el ateş ettikten sonra teslim olur. Eskişehir yolunda teslim alındığında, Menderes, “*Ben iyi şeyler yaptığımı sanıyordum*” derken; İçişleri Bakanı Namık Gedik: “*Ben Başvekil ne dediyse onu yaptım, niçin beni yakalıyorsunuz?*” biçimde karşılık verir. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu askerlere karşı direnmişse de Harp Okulu’na götürülür (Mazıcı, 1989: 92-93). Bir süreliğine Harp Okulu’nda gözaltında tutulduktan sonra, Marmara Denizi’nin İstanbul’a yakın kesimindeki bir adacık olan Yassıada’ya gönderilirler (Başgil, 2008: 13).

3.3. 27 Mayıs 1960 Darbesi

“*İstanbul’un yaşadığı tarihi an: 27 Mayıs Cuma saat 3’te* (Hürriyet, 28 Mayıs 1960: 1) Türkiye’de sivil rejimi kesintiye uğratan askeri darbe gerçekleşmiştir (Mazıcı, 1989: 13). 27 Mayıs sabahı saat 4.05’ten itibaren, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından bütün Türkiye radyolarında ara ara “*İstiklal Marşı*” eşliğinde, şu tebliğ yayınlanmıştır:

“*Büyük Türk Milleti; Silahlı Kuvvetlerimiz, 27 Mayıs saat 3.00’ten itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu harekât, hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır. İkinci bir tebliğe kadar silahlı kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur. Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen*

demokratik rejimin teessüs etmesine yardımcı olmasını rica ederiz.” İstanbul radyosundan başlayarak yayınlanan tebliğler halka duyurulmuştur (Bürün, 1960: 11). Ardından Milli Birlik Komitesi (MBK) sözcüsü görevini üstlenen Albay Alparslan Türkeş olmuştur (Dünya, 28 Mayıs 1960: 1). Türkeş’in, 27 Mayıs 1960 sabahı saat 05.25’de Ankara Radyosundan yaptığı konuşma,

“Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar,” şeklinde başlamış ve “Radyolarınızın başınıza geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdareimiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmenden birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri’ne sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanuni teminat altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası’na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk’ün ‘Yurtta sulh, cihanda sulh!’ prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO’ya (North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO’ya (Central Treaty Organization - Merkezi Antlaşma Teşkilatı) bağlıyız. Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır” sözleri ile devam etmiştir (Özdağ, 1997: 201-202).

İhtilalcilerin “NATO ve CENTO’ya bağlı olduklarını” bildirmelerindeki neden, ihtilalin siyasal çizgisini açıklamaktan ziyade muhtemel bir Amerikan müdahalesini engelleme isteğidir. İhtilalciler Mart 1960’da imzalanıp, Mayıs 1960’da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilen Türkiye ile ABD arasındaki anlaşmanın ABD’ye müdahale için hak verdiği kaygısı içindedirler. İhtilalin NATO’ya karşı olmadığı bunun için özellikle vurgulanmıştır (Özdağ, 1997: 202-203). Ayrıca bu tebliğ ile “Batı dünyasından kopulmayacağını” altı çizilmiştir (Öymen, 2014: 304). Böylece, Türkiye Cumhuriyeti (TC) tarihinin ilk askeri darbesi, bu sözlerle halka bildirilmiştir (Tokgöz, 2010: 41). Adnan Menderes, 27 Mayıs sabahı ihtilal haberini Eskişehir’de bulunduğu sırada almıştı (Özdağ, 1997: 231). 27 Mayıs sonrasında ise, Eskişehir Örfi İdare Komutanı Tuğgeneral Bedii Kireçtepe tarafından yayınlanan tebliğde,

“Ankara’da bütün hükümet erkânı ve Demokrat Parti başkanları yabancı memlekete kaçarken yakalanmışlardır. Beraberlerinde 12 uçak dolusu altın mücevherat ve parayı kaçırmakta iken yakalandılar. Sabık Başbakan Adnan Menderes ve Sabık Reiscumhur Celal Bayar, askeri kumandanlık tarafından tevkif edilmiştir. Eskişehir’de matbaası olan herkes bu havadisi basıp yayınlamalıdır, vatanseverliğinize hitap ediyoruz.

Dikkat, Dikkat, Dikkat,

Vatanseverliğinize hitap ediyoruz. Demokrat Parti il, ilçe ve bucak başkanlarının kaçmalarına mahal vermeden tevkif edilmelerini ve askeri kuvvetler gelinceye kadar salınmamalarını rica ederim.” denmiştir (Alkan, 2017: 82).

Cemal Gürsel, gerek 27 Mayıs 1960 günü bildirisi gerekse 28 Mayıs 1960 günü anayasayı hazırlayanların bildirisi, İhtilalin halktan geldiğine işaret eden belgeler olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca bu belgelerde 27 Mayıs’ın gerekçelerini görmenin mümkün olduğunu dile getirmiştir. Bu belgelerden biri de MBK tarafından ordunun görevini açıklayan 6 numaralı tebliğdir, “ *Türk ordusu bir kere daha tarihi bir vazife karşısında bulunuyor. Bu vazife dâhilde memleketi, buhran ve felakete sürüklemek isteyen hırslı politikacıların elinden kurtarmaktır. Devletin bütün idaresini ve bütün Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir ve kumandasını deruhte ettim. Arkadaşlarımdan ve vatandaşlarımdan yardım ve müzaheretlerini beklerim*” ifadeleri yer almaktadır. İhtilalin zorunluluğunu ifade ederek; İhtilalin “*Türk Ordusu*” ile gerçekleştirildiğine vurgu yapmıştır (Gürsel, 1997 : 5).

Görüldüğü üzere MBK, yayınladığı tebliğlerle “*Askeri Cunta*” olarak ülkeyi idare etmiştir (Yücel, 2001: 158). Harekât emir komuta zinciri içinde yapılmamıştır (Özdağ, 1997: 246). Bu sebeple ülkeyi idare eden “*Cunta*” görünümü darbeciler, kendilerine “*meşru iktidarı*” sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmayı hak görmüşlerdir. Buna karşın devrimi halka benimsetmek amacıyla da “*27 Mayıs 1960 Devrimi’ni yapan Türk Milleti*” kavramını kullanarak sürekli yinelemişlerdir (Yücel, 2001: 158). TSK, ülke yönetimini ele aldığı 27 Mayıs Cuma günü saat 16.00’da Türkiye Cumhuriyeti Devlet ve Hükümet Başkanı, TSK Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel, Türk Milleti’ne hitaben yaptığı konuşmada, “*Aziz Türk Milleti, bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hâdiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her aklı başında vatandaşın takdir edeceğine kaniim... Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki, asla bir diktatörlük hevesinde değilim. Bütün emelim süratle bu memlekette temiz ve dürüst bir demokratik nizama kurmak ve Devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir...*” şeklinde olmuştur (Hayat, Sayı: 23, 3 Haziran 1960: 3). DP iktidarının devrilmesinden sonra Parlamento dağıtılmış; siyasi partiler faaliyetten men edilmiştir. MBK, en kısa zamanda genel seçimlere gidileceğini bir beyanname ile duyurmuştur. DP tarafından bir suç dolayısıyla tutuklanmış olanlar ise, serbest bırakılmıştır (Daver, 1964: 45). Ertesi gün, “*Bütün yurttaki mutlak bir huzurun hakîm olduğu, Sabık Devlet Erkânî nezaret altına alındığı, İsmet İnönü’nün hayatta ve sıhhatte olduğu*” ifade edilmiştir (Yeni İstanbul, 28 Mayıs 1960: 1). 1 Haziran günü dönemin ilk basın toplantısını yapan İsmet İnönü, ordu harekâtından haberdar olmadığını belirtmiştir (Mazıcı, 1989: 94). Fakat 27 Mayıs sabahı, Kurmay Albay Emin Aytekin, İnönü’den gösteriye neden olacak bir tavır sergilememesini istemiştir (Özdağ, 1997: 242). 27 Mayıs sonrası Gürsel, İnönü ile görüşmüş; “*Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur paşam*” demiştir (Mazıcı, 1989: 138). Tarhan’a göre, darbeden sonra, İsmet İnönü, “*Darbenin ne içindeyiz ne dışındayız,*” diyerek darbeyi dolaylı olarak onayladığı mesajını vermiştir. Darbecilere verilen mesaj, “*Bu darbeye karışmıyorum. Sizi yasal olarak savunamıyorum ama fiili olarak savunuyorum*” demektir (Tarhan, 2017: 111-112). CHP ile 27 Mayıs Darbesi arasındaki ilişkiyi Toker ise, “*CHP ihtilalin temelindeki halk desteğinin en esaslı ögesini oluşturmaktaydı*” şeklinde değerlendirmiştir (Toker, 1991b: 130).

Türkeş vd. (1964: 52) kitabında belirttiği üzere, 27 Mayıs Darbesi “*Gülen İhtilal, Beyaz İhtilal, Centilmen İhtilal, Ak Devrim*” ve “*Seçkin Devrim*” olarak adlandırılmıştır (Günel, 1960: 10). Orgeneral Cemal Gürsel ise, 27 Mayıs’ı bir “*inkılap*” olarak

nitelendirmiştir. Dünya basını da, “*En asil ve kibar bir ihtilal*” olarak günlerce yazmıştır (Gürsel, 1997 : 36). MBK üyesi Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, “... *Bu operasyona ne ihtilal, ne inkılap, “MİLLİ BİRLİK HAREKÂTI” dedik...*” ibaresini kullanmıştır (Türkeş vd., 1964: 51). Bu ibareyi Hikmet Kıvılcımlı: “*Türkiye’de “Birlik olma” sözü her ağzın parolasıdır. 27 Mayıs bile “Milli Birlik” adıyla DP iktidarını devirdi...*” şeklinde belirtmiştir (Kıvılcımlı, T.Y. : 208). 27 Mayıs’ın nedenini, MBK üyelerinden Kurmay Albay Alparslan Türkeş, yürürlükte bulunan Anayasa’nın idare tarafından çiğnenmesi, demokrasi rejiminin çıkmaza sürüklenmiş olması, bu hususta hiçbir düzenlemeye gidilmediği, bu gidişatin “*tam bir diktatörlüğe*” gitmesi karşısında ülkenin iç ve dış güvenliğinin de tehlikeye girmesi olarak belirtilmiştir (Bürün, 1960: 19). Bir diğer MBK üyesi Özdağ ise, “*İhtilal bir avuç soyguncuyu Yassıada’ya yollamak için değil, milletin kaderini değiştirmek için yapılmıştır*” diyerek açıklamıştır (Dünya, 15 Eylül 1960: 1). Bu doğrultuda, 1960 yılının Ekim ayında MBK İrtibat Bürosu tarafından yayınlanan Yassıada Broşüründe, “*İnkılabın Sebepleri*” başlığının altında elinde silah ve cop bulunan bir polis resminin altında “*sabık iktidarın bekçisi insafsız ve kanunsuzca kullanılan silah ve cop idi*” ibaresi yer almıştır. DP iktidarı için, “*kendi menfaat ve ihtirasına bağlanmayı kabul ederek meslek ve vazife şuurunu ve bunun kutsiyetini kaybeden bir takım idare amirlerini ve polislerini veya polis kıyafetine sokulmuş meçhul kimseleri üniversiteye saldırtmıştır*” denilmektedir (Yassıada Broşürü, 1960: 3, 18). “*İhtilalcilerin felsefesini*” anlayabilmek adına, Kurmay Albay Kenan Kocatürk tarafından hazırlanan konuşmada, “... *Gençler! İlk hedefiniz HÜRRİYETTİR. İleri!*” denmiştir (Altuğ, 1991: 32). “*27 Mayıs’ın manası neydi?*” sorusuna ise Toker, “*Meşruiyet yoluyla kurulmasına rağmen gayri meşru bir fiilî idare haline düşmüş Menderes rejimine karşı meşru bir fiilî idarenin kurulması hareketi*” olarak ifade etmiştir (Akis, 30 Mayıs 1960: 4). Bu doğrultuda vurgulanan DP iktidarı için, “*meşruiyetini kaybettiği*” vurgusunun yapılmış olmasıdır. Cemal Tural ise, “... *27 Mayıs, Türk milletine bir gecede, elinde Hürriyet Meşalesi ile yeni bir vatan, yeni bir hürriyet kazandıranların davasıdır. Vatan, millet diyenin susturulmuşu, hürriyet edenin boğulmuşu, kurşunlanışı, sürüklenişi 27 Mayıs’ta nihayetlendi. 27 Mayıs, en mukaddes bir ihtilalin tarihidir. ... Ne bir başlangıçtır, ne de bir sonuç. 27 Mayıs asil ve kansız ihtilalinin Beyazıt Meydanı’ndan atılan tohumları, Kızılay’da, Cebeci’de yeşerdi, Harbiye’nin bağrında meyvesini verdi...*” şeklinde açıklamıştır (Gencer, 1960: 71-72).

Toplumda yaşanan bazı önemli olaylarda ve milli davalarda söz konusu kaynak; sosyal, siyasal ülküler ve doktrinlerden oluşur. Bunlarda esas alınan ise toplumun huzur

içinde yaşaması ve insanlığın kaderidir. Propagandanın ana hedefi de “*insanlığın zaferi*” nin sağlanması yönündedir. Bu nedenle de “*Hürriyet, adalet ve birlik*” esas prensipleri oluşturmaktadır (Ziyaoğlu, 1963: 26). “*İhtilal Niçin Oldu?*” sorusuna Kurmay Binbaşı Dünder Taşer: “*İhtilali biz yapmadık, ihtilal çıktı. İhtilal bir ihtiyaca başka hal çaresi kalmadığı için yapıldı... Zaruret haline gelmiş olan ihtilali millete zarar vermeyecek şekilde sevk ve idare ettik. Biz bunu sevk ve idare etmeseydik gene ihtilal çıkacaktı...*” diyerek, İhtilalden başka bir çare kalmadığını vurgulamıştır (Gencer, 1960: 68-69). Görüldüğü üzere tüm bu sebeplerle MBK, kendi çıkarlarını koruyabilmek adına, darbeden başka bir yolun kalmadığını dile getirmiştir. Aynı zamanda başarı ile sonuçlanan harekâtın “*meşru olduğu*” düşüncesi kamuoyunda sağlanmıştır (Demirel, 2011: 246). DP iktidarı yerine kurulan MBK, 60 kişilik listeden geriye 38 kişi kaldığı için 38 kişiden oluşmaktadır (Altuğ, 1991: 24). Alparslan Türkeş, Komitenin kuruluş tarihine ilişkin “*14 Eylül 1959 yılı akşamında gençlik parkında kurulmuştur*” açıklamasında bulunmuştur (Türkeş vd., 1964: 17). Buna karşılık; Celâl Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy'un “*27 Mayıs Darbesi ve Bizler*” adlı eserinde yer alan anektod son derece önemlidir, “*O gün hayretle karşıladığım bir yazı da Albay Alparslan Türkeş'in 'Le Monde' muhabirine 'Milli Birlik Komitesi'ni beş yıl evvel altı subay kurmuştur' demesiydi. 1955 yılı 27 Mayıs'ın oluşum sebepleri için öne sürülen iddialardan daha geride kalıyordu. Şu halde iddialar, bahane halinde ortada kalmaktaydı. Çok sonra bu çeşit açıklamalar ve hatıralarla ilgililer harekâtın nasıl hazırlandığını anlatacaklar ve ister istemez gizli ihanet yönlerini açıklamış olacaktı. Alparslan Türkeş'in Le Monde' da çıkan yazısı bu neviden ilk belge sayılabilir*” (Gürsoy, 1993: 42). Sonrasında “*Cemal Ağa*” olarak bilinen, Orgeneral Cemal Gürsel, MBK'ya dâhil olmuş ve İhtilalin başında yer almıştır (Altuğ, 1991: 12).

27 Mayıs'ın amacına ulaşması adına, “*Hukuk Devleti kurma*” fikri ortaya atılmış ve çalışmalara başlanmıştır. 28 Mayıs günü yeni bir anayasa taslağını hazırlamakla görevlendirilmiş olanlar Ankara'ya gelmişlerdir. Yeni Anayasanın taslağının hazırlanması için öncelikle bir ön yazı yayınlamışlardır (Gürsel, 199? : 32). 27 Mayıs'ın oturmuş bir fikri ve ideolojik bir platformu olmadığı için, İhtilalin fikri kurulu “*profesörler*” den oluşmuştur: “*Yeni Anayasamızın hazırlanması vazifesi, Sayın Rektör Sıddık Sami Onar başkanlığındaki profesörlerden kurulu yüksek bir ilim ve hukuk heyetine tevdi edilmiştir*” denilmiştir. 27 Mayıs iktidarına işte bu Yüksek İlim Kurulu bir bakıma ışık tutmuştur. Bu kuvvetli hukuk komisyonu şu üyelerden oluşmuştur: “*Sıddık Sami Onar, (Hukuk Fakültesi Dekanı ve Ceza Hukuku Profesörü), Naci Şensoy, (Medeni Hukuk Profesörü), Hıfzı Veldet*

Velidedeoğlu, (Esas Teşkilat Hukuku Profesörü), Hüseyin Nail Kubalı, (İdare Hukuku Profesörü), Ragıp Sarıca, (Esas Teşkilat Hukuku Profesörü), Tarık Zafer Tunaya, (İdare Hukuku Doçenti), İsmet Giritli.” Fikir adamlarından oluşan bu ilim kurulunu görenler, emniyet ve güven duygularını dile getirmişlerdir. Halk, eğer profesörler MBK’yı doğru yolu göstererek aydınlatırlarsa işlerin iyiye gideceğini düşünmüştür. Fakat düşünülenin aksi olmuş, “*Profesörlerle ülke yönetiminin olmayacağı*” gerçeği gözler önüne serilmiştir. 27 Mayıs vesilesiyle ispat edilen şey bu olmuştur. Bu kurul, MBK’ya bir rapor sunarak, “*Bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak mümkün değildir*” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Bundan sonra raporda, aylardan hatta yıllardan beri devam edegelen hukuk dışı müdahalelerin kısa bir bilançosu yapılmış ve sorun, “*meşruiyet*” yönünden incelenmiştir. İlim kurulu, “*Bir hükümetin meşruiyetini, sadece menşesinde, yani iktidara gelişinde değil, iktidarda da kendisini bu mevkiye getiren Anayasa riayeti, ordu, kaza ve ilim müesseseleri gibi müesseselerle işbirliği yaparak, hukuk nizami içinde yaşaması ile ve devamı ile mümkün görüyordu. Hâlbuki sabık iktidar, bu icapların hiçbirine riayet etmemiştir. Mevcut ve fiili duruma göre tek meşru iktidar yolu ihtilaldi*” ibaresi kullanmıştır. Nitekim bir süre sonra bu çelişki, MBK içinde büyük fikir ayrılıklarının çıkmasına neden olmuştur (Altuğ, 1991: 28-29).

27 Mayıs Darbesinden iki gün sonra da MBK tarafından belirlenen bir Bakanlar Kurulu listesi ilan edilmiştir (Özdağ, 1997: 256). MBK Başkanı Org. Cemal Gürsel’in imzasını taşıyan 27 numaralı tebliğde açıklanmıştır (Yeni İstanbul, 29 Mayıs 1960: 1) : “*Millî Birlik Komitesince uhde me tevdi edilen Başbakanlık görevi icabı hükümet aşağıdaki zevatla tarafımdan teşkil edilmiştir. Bu Hükümetin teşkilinde dikkat nazarına alınan fikrimüdir memleket ve dünya çapında şöhret yapmış fakat her hangi bir siyasî partiye resmen mensup olmayan personelden ibaret olmasıdır. Yakın mesai arkadaşlarıma yeni vazifelerinde başarılar temenni eder, Türk Milletine hayırlı olmalarını dilerim.*”

Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili Org. Cemal Gürsel, Devlet Vekili: Âmil Artus, Devlet Vekili: Şefik İnan, Adliye Vekili: Abdullah Gözübüyük, Dâhiliye Vekili: Tümç. Muharrem İhsan Kızıloğlu, Hariciye Vekili: Selim Sarper, Maliye Vekili: Ekrem Alican, Maarif Vekili: Prof. Fehmi Yavuz, Nafia Vekili: Daniş Koper, Ticaret Vekili: Cihat İren, Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekili: Prof. Nusret Karasu, Gümrük ve İnhisarlar Vekili: Fethi Aşkın, Ziraat Vekili: Feridun Üstün, Münakalât Vekili: Tug. Sıtkı Ulay, Çalışma Vekili: Prof. Cahit Talas, Sanayi Vekili: Muhtar Uluer, Basın - Yayın ve Turizm Vekili: Zühtü

Tarhan, İmar ve İskân Vekili: Orhan Kubat” (T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10515, 30.05.1960: 1).

İhtilali yapan, her şeyi sıkıntısız ve basit bir biçimde görüp ülkeyi yöneteceğini düşünen MBK için Toker, şu değerlendirmede bulunmuştur, “...Komite üyeleri, daha sonraları, Cumhuriyet gazetesi, kendileriyle teker teker konuştuğunda, üzerlerinde en fazla hangi kitabın etki bıraktığı sorusuna “Polly Anna” ve “Beyaz Zambaklar Memleketinde” yanıtını vereceklerdir. Gerçekten, o devrede, başta Gürsel’in kendisi, bir askeri ihtilali başarıya ulaştırmış bulunan kimselerin hemen hepsi birer Polly Anna’dırlar ve bütün güçlüklerle o iyimser küçük kızın gözleriyle bakmaktadırlar” (Toker, 1991b: 28-29). Rus yazarı Gerigori Petrof’un “Beyaz Zambaklar Ülkesinde” isimli kitapta Finlandiya örneğinden yola çıkılarak seçkinlerin halka giderek gerçekleri anlatmaları, millet ve insan sevgisi ile bezenmiş fedakâr davranışları ile örnek olmaları halinde toplumsal sorunların çözülebileceği işlenmektedir (Demirel, 2011: 355).

Ardından 12 Haziran 1960 tarihinde de Geçici Anayasa kabul edilmiştir (Milliyet, 13 Haziran 1960: 1). 14 Haziran 1960 tarihli, 10525 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 1 sayılı kanunun birinci bölümünde bir nevi ihtilalin “meşruiyetini” oluşturan hukuki gerekçesi açıklanmıştır. İhtilalin meşruiyeti, “İktidar Partisi idarecileri tarafından Anayasa’nın çiğnenmesi, Türk Milletinin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masumiyetlerinin ortadan kaldırılması, muhalefet murakabesi işlemez hale getirilerek tek parti diktatoryası kurulması suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen bir parti grubu durumuna düşürülmüş ve meşruluğunu kaybetmişti” şeklinde ifade edilmiştir. 1 sayılı kanunun yine birinci bölümünde ihtilalde ordunun müdahalesine ilişkin yapılan açıklama şu şekildedir, “Ordu Dâhilî Hizmet Kanununun 34. maddesi ile ‘Türk yurdunu ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumak’ vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusu, vatandaşı birbirine düşürmek suretiyle Türk Vatanını ve millî varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanuni vazifesini yerine getirmek ve Hukuk Devletini yeniden kurmak için, Türk Milleti adına harekete geçerek, Milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı, geçici olarak, Millî Birlik Komitesine emanet etmiştir” denmektedir (T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10525, 14.06.1960: 1).

Günel (1960: 114) kitabında belirttiği üzere, 27 Mayıs’ı yapan MBK üyeleri, 24 Haziran 1960 tarihinde TBMM kürsüsünde düzenlenen bir törenle, davetliler huzurunda

“yemin/ant” içmişlerdir (Gencer, 1960: 65). Yemin metni ile kendilerini “*Türk Milletine adadıklarını*” ilan etmişlerdir (Günel, 1960: 114). Yemin / ant metni, “*Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim*” cümlelerinden oluşmaktadır (TBMM, MBK Albümü, 1960: 4). Darbeyi destekleyen, Ankara Üniversitesi SBF öğretim üyesi hukukçu Prof. Yavuz Abadan, “...*Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek üzere and içmiş ve kendilerini ‘Türk milletine adanmış bulunuyorlar. ...’* diyerek bu andın manasını açıklamıştır (Gencer, 1960: 112). 6 Ocak 1961 tarihinde açılan ve çalışmalarına başlayan Kurucu Meclis, MBK ve Temsilciler Meclisinden oluşmaktaydı. 9 Temmuz 1961 tarihinde Kurucu Meclis tarafından Anayasa hazırlamıştır (Akşin, 2009: 242). 1961 Anayasası’nın başlangıç bölümünde, “*Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan; Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti...*” kullanılan ibaresi kayda değerdir (T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10816, 31.05.1961: 1). Tokgöz (2010: 42) kitabında belirttiği üzere, 1924 Anayasasının yerini alan 1961 Anayasası’nın dili, girişinde yer alan etkili şiirselliği; 27 Mayıs’ı ve darbeyi gerçekleştirenlerin meşrulaştırılmasının bir ifadesidir (Ortaylı, 2018: 29). Ayrıca mevcut kanunları bu anayasaya uydurmak amacıyla girişimlerde bulunulmuştur (Türkeş vd., 1964: 20). 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylamasına sunulan Anayasa, % 60, 4 “*evet*” oranıyla kabul edilmiştir (Akşin, 2009: 242). Rıfık Salim Burçak’a göre, 9 Temmuz 1961 günü kullanılan oylarda bir plebisit niteliği aramak doğru değildir. Çünkü bu oylama ile Türk milleti o gün Anayasa üzerindeki görüşünü açıklamaktan ziyade, bir an evvel sivil yönetime geçmenin yollarını aradığını göstermiştir. Burçak, 27 Mayıs’la ilgili plebisit niteliğini taşıyan kanaat ve hükmü nerede arayacağız sorunu sormuş ve cevaben Türk halkının 27 Mayıs ile ilgili görüşünü 15 Ekim 1961 seçimlerinde aramak gerektiğini düşünmüştür. Çünkü Türk halkı o gün kullandığı oy ile 27 Mayıs Darbesini ret ve DP’ye bağlılığını ilan etmiştir (Burçak, 1976: 293-295). Bu doğrultuda Feroz Ahmad, “*1961 seçimleri, yeni DP’ler için büyük bir yenilgi ve İnönü’nün CHP’si için bir zaferle sonuçlansaydı, ordu yeni seçilen rejimin ihtiyatlı ve pasif bir muhafızı rolüyle yetinebilirdi. Fakat sonuçlar, siyasi ve toplumsal yapıyı değiştirmeden iktidarı sivillere devretmenin*

tehlikelerine karşı uyarılarda bulunanların öngörülerini doğruladı. CHP'liler oyların sadece %36. 7'sini ve 173 sandalye kazandılar. Yeni DP'lerden Adalet Partisi (AP) oyların %34. 8'ini ve 158 sandalye, Yeni Türkiye Partisi (YTP) %13. 7 ve 65 sandalye kazandı. CHP'den çok yeni DP'lere yakın olan dördüncü parti Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) %14 oy ve 54 sandalye kazandı. Bu sonuçlar, içerde ve dışarda, Menderes'in bir zaferi ve 27 Mayıs rejimine karşı bir kınama oyu olarak yorumlandı. Böylesi bir siyasi ortamda ordunun kışlalara geri dönüp olayların gidişatının izlenmesi imkânsızdı” diyerek 27 Mayıs sonrası siyasal yaşamı net bir şekilde ifade etmiştir (Yıldırım, 2010: 222).

Tablo 3. 4. 1961 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
CHP	3.724.752	36,74
AP	3.527.435	34,79
CKMP	1.415.390	13,96
YTP	1.391.934	13,73
BAĞIMSIZ	81.732	0,81

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1961

27 Mayıs 1960 Darbesinin siyasal katılma ve örgütlenme üzerindeki ilk etkisi, DP'yi, ardından da, tüm partilerin 14.000 bucak, 140.000 de ocak örgütlerinin kapatılması ile görülmüştür (Mazıcı, 1989: 119). DP'nin kapatıldığı haberi gerek gazete gerekse dönemin dergilerinde yerini almıştır. 7 Eylül 1960 tarihli Akis dergisinin kapağında “D. P. Bir Partinin Akibeti” ibaresi kullanılmıştır. Derginin 10 ve 11. sayfalarında da kapatılma gerekçesi açıklanmıştır (Akis, 7 Eylül 1960: 10-11). DP'nin kapatılması mahkemeye yapılan ihbarla olmuştur. İki sene kongresini yapmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır (Türkeş vd., 1964: 22). 27 Mayıs sonrası demokrasiye geçişe giden yolda, CHP dışında kalan siyasal partilerin bu süreçte nasıl yer alacakları askeri darbeyi gerçekleştirenler tarafından belirlenmiştir. Hangi parti olursa olsun 27 Mayıs felsefesinin dışına çıkmaları ve bu hareketin aleyhine propaganda yapmaları yasaklanmıştır (Mazıcı, 1989: 238).

27 Mayıs sonrasında bir darbe mahkemesi olan Yassıda mahkemesi kurulmuştur. Mahkemede alınan iddia ve kararların amacı, yapılan darbeyi kamuoyu nazarında haklı göstermek ve darbeye meşru bir zemin oluşturmaktır (Gürsoy Naskali, 2016: 174). Yüksek Adalet Divanı'nda on bir ay süren yargılamadan sonra başta dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere 15 kişiyi idama, 31 kişiyi müebbet hapse, 418 kişiyi de çeşitli suçlardan 2 yıl dört ay - on beş yıl arasında ağır hapse mahkûm etmiştir

(Türk Basınında Cumhuriyetin 60 Yılı, 1984: 150). Bir yıl süreyle Yassıada duruşmalarında geçen seçili bölümler, “*Yassıada Saati*” adlı propaganda programı ile her gün halka hitaben radyoda yayınlanmıştır (Gürsoy Naskali, 2016: 174). Samet Ağaoğlu, 27 Mayıs Darbesinin simgesi “*Yassıada*” ile ilgili, “*Devirdiklerini ilk günlerin alev ve kasırgaları arasında yakıp boğmayan ihtilal; dehşet, heyecan ve heybetini hasmını böyle bir kayaya getirip bağlamak suretiyle ispat etmek akıllılığını hem de bir sanatkâr ustalığı ile gösterebilmişti. Yassıada, 27 Mayıs’ın hatırasını ölümsüzleştiren öyle bir abide olmuştur ki mimarı veya heykeltıraşı mahir bir el yahut inanılmaz bir ölçü kabiliyeti değil, ironik olduğu kadar unutulmak vehmi içinde uyanık bir sezgi duygusudur. Yassıada şimdi üstünde tel örgüler içine alınmış dört yüzden fazla siyaset adamı, çevresinde nöbet gezen harp gemileri, yakaları kırmızı şeritli, siyah cüppeli hâkimleri, süngülü, tüfekli, tabancalı muhafızları ile İstanbul’un geçmiş devirlerinden bir parça hâlinde Marmara’nın sularında yükseliyordu. Adeta, büyük bir zelzeleden sonra deniz ortasında birden meydana çıkmış bir kaya idi. Dünyanın gözleri ona çevrilmişti*” sözleriyle açıklamıştır (Ağaoğlu, 2011: 3). Yassıada Broşüründe ise, “*Yassıada’nın Manası*” başlığının altında “*Yassıada, iktidar zevki, memleket sevgisinin, partizan düşüncelerini memleket menfaatlerinin üstünde tutan demagog politikacının ibret sahnesidir...*” olarak tarif edilmiştir (Yassıada Broşürü, 1960: 21). Ayrıca DP yöneticilerinin yargılanması konusuna ilişkin suç ve cezaları Kim haftalık haber dergisinin 13 Temmuz 1960 tarihli 105 numaralı sayısında, “*MBK, TCK’nın 146’ncı maddesine fıkra eklenmesi ve 56’ncı maddesinin kaldırılması hakkındaki kanunu kabul etti. Kanun, ilim heyeti tarafından verilen bir raporun sonucunda hazırlanmıştı. Bu raporun dayanağı, düşüklerin nasıl yargılanacağı ve hangi cezalara çarptırılması gerektiği suallerini de cevaplandırıyordu. Düşükler sayısı milyonları aşan yolsuzluklar yapmış olabilirlerdi. Asıl suç, ‘Anayasayı tağyir, tebdil ve ilga’ teşebbüsleriydi. TCK bu suçu işleyenlere idam cezasına vermektedir. Bu suçu işlemiş oldukları sabit olanlar için ölüm cezası mukadderdi...*” şeklinde açıklamıştır (Kim, 13 Temmuz 1960, Yıl:3, Sayı: 105: 7). Bu açıdan 27 Mayıs, birçok DP yöneticilerinin ölümünü de beraberinde getirdiği için tarihi önem taşımaktadır (Yürük, 2004: 339). 15 Ağustos 1960 tarihinde yayımlanan “*Yassıada Diktatörler Karikatür Albümü*” nde (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 24) MBK tarafından kurulan Yassıada Adalet Divanı’nda yargılanan DP yöneticileri ve dönemin yansıması mizahi açıdan tasvir edilmiştir (Yassıada Diktatörler Karikatür Albümü, 15 Ağustos 1960). 28 Ekim 1960 tarihli Hayat Dergisinin 44.sayısının kapak resminde Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Fatin Rüştü Zorlu yer almış ve dergi “*6-7 Eylül Sanıkları Adalet Huzurunda*” başlığını taşımaktadır. 6-7 Eylül duruşmaları ile ilgili 4. sayfasında, “*Şimdiye Kadar*

Sanıkları Mecbur Kalan 6-7 Eylül Davası Başladı” ibaresinin devamında “İstanbul’u tarihte misli görülmemiş bir perişanlığa düşüren ve milyonlarca lira değerinde milli servetin sokaklara saçılması, binlerce dükkânın yağma edilmesi, 73 kilise, havra ve ayazmanın yıkılması ile neticelenen 6-7 Eylül Olayları 1864 gün sonra nihayet adalet huzuruna getirildi...” sözleriyle ifade edilmiştir. Ayrıca dergide 6-7 Eylül duruşmalarına ait portreler bolca yer almaktadır (Hayat, Sayı: 44, 28 Ekim 1960: 4).

Fakat Yassıada yargılamaları sonrasında idam edilen üç kişi, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan olmuştur (Tarhan, 2017: 111). Konuya ilişkin Yeni İstanbul gazetesi, “F. R. Zorlu ve H. Polatkan, dün sabaha karşı idam edildiler” başlığı taşıyan manşetinde konuya genişçe yer vermiştir. (Yeni İstanbul, 17 Eylül 1960: 1). Ardından idam edilen üç kişiden sonuncusu ise Adnan Menderes’tir (Tarhan, 2017: 111).

Tarihler 17.09.1961 Pazar gününü gösterdiğinde Adnan Menderes’in son sözleri, “Sizlere dargın değilim. Sizin ve diğer zavalluların iplerinin hangi efendiler tarafından idare edildiğini biliyorum. Onlara da dargın değilim. Kellemi onlara götürdüğünüzde deyiniz ki: Hürriyet uğruna koyduğu başını on yedi sene evvel alamadığınız için sizlere müteşekkirdir. İdam edilmek için ortada hiçbir sebep yok. Ölüme bu kadar metanetle gittiğimi, silahların gölgesinde yaşayan kahraman efendilerinize acaba söyleyebilecek misiniz? Şunu da söyleyeyim ki, milletçe bir gün kazanılacak hürriyet mücadelesinde sizi ve efendilerinizi yine ben 1950’de olduğu gibi kurtarabilirdim. Dirimden korkmayacaktınız. Ancak milletçe el ele vererek ölüm, ölünceye kadar sizi takip edecek ve bir gün sizi silip süpürecektir. Buna rağmen merhametim yine de sizinle beraberdir” olmuştur. O gün, MBK tarafından infazın yapıldığına ilişkin açıklama iki maddelik bir tebliğle bildirilmiştir (Akman, 2001: 286, 289). Bu infazı Toker: “Başta Menderes, üç DP büyüğü “çatır çatır” asıldılar ve Türkiye’de çit çıkmadı” şeklinde yorumlamıştır (Toker, 1991b: 288). İdamları infaz etmenin nedenlerinden biri, profesörlerin orduya verdiği “darbe” gerekçesiyle birlikte müdahalenin “zorunlu” ve “meşru” olduğunu göstermek içindir. Bir de 1959 yılında Gatwick uçak kazasından sağ kurtulmasından sonra yaygınlaşan Menderes’in “ölümsüzlük miti” nin yok edilmek istenmesi de gösterilmektedir. Menderes’in ölüm cezasının hafifletilmesinin, Silahlı Kuvvetlere karşı bir propaganda olarak kullanılacağına inanmışlarsa da sonrasında, “onu suçlu buldular, fakat ordu bile onu öldüremedi” denilebilecektir (Yıldırım, 2010: 222).

Son olarak, Türk siyasi tarihinde bir mihenk taşı olan 27 Mayıs 1960 Darbesi, askeri darbe geleneğinin öncüsü olmuştur (Mazıcı, 1989: 17). Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk gerçekleşen darbe olarak sonrasında yaşanacak olan diğer darbelere örnek teşkil edecektir (Koçak, 2017: 13). Türk Milleti, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat darbe süreçlerini yaşamıştır. Darbenin günümüze yansımaları ise, yakın dönemde gerçekleşen “15 Temmuz Darbe Girişimi” ile olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Türkiye, “Yine 27 Mayıs geliyor, 12 Eylül geliyor, yeni bir 28 Şubat geliyor” korkusunu tekrar yaşamıştır (Tarhan, 2017: 40).

3.4. 27 Mayıs Darbesini Meşrulaştırma Çalışmaları

Propagandanın rol oynadığı alanlardan biri olan siyasi arenadır (Tanç, 1973: 97). Propaganda yapılırken propagandacının kimliği ve söylemleri net olmalıdır. Bu doğrultuda propagandayı gerçekleştirenin başarıları ön planda tutulurken; bunun yanı sıra rakibin olumsuz ve zayıf yönleri de sürekli olarak işlenir. Bu nedenle politik propaganda, en çok kullanılan teknik olup yalan ve abartıya da bolca başvurur. Yalan ve abartıya başvurulduğu takdirde ise genel anlamda toplumda rahatsızlığa ve yılgınlığa sebep olur. Bütün bu faaliyetler imaj yıpranmasını beraberinde getirir. Bu nedenle de politikacılar zafere giden her yolun “meşru” olduğu anlayışı ile propagandanın şiddete dönüştüğü evrede yıkıcılığa da başvurabilirler (Ayhan, 2007: 63-78). Şenel ve Şenel (1969: 114) kitabında belirttiği üzere, “kişi, grup ya da kurumlarca yıkıcı ve etkili bir şekilde kullanılan” propagandanın gücünü İsmet İnönü, 1931 yılında TBMM’deki bir beyanatında şu şekilde açıklamıştır:

“... Propaganda, eğer müsait saha bulursa, bir memlekette, bir millette yıkılmayacak zannolunan en kuvvetli binayı dahi yıkabilir. Muntazam, şuurlu, muayyen bir hedef aleyhine tevcih edilen propagandanın, zaman ile sarsamayacağı hiçbir kuvvet yoktur... Eğer bir cemiyetin hayatını mutlaka fena görmek ve göstermek isteniliyorsa onun her muvaffakiyetli işini ters tarafından veya eksik tarafından göstermek mümkündür. Ne kadar şuurlu ve anlayışlı olursa olsun, hiç bir millet muntazam, müstemir ve daimî bir propagandanın tesiratına tahammül edemez...”

CHP’nin de DP iktidarına karşı uyguladığı böylesine bir “propaganda” olmuştur. Propaganda, DP iktidarının devrilmesinde birinci derece rol oynamış ve 27 Mayıs 1960 tarihinin yaşanmasına aracı olmuştur. Böylelikle 27 Mayıs Darbesi öncesi ayaklanmaları hazırlayan ortam, propaganda ile beslenerek merhametsizce kullanılmıştır (Burçak, 1976:

60). Başgil'e göre (2008: 152), bu uygulama 1950 yılından itibaren DP iktidarının hiçbir iş yapmadan yatıp oturduğu propagandası ile başlamış; Alkan'a göre (2017: 217), çeşitli tahrikler sonucunda artarak 27 Mayıs 1960 Darbesi ve sonrasında devam etmiştir. Bunun bir örneğini 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında, Darbeyi ve onu yapanları haklı çıkarmaya çalışan yayınlarda da görmek mümkündür. "27 Mayıs Atatürkçülerindir" adlı aylık fikir dergisinin 1 Ocak 1966 tarihli 11. sayısında, "İktidarda bulunduğu on yıl sürede en kutsal müesseselere hayâsızca küfreden, tepki görmedikçe tecavüz politikasını şiddetlendiren bir parti, 27 Mayıs 1960 şafağında süngü gücüyle, yaptıklarının kefareтини ödemek üzere yerinden koparılıp atılırken tarih, zamanla onun suçlarını affetse bile, Türk ordusunu kuvvet kullanmaya zorladığından ötürü ebediyen suçlu ilan etmiştir" denilerek DP iktidarı hedef alınmıştır (27 Mayıs Atatürkçülerindir, Sayı: 11, 1 Ocak 1966: 22).

Son olarak, "27 Mayıs Darbesini Meşrulaştırma Çabaları" başlığının altında yer alan bölümde propagandanın tarihsel süreçteki kavramı çerçevesince istenilen hedef kitle üzerinde yöntem olarak "darbenin nasıl meşrulaştırıldığı" sorusuna yanıt verebilmek amaçlanmıştır. Bu amaçla da 27 Mayıs 1960 ve hemen sonrasında darbeyi meşrulaştırma amacıyla yapılan girişimlerinin temel kaynakları olan materyaller incelenerek değerlendirilmiştir. Türk siyasal tarihinde önemli dönüm noktalarından biri olan 27 Mayıs 1960 Darbesi, "propaganda" perspektifinden ele alınmıştır.

3.4.1. 27 Mayıs Marşı ve Hürriyet Şarkıları

Ziyaoğlu (1963: 37) kitabında belirttiği üzere, modern tekniklerle birlikte çeşitli şekillerde yapılan toplu propaganda materyalleri arasında kitap, broşür, afiş, gazete, sergi, dergi, el ilanları, resim, sinema yer alır. Bunlardan başka söz, şarkı ve müzik birer propaganda aracı olarak da sıkça kullanılmaktadır (Özsoy, 1999: 118). 1960'lı yıllarda bir propaganda aracı olarak kullanılan müziğin de içinde bulunduğu dönemden etkilenerek uyarlamalarla yeniden şekillendiği görülmüştür. Bu dönemde sürekli vurgulanan ve dillerden düşmeyen Marş ise, "Gazi Osman Paşa" marşı olmuştur (Bengi, 2012: 25-26). Özellikle 27 Mayıs 1960 Darbesinden önce hep bir ağızdan çokça söylenen bu marşın sözleri, "Olur mu böyle olur mu, kardeş kardeşi vurur mu? Kahrolası diktatörler, bu dünya size kalır mı?" şeklindedir (Gencer, 1960: 30). "27 Mayıs'ın türküsü", "Plevne / Gazi Osman Paşa" marşından uyarlanmış; diğer bir ifadeyle "Hürriyet Marşı" haline getirilmiştir. "Dağ Başını Duman Almış" da söylenen bir diğer marş olarak bu dönemde yerini almıştır. Bu uyarlama marşın sözleri şöyledir:

“Türk Gençliği korkmam diyor;/ Etrafımı yıkmam diyor;/ Atatürk’ün çocukları, hak yolundan çıkmam diyor./Olur mu böyle olur mu?/ Kardeş kardeşi vurur mu?/ Kahrolası diktatörler, /Bu dünya size kalır mı?/ Kılıcını vurdun taşta/ Taş yarıldı baştanbaşa/ Şanlı Büyük Türk ordusu/ Askerinle binler yaşa.” Bu marşın değişik versiyonları da aşağıdaki gibi söylenmiştir.

“Türk Gençliği korkmam diyor,/ Hürriyeti satmam diyor,/ Atatürk’ün yolundayım/ Ben bu yoldan sapmam diyor.”; “Kızılmak akmam diyor, / Etrafımı yıkmam diyor,/ Ünlü Büyük İsmet Paşa/ Ben sözümden caymam diyor...” (Demirel, 2011: 332).

Bunlardan başka, dönemin sosyal konularını işleyen ve destan türünde eserler veren Kırşehirli Şemsi Yastıman’ın *“Halk Dilinden 27 Mayıs Destanı (1960)”* adlı şiiri kayda değerdir. *“Halk Dilinden 27 Mayıs Destanı (1960)”* adlı şiirinde, Türkiye tarihinde dönüm noktalarından olan 27 Mayıs Darbesinin yansıması görülmüştür. Gerçekleşen 27 Mayıs Darbesini bir kahramanlık olarak aktarmakla birlikte, şiirinde eleştirel bir üslup vardır. Yastıman’ın *“Halk Dilinden 27 Mayıs Destanı (1960)”* adlı şiiri,

“... Tertipli planlar tanzim kılındı

Vakit geldi, hücum marşı çalındı

Devlet idaresi teslim alındı

Kahraman ordumuz tacidar oldu.

Alınan kararlar hep iyimserdi

Ahdetti, ordumuz gayeye erdi

İradyolar zafer müjdesi verdi

Çalkandı memleket haberdar oldu...

Göz yaşartan bomba, silahlar coplar

Tatbikini görsen yürekler hoplar

İmdadı sıhhiye yaralı toplar

Ölüler kim bilir ne kadar oldu? ...

Alamaz olmuşuk bir rahat nefes

Gazetecilere yurt idi kafes

Şakşakçı olursan geçimin enfes

Böylelikle gerçek hep inkar oldu...

Yüzleriniz irtikapla yılmış

İmza atmak ürüşvete almış

Hep bankalar sizin için çalışmış

Eşiniz, dostunuz haznedar oldu... ” mısralarından oluşur (Durmaz, 2018: 200- 205).

Bu dönemde Hikmet Şimşek tarafından bestelenen bir diğer marş, “27 Mayıs Marşı” dır. Bu marşın sözleri de, “*Selam, selam orduya / Selam bütün millete/ Selam aziz vatana/ Hürriyete bin selam/ Selam kurşun yiyene/ Selam cop yarasına/ Güller açmış göğsünde / Düşenlere bin selam/ Selam, selam gençliğe/ Selam bütün halkıma/ Selam güzel yurduma/ Kardeşliğe bin selam*” şeklindedir. Alkan (2016b: 127) kitabında belirttiği üzere, özellikle 27 Mayıs için “27 Mayıs Marşı” adıyla Hikmet Şimşek ve Turhan Tansel tarafından marşlar bestelenmiştir. Turhan Tansel tarafından bestelenen “27 Mayıs Marşı” nın iç tarafta yer alan “*Hürriyet Marşı*” da şu şekildedir:

“Bu millet yaşarsa hür yaşar, hür yaşar hür yaşar / Ordu süngünle, gençlik bilginle yaşat cumhuriyeti / Selam sana Türk ordusu, selam sana ey şehit/ Kutlu olsun bayramın Yirmi Yedi Mayıs, Yirmi Yedi Mayıs”

27 Mayıs Marşı ise,

“Elimde meşalesin kalbimde iman / Sana gönül verdim vurgunum inan / Çiçeğim bir tanem canım Hürriyet / Yer gök seninle dolsa doyar mı insan / Sütümde sen kanımda sen / Hür doğdun hür yaşarım ben! / Sütümde ben! Elimde meşale ben!” mısralarından oluşmaktadır (Alkan, 2017: 224-225).

Bir başka şiirde, Ahmet Kutsi Tecer tarafından yazılan “27 Mayıs” şiiridir. 27 Mayıs İhtilali için yazılan bu şiirin sözleri şöyledir:

“... Nihayet hürriyet ışığı vurdu, / Kara bulutların akını durdu, / İnsan haklarının ardında ordu, / Artık nefes alır ve rahatlırsın. / Bu sabah, milletim, neşeyle uyan, / Bir gerçek olmuştur geceki rüyan, / Ey şimdi sevinçten gülen, ağlayan, / Unutma! Bugünü her yıl kutlarsın” (Günel, 1960: 133-134).

Özellikle bu dönemde plak, pikap ve kasetçalarla ile sesin kaydedilip dondurulması yaygınlaşmıştır (Durmaz, 2018:199). Müzik aracılığıyla bir nevi 27 Mayıs’ı simgeleyen Turizm ve Enformasyon Bakanlığı tarafından yayımlanan kâğıt plak bunun örneğidir. Bu plağın ön yüzünde, Anıtkabir’de bayrak değişimi yapan askerlerin fotoğrafıdır. “İkinci Cumhuriyet”i selamlayan fotoğrafın üzerinde “*Salute to the Second Turkish Republic*” yazısı dikkat çekmektedir. İçeriği ise “*İstiklal Marşı*” ve “*Gazi Osman Paşa Marşı*” ile biçimlenmiştir. Üstelik bu dönemde 27 Mayıs Darbesine destek olan sanatçılar arasında Behiye Aksoy, Zeki Müren ve Ruhi Su yer almaktadır. 27 Mayıs’tan sonra Behiye Aksoy tarafından yayımlanan bir taş plağın ön yüzünde: “*Olur mu böyle olur mu? / Kardeş kardeşi vurur mu? / Hürriyete susayınca / Türk gençliği hiç durur mu?*” meşhur “*Gazi Osman Paşa Marşı*”; arka yüzünde ise “*Zafer Yolları*” adlı şarkı bulunmaktadır. 1960’larda 27 Mayıs’ın bir başka simgesi, Muhayyer Kürdî marşı olmuş; Ruhi Su başta olmak üzere pek çok şarkıcı repertuvarına aldığı bu marşı seslendirmiştir. Bu nedenle de 27 Mayıs, “*müzikli ihtilali*” olarak da nitelendirilmiştir (Meriç, 2016: 131-132). Ayrıca Ruhi Su’nun, “*Uyur İken Uyardılar*” isimde yayınlanan albüm, her söylenişte yenilenen türkülerle kayıt edilmiştir (Taha Toros Arşivi: 10, Cumhuriyet Dergi, 5 Eylül 1993).

İstanbul Radyosu Kumandanlığı, 1960 Haziran'ında, bestecilere davetiye çıkararak, “*inkılap hareketinin manasını belirtecek marş yazılmasını*” istemiştir. Bu dönemde sanatçı Münir Nurettin Selçuk, kendi yazmış olduğu “*27 Mayıs*” marşı eşliğinde konserlerini vermiştir: “*Türk milleti gençliğiyle, ordusuyla el ele.*” sözleri döneme damgasını vurmuştur. Özellikle 27 Mayıs sonrası, orduya ve hazineye yardım amaçlı müzik alanında yapılan “*kampanya*” uygulamaları olmuştur. Bu doğrultuda gazino ve salonlarda “*orduya şükran*” geceleri tertiplenirken; diğer yandan “*hazine yararına*” konserler düzenlenmiştir. Bu konuya ilişkin, Barış Manço, “*1960 ihtilalinden hemen sonraydı, Caddebostan Budak Sinemasında hazine yararına bir konser düzenlenmişti. İlk profesyonelliğe atılışım o gecedir. Orkestram Harmonilerle ilk aldığımız ve cebimize koymadığımız parayı da o gece kazanmıştık. O gecenin manevî büyüklüğünü hâlâ hissederim*” demiştir (Bengi, 2012: 26-27).

27 Mayıs Darbesi'ni destekleyen bir diğer sanatçı ise, Zeki Müren'dir. Yukarı adı geçen muhayyer kürdî marşı, sanatçının sahne repertuarında da yer almıştır. Müren, 4 Haziran günü başladığı İstanbul programında bu marşı seslendirmiştir. O dönemde gazetelerde yayımlanan ilanda şöyle ifade edilmektedir: “*Tepebaşı Bahçesi'nde her akşam Zeki Müren kahraman Türk ordusunun ve asil Türk gençliğinin hürriyet marşı vatan türküsü 'Osman Paşa' tablosunu mehter refakatinde takdim etmekle şeref duyar.*” Fakat sanatçı, ilan yayımlanmasından hemen sonra sıkıyönetim tarafından yapılan bir uyarı sonucu bu marşı söylemeyi bırakmış ve ordu tarafından sorguya çekilmiştir. Bunun nedeni olarak da, radyoda seslendirmiş olduğu “*Yeşil Ördek Gibi Daldın Göllere*” türküsündeki “*Ne sen beni unut ne de ben seni*”, dizelerinin Menderes'i hatırlatmış olmasıdır. Yıllar sonra, bu marş, Cem Karaca'nın plağında yer almıştır. Karaca, 1976 yılında yazmış olduğu “*Parka*” şarkısının sonunda, “*Parkasıyla vurulmuş, yatar iken buldular*” dizesini, “*Osman Paşa Marşı*” ezgisi eşliğinde seslendirmiştir. Sonuç olarak; 27 Mayıs Darbesinin yarattığı etki ile birlikte müziğin siyasal amaçlı kullanıldığı görülmüştür (Meriç, 2016: 132-133).

27 Mayıs ve sonrasında tüm alanlarda olduğu gibi, radyo alanında da girişimler mevcuttur. Örneğin, 1950'lerin sonlarında DP hükümeti tarafından öğrenci olayları gerekçe gösterilerek yayınları durdurulan İTÜ (İstanbul Teknik Üniversitesi) Radyosu, 27 Mayıs sonrasında “*Gençlik Radyosu*” adıyla tekrar yayınlara başlamıştır. Bu dönemde radyonun söz yayını yapmasına da izin verilmiştir. Bu, MBK'nın her türlü kitle iletişim aracını yeni yönetimi ve düzeni meşrulaştırmak adına etkin bir biçimde kullanma isteğinden

kaynaklanmaktadır (İlaslan, 2014: 131). Kısaca 27 Mayıs Darbesi ile birlikte radyo yayıncılığı açısından, askeri yönetimin baskın olduğu bir dönem geçirilmiştir. Yayınlar yönetsel olarak Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne bağlı olmakla birlikte, hareketin olduğu ilk yıllarda oldukça sıkı bir biçimde, askeri yönetim altında yayın yapılmıştır (Polat, 2018: 133).

Ayrıca, “*Olur mu böyle olur mu*” marşı “*kavga sebebi*” haline geldiği görülmüştür. “*Nazilli’de ‘Osman Paşa Marşı’nı çalmakta olan davulcuyu tartaklayıp davulunu parçaladıktan sonra inkılap aleyhinde konuşan bir kişi tevkif edilmiştir*” şeklinde basında yer alan haberler bunun göstergesidir (Bengi, 2012: 27). 27 Mayıs’ın yaratmış olduğu kaos ortamında, toplum arasında ayrışmalar yaşanmıştır. Kısacası, toplumun bir kesiminin darbesi gibi bir “*algı*” yaratılmıştır. “*Ordu ve CHP el ele*” yaklaşımına karşılık, diğer kesimler başkalaştırılmıştır. Bununla birlikte DP’ye oy verenler “*kuyruk*” olarak nitelendirilmiş ve küçümsenmiştir (Tarhan, 2017: 112). Toker, “*Kuyruklar lafı Türkiye’de en çok 1961 ilkbaharında söylenmiştir. Patenti, garip tesadüf, Adnan Menderes’in olan bu laf ‘Menderes, ispat hakkı taraftarlarını DP’den attığı büyük kongrede bunların başlarından partinin kurtarıldığını, fakat kuyrukların içerde kaldığını söylemişti’ resmi edebiyata bile geçti ve resmi ağızlar tarafına kullanıldı*” şeklinde ibareye açıklık getirmiştir (Toker, 1991b: 224).

27 Mayıs’ın ertesi günü, Ankara’da halk, ordu lehine gösterilerde bulunurken; bir taraftan da Hukuk, Tıp ve SBF öğrencileri sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır. Anıtkabir’e çelenk bırakmışlardır. 27 Mayıs’tan sonra Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) de, darbe nedeniyle teşekkürlerini sunmuştur (Mazıcı, 1989: 93). Üstelik MTTB, 27 Mayıs’a olan desteğinin bir göstergesi olarak, “*27 Mayıs 1960*” tarihli bastırmış olduğu on binlerce rozet, pankart ve afiş bastırmıştır (Sağiroğlu vd., 1961: 231). 31 Mayıs 1960 günü Aydın, Malatya, Nazilli, Adana, Mersin ve Adapazarı’nda halk TSK’lara destek mitingleri düzenlemiştir (31 Mayıs Darbe Günlüğü, 2016). Böylece bir yandaş kitlesi oluşturabilmek için girişilen faaliyetlerde darbeciler, önemli başarılar elde etmişlerdir. Bu durum, toplumu ayrışmaya sürüklemiştir. Bu amaçla bu dönemde dikkat çeken diğer bir uygulama, 27 Mayıs’ın “*Hürriyet ve Anayasa Bayramı*” olarak kutlanması olmuştur (TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, C. I, Dönem: 24, Yasama Yılı: 3, S. Sayısı: 376, Kasım 2012: 18).

Konuya ilişkin olarak Bayram Gazetesi’nde, “*Büyük günün ilk yıldönümü*” başlığını taşıyan yazısında, 27 Mayıs’ın birinci yıl dönümü olması sebebiyle bugünün bütün yurttan

kutlandığının altını çizmiştir (Bayram, 27 Mayıs 1961: 1). Bu kapsamda “27 Mayıs’ın Hürriyet ve Anayasa Bayramı” olarak kutlanması, Türkiye’deki siyasi gelişmelerin toplum üzerinde ne ölçüde etkili olduğunu göstermiştir. 13 Haziran 1962 yılında 27 Mayıs’ın bayram ilan edilmesine ilişkin kanun teklifi TBMM’ye sunulmuş; fakat teklifin görüşülmesi sekteye uğramıştır. Tekrar 1 Nisan 1963 yılında gündeme getirilmiştir. Hükümet adına Başbakan İsmet İnönü, Meclis Başkanlığına önerge vererek bu teklifin görüşülmesini istemiştir (Bolat, 2018: 380-381, 387). Meclisteki görüşmelerin sonunda 13 Nisan 1963 tarihli 11381 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanunun ikinci maddesine fırka eklenerek “Hürriyet ve Anayasa Bayramı” olarak kabul edilmiştir (T.C. Resmî Gazete, Sayı: 11381, 13.4.1963: 1). Böylelikle özel bir gün olarak 27 Mayıs’ın sevinç ve coşku ile kutlanması sağlanmıştır. Bu uygulama ile “27 Mayıs”ın meşruluğuna dair zemin oluşturmuştur. Bununla 27 Mayıs’ın geçerliliğini yitirmeden korunması ve halk desteğinin diri tutulması amaçlanmıştır (Bolat, 2018: 388). “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı” olarak bütün yurttaki milletçe düzenlenen kutlamalara sahne olmuştur (Cumhuriyet, 27 Mayıs 1963: 1). Böylelikle, ülkenin pek çok yerinde ‘hürriyet mitingleri’ düzenlenmiştir. Konuya ilişkin coşku içinde 27 Mayıs’ın bayram olarak kutlanılmasını ele alan Akis Dergisi’nde, “27 Mayıs hareketi çeşitli fikirlere sahip kimseler tarafından çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bunların her birindeki hakikat payı tartışılabilir. Tartışılmayacak tek teşhis, 27 Mayıs’ın bir Atatürk yoluna dönüş manası taşıdığıdır. Emanete sahip çıkan gençlik, yollara döküldüğü andan düşmanlarını perişan ettiği o güneşli bahar sabahına kadar, mücadelesinin her ânında büyük Atasının güvenine lâyık bulunduğunu ispat etmiştir. Bugün böyle bir gençliğin vazife başında olduğunu bilmek, azminden, cesaretinden ve kararından hiç bir şey kaybetmemiş şekilde nöbetini tuttuğunu hissetmek aziz Atatürk’ün ruhunu şad edecek, yattığı cennet köşesinde onun için en büyük bahtiyarlığı teşkil edecektir... Bugün Atatürk’ü yaşayan Türk milleti, bir millî bayramın bu yüzden heyecanı ve coşkunluğu içindedir” denilmektedir (Akis, 11 Kasım 1960: 4). Hayat Dergisinin, 1961 tarihli, 23. sayısında, 27 Mayıs’ın birinci yıl dönümü olması itibarıyla görkemli gösteriler ve törenlerle kutlanırken; diğer yandan da “27 Mayıs Kıtası”, “19 Mayısla 27 Mayıs ruhu tek vücut halinde”, “... Türk Gençliğinin Atatürk İnkılaplarını korumaya ve bu inkılapları yıkmak emelinde olanları ezmeye and içmiştir.” şeklinde görsellerle desteklenen yazılara yer verilmiştir. Özellikle Atatürk’e ve inkılaplarına sahip çıkan gençlik vurgusu ile söz konusu “meşruiyetin” nasıl sağlanmaya çalışıldığının göstergesidir (Hayat, Sayı: 23, 1961: 1, 3-4).

Son olarak, 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında 1963 yılından itibaren kutlanan “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı”, 12 Eylül 1980 Darbesi ile bayram olmaktan çıkarılmıştır (İnsel ve Bayramoğlu, 2004: 366).

3.4.2. 27 Mayıs ve Hazineye Yapılan Ekonomik Yardımlar

Propaganda, kamuoyunun oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Bektaş, 2002: 61). Propagandanın gücünden faydalanma sadece söz ve yazı ile yapılmamaktadır. Bununla birlikte insanlığın yararına sunulmuş çeşitli eşyalar aracılığıyla da yapılmaktadır. İnsanın kullandığı çeşitli eşyalar, gıda maddeleri, ekonomik anlamda birer propaganda malzemesi olacağı gibi, aynı zamanda bunların ambalajları arasında çeşitli propaganda broşürleri konarak propaganda taşıyıcısı olarak da kullanılmaktadır. Buna en iyi örnek, kibrit kutuları, sigara paketleri, çocuk oyuncakları, çikolata ve günlük hayatta karşımıza çıkabilen her çeşit ambalaj bu iş için uygun birer malzemedirler. Bu ve buna benzer malzemeler sıkça “*propaganda*” malzemesi olarak kullanılmaktadır (Özsoy, 1998: 231).

Uсталıkla işlenen siyasal propaganda, 27 Mayıs 1960 Darbesi için de çeşitli yöntemlerle kullanılmıştır. Söz konusu 27 Mayıs’ı meşru kılma adına yapılan siyasal propagandanın yöntem ve materyalleri arasında: Hazine’ye yapılan bağış kampanyası, alyans, yüzük, hazine tahvili, hatıra pulları, ilk gün zarfları, para ve sigaralar bulunmaktadır (Alkan, 2016a: 211). Bununla birlikte tasarruf bonoları, servet beyannamesi ve vergi revizyonu da uygulamalar arasındadır (Ergin, 1967: 178). Tüm bu faaliyetler ile halk, kolaylıkla 27 Mayıs’ı özümsemiş ve destek aktarımını aktif bir biçimde sağlamıştır (Alkan, 2016: 211). 27 Mayıs öncesi DP iktidarı için, “... *Plansız ve programsız bir yatırım siyaseti sonunda milletin hazinesini tüketerek, borçları arttırmış ...*” (Tansel, 1960: 4) gerekçesi öne sürülmüşse de; MBK tarafından gerçekleştirilen projelerinin keyfi uygulamalar olduğu görülmüştür (Ergin, 1967: 178). 27 Mayıs sonrası iş başına geçen MBK, yönetim konusunda toy ve tecrübesiz olduğu için yaptıkları iş bir nevi “*yeni bir sermaye birikim stratejisini ve yeni bir hegemonya projesini*” ifade etmektedir (Atılğan vd., 2015: 541). Bozulan ekonomiyi düzeltmek amacıyla ilk başvurulmuş kaynak “*bağışlar*” olmuştur. Diğer bir ifade ile “*yardım, bağış seferberliği ya da bağış kampanyası*” adı altında nitelendirilmiştir. İlk olarak, ordu mensupları alyanslarını hazineye bağışlamışlardır. Hazineye yapılan bu bağışların örnek teşkil etmesi ve katkı sağlaması açısından basının da teşvik ettiği görülmüştür (Alkan, 2017: 217). Bu amaçla sözü edilen bu kampanya, ilk defa 9 Haziran’da

gazetelerde yer almış ve hemen hemen Türkiye'nin dört bir yanına yayılmıştır (Ergin, 1967: 178-179).

Hürriyet Gazetesinde bağış kampanyası hakkında, “*Bağışlar ve İnkılap*” başlığını taşıyan yazısında, “*Subay, astsubay, öğretmen, memur, işçi ve vatandaşlar muhtelif ziynet eşyaları ile nakdi bağışta bulunmaktadır. Bu arada muhtelif müessese ve teşekküller tarafından tertiplenen müsamere, konser ve sportif gösterilerde elde edilen hasılat da hazineye bağışlanmaktadır. Yardım kampanyasının başladığı tarihten dün saat 17’ye kadar İstanbul Defterdarlığında kurulan Teberru Kabul Komisyonuna 1.484.629 lira kıymetinde muhtelif altın eşya, 3.091.675 lira nakit ve 30.340 lira kıymetinde tahvil hibe edilmiştir. Afyon’da, 16.6.1960 tarihinden 1.7.1960 tarihine kadar (kazalar hariç) Hazineye 889 muhtelif ziynet eşyası teberru edilmiş olup, bunların ağırlığı 3 kilo 12 gram gelmekte, 30063 lira 37 kuruş kıymetindedir. Bu teberrua, Afyon Hapishanesi sakinleri, polisler ve DDY memurları da iştirak etmişlerdir. İsminin açıklanmamasını isteyen genç bir bayan 5000 lira kıymetindeki bir gerdanlığını teberru etmiştir. Ayrıca Orduevinde yapılan ‘Hürriyet Gecesi’nde de Hazine için 800 lira toplanmıştır. Akşehir’de, Şehrimiz Kız Enstitüsü, yılsonu münasebetiyle yaptığı ilk davetiyelerini para ile satmış ve elde edilen hasılat Hazineyi takviye için yardım komitesine yatırılmıştır” denilmektedir. Diğer bazı şehirlerde de benzer uygulamalara rastlanmıştır. Böylece halkın, maddi ve manevi yardımlarını esirgemediği görülmüştür (Hürriyet, 08 Temmuz 1960).*

Vatandaşlar nişan/evlenme yüzüklerini, altın kolye, zincir ve bileziklerini devlete bağışlama yarışına girmişlerdir (Turan, 2002: 55). Hazineye alyans bağışı yapan vatandaşlara (Hürriyet, 18 Haziran 1960) MBK tarafından Darphane de bastırılan ve bakırdan yapılan “*Devrim*” yüzükleri (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 32) hediye edilmiştir (Dikbaş, 2012: 57). Hediye edilmeye başlanan bu yüzüklerin üzerinde “27.5.1960” tarihi yer almıştır (Hürriyet, 18 Haziran 1960). Bu uygulamalarda gerek ekonomik faktörler gerekse psikolojik ve politik faktörler de rol oynamıştır. Kampanyanın psikolojik yönünden etkisi, Menderes’in miras bıraktığı ekonomik sıkıntısının önemini dramatik yönünden göstermekti. Bu kampanya, şehirler ve büyük kasabalar dışına pek çıkmadığı için sağlanan etki çokta büyük olmamıştır. Bir de 1960 yılında başlanan “*yüzük bağışı kampanyası*” da ne kadar yüzük toplandığı kesinlikle bilinmemekle beraber, bu gibi hediyelerin Hazineye sağlayacağı iktisadi faydanın pek sınırlı kalacağını idrak eden Gürsel, bağışta bulunanlara teşekkür

ederken, tasarruf bonusu almalarının daha büyük fayda sağlayacağını belirtmekten de geri kalmamıştır (Ergin, 1967: 179).

27 Mayıs 1960 tarihinden sonra Hazineye 11.171.164 lira 15 kuruş tutarında ve 1 451 kilo 356 gram 990 santigram ağırlığında muhtelif altın, gümüş, sikke ve ziynet eşyası ve 20.060.627 lira 98 kuruş nakdi yardım edilmiştir. Ayın olarak yapılan bağışlardan, vilâyet ve kazalarda askerî ve mülki saymanlıklardan Hazinece gönderilenler 233.694 şahıs veya müessese, İstanbul vilâyeti ve kazalarından doğruca Darphaneye teslim edilenler ise 22.437 şahıs / kurum adına yapılmış bulunmaktadır. Bazı kurum ve şahısların toplu olarak bağışta bulunmaları sebebiyle, grup halinde yapılan bu bağışların kaç kişi tarafından yapılmış olduğunu tespit etmek mümkün alamamıştır (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem:1, Cilt:4, Toplantı:1, 79.Birleşim, 4.09.1962: 497). MBK, halktan toplanan bağışların miktarı açıklamadığı için de türlü türlü yakıştırmalar yayılmaya başlamıştır. Bağış kampanyasıyla toplanan paralarla, Ankara Yücepete'deki askeri lojmanların yapılmış olduğu şayiası her yere yayılmıştır. Bu lojmanlar o günden sonra, “*Alyans Evler*” olarak anılmıştır. Vatansever Türk halkı bu bağışları yaparken Orgeneral Cemal Gürsel Ankara'da, ABD Büyükelçisi'nden para istemiştir (Dikbaş, 2012: 57-58). Emekliye ayrılan subaylara ödenecek 2 maaş tutarındaki ikramiye, ABD'den alınarak ödenebilmiştir. Bunlara ek olarak, dıştan kredi alma imkânı sağlanmıştır. 4 Temmuzda Ankara'da imzalanan bir anlaşma ile Amerikan İktisadi Yardımı karşılık paralarından yaklaşık 1 milyar lira MBK'ya verilmiştir. Bir diğer dikkat çekici husus, 27 Mayıs'ın sanat ürünü olan: “*Atatürk Büstü*” konusudur. Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri tarafından hazırlanan bir “*Atatürk Büstü*” nün satışlarından elde edilen gelirin hazineye bağışlandığı bilinmektedir. Hazırlanan “*Atatürk büstü*” 25 liraya mal olmuştur. “*27 Mayıs 1960*” yazılı bir plâket çakılmış olan büstün 25 lira üstündeki satış gelirleri de devlete bağışlanmıştır (Turan, 2002: 55). Bu dönemde “*Atatürk Büstü*” nün de siyasal propaganda aracı olarak başarılı ve şaşırtıcı bir şekilde kullanıldığı da görülmektedir (Alkan, 2017: 143).

Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında görülen bağış kampanyasına destek verenler giderek artmıştır. Bu büyük bağış kampanyasına ayrıca bazı kuruluşlar ve zengin kimselerce de yardım yapılmıştır. Örneğin, Ticaret Borsası, 1 milyon lira bağışta bulunmuştur (Turan, 2002: 55). Türk iş adamı Vehbi Koç'un da bu bağış kampanyasına katıldığı bilinmektedir. Koç, seçim kampanyalarında her iki partiye de para yardımında bulunmuştur. CHP'den istifa etmesi için baskı altında tutulan Koç, İnönü'ye yazdığı mektupta, CHP iktidara

geldiğinde “*müsaade buyrulursa*” bu partiden istifa edip, partiler dışında kalmaya karar verdiğini belirtecektir. Artan baskı karşısında, Koç, 10 Mart 1960 tarihinde CHP’den istifa etmiştir. Ancak DP’ye de katılmayarak usta bir diplomat gibi hareket etmiştir. Bunun göstergesi olarak Koç, “*DP’ye geçmesen bile sevgimden muhabbetimden bir şey eksilmez*” diyen Menderes ile konuşurken de, “*sağ ol var ol daima emrine amadeyim... ben DP’den ziyade size bağılıyım... benden sevgini ve muhabbetini esirgeme*” cümlelerini kullanmıştır. 27 Mayıs sonrasında ise Koç’un, “*26 kilo altın ve bir bina*”, Koç grubunun 14 firmasının da “*bir kilo altın, 250 adet reşat altını ve 235 bin TL*” bağışladıkları 26 Haziran 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberinde yer almıştır (Demirel, 2011: 362-363).

27 Mayıs döneminde Akis Dergisi, ekonomik durumun iyileşmesi için halkın her türlü mal ve para ile destek verdiğini göstermiştir. Akiste, “*27 Mayıs İnkılabına her sınıf vatandaşın büyük bir şevkle hükümete yardımcı olmaya çalıştığını, bu amaçla yurdun her tarafında vatandaşların nişan yüzüklerini, ziynet eşyalarını hazineye bağışlamakta birbirleriyle yarış içine girdiklerini, birçok esnafın da fiyat indirmeleri*” uyguladığını belirtmiştir. Ayrıca “*İnkılap Hükümetinin iktisadi işlerle meşgul bütün Bakanları da, döviz durumumuzun ve ihracat vaziyetimizin kötülüğü üzerinde milleti aydınlatıp ihracatı artırıcı ve ithalattan tasarruf sağlayıcı alanlara yöneltme*” gerekliliği hususuna vurgu yapmıştır. Alınan diğer bir karar, “*mali ıslah için yeni vergi ihdas edilmeyeceğine*” ilişkindir. İlgi çekici olan bir uygulama ise, “*Gümrük ve Tekel Bakanlığının kahve ithali için teşebbüse geçeceği*” hakkındadır (Akis, 30 Haziran 1960: 26). Başarılı olan bir diğer girişim, “*Hürriyet İstikrazı Hakkında Geçici Kanun*” un çıkarılmasıdır. 6 Temmuzda kabul edilen geçici kanun gereğince, “*Hazine ihtiyaçlarıyla İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere (500) milyon liraya kadar Hürriyet İstikrazı adı ile uzun vadeli iç istikraz akdine Maliye Bakanı yetkilidir*” (T.C. Resmî Gazete, Sayı: 10548, 11.7.1960: 1). Buna ek olarak, “*Hürriyet İstikrazı Tahvilleri*” uygulaması ile toplumda bir milli bütünleşme ve seferberlik duygusu aşılama istenmiştir. İhtilal sonrası Devlet Bakanı Şefik İnan, “*... Büyük milletler tarihlerinin nazik zamanlarında, daima... Devlet hazinesine yardım etmişlerdir. ... Biz de halkımızın pek yüksek vatanseverlik duygularına başvurarak ‘Hürriyet İstikrazı’ tahvilleri hazırladık, piyasaya çıkardık*” diyerek “*her Türk yuvasının bir Hürriyet Beratına sahip olmasını istediğini vurgulamıştır* (Atılğan vd., 2015: 544). Diğer bir ifadeyle vergileri artırma ya da yeni vergi koyma yerine iç borçlanmaya gidilmiştir. Bu amaçla “*Hürriyet İstikrazı (borçlanması)*” adıyla vatandaşların da satın alabilecekleri tahviller çıkartılmıştır (Turan, 2002: 55). Akis’te, Hürriyet İstikrazı tahvillerinin yeni gelir

kapısı olarak İnkılap Hükümeti'ne sağladığı yarara değinilmiştir (Akis, 30 Haziran 1960: 26).

Ayrıca Kurucu Meclis'in Maliye Bakanı Kemal Kurdaş'ın önerileri doğrultusunda bazı önlemler alınmıştır. Kurdaş'ın önerisiyle “*tasarruf bonosu*” uygulamasına geçilmiştir. Bu amaçla “*Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun*” adı verilen bir yasa çıkartılmıştır. Böylece, bütün devlet görevlileriyle yaptıkları iş karşılığında devletten para alacaklara, maaş, ücret ya da alacaklarından % 3 oranında kesinti yapılarak, onun yerine % 6 faizli tasarruf bonusu verilmesine başlanmıştır. Hizmetliler için ayda 300, yılda 3.000 lirayı aşmayan ödemeler ve avanslarla 500 lirayı geçmeyen öteki ödemeler bu kesintinin dışında bırakılmıştır. Bonolar için % 6 oranında bir faiz ödenmesi de öngörülmüştür. Uygulama süresi de 10 yıl olarak düşünülmüştür. Kesilen paralarla sermaye birikimi sağlanması ile birlikte bunun kamu kuruluşlarınca yatırıma dönüştürülmesi öngörülmüştür. Ancak öngörünün aksine bu yolla kesilen paralar bütçe açıklarının kapatılması için kullanılmıştır. Bu yüzden bir “*iç borçlanma*” diğer bir adıyla “*tasarruf bonusu*” uygulaması yıllarca sürdürülmüş ve kimi yolsuzluklara da neden olmuştur. Bir diğer uygulama Kurdaş'ın tasarruf bonoları dışında yurt dışına çıkacak vatandaşların 200 dolar satın almaları ve her dolar için 4. 5 lira daha fazla ödemeleri şeklinde getirmiş olduğu zorunluluktur (Turan, 2002: 55-56).

27 Mayıs Darbesini gerçekleştiren MBK'nın propaganda çalışması arasında “*para*”lar da yer almaktadır (Akdağ, 2018: 261). Bu girişimle, 27 Mayıs ile halk arasında simgesel bir bağ kurulması amaçlanmıştır. Böylece “*Türkiye Cumhuriyeti*” döneminin ilk hatıra parasını basmışlardır. (Atılğan vd., 2015: 544) Tedavüle çıkarılacak madenî 10 liralık hatıra paralar (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 31) hakkında ilân, “*141 sayılı kanunun verdiği selâhiyete müsteniden 31 Aralık 1960 tarihinden itibaren peyderpey tedavüle çıkarılacak olan 27 Mayıs İnkılâbı hatıra parası madenî 10 liralıkların evsafı aşağıda gösterilmiştir. Mezkûr 10 liralıklar 34 m/m kutruna 15 gram ağırlığında olup 830 ayarında gümüşten imal edilmiştir. Kenarları, karanfil ve lâle motifleri arasında T. C. rumuzları ile kenar çerçevesini iki müsavi kısma bölen kesik hatları ihtiva etmektedir. Paranın bir tarafından 27 Mayıs inkılâbımızı sembolize eden bir kompozisyon (Meşale, terazi, bayrak, süngü, kartal, çipa) bu kompozisyonun üstünde ışık huzmeleri saçan ay yıldız, altında ‘27 Mayıs 1960’ tarihi, çevrenin üst kenarında ‘HÂKİMİYET MİLLETİNDİR’ ibaresi alt kenarında defne ve meşe yapraklarından ibaret çelenk bulunmaktadır. Paranın diğer tarafında orta yerde*

Atatürk'ün profil yüz portresi, çevrenin alt kenarında 'On lira' yazısı, üst kenarında 'Türkiye Cumhuriyeti' ibaresi mevcuttur. Hatıra paralar, paranın bir tarafı sağdan sola veya soldan sağa çevrildiğinde diğer tarafı düz gözükecek şekilde basılmıştır” (T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10694, 30 Aralık 1960: 5). 27 Mayıs anısına çıkarılan ve MBK tarafından propaganda aracı olarak kullanılan 10 lira üzerinde yer alan simgeler için Akdağ, “*Çınar yaprakları köklü olmanın, zeytin yaprağı barışın sembolüdür. Kartal Selçuklulardan beri özgürlükle gücün ifadesidir. Meşale bilim, teraziye adalettir. Öğelerden darbenin tarihi bir misyon yüklendiğini söylemek mümkündür. Paradan darbeye adaletin yerini bulduğu anlamı çıkar*” şeklinde açıklık getirmiştir (Akdağ, 2018: 261). 27 Mayıs'ı meşrulaştırmak için kullanılan (Alkan, 2017: 220) 27 Mayıs hatıra parası 10 liralıklardan tam dört milyon adet basılmıştır (Atılğan vd., 2015: 544).

Bunun yanı sıra dönemi yansıtan propaganda ürünleri arasında ilk gün zarfları ve pullar da bulunmaktadır (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 34). Propaganda malzemeleri, Hazine'ye gelir elde edebilmek için siyasi, ekonomik ve toplum hayatının dokularına yerleştiren bir siyasi zihniyetin ortaya koyduğu “*meşru*” bir düzeni ifade etmektedir. Bir de yararlanılan ürünler arasında “*27 Mayıs Sigarası*” (Bu konuda bilgi için bkz.: Ek 33) bulunmaktadır (Alkan, 2017: 220). Çünkü İhtilalci siyasi partiler, dini kuruluşlar ve sigara imalatçıları daima çocukları ve gençleri hedef almaktadır (Tanç, 1973: 7). 27 Mayıs Sigarası çıkarmak da buna benzer bir adımdır. Üzerinde “*Milletçe El Ele: 27 Mayıs 1960*” yazılı sigaralar, darbeyi gündelik hayatın içine doğru sokmayı ve normalleştirmeyi amaçlamıştır (Atılğan vd., 2015: 544). Bu konuya ilişkin Akis'te, “*... Devlet, kalkınma bakımından zaruri yatırımları başarabilmek için de 'yüksek masraf' politikası gütmek ve bunun için de, enflasyonca olmayan diğer her nevi gelir kaynaklarını da bulmak zorundaydı. Bu maksatla, ... rakı, sigara gibi mükeyyifatın tekel fiyatları arttırılmalı ve kahve gibi lüzumsuz istihlak malları ithal edilmemeliydi*” denilmiştir (Akis, 30 Haziran 1960: 26).

MBK tarafından 27 Mayıs sonrasında ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yapılan tüm faaliyetler hız kazanmıştır (Türkeş vd., 1964: 7-9). Bu süreçte propaganda faaliyetlerini yürütmek, 27 Mayıs'a dair sorulan sorulara gerektiği şekilde cevaplar verilmesini sağlamak amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından il merkezlerinde ve ilçelerde “*İnkılap Büroları*” kurulmuştur. “*27 Mayıs İnkılabını Yayma Komiteleri ve İnkılap Büroları*” aracılığıyla Anadolu köylerine gazete gönderilmiş; hatta bazı köylere gazeteler uçakla atılmıştır. Bu bürolar, Başbakanlık tarafından gönderilen 27 Mayıs kitaplarına uygun bir söylem

doğrultusunda çalışmışlardır. Ayrıca iki bin bilim ve sanat insanı yurt gezilerine çıkmıştır. Bu program MBK tarafından, aydınlar ile halk arasında kesintisiz bir iletişim olanağı oluşturmasının yanı sıra; darbenin “meşruluğunu” tüm Anadolu’ya empoze edilmesi içindir. Üstelik “İstanbul, İstanbul Teknik, Ankara, Ege ve Atatürk” Üniversitelerinden beş yüz kadar profesör, doçent ve asistan Ankara’da bir araya getirilmiştir. 20 Eylül - 5 Ekim 1960 tarihleri arasında 12 il Doğu Anadolu’da, 6 il Güneydoğu Anadolu’da ve 10 il Orta Anadolu olmak üzere dolaşmıştır. DP’ye gönül veren kırsal kesimin rızasını örgütleyerek onları milli hedefler doğrultusunda seferber etmek için 17 Ağustos’ta Devlet Başkanı Cemal Gürsel’in katılımı ile “Türk Kültür Derneği” açılmıştır. Kısa zamanda sayısı 25 şubeyi bulan Derneğin Başkanı Şahap Homriş, “27 Mayıs İnkılabını övmek ve anlatmak”, yola çıkarılan “kültür kervanları”yla “köylüyü aydınlatmak” amacı taşıdığını belirtmiştir (Atılğan vd., 2015: 547). Halka yeni bir hayat görüşü sunmak ve halkın güvenini kazanmak için oluşturulan “Türk Kültür Dernekleri” ile sanat ve kültür çalışmaları hız kazanmıştır. (Türkeş vd., 1964: 7). Türk Kültür Dernekleri, 18 Ağustos 1960 yılında Alparslan Türkeş grubu öncülüğünde kurulmuştur. Dernek bir nevi “Halkevleri ve Türk Ocakları” yerine oluşturulmuştur. Türk Kültür Dernekleri’nin Genel Başkanı olarak Avukat Şahap Homriş tayin edilmiştir. Homriş’in, istihbaratçı ve Türkeş’in akrabası olduğu da bilinmektedir (Sanlı, 2018: 229-230). Bununla birlikte taşınabilir sinema makineleri ile donatılmış 20 gezici ekip teşkil edilerek köylere gönderilmiştir. Ayrıca “Ülkü-Kültür Birliği” teşkilatı kurulması planlanmıştır. Türk Kültür Derneklerinin kurulması ve tüzüğünün hazırlanması işlemi, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) kadrosundan kurulmuş bir grup tarafından yürütülmüştür (Türkeş vd., 1964: 7).

Cemal Gürsel ve tüm MBK üyelerinin yanı sıra görevlendirilen subaylar da seferber olmuş; yurt gezilerine çıkmışlardır. Bu kapsamında 21- 29 Eylül 1960 tarihleri arasında 17 ayrı ekip yurdun her yerini gezerek kamuoyuna takdim edilmiştir (Atılğan vd., 2015: 544). Ayrıca bu kampanyaya; öğretmenler, gençler, valiler, kaymakamlar ve bucak müdürleri de katılmış; konferanslar düzenlenmiştir. Bu konuya ilişkin çıkan haberlerde şöyledir: Uşak’ta, “27 Mayıs milli İnkılabımızın ruhunu ve manasını köylere yaymak vazifesiyle şehrimiz Öğretmenler Derneği üçer kişilik 9 grup tespit etmiştir. Bu ekipler her gün köylere giderek, köylü vatandaşlarla konuşmalara başlamışlardır.” Afyon’da yine aynı amaçlarla yapılan geziye, “60 öğretmen, 10 subay iştirak etmiş, merkez kazasına bağlı 62 köy gezilmiş, 1500 gazete ve hususi surette hazırlattırılmış 3000 dergi dağıtılmıştır.” Böylece en ücra köylere kadar gazete ve mecmualar götürülmüştür (Hürriyet, 8 Temmuz 1960). Bu süreci Kim

Dergisi, 13 Temmuz 1960 tarihli 105. sayısında işlemiştir: Üniversiteden köye doğru yapılan bu girişimin amacı, “büyük şehirlerin inkılap havasını köylere götürmek” şeklinde açıklamıştır. Bu proje, ilk olarak SBF bünyesinde “Üniversiteden Köye Derneği” ile başlamıştır. İkişer sandığın yol kavşaklarına konulması ile başlayan girişime, ardından Hukuk Fakülteleri ve diğer fakültelerinde katılarak büsbütün geliştirildiği görülmüştür. Erkek Teknik Öğretmen Okulu atölyelerinde seri halinde imal edilen sandıklar, Ankara’nın her tarafında yer almıştır. Bu sandıklardan her gece binlerce gazete çıktığı da bilinmektedir. Bu kampanyaya MEB Prof. Fehmi Yavuz, destek olanların başında gelmektedir (Kim, Yıl:3, Sayı:105, 13 Temmuz 1960: 20). Fakat bu proje, sonraları sekteye uğramış ve yaptırılmış olan bu sandıklar, çöp sandığı haline gelmiştir. Tüm bu faaliyetlere bir de konservatuar kanunu ve teşkilat projesi eklenmiştir. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş; bununla yanı sıra sosyal yardımlaşma ve sosyal güvenlik teşkilatı hazırlanmıştır. Toprak reformu yapılması, tarım kooperatifleri, köy üniteleri kurulması, milli eğitim seferberliği gibi girişimlerde görülmüştür (Türkeş vd., 1964: 7-9).

Mehmet Altan, 27 Mayıs Darbesinin ekonomik açıdan değerlendirmesini şu şekilde özetlemiştir. “Darbe ekonomik açıdan önce “ithal ikamesine” dayalı bir sanayileşme modeli getirdi. Bunu da “planlı kalkınma” stratejisiyle bağladı. Ayrıca “darbeyle yürürlüğe konan” ithal ikameci sanayileşme modeli, kapitalist sistemin çıkarları ile uyum içindeydi. Zaten darbenin en belirgin nedeni de kapitalist dünyadaki ekonomik değişimdi. 1960’lara doğru yeryüzü patronları yani “dünya kapitalist sistemi” geliştirmekte olan ülkelerin “içe dönük büyüme” modelini benimsemesini istiyordu. Bunda büyük çıkarları vardı. Böylece “iç pazarlar” daha fazla gelişecek, geliştikçe de ülkenin “ithalatı” daha çok artacaktı. Üstelik “ithal ikamesi” modelinde sınırlar “yabancı sermayeye” hiç de kapalı değildi. Dünya kapitalist sistemi de “ithal ve yabancı sermaye” yoluyla geliştirmekte olan ülkelerin hızla büyüyen pazarlarında rahatça at oynatacak, daha fazla kar edecekti. Nitekim biz de “içe dönük büyüme modeli” önce “montaj sanayine” döndü, daha sonra da “döviz darboğazına” takıldı... Bu açıdan bakıldığında 1960 darbesinin öyle halk hareketi filan değil, diğer darbeler gibi bir darbe olduğunu görüyoruz. Amacı, dünyada yükselen dayanıklı tüketim malı sanayilerine, ithal ikamesi modeli ile yeni pazarlar bulmak. 27 Mayıs daha sonraki iki askeri harekât gibi ABD’nin bizi zorladığı bir ekonomik reçeteden başka bir şey değildi. Darbeden otuz yıl sonra açıklanan ABD Dışişleri Bakanlığı gizli raporu da, darbenin lideri Cemal Madanoğlu’nu “sağlam ve güvenilir bir Amerikancı” olarak niteliyor. Kısaca, kapitalist kampın bu darbeyi güvendiği adamlarla kendi çıkarları için

gerçekleştirdiğini açıkça söylüyor. O halde 27 Mayıs'ı sadece "devleti halkın elinden almak" ya da "bir halk hareketi" olarak nitelemek çok yetersiz kalıyor. 27 Mayıs kapitalist dünyanın ekonomik çıkarlarını kollayan bir askeri darbe" dir (Altan,1990: 90-91).

Buradan hareketle, Darbeyi yüceltmek ekseninde gelişen propaganda girişimleri, komisyonlar oluşturarak kitlelere yön verebilmeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak, "*Darbeci cunta*", kamu desteğinin yanı sıra; 27 Mayıs Darbesini meşrulaştırmak için zemin hazırlamıştır. 27 Mayıs, halk nezdinde olumlu bir algı oluşturularak çeşitli propaganda faaliyetleri ve uygulamalarıyla desteklenmiş ve başarılı olunmuştur (Alkan, 2017: 143, 220).

3.4.3. Demokrat Parti'yi Karalama Amacıyla Medya ve Basının Kullanımı

Basın organlarından özellikle gazeteler, önemli birer propaganda aracıdır. Bu nedenle propaganda yapanların en çok yararlandıkları alan da budur. Medyanın aktif ve çarpıcı bir şekilde kullanımı "*propaganda kampanyasının*" başarılı yürütüldüğünün bir işaretidir (Özsoy, 1998: 117-118). Bu açıdan basın yayın organlarının rolü ve önemi yadsınamaz (Ülger, 2015: 83). Bu kapsamda basının önemini kavrayan MBK, 27 Mayıs Darbesinin ilk gününden itibaren basının büyük desteğini arkasına almıştır (İnuğur, 1992: 367). Bu dönem de yerli basın organları, 27 Mayıs Darbesine yürekten destek vermiş; Darbeyi büyük bir sevinç ve coşku içinde karşılamışlardır. Batı basını da 27 Mayıs Darbesini büyük bir hayranlıkla izlemiştir (Mazıcı, 1989: 93).

27 Mayıs Darbesi ile ilgili Yabancı Basını incelediğimizde, 28 Mayıs 1960 tarihli Chicago Sun Times Gazetesi'nin "*Türkler bıkmışlardı*" başlıklı yazısında, "*Türk Diktatörünü deviren grubun ciddiyetinden şüpheye mahal olamaz. Türkiye'deki darbede milletlerarası meselelerin hiçbir rolü olmadığı anlaşılıyor. Menderes'in fert hürriyetleri üzerindeki baskısı, Türk milletinin tahammülünün artık son haddine gelmişti. İktisadi sıkıntılarla, Menderes'in hatalı mali riyasetinden mütevellit enflasyonunda amil olarak zikri mümkündür. Fakat esas sebep, diktatörün, bütün siyasi muhalefeti susturmak için takip ettiği amansız siyasetin halkın durmadan artan infialini son haddine getirmiş olmasıdır.*" *Sahne birdenbire değişiyor, gözler Türkiye'ye çevriliyor. Teşbihlerde katiyet olamaz, fakat Türkiye'deki infial ile Güney Kore buranı arasında üzücü bir benzerlik olduğu bir vakiadır. Gene bir Batı Dünyası Dostunun- ki bu defa adı Menderes'tir- hürriyete çoktan arzu edenlere hedef teşkil ettiğini görüyoruz. Genç talebeler, Türkiye'de hürriyetlerin boğulmasına karşı mücadele de hayatlarını tehlikeye koymakta ve ölmektedirler. Menderes*

bana merhametsizce Örfi İdare ilan etmekten başka bir cevap verememektedir. Bir defa daha anlıyoruz ki, sadece komünist aleyhtarı olmak kafi değildir. Ve “Bizim tarafta” oldukları için totaliter rejim taktiklerine göz yummakla hür insanlar camiası meydana gelemez. Güney Kore’de olduğu gibi Türkiye’de de bu tehlike aylardan beri gözle görülür bir halde idi. Menderes, muhalefetin elini kolunu bağlayan zecri baskı tedbirleri ihdas etmiş, kendini tenkit edenleri keyfi şekilde hapse attırmıştı. Talihsizliğimiz şudur ki, hürriyet mücadelesine katıldığını iddia eden bir lider, bu gaye gerçekleştirecek değerde olmadıklarını ispat etmelidirler ve biz komünist aleyhtarlığı adına bu gibilerin işledikleri cinayetlere uzun zamandır göz yummaktayız.” açıklamalarına yer verilmiştir (Gencer, 1960: 177). Ayrıca kitapta, “İhtilalin İlk Saati” başlığı altında, “Washington Post, Times, The Herald Tribune ve El Cumhuriye” gazete satırlarına yer verilmiştir. Örneğin; “Washington Post” Gazetesi’nde, “Türkiye’nin siyasi veçhesini değiştiren askeri darbe, muhakkak ki İkinci Dünya Harbini takip eden yıllarda dünyanın birçok yerlerinde idare idareyi ele geçiren orduların en demokratik ruhlu olanı ve demokrasi ilhamı ile hareket edenidir. Bu, Türklerin demokrasiye olan büyük inançlarının, politikanın, muhalefetin ve hükümetin hür ve bağımsız olarak çalışmasına karşı duydukları arzusunun ifadesidir. Bu inanca karşı koyan Menderes rejimini Türk milleti bir zillet olarak hissetmeye başlamışlardı” ifadelerine yer verilmiştir (Gencer, 1960: 182-184).

Amerikan Basınından Time Gazetesinde, “Türk Silahlı Kuvvetleri Menderes rejimini devirdiklerinden birkaç saat sonra, Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi geleneklerine uygun bir duruma getirilmeye başlandı. Generallerden en küçük rütbeli subaya kadar bu hareketi başaran Silahlı Kuvvetleri halk, sevgi tezahüratı ile destekledi. İdareyi ellerine alan Türk Silahlı Kuvvetleri, hiç dinlenmeden çalışıyorlar. Yemekleri civardaki lokantalardan temin ediliyor. Geceleri çalıştıkları dairelerde yatıyorlar. Orgeneral Gürsel’e gelince, bir toplantıdan öbürüne, dinlenmeden koşuyor.”

Fransız Basınından Le Monde, “Karanlık bir zülüm idaresinden sıyrılan Türkiye ışıklı günlere doğru yol alıyor. Başarı ile sonuçlanan hareketten dört gün sonra, idarecilerin, gazetecileri kabul ettikleri, kendileri ile samimi olarak konuştukları, gelecek hakkında tahminler yaptıkları müşahede ediliyor. Hazırlanan yeni seçim kanununun eskisine göre, daha kullanışlı olmasına çalışılacak. Zayıf partilere de, Meclis’te temsil edilmek imkânını veren nisbi seçimin kabul edileceği tahmin ediliyor. Eski seçim kanununa göre, muhalefet, oyların %52 sini aldığı halde, DP, Meclis’te kesin bir ekseriyet elde

etmişti. Seçime bütün partilerin katılabilecekleri söyleniyor. Orgeneral Gürsel memlekette demokratik bir idarenin en kısa bir zamanda kurulması için çalışıyor” sözlerine gazete satırlarında yer verilmiştir (Gürsel, 199? : 36-37).

ABD Basınından New York Herald Tribune de ise, “Türkiye’de hürriyet geri geldi, halk bayram yapıyor. Hapisteki gazeteciler serbest bırakıldı, kapatılan gazeteler tekrar çıkıyor.”

İngiliz Basınından Daily Mirror’da, “Bu sırada memleketine gitmek üzere İstanbul’dan transit geçen İran Şahı da şu beyanatta bulunmuştu: “Türkiye’ye uğrayışımın iki sebebi var. Birisi Kardeş Türk Milletine karşı beslediğim sevgiyi, ittifak ve dostluğumuza verdiğimiz önemi salisen bir defa daha teyit, ikinci sebep ise Silahlı Kuvvetlerinizin başarı ile sonuçlanan bu hareketini tamamen benimsediğimi, Türk milleti için çok hayırlı olduğu kanaatini izhar etmek içindir.” İstanbul’da hâdiselere şahit olan eski Almanya Büyükelçisi Von Papan de intihalarını şöyle anlatmıştı. “Bu olayın dış politika bakımından büyük önemi vardır. Demokrasi rejimlerinin içerden kuvvetli olması lâzımdır ki mağlûp edilsinler. İşte 27 Mayıs hareketi o kadar ölçülü başladı ki Türkiye’nin bütün müttefikleri bunu iç istikrarın kuvvetlenmesi olarak görmekte-dirler. Temenni ederim ki bu hareket sulha, ilerlemeye ve sosyal gelişmeye hizmet etsin.” Yazımıza General Gürsel’in en güzel sözleriyle son veriyoruz. “İnanın, çok iyi günlere gidiyoruz. Bu memlekete dünkü karanlık musibetler bir daha düşmeyecektir” denilmiştir (Aktan, 1960: 12-13).

Basında geniş yankısı devam eden ve 27 Mayıs’a değinen 2 Haziran 1960 tarihli, Le Peuple (İsviçre) Gazetesi’nde, “... Darbeyi yapanlar, Kemal Atatürk’ün görüşüne bağlı subaylardır. Bunlar gençlik ve halk tarafından desteklenmektedir. Bunun için, askeri Hükümet darbelerine karşı, daima güvensizlik duyduğumuz halde, inkılâbın Türkiye’de yeni bir demokrasinin belirtisi olması ihtimali çok kuvvetlidir.” şeklinde belirtilmiştir. 28 Mayıs 1960 tarihli Dawn (Pakistan) Gazetesi’nde ise, “Bundan 18 ay evvel Eyyüp Han’ın Pakistan’ı kurtardığı gibi, General Cemal Gürsel de bugün Türkiye’yi kurtarmıştır. Böylece bu büyük memleketin tarihinde yeni bir bölüm başlamaktadır ve bu, mevcut emareleri göre, bir zafer faslı olacaktır. General Cemal Gürsel ve onun Milli Birlik Komitesi, Türkiye’nin, müttefiklerinin kuvvetli, sıhhatli, dinç ve politikacılar tarafından nüfuzu kötüye kullanmak ve entrika yapmak ve davada bencilliğin giderek gedikler husule getirmesine meydan vermeksizin iktisadi ve sosyal gelişme yolunda süratle ilerlemesini görmekten başka bir arzusu olmayan dostlarının sevgi ve desteğine güvenebilirler” haberi konuya iyi bir örnektir

(Ak Devrim, 1960: 276, 282). İnan Şahı, darbeyi kutlamış ve büyük bir sevinçle 27 Mayısçıları alkışlamıştır. Asıl sevinç içinde olan Anglosakson ülkeleri olmuştur. Cuba lideri Fidel Castro'da Türk ihtilalcilerini kutlamıştır. Sonuç olarak, dönemin gazete haberlerinden yola çıkarak 27 Mayıs Askeri Darbesinin, yabancı basında olumlu tepkiler aldığı ve desteklendiği görülmüştür (Altuğ, 1991: 27-28).

27 Mayıs 1960 Darbesi ile ilgili Vatan Gazetesi'nde, "*Ordu, idareyi ele aldı*" başlığı atılmıştır (Vatan, 27 Mayıs 1960: 1). Hürriyet Gazetesi'nde, "*Türk ordusu vazife başında, silahlı kuvvetlerimiz bütün yurttta idariyi ele aldı*" manşetine yer vermiştir (Hürriyet, 27 Mayıs 1960: 1). Milliyet Gazetesi Darbeyi, "*idare orduda*" başlığı ile verirken, (Milliyet, 27 Mayıs 1960: 1) ertesi günkü sayısında ise, 27 Mayıs 1960 tarihini gösteren bir takvim yaprağının altında yatan "*Atatürk*" ve "*artık rahatça uyuyabilirim!*" sözlerini taşıyan bir karikatüre yer verilmiştir (Milliyet, 28 Mayıs 1960: 1). Cumhuriyet Gazetesi, "*Memleketin bugünkü buhranına ve kardeş kavgasına mani olma*" gerekçesiyle "*Kahraman Türk ordusu, bütün memlekette dün gece sabaha karşı idariyi ele aldı*" manşetini taşımaktadır (Cumhuriyet, 27 Mayıs 1960:1). Gerçekte, 27 Mayıs'ı "*ordunun bir kardeş kavgasına son vermek için giriştiği hareket*" şeklinde yorumlamak, Toker'in belirttiğine göre, "*kendilerinin malı*" olarak sunmaktır (Toker, 1991b: 140). Havadis Gazetesi, "*Silahlı Kuvvetler muvakkat idareyi ele aldı*" başlığını taşımaktadır (Havadis, 27 Mayıs 1960: 1). Ulus Gazetesi'nde, "*TSK bütün memlekette idareyi ele aldı*" ifadelerine yer verilmiştir (Ulus, 28 Mayıs 1960: 1). 27 Mayıs'ı Akşam Gazetesi, "*İkinci Cumhuriyet kuruluyor*" şeklinde nitelendirmiş ve ilan etmiştir (Akşam, 28 Mayıs 1960: 1). Böylece halkın desteğini sağlama çabasının bir ürünü olarak Cumhuriyet'e numara vermek, 27 Mayıs'ın dayanak noktasını oluşturmuştur (Koçak, 2010: 70, 83).

Yerel Basını incelediğimizde ise, Balıkesir'de yayınlanan Türk Dili Gazetesi, "*İkinci Cumhuriyetin Başlıca Kaygusu*" başlıklı yazısında: "*Kurucu Meclise partililik havasının değil, memleket sevgisinin hâkim olduğu*" belirtilmekle beraber; "*Temsilciler Meclisi; hür fikrin ve yapıcı tenkidin aydınlığı içindedir. Gelecek Cumhuriyet Meclislerinin bu aydınlığa devam etmeleri, İkinci Cumhuriyetin en başta gelen kaygusu olacaktır.*" şeklinde yorumlamıştır (MBK, 1961: 44). Bir diğer dikkat çekici başlık ise Öncü Gazetesi'ndeki, "*Hayvanlar Çiftliği*" başlıklı yazıdır. "*Ne Bayar ne Menderes millete hizmeti bir değer olarak tanımuşlardır. Vatan hizmet ne demekmiş? Asıl olan şahıslara sadakattir. Efendilerine sadakat göstermeyenler, ekmeğinden, şerefinden can ve mal emniyetinden*

yoksun edildi. Bu insani olmayan düzeni kurma gayretlerini, Sayın Gürsel'in bir sürü yaratma arzusu olarak damgalaması gerçeğin ta kendisidir..." denilmiştir (MBK, 1961: 11).

Sonuç olarak gerek Türk basınında gerekse dış basında 27 Mayıs Darbesinin desteklendiği görülmüş; geniş yankı bulmuştur. Üstelik 27 Mayıs Darbesi coşku ve takdirle karşılanmıştır (Öymen, 2014: 303, 308). Özellikle 27 Mayıs Darbesini basın, “Kurtuluş Savaşı” ile özdeşleştirmiş, DP iktidarının baskısından kurtulmak için, orduyu bir can yeleği gibi görmüştür. Bu yüzden hareketin biçimini “ihtilal”, getirdiklerini de “devrim” olarak nitelendirmiştir. Görüldüğü üzere, basın 27 Mayıs’ın hep getirdiklerine bakmış, götürdüklerine gözlerini yummuştur. Ancak 12 Eylül askeri darbesinden sonra 27 Mayıs yeniden tartışıldığında, onun bir “ihtilal”, getirdiklerinin de “devrim” olmadığı anlaşılacak, onu gerçek kimliği olan “Askeri Darbe” sıfatı yakıştırılmıştır (Mazıcı, 1989: 180-181). Görüldüğü üzere 27 Mayıs’ı yapan subayların esin kaynağı “basın” olmuştur (Koloğlu, 1993: 104). Böylece yürüttükleri başarılı propaganda çalışmaları, Menderes’in imajına yönelik “karalama kampanyası” haline dönüştürülmüştür. 27 Mayıs günü ve ardından gelen günlerde, özellikle bir kesim, DP’yi, üyelerini ve taraftarlarını bütünüyle karalamayı amaçlamıştır. Bu tutuma Menderes yönetiminin özellikle 1954’den sonra aydınlara, basına, kimi siyaset adamlarına yaşatmış olduğu sıkıntılar gerekçe gösterilmiştir (Arcayürek, 1984: 203-204). Hitler’in “Kavgam” adlı kitabında kullanmış olduğu söz, “Büyük Yalan”. “Söylenen yalan o kadar büyük olmalı ki, hiç kimsenin aklına bu kadar büyük bir yalan uydurulabileceği gelmemeli” diyen Hitler’e göre, kamuoyu bu büyük yalanlara inanmaya çok meyillidir (Öymen, 2014: 390). 27 Mayıs Darbesini yapan darbeci cuntalarda, taraftar kitlesini bu çokça abartılmış yalanlara inandırmışlardır (Koçak, 2017: 81).

Celal Bayar’ın Yassıada Günlüğü, dönemin olaylarını yansıtmaları açısından kesitler sunmaktadır: Darbeci cuntanın yönlendirdiği bu “yalan ve iftira kampanyası”, DP ve üyelerini milletin gözünde küçük düşürmeyi amaçlamıştır. Bu durum beraberinde DP üyelerinin ihtilâl mahkemesinde “yargılanması” nı getirmiştir. Başta Adnan Menderes olmak üzere üç diplomatı ipe gönderen diğer üyelerden de yüzlercesini zindana atan bu “düşmanlık kampanyasından” bazıları, DP’nin “eylemci gençleri öldürterek cesetlerini buzhane ve çukurlara doldurmuş; kıyma makinalarında hayvan yemi yapmış” olduğu yalanın kaynağını “27 Mayıs cuntası” oluşturmuştur. Bizzat Cemal Gürsel, “Yalan ve iftira kampanyası” nı ilan etmiştir: “Demokrat iktidar Harp Okulu’nu imha planı hazırlamıştı.

Harp Okulu'nun imhası hakkındaki planlar rivayet değildir, elimizde kat'i deliller bulunuyor” demiştir. Bu konuda manşetlere Cunta tarafından lanse edilmiştir: “*Adnan Menderes, yardım almak İçin Ardahan'ı Ruslara mı teklif etti?*” gibi sorular gündemde yer almıştır. Bu birtakım yalanlar ortalığı kasıp kavururken, DP üyeleri cuntacıların elinde iken; “*Namık Gedik intihar etmiş, Menderes ve öteki Demokratlar dayaktan geçiriliyor, savunma haklarından mahrum bırakılıyordu.*” Bu kampanya sürüp giderken, 4 Haziran 1960'da radyoda Orgeneral Gürsel'in: “*Bizim yıktığımız insanlar, bu insanlar çok mücrimdir (suçludur). Tarihte bunlar kadar mücrim insan tasavvur edilemez ve yoktur. Neron'lar belki bunlar seviyesine ulaşabilirler!*” sözleri söylemiştir (Taha Toros Arşivi, 27 Mayıs 1987).

Yine 4 Haziran 1960 tarihli Akşam Gazetesinde, “*Cesetler, yem makinalarında kıyılıp toz haline getirilmiş*” olduğu manşeti ile “*MBK, eski hükümetin cesetleri yok etmek için akla gelmeyecek tedbirlere başvurduğunu, fakat birçok ipuçlarının ele geçirildiğine*” yer verilmiştir (Akşam, 4 Haziran 1960: 1). 27 Mayıs öncesi yaşanan olaylarda ölenler, Bakanlar Kurulu'nun otuz ikinci toplantısında ele alınmıştır. Fakat öldürülen öğrencilerin sayısı abartılmışsa da araştırmalardan hiçbir sonuç alınamamıştır (Koçak, 2010: 84-85). 27 Mayıs'a giden süreçte sistemli olarak yayılan bu korkunç söylentileri araştırmak için İsmet İnönü'nün talimatıyla bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun başında yer alan CHP'li Kamil Kırıkoğlu'nun anlattığına göre, “*Titiz araştırmalardan sonra Komisyon, bu söylentilerin tamamen yalan olduğunu tespit etmiştir. Sunulan rapora karşılık, İnönü, 'Olmaz! Yoktur demeyeceksiniz! Vardır imajı vereceksiniz!' diyerek raporun üzerini örtmüştür!*” demiştir. Bu korkunç dedikodu, gençleri ve askerleri ihtilale tahrik eden faktörlerden biri olarak kullanılmıştır (Menderes ve Akyol, 2011: 17).

27 Mayıs sonrası üretilen asılsız haberlere ilişkin, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, 2 Haziran'da basına yaptığı açıklamada “*Şehitlerin listesini tam olarak tespit etmek üzere gerek İstanbul dâhilinde, gerek taşrada bulunan ailelerden, yüksek tahsil yapmakta olan çocuklarından haber alamayanların bize müracaat etmelerini, yarından itibaren radyo ve gazeteler vasıtasıyla ilân edeceğim. Bazı mezarlıklara kamyonlarla getirilip gömülen talebelerden, buzhanelere konulanlardan, kıyma makinalarında çekilenlerden bahsedilmektedir. Bu iş için üniversitede bir teknik kurul teşkil edilmiştir. Ölenler hakkında ileri sürülen rakamlar mübalağalı değildir. Ölenler vardır ve bunların tespitine çalışılmaktadır*” demiştir (Koçak, 2017: 83). Bunlar, 28 Nisan 1960 günü seken bir kurşunla ölen Turan Emeksiz ve 29 Nisan 1960 günü tanktan düşerek ölen Nedim

Özpolat'tır. Bu isimlere, 27 Mayıs sabahı kaza kurşunu ile hayatını kaybeden Harp Okulu Takım Komutanı Teğmen Ali İhsan Kalmaz; Harp Okulu öğrencisi Sökmen Gültekin ve 11 yaşında bir çocuk olan Ersan Özey eklenmiştir. Bu ölen beş kişi “*Devrim Şehitleri*” olarak adlandırılmışlardır (Demirel, 2011: 371). “*Devrim Şehitleri*” 10 Haziran 1960 günü yapılan bir törenle Anıtkabir’e gömülmüşlerdir (Sağıroğlu vd., 1961: 119). “*Devrim/Hürriyet Şehitleri*” ile ilgili, 11 Haziran 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi manşetinde, “*Hürriyet Şehitleri Ata’ya Teslim Edildi*” şeklinde yer verilmiştir (Cumhuriyet, 11 Haziran 1960: 1).

27 Mayıs 1960 Darbesinin ilk şehidi Teğmen Ali İhsan Kalmaz’dı (Elevli, 1960: 169). Teğmen Ali İhsan Kalmaz’ın 26 Mayıs gecesi günlüğüne yazmış olduğu son sözleri dikkat çekicidir (Demirel, 2011: 371). Kalmaz, “*Türk tarihinde yeni bir sayfa başlamak üzere. Saat 22: 45’te memleket mukadderatını emin ellere tevdi etmeye hazırlanan, tarihte ikinci defa şerefli bir vazifeye çağrılan Harbiye’nin genç teğmenlerine 20’şer mermi verildi. Kader gülerse memlekette yarın, 27 Mayıs 1960, mübarek Cuma namazı kalplerde huzur, gönüllerde imanla kılınacak. Hepimiz daha yeni bıyığı terleyen en genç mensuplarıyla, başta inandığımız kumandanlarımızla şerefli sancağımızı Harp Okulu kulesinden Çankaya sırtlarına taşımaya hazırlanıyoruz...*”

Parola: (İnkılap). İşareti: (El kaldırma)...Bugün için doğdum, severek gidiyorum” sözleriyle heyecanını dile getirmiştir (Elevli, 1960: 170-171).

Darbe sonrasında “*meşruiyet*” sağlama amacının bir parçası olarak radyolardan da okutulan bu metnin sonradan üretilmiş olduğuna dair iddialar da mevcuttur. Kısacası, askerlerin önemli bir kesimi darbeyi belli koşullar gerçekleştiğinde yerine getirilmesi gerekliliğini profesyonel ve ahlaki bir sorumluluk olarak görmüşlerdir (Demirel, 2011: 353). 27 Mayıs sonrasında DP iktidarına yönelik güçlü bir kamuoyu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle de DP iktidarını ve üyelerini hedef alan suçlayıcı dedikodu ve söylentiler, propaganda malzemesi haline dönüştürülmüştür. Adnan Menderes’in imajına ve yaşam tarzına yönelik suçlamalar ise şöyledir (Koçak, 2017: 68-69). “*Nazlatılarak büyütüldüğü, tahsilinin yarım olduğu, delikanlılık çağında doğru dürüst bir aşk yaşamadığı, doğru dürüst bir sevgilisi olmadığı için iyi bir devlet adamı olmadığı*” dır (Arzık, 1960: 8-9).

Bunların dışında Celal Bayar, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu için haksız yollarla servet edinmiş şayiaları da yayılmıştır. Bunlardan biri de Celal Bayar’ın bankalarda 103

milyon lirasının bulunması iddiasıdır (Koçak, 2017: 76). 27 Mayıs'tan sonra Celal Bayar'ı itibarsızlaştırmak için ortaya atılan “103 milyon lirasının bulunması” yalan haberine karşılık, Nilüfer Gürsoy'un “27 Mayıs ve Bizler” adlı kitabında, “103 MİLYONUN HİKÂYESİ” başlığında hatıralarını anlatırken; diğer taraftan çıkan haberlere yanıt vermektedir. Kitapta, “İzmir'de o geceyi İkinci Kordon'da bir otelde geçirdik. Takipteki gazeteciler otele iner inmez etrafımızı aldılar. 103 milyonun hikâyesini de o zaman duyduk. Hayret etmemek, azap duymamak mümkün değildi. Annem gazetecilerle konuşup, suallerine cevap verirken “dayandıkları şeyler buna benziyorsa hakikatler bir bir kolayca meydana çıkar” diye teselli buluyordum. Akıl almayacak garip iddialar, iftiralar karşısında reaksiyonumuz önce şaşkınlık ve üzüntü, arkasından da isnadın saçmalığı nispetinde öfkeyle karışık, bu iftiraları yapanları küçümseme oluyordu. Bu yalanlardan kuvvet bulacağını sanan, bunlara tenezzül eden, bunlardan medet umanlar karşısında kuvvet buluyorduk. Bu kuvvet bizi ayakta tutuyordu. Hakikatler er geç meydana çıkacaktı” denilmiştir. Ayrıca bir diğer “BABAMIN BANKADA SADECE 16 LİRASI ÇIKTI” başlığının devamında ise, “...babam 17 Ağustos tarihli mektubunda mal beyannamesi için bana: “Çok yorulduzun, dirayet gösterdiniz. Neticeden memnunum” diyor ve gönlümüzü alıyordu... Sonradan öğrendiğime göre babam, “103 Milyon” u Harbiye'de iken duymuştu. Yassıada'da bankalardaki mevduatının kendisine bildirmesini istemişti. İş Bankası İzmir şubelerinin birinden gelen cevapta 16 küsur liralık bir hesabı olduğunu bildirmişlerdi. Öne sürülen 103 milyona karşı 16 küsur lira. Babam mektubunda bunu ima ediyordu...” sözleriyle iddianın aslını ortaya koymaktadır (Bayar Gürsoy, 2014: 25, 74-75). Bir diğer Akis haftalık Dergisi'nde idam ipi ve Celal Bayar'ın yer aldığı kapak fotoğrafı resmedilmiştir. Derginin sağ alt köşesinde ise, “Cürüm ve Ceza” yazılmıştır. Dikkat çekici husus, henüz Yassıada duruşmalarının başlamamış olmasıdır. Dergide yer alan “Bayar Galip Hoca pozunda -Tarihi aldatan adam”, “Bayar Karakterin Kaç Ayar” resminin altında Gençlerin Bayar için hazırladıkları döviz - Yalancının mumu” ifadeleri dikkat çekicidir (Akis, 20 Temmuz 1960: 14-15). Görüldüğü üzere Akis Dergisi'nin 27 Mayıs 1960 Darbe öncesinde olduğu gibi darbe süreci ve sonrasında da derginin oynadığı rolü Mükerrerem Sarol, “AKİS, AKİS'in yazdıklarını sonradan bize Yassıada'da soru olarak soruldu ve AKİS'in yazdıkları bize suç delili olarak gösterildi” sözleriyle ifade edildiği bilinmektedir (Altuğ, 1991: 43). 20 Haziran 1960 tarihli Kim haftalık Dergisi'nin kapağında ise, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Celal Bayar olmak üzere üç DP kurucusuna ve TCK'nın 146. maddesi açıklanarak idam kararının verildiğine vurgu yapmıştır. Derginin sağ alt köşesinde, “ÇETENİN ELEBAŞLARI” büyük harflerle yazılırken; bu yazının altında “Suçları Vatana İhanet”

ifadesi yer almaktadır (Kim, 20 Temmuz 1960). Bu iddialarla ilgili 30 Mayıs 1960'da Ulus Gazetesi manşetinde, “*SABIK İKTİDARIN YARIDA KALAN TERTİBİ*” ibaresinin altında, “*İstanbul Taşlıtarla'da parayla tutulan adamlara dağıtılmış 7 bin silah ve asker elbisesi ele geçti, depolar bulundu-Tahrip teşkilatı yakalandı*”, “*Memleketimiz ve halkımız büyük tehlike atlattı*”, “*Bu silahlarla yüzlerce kişi tevkif ve yok edilecekti*”, “*Sahte askerler tarafından yapılacak bu tedhiş hareketi de Ordumuza yüklenerek halkla kahraman Ordumuz arasındaki sevgi bağlarının koparılmasına çalışılacaktı*” haberler yer almıştır. Bu haberler ile DP'nin kendi adamlarını silahlandırarak ülkede “*tehlike ve tehdit unsuru*” oluşturduğu algısı yaratılmak istenmiştir (Ulus, 30 Mayıs 1960: 1). Ayrıca Menderes'in çalışma arkadaşlarının masonluk faaliyetlerde öne çıktığı da belirtilmiştir (Dilipak, 1990: 196). Bununla birlikte DP ve üyeleri için, memlekette milli duyguları, şeref, namus ve ahlak kavramlarını kaldırmaya çalıştıkları, muazzam bir para, eğlence, lüks içinde yaşadıkları belirtilmiştir. Buna karşılık; büyük bir zümrenin de sefalet içinde yaşamasına sebebiyet verdikleri, memleketi uyutmaya çalıştıkları ve ilim adamlarını hakir gördükleri iddialar arasındadır (Elevli, 1960: 155). 3 Ağustos 2016 tarihinde TBMM Başkanlığı görevini icra eden İsmail Kahraman, TBMM Meclis haberinde yaptığı açıklamada bu konuya değinmiştir. Koyu bir propaganda sayesinde DP kurucularına dair ağır ithamlara yer verildiğini ve darbelerden önce hep toplumun buna hazırlandığını, böylelikle “*algı operasyonları*” yapıldığını vurgulamıştır; “*O dönem Adnan Menderes için “Diktatör, hırsız”, “Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın İsviçre bankalarında 103 milyonu var”, “Fatin Rüştü Zorlu'nun Paris'te aldığı malikâne var” denildiğini belirten ve bir tuğgeneral imzasıyla uçaktan, “Demokrat Parti idarecileri 3 uçak dolu altınla yurt dışına kaçarken yakalandılar” ifadelerinin yazılı olduğu bildiri dağıtıldığını aktarmıştır (Kahraman, 2016). Bu kapsamda 27 Mayıs Darbesi öncesinde ülkede yayılan yalan haberler, kasıtlı şayialar ve propagandalar için Adnan Menderes, “... Aziz ve sevgili vatandaşlarım, bu söylediklerimin doğruluğunu ölçebilmek için sadece şu on gün içinde, her gün çıkarılan, yayılan bu neviden yalanları bir hatırlayınız, neler söylemediler: Tanınmış kimselerden falan filan ölmüş, şunlar kayıp imiş. İstanbul bir başından öbür başına ihtilal havası yaşıyormuş. Ankara topraklarına kan gövdeyi götürüyormuş. Başvekil istifa etmiş, başvekil hücum edilmiş, yüzlerce ölü varmış, yüzlerce talebenin cesetleri meydanlardan kaldırılmış. İhtilal ateşi memleketin şu bölgesini ve bu bölgesini de sarmış ve nihayet ihtilal olmuş bitmiş, muvaffak olmuş, Halk Partisi iktidar geliyormuş. Bütün bu korkunç ve şeni yalanları sabah akşam kulaklarınıza fısıldadılar ve bu yalanlarla sizleri heyecanlandırıp herhangi bir taşkınlığa sevk etmek için, elden gelen menhus gayretlerin hiçbirini esirgemediler...” diyerek*

toplumun istenilen yönlü kaos ortamına sürüklendiğine işaret etmiştir (Burçak, 1998: 718-719). Böylelikle bu gibi şayialarla DP üyeleri, siyasi alanda itibarsızlaştırılması sağlanmış ve uygulanan propaganda işlemi başarılı olmuştur (Koçak, 2017: 75).

27 Mayıs Darbesinden sonra Türk sineması alanında da denetimli olarak filmler hazırlanmıştır. Meşrulaştırma girişimleri kapsamında sinema, 27 Mayıs'tan sonra diğer alanlarda olduğu gibi faal bir şekilde kullanılmıştır. Bu doğrultuda darbenin meşru kılınmasına yönelik girişimler başlatılmıştır (Alkan, 2017: 40). MBK tarafından verilen kararla çekilen bu “*Düşükler Yassıada'da*” adlı filmi, basında geniş yankı uyandırmıştır (Cumhuriyet, 8 Ekim 1960: 1). Üstelik propaganda filminin geniş alana yayılımı için gerekli çalışmalara başlanmıştır. Filmin gerek Aydın'da gösterime girmesi (Milliyet, 12 Kasım 1960: 1) gerekse köylerde izlemek isteyenlere her türlü kolaylık sağlanmıştır. Ayrıca filmin rağbet görmesi için çaba sarf edilmiştir (Milliyet, 9 Şubat 1961: 3). Bu film, bir nevi Darbeci cuntanın, 27 Mayıs Darbesini kamuoyuna haklı gösterme çabasıdır (Demir, 2015:136). Bu filmin başrolünde Yassıada'da tutuklu bulunan Adnan Menderes, Celal Bayar, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu vardır. Bunun yanı sıra filmde, diğer DP üyesi olanlarında günlük hayatlarının ve mahkeme süreçlerinin görüntüleri bulunmaktadır. “*Düşükler Yassıada'da*” filmi, döneme damgasını vuran en önemli propaganda filmi olması açısından değerlidir. Bu filmde Yassıada'da bulunan DP'lilerin ifade verirken, yemek yerken ki durumları gösterilmiştir. Bu filminin amacı, DP'lilerin Yassıada'da kötü durumda olduklarına dair çıkan dedikodulara belgeyle yanıt vermek içindir. Fakat filmde kullanılan üslubun, sert ve küçük düşürücü olmasından ötürü izleyenler Yassıada'dakilerin ne durumda olduklarını anlayabilmişlerdir (Dündar, 1999). 27 Mayıs Darbesinin izlerini taşıyan tarihi “*Düşükler Yassıada'da*” filmi, ordunun kendi ihtiyaçlarına karşılamak için kurulan ve çalışmalarını da bu doğrultuda gerçekleştiren Ordu Foto Film Merkezi tarafından çekilmiştir (Özön, 2010: 211). Filmin yönetmeni ise Nusret Eraslan'dır. Nusret Eraslan, 1953 yılının sonunda Ordu Foto - Film Merkezi Müdürlüğüne kıdemli Yüzbaşı rütbesiyle atanmıştır. Film, MBK tarafından onaylanarak Nusret Eraslan ve arkadaşlarınca hazırlanmıştır (Akis, 13 Mart 1961: 22-23). Gürsoy, bu film için: “*Babamı çileden çıkartan son hadise Yassıada'da “sorguya” diye odasından alınıp film çekmeye götürülüşü olmuştur. Sonradan sinemalarda gösterilen filmin çekilişi ve bu şekilde teşhir edilmek istenilmesi babama çok ağır gelmişti...*” şeklinde anlatmıştır (Gürsoy, 1993: 112).

Propaganda amaçlı filmlerde mesaj alıcısına oldukça açık ve net bir biçimde sunulmaktadır (Lüleci, 2015: 417-418). Bu açıdan propaganda filmine örnek oluşturabilecek “*Düşükler Yassıada’da*” filminden kısa bir süre sonra “*Düşüklerin İç Yüzü*” propaganda filmi çekilmiştir. Bu film, Türk sinemasında ayrı bir yere sahip olmakla birlikte; 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası belgesel film niteliği taşıyan ikinci propaganda filmidir (Alkan, 2017: 40-46). Aynı dönemde çekilen bir başka film ise; “*Türk’ün Mucizesi*” dir. Bu propaganda filmi, milli filmin bitpazarında bulunmuş eski filmlerden kurguladığı derli toplu bir çalışma sayılabilir. 1960 yılında çekilen bu filmler, belgesel çalışma niteliğindedir (Demir, 2015: 136).

Böylece, kamuoyu etkili bir hale getirilerek propaganda yolu ile darbeye destek aktarımı sağlanmıştır (Koçak, 2017: 13). Diğer taraftan DP’ye karşı bir “*nefret kampanyası*” oluşturulmuştur. Bu doğrultuda yazılanların çoğu, 27 Mayıs Darbesini meşrulaştırma girişimlerini ifade etmiştir. Doğruluk derecesi ne olursa olsun, DP’nin büyük hatalarından birisi, bu dedikodu ve söylentilere karşılık; yalanlama, ortadan kaldırma ve alternatif bir söylem üretme konusunda yetersiz kalmıştır. Söylentiler, bir noktadan sonra gerçekmiş gibi algılanmaya başlanmıştır. DP’liler ancak Yassıada tecrübesinden sonra, “*ne oldu da bu düzeyde bir nefret uyandırabildik*” kendilerine sormaya başladıkları anda bu olgunun önemini keşfedebilmişlerdir (Demirel, 2011: 243-244).

TBMM Tutanak Dergisi kayıtlarında, “*Yüksek Adalet Divanını oluşturan hâkimler, İnsan Hakları Beyannamesinin ve Anayasamızın öngördüğü tabii hâkim niteliğinde değildirlir. Ayrıca, Divan Başkanı Salim Başol’un, duruşma zabıtlarında aynen kayıtlı bulunan, ‘Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor’ itiraflı, adalet literatürüne geçmiş bir adaletsizlik tanımıdır. Divan Başkanının bu açıklaması ve Divanın genel tutumu, kendilerinin kuvvete boyun eğmiş emir kulları olduklarının değişik bir anlatım şeklidir. Yüksek Adalet Divanı, hukuk düzeni ve adalet kavramı açılarından ne anlam taşıyorsa, o Divanı oluşturan Millî Birlik Komitesi de, devlet kavramı karşısında aynı düzeyde değerlendirilmelidir...*” denilmiş; tarihin yaşanan kara lekesine vurgu yapılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt: 43, Yasama Yılı: 3, 101. Birleşim, 11. 4. 1990: 326).

Mehmet Arif Demirel tarafından yazılan “*Menderes ve dövizler: Dünya Bankası olayı (1954)*” adlı kitabın “*MENDERES’İN YASSIADA AVUKATINDAN DEMOKRAT PARTİ’NİN 60. YIL KİTAPLARINA ÖNSÖZ*” başlığını taşıyan yazısında, “*27 Mayıs 1960 darbesi, Cumhuriyet döneminin ilk Babıali baskınıdır. Darbe, sonuca çok kolay ulaştı.*

Hükümet'in ve Demokrat Parti'nin en hafif bir direnci bile hissedilmedi. Çünkü Demokrat Parti sivil bir siyaset kurumu niteliğini taşıyordu. İlk beyanlara göre, darbenin sonuçları ve sınırları yeni bir seçimi hedeflemekte idi. Bilim adamları, darbeye el uzattılar. Önce bu hareketin meşruluğuna ilişkin fetvalar ürettiler. Ardından, siyasi iktidarı ve bir kısım bürokratları yargılayacak kurumlar ve kurallar oluşturdular. Kazanılmış haklar, 1924 Anayasası'nın güvenceleri, zamanaşımı yürürlükten kaldırıldı. Tabii hukuk kuralları acımasızca Demokrat Parti iktidarına yönetildi. Yapılmak istenen, on yıl süren Demokrat Parti dönemini tümü ile mahkûm etmek idi. Bir dönemin, daha tarafsız, daha kaliteli bir yargı denetiminden geçirilmesi bugün tarihçilere ciddi bir belge sunabilirdi. Öyle olmadı. Yüksek Soruşturma Kurulu'nun (YSK) iddianameleri ve Yüksek Adalet Divanı'nın kararları, duygusal ve peşin hükümler üzerine kuruludur. Tam bir 'hukuksal safsata'dır. Mahkeme, Demokrat Parti'nin faşist bir parti, Menderes'in de diktatör olduğunu ispat etme yörüngesine oturdu. Tek taraflı deliler toplandı. Olmadık davalar üretildi" sözleriyle 27 Mayıs'ın manasını ve özellikle 1960 sonrasında bilinçli bir şekilde işlenen sürecin başarılı olduğu aktarılmıştır (Demirer, 2006: 138). Bu doğrultuda Emine Gürsoy Naskali, "27 Mayıs'ta Demokrat Parti bir siyasi iktidar olarak, bir siyasi parti olarak bertaraf edilmiştir ve Temsilciler Meclisinin oluşumuna baktığımızda, Kurucu Meclisin oluşumuna baktığımızda, bu siyasi alan Cumhuriyet Halk Partisine sunulmuştur. Tabii ki bir askerî darbedir, ordunun içinde bulunan bir grubun icra etmiş olduğu bir harekettir, ama sonradan bu küçük gruba ait olan eylem, bütün silahlı kuvvetler birliğine şamil olmuştur. Şöyle ki: 27 Mayıstan sonra 235 general emekliye sevk edilmiştir, binlerce subay emekliye sevk edilmiştir ve o ordunun kadrosu, yani bir 27 Mayıs fikriyatına ve belki bunun açılımı olarak bir darbe fikriyatına yatkın bir kadrodan oluşmuştur. Yani 27 Mayıstan sonra Türk Silahlı Kuvvetlerinden bahsederken daha farklı bir silahlı kuvvetler gördüğümüzü düşünüyorum karşımızda. Yani 27 Mayıs sürecinde aile olarak ve Demokrat Partililer olarak son derece haysiyet kırıcı bir süreç yaşanmıştır ve sonucunda da bir güç gösterisi olarak idamlar yapılmıştır" diyerek 27 Mayıs Darbesini ve akabinde yaşanan atmosferi dile getirmiştir. Yaşanan olayların ve 27 Mayıs Darbesinin baş sorumlusunun "Millî Birlik Komitesi" olduğunu ve konu ile ilgili, "Yani kendileri de "Biz bunun sahibiyiz." demektedirler. 3-5 kişi hayattadır. Bunların durumlarına bakıldığında ordu içinde bir isyan hareketi başlatmışlardır diye de düşünebiliriz çünkü Genelkurmay Başkanını alaşağı etmişler, albaylar generallere komut verir hâle gelmiş. Genelkurmay Başkanının rütbelerini söküp er rütbesine indirmişlerdir. Yargılayıp idama mahkûm etmişlerdir. Ordu içinde bir nizamsızlık, müesses nizamın tersyüz edilmesi. Belki bu meseleden dolayı 27 Mayıs

yapanlar yani bir numaralı sorumlusu olarak Millî Birlik Komitesinin geriye kalan üyeleri bu konuda bir hesap verebilirler, bunu önemli buluyorum yani ordunun müesses nizamını bozdukları için. Tabii, bunun içine 14'ler de dâhil olmuş oluyor. Cumhurbaşkanı sıfatıyla anılan Cemal Gürsel'in bu sıfatla anılmamasını istiyorum..." sözleriyle DP ve üyelerinin 27 Mayıs'ın baş faktörü ve uygulayıcısı olan MBK tarafından sonunun nasıl getirildiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon: 10-236 (27 Mayıs) 11.10.2012: 4, 17).

3.4.4. 27 Mayıs 1960 Darbesinin Meşruiyet Kaynağı: Kitaplar

Propaganda, neredeyse sınırsız kaynaklardan yararlanan çalışmalar bütünüdür (Yücel, 1995: 51). Ziyaoğlu (1963: 36) kitabında belirttiği üzere, kamuoyunu hazırlayan ve istenilen hedefe yönelten propaganda, işleyiş safhasında tüm enstrümanları dener (Akarcı, 2003: 12). Bu enstrümanların ilki ve çok sık başvurulanların başında özellikle de "*kitaplar*" gelmektedir. İnsanların bilgilenme amacına hizmet eden kitaplar, zihinlerde sorunlar alemi yaratarak şüpheyi davet eder. Üstelik XX. yüzyılın başına kadar aydınların kamuoyu oluşturabilmek için kullandığı en etkin propaganda araçlarından biri olmuştur. Konuların derinlemesine işlenmesi ve tekrar okunabilme özelliği ile iyi bir propaganda aracı sayılmaktadır (Yılmaz, 2007: 48-49). Ziyaoğlu, (1963: 37) kitabında belirttiği üzere, bu özelliğinin yanı sıra en eski yazılı propaganda araçlarından olan kitaplar, sözlü propagandaya göre daha kalıcı ve etkilidir (Yıldırım, 2007:166). Bu nedenle kitaplar, kitle propagandasının teknik dayanaklarını oluşturan yazılı materyallerdendir (Yücel, 1995: 51).

Özellikle 27 Mayıs Darbesinden sonra yönetimi ele geçiren Darbeci cuntanın, istenilen algıyı oluşturabilmek için kullandıkları propaganda araçlarının başında "*kitaplar*" gelmektedir. Darbenin anısına hazırlanan ve döneme kaynaklık eden kitaplarda işlenen "*propaganda*", 27 Mayıs ile bir bütünlük göstermektedir. 27 Mayıs Darbesi ile bütünleşmiş olan bu propaganda kaynakları, Türk milletine sunulmuştur. Nedeni ise; propaganda kapsamında 27 Mayıs Darbesinin meşrulaştırılmak istenmesidir. "*Bu amacı güden ve bu doğrultuda yazılmış olan kitaplardan belli başlıca olanları hangileridir?*" sorusuna yanıt verebilmek ve konun aydınlatılmasını sağlayabilmek adına "*propaganda kitapları*" ele alınmıştır. Bu kitaplar sayesinde, bizzat 27 Mayıs'ın tarihsel arka planını oluşturan unsurları ve 27 Mayıs sonrasında yaşanan olayları görebilme imkânı sunulmuştur. Bu kapsamda 27 Mayıs Darbesi'ni meşrulaştırılma çabası üzerine yazılmış propaganda kitaplarından bazıları:

1- Elevli, A. (1960). *Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi*. Ankara: Yeni Desen Matbaası.

2- Bürün, V. (1960). *Şanlı Türk Ordusunun Zaferi, Kansız İhtilal*. İstanbul: Ekicigil Matbaası.

3- Gencer, A. İ. (1960). *Hürriyet Yolunda*. Ankara: Doğu Limited Şirketi Matbaası.

4- *Ak Devrim*. (1960). Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.

İlk olarak, “*Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi*” adlı kitap, propaganda örneğini ilmi ilmi işleyen en önemli kaynaklardandır. Kitabın yazarı, Cemal Gürsel tarafından Harp Okulu Üçüncü Tabur Kumandanlığına atanan Avni Elevli’dir. Kurmay Binbaşı Avni Elevli, 27 Mayıs 1960 Darbesi/İhtilali sonrasında MBK’nin Genel Sekreterliği görevinde bulunmuştur. Bu sözü edilen propaganda kitabı, Yeni Desen Matbaasında, 1960 yılında Ankara’da basılmıştır. 201 sayfa olan bu kitapta, Mustafa Kemal Atatürk’ün, Orgeneral Cemal Gürsel’in, Türk Milleti ve Ordusunun, 27 Mayıs 1960 Devrimi kutlamalarının, Türk Ordusunun kalbi olan Harbiyelilerinin, 27 Mayıs’ın ilk şehidi olan Topçu Teğmen Ali İhsan Kalmaz’ın ve kitabın son sayfasında MBK üyelerinin bir arada olduğu resimler yer almaktadır. Kitapta, Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Gençliğine hitabesi ile giriş yapması önemli bir ayrıntıdır. Yine kitabın bir arka sayfasında Mustafa Kemal Atatürk’ün 1926 yılında söylemiş olduğu sözü aktarılmıştır, “*Türk Milleti, kendisi için, kendi ati ve selameti için çalışan müteşebbisleri ve heyetleri, müşkülât karşısında bırakmayacak kadar yüksek vatanperverlik ve yüksek şeref hissiyatıyla mütehallidir.*” Kitabın önsözünde, Türk Milleti ve Ordusunun hürriyet adına yapmış olduğu devrim hareketinin tüm evreleri anlatılmıştır. Bu konuda bilgi veren Elevli, kitapta 27 Mayıs’ın taraftarı olarak, fikri yapısını kaleme dökmüş ve ulusa seslenmiştir. Özellikle “*hürriyetsizlik*” olarak adlandırdığı dönemin altını çizmektedir. Sabık iktidar dediği DP’nin 10 senelik yapmış olduğu kötü icraatları ve cereyan eden olayları, döneme tanıklık eden bir vatandaş olarak yazdığını belirtmektedir. Ayrıca, eseri ele alırken katkıda bulunan tüm üyelere de samimi bir şekilde teşekkürlerini sunmaktadır. Kısaca, kitap 27 Mayıs 1960 yılında şehit olanlara diğer bir ifadeyle “*hürriyet şehitlerine*” armağan edilmiştir.

Kitabın ağırlık noktası, 27 Mayıs 1960 Darbesinin nasıl gerçekleştiği aşamasıdır. Bir de DP iktidarına duyulan nefretin zeminini oluşturan olaylarda, ordunun öğrencilere karşı akılsızca kullanılmış olması dile getirmiştir. Bu doğrultuda tarihi karar verilip korkulan

sonun gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bunun için tarihin dönüm noktası olan İkinci İstiklali, tam Hürriyeti, İkinci Cumhuriyeti müjdelemektedir. Ayrıca “*Bayarlar, Menderesler, Koraltanlar, Gedikler, Zorlular yaptıklarını buluyorlar, teker teker adaletin pençesine teslim edilmek için yakalanıyorlar... Harp Okuluna götürülüyor bunlar, şimdi Zorlu geldi, şu Dışişleri Bakanı Paris, Newyork kabarelerini iyi bilen milyonluk mücevharata sahip Zorlu... Misafir olacağı bu binayı bir türlü tanıyamıyor...*” birçok cümleler kitapta yer almaktadır. Bununla birlikte DP iktidarının devrilmesi, hürriyete kavuşma yolu olarak görülmüştür. Bu görevi de ifa edecek güç simgesi de “*Harp Okulu*” dur. DP ocak ve bucak başkanları ile DP’li olduğunu belirten şahıslardan gelen yazılarla meşgul olunması durumunda kalındığı bir takım olayları da dile getirmektedir. Kısaca, ordunun parti menfaatleri için nasıl alet edildiği ve gereksiz işlerle uğraşmak durumunda kaldığı belirtilmiştir. Bu açıdan memleketin içine düştüğü durumu ortadan kaldırmak için zorunlu kılınan tedbirler alınmaya gidildiği vurgulanmaktadır.

Eserde, Nisan ve Mayıs ayında yaşanan olaylarda ordu mensuplarının sessiz ve sakin bir şekilde bekleyip sonrasında tek bir vücut oluşturarak kaynaşmaların baş gösterdiğini şu sözlerle ortaya konulmaktadır. “*Nihayi kaynaşmalar çok mükemmel, bir teşkilâtlanma ile hepimizin bildiği ve bu inkılabın pırlantası olan Milli Birlik Komitesini meydana getirdi. İlerde isimlerini açıklayacağım hürriyetperver, vatansever ve her türlü tehlikeleri göze alan bu asil ve güzide subaylar, günler, haftalar, aylar ve hattâ senelerce çalıştılar, plânlar hazırladılar ve gelecekle ilgili ağır mes’uliyetlerini de teferruatıyla plânladılar*” denilmektedir. Son olarak da kitapta 27 Mayıs 1960 yılına kadar geçen süre zarfında hükümetin uygulamaları, izledikleri siyaset değerlendirilerek, DP iktidarının halk nezdinde itibarsızlaştırıldığı bir tablo çizilmiştir. Kitabın sonuna gelindiğinde, Orgeneral Cemal Gürsel’in bir konuşmasının yer aldığı metin verilmiştir. Ayrıca Elevli, “*Hürriyet İçin*” verilen mücadele 27 Mayıs’ın eşsizliğini nitelendirdiği açıklanmasında bulunmuştur. Bunun için de Türk Milleti’nin bu asil davasındaki başarısının övünmesi gerektiğini dile getirmiştir. “*Hürriyet İçin*” yazdığı eserini, girişte olduğu gibi son sayfasında da Hürriyet şairi Namık Kemal’in özlü sözleriyle noktalamıştır.

Ayrıca Avni Elevli, “*Hürriyet İçin*” verilen mücadele, 27 Mayıs Devriminin eşsizliğini nitelendirdiği açıklanmasında bulunmuştur. Bunun için de Türk Milleti’nin bu asil davasındaki başarısı ile övünmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca herkesin mutluluk

ve huzur içinde olduğunu, en mutlu ve huzur içinde olanın ise, Mustafa Kemal Atatürk olduğunu belirtmiştir. Yazılarına son verirken,

“Evet, ATAM!

Ne mutlu bize ki Türküz.

Ne mutlu bize ki hürüz.

Ama şimdi Namık Kemal’in:

Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet,

Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten” bilinen sözleri ile cümlelerini bitirmektedir. Ankara, 1 Temmuz 1960 (Elevli, 1960: 200-201).

27 Mayıs adına yazılmış bir diğer propaganda kitabı, “*Şanlı Türk Ordusunun Zaferi, Kansız İhtilal*”, başlığını taşımaktadır. Vecdi Bürün tarafından yazılan bu eser, 1960 yılında Ekicigil Matbaasında basılmıştır. 176 sayfa olan bu propaganda kitabı, Türk milletini yeniden hürriyetine kavuşturan şanlı Türk ordusuna ithaf edilmiştir. Diğer kitaplarda olduğu gibi, ilk olarak Mustafa Kemal Atatürk’e, sonrasında da Orgeneral Cemal Gürsel’in portresine yer verilmiştir. Atatürk’ün portresinin altında “*İnkılaplarını korumak uğrunda, kahraman silahlı kuvvetlerimizin izinde harekete geçtikleri Atatürk*” ibaresi kullanılmıştır. İkinci sayfasında ise Orgeneral Cemal Gürsel’in oynadığı tarihi rolü ortaya çıkarmaya yönelik, “*Demokratik rejimi soysuzlaştıran, Atatürk’ü unutturmaya çalışan müstebitlerin elinden idareyi almak suretiyle milletine 27 Mayıs İnkılabını hediye eden Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanı, Devlet ve Hükümet Reisi Sayın Orgeneral Cemal Gürsel*” ifadesi bulunmaktadır. Önsözünde ise, 27 Mayıs’ı “*Eşsiz Bir İnkılap*” olarak nitelemekte ve bunu da TSK’nın başarısı olarak değerlendirmektedir. Nedeni ise, “*Memleketin ve rejimin hayatını bir suikasttan kurtarmak ve tarih içinde devamını sağlamak gibi, gayesinin çok üstün olmasından gelmektedir.*” şeklinde ordunun büyük başarısını hatırlatan söylemi ile belirtmektedir. Devamında DP’nin Anayasa dışı uygulamalarına, Menderes’in gösterişten ibaret olan hareketlerine, imar işlerinden anlamadığına, 10 yıl içinde memleket hayatına verdikleri zararlara vurgu yapılmıştır.

Darbenin zorunlu kılınarak neden gerçekleştiğini göstermek amacıyla da örnekler verilmiştir. Bu örneklerden birkaçı, “*... Bütün bunlar, sabık idarecilerin memleket hayatında meydana getirdikleri zararlardan sadece birkaçıdır. Kendilerine devlet ricali hüviyeti ve yapısı bulunmayan bu adamlar, şahsi kinleri ve küçüklük duygularıyla hareket*

etmişler, dış politikada takındıkları kaypak tavırlarla memleket için büyük zararlara sebep olmuşlardır. Mesela Kıbrıs davasında takındıkları değişken ve kararsız tavır memleket içi ve dışı zararlara yol açmıştır. Bunun da kısa bir özetinin yapılması, sabık idarecilerin hüviyetlerinin ve memleket menfaatleri üzerindeki kanaatlerinin perişanlığını ortaya koymak bakımından faydalıdır. Yunanlılar Kıbrıs meselesinde hızla mesafe kat ederken sabık hükümet buna tamamiyle seyirci, hatta habersiz durumunda kalmış, basın tarafından uyarılınca, bu meselenin İngiltere'nin bir iç meselesi olduğunu söylemekle, Yalova safalarından, Beylerbeyi saz âlemlerinden uyanmak istememiştir. Nihayet basının ve dolayısıyla halk efkârının baskısı altında, bu defa, Menderes bir evvelkinin tamamiyle aksi bir yol tutmuş meşhur Yolcu Salonu ziyafet nutkunda Ada'da self - determinasyona yani halkın kendi kaderini kendinin tayin etmesini asla göz yumulmayacağını, oradaki Rum çoğunluğunun sun'î bir çoğunluk olduğunu ileri sürmüştür. Bu kadarla da kalınmamış “Kıbrıs Türk'tür” cemiyeti kurdurulmuş sonunda -sabık devlet Reisi- sabık başbakan-sabuk işçileri vekili o triosunun kötü idareleri, daha doğrusu idare mefhumunun manasını bile kavramış olmaları yüzünden, 6-7 Eylül hadiselerine sebep olmuşlar. .Devletin dış itibarını sarstıktan, ekonomimize milyar tutarında zarara soktuktan başka, hazineyi de 100 milyonlarca para ödemek zorunda bırakmışlardır. Nihayet, evvelce hiç yanaşmayacaklarmış gibi bir tavır takındıkları adanın taksimi projesi üzerinde anlaşmışlardır. Gün geçtikçe elde edilen vesikalar, sabık idare mensuplarının milletin ve devletin hayatına kasteden planlar hazırladıklarını ortaya koymaktadır. Bu marabi ve her ne pahasına olursa olsun iktidarı bırakmamak hırsıyla kavrulmuş bayağı ruhlar, işte bu tüyler ürpertici planlarına tatbik mevkiine koymaktan tam zamanında alıkonulmuşlar. Böylece Atatürk gençliğinin ayaklanması ile Türk Silahlı Kuvvetleri memleket ve millet hayatında yeni bir devir açmak üzere idareyi ellerine almışlardır” şeklinde ifade edilmiştir (Bürün, 1960: 8-9).

Bürün kitabına, “27 Mayıs Sabahı” başlıklı bölümle giriş yapmaktadır. 27 Mayıs sabahını, TSK'nın idareyi ele alması ile Türk Milletinin bayram havası içine büründüğünün altını çizmektedir. Darbe stratejisine, TSK'nın idareyi ele alma sebeplerine, İhtilalin birçok yerli ve yabancı basında geniş yankı uyandıran portreleriyle de desteklenerek eserde ele alınmıştır. Bu portrelerde işlenen öğelerde temel alınan argümanlar ise, bir grup TSK ve halkın yapılan darbeyi desteklediği, darbenin gerekliliğidir. Ayrıca darbenin önemini anlatan fotoğraflar resmedilirken; DP üye ve yöneticilerinin, siyaset sahnesindeki fotoğraflarını hor gören, aldatan ve aşağılayıcı bir tutum sergileyen imajı açıklamalarda

gözler önüne serilmektedir. Kitapta, Atatürk'ün hürriyete olan aşkı ve hürriyet hakkındaki görüşlerine de yer verilmiştir. Kitapta, DP ve üyelerinin saygınlığına ve itibarına yönelik çok sert ifadeler kullanılmıştır. DP üyeleri için, fotoğraf karelerine eklenen açıklamalarda, “Şehit Hırsız, MELEK YÜZLÜ görünmeye çalışan CANAVARLAR” gibi yakıştırmalar ve benzetmelere yer verilirken; bir de direkt olarak Menderes'in şahsına yönelik, “İnsan Kasabı, Dünyanın En büyük Şantajcısı” gibi ifadeler sürekli olarak kitapta yinelenmektedir. Ayrıca, 6-7 Eylül Olayları, Basına yansımaları, Pulliams Faciası, Ankara ve İstanbul Olayları ve 27 Mayıs'ı doğuran dönemin şartları ele alınmıştır. Ardından da sırasıyla “Celal Bayar, Adnan Menderes, Namık Gedik, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu ve Diğer Adamlar” başlıkları altında şahıslara yönelik bir dizi fotoğraflarla, DP üyelerinin kendi sonunu hazırlayan özellikleri sıralanmıştır ve “Devamı Zaafır” başlığı ile kitap, sona ermektedir.

27 Mayıs çerçevesinde hazırlanan bir diğer propaganda kitabı ise, “Hürriyet Yolunda” başlığını taşımaktadır. Ali İsmet Gencer tarafından yazılan kitap, Doğu Limited Şirketi Matbaasında, 1960 yılında Ankara'da basılmıştır. Toplam 184 sayfa olan bu kitap, Mustafa Kemal Atatürk, Cemal Gürsel ve İsmet İnönü'nün fotoğrafları ile başlamaktadır. Ardından “Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi” ve “Mustafa Kemal Bursa'da Cereyan Eden Bir Gerilik Hareketine Karşı Türk Gençliğine Demişti Ki!” başlıkları ile Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türk Gençliğine hitap eden sözlerine değinilmiştir. Girişinde, “27 Mayıs 1960 Türk İnkılabı” başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu bölümde; 27 Mayıs İnkılabının sebepleri, olup bitenlerin değerlendirilmesi ve 27 Mayıs'ta iş başına gelenlerin üstlendikleri misyon açıklanmıştır. Bir diğer bölüm, “Gençlik” başlığı altındadır. Bu bölümde dönemin olaylarına ilişkin haberler geniş yer tutmaktadır. 23 Nisan 1920'de açılan Meclisin, 19 Nisan 1960'da kapatıldığından, hürriyetsizliğin vatanın taşına, toprağına, iliklerine işlediğinden, kefensiz şehitlerin ayağı kalkarak topraktan, nefes almak istemesinden, beyannameler ve Meclis kavgalarından ve ak saçlı bir dağın “Sizi ben bile kurtaramam” diye haykırışından bahsetmektedir. Ayrıca Nisan 1960 yılında tarihin unutulmaz anlarını yaşayan olaylar karşısında gençliğin esaret zincirlerini koparması olarak takındığı tavır yer alırken, güvenlik güçlerinin gençlere karşı şiddet kullanmasından bahsedilmiştir.

Ardından “Ordu” başlığı adı altında, “Harbiye Marşı” ile ikinci bölüme geçilmiştir. Bu bölümde, 27 Mayıs sabahı cereyan eden olaylar, MBK Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in mesajı ve radyolardan ulusa sesleniş konuşması, TSK'nın idareyi ele alma

sebepleri ve inkılap hareketi hakkındaki açıklamaları yer almaktadır. Bir de portrelerde Milli Birliğin ant içme törenleri, 27 Mayıs'ın neden gerçekleştiği ve meşru kılındığı, “30 Ağustos'tan 27 Mayıs'a” başlıklı Muzaffer Özdağ ile yapılan bir konuşmaya yer verilmektedir. Bu konuşma, büyük harflerle “Atatürk'ün Işığında” başlığı ile başlamaktadır. Bu başlık, “Atatürk'ün harp hakkında söylediği bir söz vardır. 'Harp hayati ve zaruri olmalıdır. Hayat-i millet tehlikeye girmedikçe harp bir cinayettir.' Bir asker olan ve bir manada mesleği harp olan Atatürk'ün harp hakkındaki bu fikri ilgi çekici ve düşündürücüdür. Bütün insanlığın da, fikrimce harp hakkındaki düşüncesi bu olmalıdır. İstiklal Savaşı, bu düşünce ile, bu felsefe ile yapılmış bir savaştı. Milleti hayatını tehlikeye girmişti...” sözleriyle devam etmiştir. Ardından “Atatürk'ün en belirgin vasfı sizce nedir?” sorusuna, “Atatürk hür fikrin, hür iradenin, cemiyetçiliğin, topluma hizmetin ve Türklüğün bağımsız yaşama idealinin semboldür. Atatürk, Türk ulusun yaşayabilmesi için çağdaş uluslar seviyesine ulaşması zorunluğunu en iyi anlayan ve anlatandır. Bu gerçek değişmemiştir. Çağdaş uygarlığa ulaşamaz isek yaşadığımız coğrafyadan siliniriz. Bugün devlet ve millet olarak varlığımız bu tehlikenin içerisindeyiz. 27 Mayıs Milli Birlik hareketinin gerçek amacı bu tehlikeden kurtulmaktır. O halde 27 Mayıs yalnız baskı, zulüm ve haksızlıklar idaresinin yıkılması değil, meseleleri daha şumüllü ve daha derin olan bir inkılaptır...” yanıtını vermiştir. Bir diğer “Aydınlara düşen vazife ne olacaktır?” soruya cevaben, “Ulusun geleceği aydının davranışına bağlıdır. Aydınlar bu gerçeği bilmeli, sorumluluğunu kabul etmelidir. Aksi halde ecdadına karşı suçlu, tarih ve gelecek nesiller önünde sorumlu olacaktır” demiştir (Gencer, 1960: 80-82). Son olarak kitap, Behçet Kemal Çağlar'ın “Nöbetçi Millet” başlıklı şiiri ile bitirilmiştir.

Kitapta yer alan bir diğer başlıkta “Üniversite” dir. Bu başlık altında, TBMM Tahkikat Komisyonu'na geniş yetkiler verilmesini isteyen kanun teklifi üzerine üç öğretim üyesinin Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. İsmet Giritli konuyla ilgili olarak beyanlarına yer verilmiştir. Kitapta bir de, meşru ve sosyal düzeni yeniden kurulması ihtiyacının bir sonucu olarak yeni Anayasa'nın hazırlanma süreci ve tam metni ele alınmıştır. Acılı gün ve anıların yerini alan mutlu gün olan 27 Mayıs'ı, “Seçkin Devrim” olarak adlandırmaktadır. Eserde dikkat çekici bölüm “Milli Devrim Anketine” yer verilmesidir. Ankete cevap verenler, üniversitede görev yapan bir grup öğretim üyeleridir. Yöneltilen soru, 27 Mayıs üzerindeki duygu, düşünce ve deneyimlerini anlayabilmek için “Kanaatinizce Milli Devrimimizi meşru kılan sebepler nelerdir?” sorusu olmuştur. Hazırlanan anketi cevaplayan öğretim üyeleri: Prof. Dr. Baha Erdem, Prof. Dr. Hilmi Ziya

Ülken, Prof. Dr. Mecdut Mansuroğlu, Doç. Nurettin Şazi Kösemihal, Doç. Arif T. Payaslıoğlu, Prof. Dr. Halil İnalçık, Prof. Dr. Burhan Köni'dir. Örneğin, Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken,

“1-Anayasa'nın ihlal edilmesi ve diktatörlüğe giden şiddet tarzına başvurulması,

2- Anti demokratik kanunların çoğunluk kararı ile çıkarılması,

3-Keyfi ve indi kararların kanun zihniyeti yerini almaya başlaması,

4-Plansız olan ve tetkike dayanmayan ve müessif yatıların doğurduğu iktisadi iflas ve müstahsil olmayan tesisler yüzünden ödenmesi çok güç büyük ve ağır borçlar,

5-Atatürk devrimlerine devamlı ve sistemle tecavüz:

a. Laiklik prensibini ihlal ederek surette irtica temayüllerinin körüklenmesi,

b. Türk dil kurumuna ve dilde milliyetçiliğe hücum,

c. Batılaşma hareketini durduran gericilik fikirlerinin korunması,

d. Bizzat Atatürk aleyhtarlığının dolayısıyla körüklenmesi,

6-Vazifeyi kötüye kullanma, rüşvet, iltimas vs. şeklinde ahlaka aykırı fiillerin geniş mikyasta yayılması,

7-Memleketin iktisadi, ahlaki, hatta kısmen siyasi itibarının dünyada ve bazı memleketlerde dahi bozulmasına sebep olacak fiil ve hareketler silsilesi” sözleriyle 27 Mayıs'ın neden meşru olduğunu dile getirmiştir (Gencer, 1960: 145). Ankete son olarak cevap veren bir talebe olmuştur. Adı da Mete Akıncı'dır. Bu ankette, gençlerin ve öğretim üyelerinin gözünden döneme damga vuran Devrimin “*meşrulaştırılma*” sebeplerine kısaca değinilmiştir.

Son bölümde, “*Türk Basını*” ve “*Yabancı Basın*” başlıkları altında; görsellerle “*27 Mayıs*” konulu gazete haberlerine yer verilmiştir. Türk Basın ve Yabancı Basında 27 Mayıs Darbesinin sevinçle karşılandığı gazete satırlarına da yansımıştır. “*Türk Basını*” başlıklı bölümden birkaç örnek verecek olursak, 27 Mayıs 1960 tarihli Vatan Gazetesi'nde Ahmet Emin Yalman, “*Allah'ın bugünü de varmış*” başlığının altında, “*Siyasi ufuklarımızın buhranlı, karanlık manzarasına bakarken, Allah'tan hiçbir zaman ümidimi kesmiyordum,*

milletimizin olgunluğa, zor durumların eri olduğuna, varlığını, selametini, serbest gelişme imkânlarını tehdit eden her türlü tehlike ve engelleri yenmeyi bileceğine ait güven ve imanım asla sarsılmıyordu. Fakat milletin kaderine hâkim olacağı, hukuk devleti fikrinin zafer kazanacağı, milletimizin kendine layık olan idareye kavuşacağı, insanlığın karşısındaki itibarını temize çıkaracağı, günün nasıl ve ne zaman geleceğini kestiremiyordum. Bu yaşında, bu yıpranmış vücudumla bunu görmek acaba bana nasip olacak mı?” diye tereddütler geçirdiğim oluyordu. Bu sabah erken saatlerde radyomu dinlerken, dünyalar birden bire benim oldu. 1922’de Ege’nin istiladan kurtulduğu günlerde Ege halkının ağzından düşmeyen bir sözü tekrarlayarak, “Allah’ım bugünü de varmış” diye söylendim. Elli iki yıllık bir yaş yükü birden bire üstümden alınmış gibiydi. 1908’deki Hürriyet Bayramı’nın zinde havasını yeniden teneffüs ettim. Hüseyin Cahit’in İkdâm Gazetesi’nde çıkan “Oh” başlıklı yazısıyla İstanbul’da kopan sevinç ve saadet tufanını yeniden yaşadım. Yalnız şu farkla: 1908’de milli beka, milli birlik, milli selamet ve terakki hesabına harekete geçen Silahlı Kuvvetler mensuplarının vatanseverlik sermayelerinin yanı başında yeter derecede tecrübe ve bilgi olmadığını hadiseler göstermişti. Fakat bu defa son hadde kadar sabır ve tahammül gösterdikten ve milletin hesabına başka kurtuluş yolu olmadığını görüp anladıktan sonra vazife başına geçen Silahlı Kuvvetlerimiz tarafından yayınlanan radyo tebliğlerinde tutulan vekarlı ve olgun yolda felaketlerden alınan derslerin, milli kurtuluş çareleri hakkında anlayışlı zihin yürütmelerin ve çok ahenkli ve feragatli bir takım ruhunun açık, berrak, güven verici ifadeleri vardır. Milletten beklediği “feyiz ümidini görmeden” hayata gözlerini yuman Namık Kemal gibi son nefesimizi hüznün ve üzüntü içinde vermediğinden ve Türk milleti için yeni ufuklar açıldığını dünya gözüyle görebildiğimden dolayı hudutsuz bir saadet duydum, Allah’a şükrettim...” ifadelerini kullanmıştır (Gencer, 1960: 161-162).

28 Mayıs 1960 tarihli Dünya Gazetesi’nde, Bedii Faik “Gülen İhtilal” başlıklı yazısında, 27 Mayıs Darbesini “Türk ordusu, vatani felakete sürüklemekte olan bir avuç muhterisin işte karşısındadır. Bu direnişin ve dikilişin benzerini hiçbir milletin tarihinde göremezsiniz. Hiçbir ordu müdahalede bu kadar güler yüzlü olmamıştır. Bu derece azimli ve iradeli olmadığı gibi... Ne istediğini bilen ve ancak inandığını isteyen büyük bir milletin ordusu olmak kolay değil. Kolay değil her tarafına genç Türk çocuklarının kanları sıçramış bir zalimler topluluğunu ellerini hiç kirlletmeden alaşağı etmek... Kolay değil, hem tutup devirmek hem zulmüne, çirkefine, çamuruna değmemek... Tarihte her darbe bir isim almış,

her ihtilal bir sıfat yüklenmiştir. Türk ordusunun bu müdahalesine ise bir tek isim verilebilir: Gülen İhtilal...” olarak adlandırmıştır (Gencer, 1960: 162-164).

Meşru bir ihtilal hareketi için hazırlanan bir başka propaganda kitabı ise, “*Ak Devrim*”’dir. Darbenin anısına, 1960 yılında Başbakanlık Devlet Basımevi tarafından Ankara’da basılmıştır. Toplam 296 sayfa olan eserin önsözünde, 14 Mayıs 1950 seçimlerinin çığır açtığını düşünüp sevinenler için çok geçmeden yanıldıklarının altı çizilmektedir. Ayrıca, DP iktidarının on senelik bir dönem içerisinde özellikle 1954 sonrası girdiği süreç ve öğrenci olayları değerlendirilmiştir. Hemen arkasından bu süreçte doğan 27 Mayıs süreci ve ruhu işlenmiştir. Kitapta 27 Mayıs için “*Hükümet Darbesi mi, İnkılap mı ya da İhtilâl mi?*” olduğuna açıklık getirmek için de gerekli açıklamalar yapılmıştır. Konuya ilişkin yer alan tanımlar şu şekilde tarif edilmiştir:

“Milletlerin zaman boyu kader akışını dile getiren tarihin dönüm yerleri ile nirengi noktalarına ifade ettikleri manayı sembolize eden isimlerin takılması adet olmuştur. Bu itibarla yapılan işi Hükümet darbesi mi, İnkılap veya İhtilâl mi demek doğru olur? Vuzuha ulaşmak için kısa bir tahlil yapalım:

Hükümet darbeleri, devrilenlerin yerlerini sonuna kadar işgal etmek amacıyla yapılır. Tarih, bunların misafirleri ile dolu... Hâlbuki Milli Birlik Harekâtını muvaffakiyete ulaştıranlar, kendi şahısları için ikbal aramak gibi hodgâm bir arzunun peşinde koşmadıklarını Türk Milleti ve Dünya umumi efkârı önünde içtikleri and, verdikleri namus sözü ile teyit etmiş bulunuyorlar. O halde bu bir “Hükümet darbesi” değildir.

İhtilâl, zülüm ve istibdat idarelerine karşı “hak ve hürriyet” davacısı olan milletin ayaklanması, yuvarlandıkça büyüyen bir çığ halinde hedef tuttuğunu ezmesidir. Milli Birlik Harekâtı ise, İstanbul, Ankara, İzmir Yüksek Tahsil Gençliğinin “hak ve hürriyet” isteyen asil fevranını, Türk Ordusunun bir gece baskını ile arzulanana neticeye ulaştırmasıdır. Yapılan işin, yaratıcıları tarafından sadece “İnkılap” tabiri ile isimlendirilmesi kahramanlara has bir tevazuun ifadesi olarak güzel, fakat gerçeğini beyanı bakımından eksiktir.

Hakikatte darbeyi Ordu indirmiş, lâkin tek mil vatan sathını kucaklayan bir anlayışla milletçe bir anda benimsenmiştir. O halde Türk Ordusu, bu tarihi olayda, Türk Milletinin müşterek arzu ve idealinin tahakkuk ettiricisidir. Bütün bunlara bakarak “Milli Birlik Harekâtı” na “27 Mayıs Türk Milli İhtilâli” adının verilmesi pek ala mümkün...

Doğrusunu, yapılan işi ilmin objektif gözlüğü ile inceleyecek olan yarının tarihçisi tayin edecektir.

Onun için bu kitap, bir tarih kitabı değil, daha ziyade bu tarihi yazacaklar için bir vesikalar koleksiyonudur” denilmiştir (Ak Devrim, 1960: 4).

Propaganda kitabı, “27 Nisan-27 Mayıs 1960” başlığı ile inkılap öncesi durum kısaca özetlemektedir. Bu süreçte de iktidarın baskıcı uygulamalarından dolayı iç basının gerçekleri yansıtamadığı da belirtilmektedir. Yönünü dış basına çevirdiğinde ise durumun biraz daha farklılaştığı anlatılmaktadır. Fakat “*Örfi İdare*” diğer bir deyişle sıkıyönetimden dolayı da Dış basının kaçırabildiklerini vermekle yetindiği vurgulanmıştır. Üstelik Hariciye Vekâletinin, elçilikler yolu ile açtığı, gerçekleri gizleme kampanyası nedeniyle trajik ve utanç verici sonuçlar doğurduğundan da bahsetmektedir. “*HARİCİYE’NİN beyhude gayretine üç misal*” başlığı ile Büyük Elçiliklere, öğrenci olayları ve sonrasında yaşanan olaylara ilişkin gönderilen tamimler kitapta yer almıştır. Ardından “*Dış Basın*” başlığı ile Türkiye’de yaşanan olayların, dış basın tarafından tek tek nasıl ele alındığı işlenmiştir. Ele alınan konularla ilgili olarak gazetelerde, Adnan Menderesin karakterine karşı olumsuz tavır sergilendiği belirtilmiş; hükümet politikasına karşı hoşnutsuzluklar, yapılan yanlışlıklar ve baskıcı rejim vurgusu da yapılmıştır. “*İkaz*” başlığının altında, muhalefet, ilim adamları, halk, iç ve dış basın tarafından yapılan ikazlara rağmen, DP iktidarının yolundan dönmediğine değinilmiştir. “*27 Mayıs*” başlığını taşıyan bölümde, Türk Ordusu, gerek radyolardan gerekse tebliğler yoluyla Türk milletine karanlık geceden kurtulduğu müjdesini vermiştir. “*Ankara Tebliğleri*” başlığının içeriğinde, 27 Mayıs’ın gerçekleşmesinden sonra Ankara Radyosunda TSK’nın idareyi ele aldığını bildiren Kurmay Albay Alparslan Türkeş’in konuşması yer almıştır. 27 Mayıs 1960 sabahı, saat 05. 25’de Türkeş’in okuduğu bildiri,

“ Dikkat... Dikkat Muhterem Vatandaşlar,

Radyolarınızın başınıza geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir. Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa

zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahısa ve zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmekten birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanuni teminat altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh!' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız.

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır” sözleriyle ifade etmiştir (Ak Devrim, 1960: 50). Sonrasında Orgeneral Cemal Gürsel'in, 27 Mayıs 1960 tarihli saat 16.00'da yaptığı radyo konuşmasında,

“Aziz Türk Milleti,

Bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hâdiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her akli başında vatandaşın takdir edeceğine kaniim. Dünya ahvali her gün biraz daha kötüye doğru giderken vatanımızın bu şuursuz politika ihtirası yüzünden maddeten ve manen perişanlığa sürüklenmesi vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhûn ettiğine de kaniim. Bu hal nereye kadar gidecek ve bu feci akibete hissiz ve alâkasız, seyirci mi kalmak lâzım? İşte vatandaşlarım, bu ahvali ıstırap içinde aylardan beri düşündüm ve bu zevata çıkar yolları gösterdim. Fakat onlar kapıldıkları politika ihtiraslarının şuurlarına verdiği bozukluklar dolayısıyla dinlemediler ve işi zorla yürütmek sevdasına düştüler. Çıkarılan kanunlar, takip edilen hareketler Türk Milletini zincire vurmaya kasdında olduklarını gösteriyor. Bu asırda böyle bir idarenin, böyle bir hareketin olabileceğini tasavvur etmek Türk Milletini hissiz bir sürü olarak kabul etmek demektir. Hayır

vatandaşlar, Türk Milleti hissiz bir sürü değil belki bir çoğu okuma yazma bilmez ananevi bir iştiyakla daha çok okumuş yazmış memleketlerden daha çok fikri selime, akli selime, vicdana ve vekara sahiptir. İşte bu düşünce ve mülâhazalarla bu feci gidişe son vermeye karar verdim ve Devletin idaresine el koydum. Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki asla bir diktatörlük hevesinde değilim. Bütün emelim süratle bu memlekette temiz ve dürüst bir demokratik nizamı kurmak ve Devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir.

Bana inanınız ve güveniniz. Bütün milletin benimle beraber olduğuna inanıyorum. Birçok menfaatperestler, midelerini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar, bu harekete karşı şer veya bir teşebbüste bulunabilirler. Bunlara karşı asla müsamaha edilmeyeceğini bütün vatandaşlarıma temin ederim. Kötü ruhlu olanlardan bile memleketin bu nazik ânında biraz olsun vicdanlarını harekete getirerek çalışmalarımıza yardım etmeseler bile engel olmamalarımı isterim” demiştir (Ak Devrim, 1960: 50-51). Ayrıca büyük inkılap hareketini tebrik eden vatandaşlara karşı yaptığı beyanatı ve durumu ilgililere bildirmek amacıyla yazılan tebliğlerde ele alınmıştır. Son olarak, “Anayasa Komisyonun Raporu” ile yeni bir Anayasa ön projesi hazırlanması için yapılan görüşme ve varılan sonuç ele alınmıştır.

“İstanbul Tebliğleri” başlığı altında, İstanbul Radyosunda “Büyük Türk Milletine” hitaben TSK’nın idareyi ele aldığını bildiren konuşması ve sırasıyla İstanbul tebliğlerine yer verilmiştir. Bir sonraki “27 Mayıs-27 Haziran 1960” ile birlikte “İç Basın” başlığı yer almaktadır. Bu bölümde, 27 Mayıs sonrası “Türk Basını” için aydınlık bir döneme girildiği, herkesin rahatlıkla düşünüp yazabildiği serbest bir ortamın sağlandığı dile getirilmiştir. Türk basınında, Türk Milletinin çok istediği, özlemini çektiği ve hürriyete kavuştuğu gün olarak 27 Mayıs sevinci manşetlere de yansımıştır. İç Basında “Türk İnkılabı” olarak adlandırılan darbeyi konu edinen ve darbenin nasıl karşıladığına yer veren başlıca gazeteler ise şunlardır: “Akbaba, Akis, Akşam, Cumhuriyet, Demokrat İzmir, Dünya, Forum, Hürriyet, Kim, Milliyet, Sabah Postası (İzmir), Tercüman, Ulus, Varlık, Vatan, Yeni Sabah” dır. Konuya ilişkin örnekte, Ahmet Çitilci’nin 28 Mayıs 1960’da Akşam Gazetesi yazısı, “Atatürk’ün İzindeyiz” adlı başlığını taşımaktadır. Akabinde “Türk Ordusu, tarihin her devrinde olduğu gibi bugün de kendisine duyduğumuz itimat ve güveni bir kere daha bütün dünyaya ispat etmiş bulunmaktadır. Her türlü hakları elinden alınmak istenen Türk milletinin kin ve ihtirasın dışında hürriyetine böylece tekrar kavuşması her millete nasip olmayacak derecede vakar ve olgunlukla kazanılmıştır. Artık hürriyet ve insan hakları, bütün

müesseseleriyle bir daha geri dönmeyecek şekilde, kurulacak hukuk ve hürriyet prensipleriyle baki kalacaktır. Dün istiklâlimiz için kadını, kızı ve erkeğiyle cepheden cepheye koşan şanlı Türk Ordusu, bugün de hürriyetlerimiz ve insan hakları için şerefli bir vazife yapmış bulunmaktadır. Hepimizin amacı, Atatürk'ün: “ Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibidir” sözleriyle darbeyi övgü ve sevinçle karşıladığı belirtilmiştir (Ak Devrim, 1960: 99).

Devamında yer “Dış Basın” başlığı ile Türkiye'nin yaşadığı “Kansız İhtilal” nedeniyle dikkatleri üzerine çeken bir ülke olmasına vurgu yapılmıştır. Dış basının “Türk İnkılabı” hakkında söylediklerine genişçe yer verilmiştir. Kitapta, 27 Mayıs 1960 Darbesine değinen Dış Basında yer alan gazetelerden birkaçını incelediğimizde, “Osnabrücker Tageblatt (Batı Almanya), Die Welt (Batı Almanya), Bruno Deschamps (Batı Almanya), Süddeutsche Zeitung (Batı Almanya), Time (Amerika), Wall Street Journal (Amerika), Franz Von Caygir (Avusturya), La Belgique (Belçika), La Libre Belgique (Belçika), Le Populaire (Fransa), Le Monde (Fransa), Eric Rouleau Le Monde (Fransa), A. F.P. (Fransa), La Croix (Fransa), Combat (Fransa), Newas Chronicle (İngiltere), BBC Rad. (İngiltere), BBC (İngiltere), Daily Mail (İngiltere), Ettelaat (İran), Le Courier, (İsviçre), Die'tat (İsviçre), René Baume La Suisse (İsviçre), Feuille D'avis de Lausanne (İsviçre), La Liberté (İsviçre), Le Peuple (İsviçre), L'efford (İsviçre), Il Corriere Della Sera (İtalya), Halkın Sesi (Kıbrıs), Dawn (Pakistan), İmroz (Pakistan), Etnokos (Yunan)” gazeteleri örnekler arasındadır. Konu ile ilgili verilen örnekte, 2 Haziran 1960 tarihli Le Peuple (İsviçre) Gazetesi'nde, “Türk Ordusu İktidarı Ele Aldı” haberinin devamında “Hükümet darbesi düzenleyen Halk Partisi değildir. Türk tarihinde Ordu, bir kere daha Hükümet darbesi yapmıştır. Darbeyi yapanlar, Kemal Atatürk'ün görüşüne bağlı subaylardır. Bunlar gençlik ve halk tarafından desteklenmektedir. Bunun için askeri Hükümet darbelerine karşı, daima güvensizlik duyduğumuz halde, İnkılâbın Türkiye'de yeni bir demokrasinin belirtisi olması ihtimali çok kuvvetlidir” denilmiştir (Ak Devrim, 1960: 276).

“Devlet ve Hükümet Başkanımız Sayın Orgeneral CEMAL GÜRSEL' in Yurt Gezileri” başlığını taşıyan bölümünde; düşük iktidarın ülkede açtığı derin yaraları kapatmak için yurdu karış karış dolaşarak her problemi yerinde tespit etmenin önemine değinilmiştir. Bununla birlikte İnkılabın ruhunu ülkeye yaymak amacıyla Gürsel'in bazı bölgelere yaptığı geziler sırasında konuşma ve beyanlarından birkaçına yer verilmiştir. Orgeneral Cemal Gürsel'in ulusa seslendiği ve yapmış olduğu yurt içi gezilerini kapsayan iller; Erzincan,

Erzurum, Trabzon ve Sivas'tır. Bu kapsamda Gürsel'in, Erzincanlılara yaptığı konuşmasında,

“Aziz Erzincanlılar,

Cemal Paşa'nın tek başına yaşaması bir mana ifade etmez. Beraber ve milletçe yaşayalım.

Aziz Erzincanlılar, sizleri yürekten muhabbetle selamlarım. Ben Erzincan'ın yabancısı değilim. Altı sene mektep hayatım, altı sene subaylık ve kumandanlık hayatım Erzincan'da geçti. Kendimi Erzincanlı sizleri de hemşerim kabul ediyorum.

Aziz hemşerilerim,

Geçirdiğiniz şu son bir buçuk ay zarfında olanları gazetelerde okudunuz ve radyolarda dinlediniz. Bu olanlar, birkaç kişinin veya bir zümrenin saltanat kurma hevesi ile yapmış ve yapılmış bir hareket değildir. Bu hareket, memleketin süratle felakete doğru gittiğini gören Silahlı Kuvvetlerin milletle beraber yaptığı bir harekettir.

Eski idareciler yolunu şaşırmuşlar, milletin varlığı keyfi, hesapsız, plansız, rastgele har vurup harman savurmuşlar ve devletin maliyesini tam takır ettikleri gibi manevi alanda da milletin varlığını çok kötü istikametlere götürmüşlerdir. Bundan başka bir sürü de boyumuzdan büyük borçlara sokmuşlardır. Türk maliyesini tam manası ile fena bir halde bırakmışlardır...” sözleriyle ifade etmiştir(Ak Devrim, 1960: 289).

Gürsel'in son olarak tertiplenen Sivas'ta yaptığı konuşmada,

“Aziz Sivaslılar,

Yüksek yaylanın kahraman çocukları, yiğitler yetiştiren mübarek annelerin evlatları, sizleri muhabbetle selamlarım. Bana gösterdiğiniz bu sıcak ve yakın alakadan dolayı sizlere teşekkür ederim. Ben bu alakayı şahsıma değil yeni girdiğimiz inkılaba, ahlaka, ilim hayatına atfediyorum. Memleketimizin iki ay evvel içinde bulunduğu karanlık durumu sizler de benim kadar biliyorsunuz. İnsan, hürriyetlerine sahip olduğu zaman insandır. Hürriyeti elinden alınca esirdir. Türk milleti esir bir millet olamaz. Türk milleti cebren esaret ve tazyik altında yaşayacak bir millet değildir. Çünkü Türk milleti asildir. Türk milleti fazilet sahibidir.

Aziz Sivaslılar,

Bu yapılan iş, benim işim değildir. Bu yapılan iş mübarek ordumuzun da değildir. Gençliğin de değildir. Bu iş, bu karanlıktan silkiniş sizindir, hepimizindir. Biz size güvendik. Vazifemiz bitmiş değildir. Bütün millete düşen vazifeler vardır. Kötü bir mirasa konduk. Hep beraber çalışmalıyız. Parti ve rey avcılığı yüzünden girdiğimiz fesat yuvalarından kendimizi kurtarmalıyız. Bir millet, birbirini sevmek ve saymak için tek yürek gibi çarpmak için millettir. Birbirimizin haklarına ve hürriyetlerine saygı göstermesini bilmeliyiz.

Aziz arkadaşlar,

Bütün varlığımız israf edilmiştir. Hazine tam takırdır. Mali durumumuz acınacak haldedir. Milletçe azimle çalışacak olursak bu vaziyeti kurtarabiliriz. Borçlanmışız. Borçlarımızı ödeyememiştir. Türk Milleti asla dolandırıcı değildir. Biz bu lekeyi silecek, borçlarımızı ödeyeceğiz. Düşük iktidar mensupları devlet idaresine o kadar laübali, gayriahlaki yol tutmuşlardır ki, devletin, milletin imkânlarını keyfi kullanmayı bile mübah saymışlardır. Bunların hesabı sorulacaktır. Nereden bulup aldıkları sorulacak, milletin malı milleti verilecektir.

Aziz Sivaslılar,

Derdimiz çoktur. Amma, azmimiz de derdimizden kuvvetlidir. Sağlamdır. Hepsini milletçe halledecek, nurlu bir geleceğe, hayata çıkacağız. Çalışmalıyız. Çok çalışmalıyız. İlim yolunda geri kalmayalım. Çağdaş milletlerle aramızdaki mesafeyi kapamalıyız. Tembellik kötü bir itiyattır. Çalışan, içinde, ruhunda tatlı bir huzur bulur. İçinde bu huzuru bulanlar kötü şey düşünmeye vakit bulamazlar.

Çalışın, çok çalışın! Çalışmak ahlaktır, fazilettir, şereftir” sözleri ile hitap etmiştir (Ak Devrim, 1960: 292-293).

Eserde, Gürsel'in 4 Temmuz 1960 tarihli İstanbul'da basın mensuplarıyla yaptığı konuşmaları, sorulara verilen cevapları yer almaktadır. Son olarak kitap, Şehit Teğmen Ali İhsan Kalmaz'ın günlüğü ile sona ermektedir. “27 Mayıs Öncesi, 27 Mayıs Sonrası, Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır, Toprak, eğer uğruna ölen varsa vatandır! , Hazin Bir Hikâye, Tasvibin En Beliğ İfadeleri, Devrimi Yaratanlar” başlıklarının içinde barındırdığı resimler aracılığıyla dönemin betimlemesi yapılmıştır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri darbesi, 27 Mayıs 1960 günü yapılmıştır. 27 Mayıs 1960 günü yapılan askeri darbe, TSK mensubu olan 38 subayın ülke yönetimine el koyma işlemidir. Yönetime el koyan askeri nitelikte “*Cunta*”, darbeye meşru bir zemin oluşturmak içinde propaganda faaliyetlerinden yararlanmıştır. Böylelikle darbenin başarısı ile propaganda çalışmalarının başarısı arasında doğrudan bağlantı kurulmak istenmiştir.

Politik bir silah olarak propaganda, onun planlayıcıları tarafından özellikle 27 Mayıs 1960 Darbesine giden süreçte cereyan eden olaylarda ve sonrasında sıklıkla kullanılmıştır. Bu nedenle darbe sonrası kurulan yeni Hükümet, propaganda amacıyla “*Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Cumhuriyetin ortadan kaldırılmak istenmesi, kardeş kavgasına son verme arzusu, laik rejimin tehdit edildiği, Hürriyet yoksunluğu, demokratik bir düzenin kalmadığı*” algısını yaratmak istemiştir. Bu unsurların hepsi 27 Mayıs konulu propaganda malzemeleri içerisinde harmanlanarak işlenmiştir. Fakat demokrasi, darbenin yaşanmadığı bir ortamda filizlenip yeşermesi ile mümkündür. 27 Mayıs Askeri Darbesi ile birlikte “*Darbeler Dönemi*” başlamış; ardından yaşanacak diğer darbelerin de fitilini ateşlemiştir.

Ayrıca Hükümet, kendi meşruiyetini ve yapılan darbenin haklılığını kanıtlamak için basını da aktif bir şekilde kullanmıştır. Özellikle bu dönemde iktidar tarafından medya organları üzerinden kamuoyunun düşüncesi şekillendirilmeye ve istenilen doğrultuda odaklanılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Darbe öncesi ve sonrasında işlenen “*propaganda*” uygulamalarının yönünün belirlenmesinde ve DP’nin iktidarına son verilmesinde propaganda, birinci derecede rol oynamıştır. Ayrıca DP iktidarında, CHP’nin pozisyonları ve iki parti arasında bitmeyen husumetin yaratmış olduğu gergin siyasi ortam, içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu süreç ise, on yıllık DP iktidarının sonunu hazırlamıştır. DP sonrası kurulan MBK’nın yaptığı propagandalar göz önüne alındığında ise, Türk halkının bütününün 27 Mayıs’ı benimsemesi istenmiş; bunun yanı sıra Darbenin “*meşru*” ve “*mübah*” kılınması için girişimlerde bulunulmuştur. Fakat tüm bu girişimlere karşılık; DP gerekli önlemleri alamamış, yıkıcı propagandalara karşılık bir karşı propaganda söylemi üretmemiştir.

Bu kapsamda yıkıcı propagandalar kullanılarak böylelikle 27 Mayıs Darbesi başarılı olmuştur. 27 Mayıs Darbesinin propaganda malzemeleri içinde “*kitaplar, dergiler, hatıra*

paraları, pullar, ilk gün zarfları, marşlar, şarkılar, sigara paketleri, şehitlik icadı, Atatürk büstü ve alyans” bulunmaktadır. Son olarak, kamuoyunun oluşabilmesi için etkili olarak kullanılan “*kamuoyu oluşturma projesi: propagandası*”, 27 Mayıs’ı ve iktidarını meşru kılmıştır. 27 Mayıs Darbesi öncesi ve sonrasında işlenen propaganda ve propaganda malzemelerine karşılık; acaba DP iktidarı, bu girişimlerle ne ölçüde ve nasıl mücadele etmeliydi?

5. KAYNAKLAR

Ansiklopediler

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi. (1992). C. 16, İstanbul: Sabah Yayınları.

Yeni Rehber Ansiklopedisi. (1993). “*Propaganda*”. C. 16, İstanbul: İhlas Gazetecilik.

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Bayram Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Dünya Gazetesi

Havadis Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi

Yeni Sabah Gazetesi

Zafer Gazetesi

Dergiler

27 Mayıs Atatürkçülerindir Dergisi

Akis Dergisi

D. P. Milletle Beraber Refah - Emniyet – Kalkınma Dergisi

Hayat Dergisi

Kim Dergisi

Yassıada Diktatörler Karikatür Albümü

Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem:1, Cilt:4, Toplantı:1, 79.Birleşim, 4.09.1962.

T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, Yüz dördüncü Birleşim, Cilt: 6, 7.9.1961.

T.C. Resmi Gazete, Sayı 10525, 14.06.1960.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10515, 30.05.1960.

T.C. Resmî Gazete, Sayı: 10548, 11.7.1960.

T.C. Resmî Gazete, Sayı: 10627, 12.10.1960.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10694, 30.12.1960.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 10816, 31.05.1961.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 11381, 13. 4. 1963.

T.C. Resmî Gazete, Sayı: 7523, 3.06.1950.

Taha Toros Arşivi, 27 Mayıs 1987.

Taha Toros Arşivi, Dosya No: 140, 6 Nisan 1950.

Taha Toros Arşivi, Dosya No: 210, 17 Mayıs 1950.

Taha Toros Arşivi: 10, Cumhuriyet Dergi, 5 Eylül 1993.

TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Cilt: I, Dönem: 24, Yasama Yılı: 3, S. Sayısı: 376, Kasım 2012.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Cilt:43, Yasama Yılı: 3, 101. Birleşim, 11. 4. 1990.

TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Komisyon: 10-236 (27 Mayıs) Tarih: 11.10.2012.

TBMM, MBK Albümü, (1960).

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, 18.4.1960.

Kitaplar

Ağaoğlu, S. (2011). *Marmara'da Bir Ada*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (Dördüncü baskı). (Çev. Yıldırım, A. F.). İstanbul: Hil Yayınları.

Ak Devrim, (1960). Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.

Akarcalı, S. (2003). *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*. Ankara: İmaj Yayınevi.

- Akman, N. (2001). *Elli Kelime Adnan Menderes'ten Berin Menderes'e Yassıada Mektupları*. İstanbul: Bensenoy Yayınları.
- Akşin, S. (2009). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980* (Yedinci baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Aktan, N. (1960) *Cemal Paşa*. İstanbul: Ayyıldız Kitabevi.
- Alçora, E. (2015). *Türkiye'de Siyasal Parti Propagandası (1946-1960)*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınevi.
- Alkan, M.Ö. (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Darbeler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Altan, M. (1990). *Darbelerin Ekonomisi* (İkinci baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altuğ, K. (1991). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a* (İkinci baskı). İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Arcayürek, C. (1984). *Bir İktidar Bir İhtilal (1955 – 1960) / Açıkıyor 3*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arı, T. (2001). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (Dördüncü baskı). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Arzık, N. (1960). *Menderes'i İpe Götürenler*. Ankara: Kurtuluş Matbaası.
- Atılğan, G., Aytekin, E. A., Ozan, E. D., Saraçoğlu, C., Şener, M., Uslu, A., ve Yeşilbağ, M. (2015). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de siyasal hayat*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Avşar, S. (2004). *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası*. Ankara: Kim Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1960). *İkinci Adam 1938-1950*. Cilt: II, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1993). *Menderes'in Dramı (1899-1960)* (Beşinci baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali* (Yedinci baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın S. ve Taşkın, Y. (2014). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ayhan, A. (2007). *Propaganda Nedir? Halkla İlişkiler ve Propaganda Ekseninde ABD'nin Dış Politikası*. İstanbul: Literatürk Yayınevi.
- Bağce, H. E. (2015). *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Seçimler: 1946-2015, Türkiye'de Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları: Araftaki Seçim 7 Haziran 2015*. Bekaroğlu, E. A. (Ed.), İstanbul: Vadi Yayınları.
- Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Bağlum, K. (1991). *Anıpolitik 1945-1960*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Balkanlı, R. (1961). *Mukayeseli Basın ve Propaganda*. Ankara: Resimli Posta Matbaası.
- Başdoğan, F. (1960). *Propaganda*. Ankara: Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Yayınları.
- Başgil, A. F. (2008). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* (Dördüncü baskı). İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Baştürk, R. (2013). *Psikolojik Savaş*. İstanbul: Kum Saati Yayıncılık...
- Bayar Gürsoy, N. (2014). *27 Mayıs Darbesi ve Bizler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bayar, C. (2010). *Başvekilim Adnan Menderes* (İkinci baskı). (Der. Bozdağ, İ.). İstanbul: Truva Yayınları.
- Bektaş, A. (2002). *Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bengi, D. (2012). *Uzayda Bir Elektrik Hasıl Oldu, 1960'larda Müzikli Türkiye*. İstanbul: Anadolu Kültür /DEPO Yayını.
- Berkes, N. (1942). *Propaganda Nedir?*. Ankara.
- Bernays, E. L. (1928). *Propaganda*. New York: H. Liveright
- Brown, J.A.C. (1973). *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*. (Çev. Tanç, B.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Brown, J.A.C. (1992). *Siyasal Propaganda*. (Çev. Yazar, Y.). İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Burçak, R. S. (1976). *Yassıada ve Öncesi*. Ankara: Çam Matbaası.
- Burçak, R. S. (1998). *On Yılın Anıları (1950 - 1960)*. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Bürün, V. (1960). *Şanlı Türk Ordusunun Zaferi, Kansız İhtilal*, İstanbul: Ekicigil Matbaası.
- Clark, T. (2011). *Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge* (Üçüncü baskı). (Çev. Hoşsucu, E.). Ayrıntı Yayınları.
- Çakı, Caner (2018). “Propaganda”, Mustafa Karaca ve Caner Çakı (Editörler), *İletişim ve Propaganda*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Demir, Ş. (2010). *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*. İstanbul: Paraf Yayınları.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirer, M. A. (2006). *Menderes ve Dövizler: Dünya Bankası olayı (1954)*. Ankara: Demokrat Parti 60. Yıl Kitapları.
- Dikbaş, Y. (2012). *Atatürkçüler Yenildi*. İstanbul: Enki Yayınları.
- Dilipak, A. (1990). *Menderes Dönemi* (Altıncı baskı). İstanbul: Beyan Yayınları.

- Domenach, J. M. (1995). *Politika ve Propaganda* (Çev. Yücel, T.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eğilmez, M. (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye* (Beşinci baskı). İstanbul: Remzi kitabevi.
- Elevli, A. (1960). *Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi*. Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Eren, A. (1943). *(Su Uyur; Düşman Uyumaz!) Haber alma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları*. İstanbul: Kader Basımevi.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)* (İkinci baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ertem, S. (1942). *Propaganda, Propagandanın psikolojik, sosyolojik ve teknik şartları*. Cilt II, İstanbul.
- Fawcett, B. (2011). *Tarih Boyunca Yalan ve Propaganda*. (Çev. Önoğlu, N.). İstanbul: Hitkitap Yayıncılık.
- Gencer, A. İ. (1960). *Hürriyet Yolunda*. Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.
- Günel, Y. (1960). *Seçkin devrim 1960: Millî inkılâb'ın ilim ve sanat yönünden izahı*. Ankara: Devrimleri Koruma ve Yayma Derneği.
- Güneri, M. (1967). *Psikolojik Savaşın Önemi ve Yöntemi*. İstanbul: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Basımevi.
- Gürsel, C. (199?). *27 Mayıs İnkılabının Hikayesi: hatıralar, gözlemler, düşünceler*. Ankara: Şehir Yayınları.
- Gürsoy, N. (1993). *27 Mayıs ve Bizler*. İstanbul: Yapı Tasarım- Üretim Yayınları.
- Herman Edward S. ve Noam Chomsky. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Polisiği* (İkinci baskı). (Çev. Abadoğlu, E.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Hitler, A. (2005). *Kavgam* (Çev. Yalçın, H.C.). İstanbul: Manifesto Kitap Yayınları.
- Sağiroğlu, H. , Kakioğlu, F. , Yeşilyurt, A.H. ve Göktürk, İ. (Hazırlayanlar). (1961). *Hürriyet Meşalesi-27 Mayıs Milli Türk İhtilali*. İstanbul: Çeltüt Matbaası.
- İnceoğlu, M. (1985). *Güdüleme Yöntemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- İnsel, A. ve Bayramoğlu, A. (Der.) (2004). *Bir Zümre, Bir Parti, Türkiye'de Ordu* (Altıncı baskı). Birikim Yayınları.
- İnuğur, M. N. (1992). *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş* (On Dokuzuncu Baskı). Ankara: Bilgi Yayınları
- Karpat, H. K. (2011). *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi* (Yedinci baskı). (Çev. Elitez, C.). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kayabalı, İ., ve Arslanoğlu, C. (1983). *Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri*, Ankara:
- Kıvılcımlı, H. (T.Y.). *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*. KöXüz sitesinin dijital yayını.(Eserin orijinali 1970’de yayımlandı).
- Kirschner, J. (1993). *Manipulasyon Ama Nasıl?*. (Çev. Arıtan, A.). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Kitsikis, D. (1963). *Yunan Propagandası*. İstanbul: Meydan Neşriyat
- Koçak, C. (2010). *27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları (2 Haziran 1960- 16 Kasım 1961)*. II Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Koçak, C. (2017). *Darbeler Tarihi* (Üçüncü baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koloğlu, O. (1993). *Türk Basını: Kuvayi Milliye'den Günümüze (70. Yılında Cumhuriyet Basını)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*. Ankara: Nobel Yayın
- Küçüköğlü, B. (2006). *Milli Mücadeleden Günümüze Silahsız Terör Propaganda*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Lüleci, Y. (2015). *Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat*. İskenderiye Yayınları.
- Mahmutoğlu, T. B. (2017). *CHP'nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Maigret, E. (2014). *Medya ve iletişim Sosyolojisi* (Dördüncü baskı). (Çev. Yücel, H.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mazıcı, N. (1989) *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*. İstanbul: Gür Yayınları.
- Menderes, A., ve Akyol. T. (2011). *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.
- Meriç, M. (2016). *100 Şarkıda Memleket Tarihi*. İstanbul: Ağaçkakan Yayınları.
- Milli Birlik Komitesi. (1961). *Türk Basınında 27 Mayıs*. Ankara: M.B.K.
- Okay, V. (1957). *Modern Propaganda*. İstanbul: Okay Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye'nin Yakın Tarihi* (Yirmi dokuzuncu baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- Öymen, A. (2013). *Ve İhtilal*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Özdağ, Ü. (1997). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Kitapları.

- Özdağ, Ü. (2011). *İstihbarat Teorisi* (Dördüncü baskı). Ankara: Kripto Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2014). *Algı Yönetimi (Propaganda, Psikolojik Savaş Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı)* (İkinci baskı). Ankara: Kripto Yayınları.
- Özkan, A. (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özkan, N. (2002). *Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar*. İstanbul: Mediacat Yayıncılık.
- Özön, N. (2010). *Türk Sineması Tarihi (1896-1960)* (Üçüncü baskı). İstanbul: Doruk Yayını.
- Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özsoy, O. (1999). *Politik Propaganda Teknikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özsoy, O. (2002). *Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Pratkanis, A., ve Aronson, E. (2008). *Propaganda Çağı- İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali*. (Çev. Haliloğlu, N.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Seydi, S. (2006). *1939-1945 Zor Yıllar! 2. Dünya Savaşı’nda Türkiye’de İngiliz - Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı*. Ankara: Asil Yayınları.
- Sezer, D. (1972). *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 339. Sevinç Matbaası.
- Şenel, M., ve Şenel, A. T. (1969). *Ana Hatları İle İstihbarat Casusluk-Propaganda Sabotaj-Yıkıcı Faaliyetler Bunlara Karşı Koyma ve Polis*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları No. 9.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2011). *Türk Siyasal Muhafazakarlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Tansel, S. (1960). *27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tarhan, N. (2003). *Psikolojik Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2017). *Anne, “Darbe” Ne Demek?.* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taylak, M. (1977). *27 Mayıs ve Türkes*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Toker, M. (1991a). *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973- Demokrasiden Darbeye 1957-1960* (Birinci baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1991b). *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları - Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim 1960 – 1961* (İkinci baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tokgöz, O. (2010). *Seçimler, Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim*. İmge Kitabevi Yayınları.

- Turan, Ş. (2002). *Türk Devrim Tarihi V Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960 - 12 Eylül 1980)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turgud, H. (1954). *Gizli Düşman Faaliyeti Casusluk, Propaganda, Bozgunculuk*. Ankara: E.U. Basımevi.
- Türk Basınında Cumhuriyetin 60 Yılı*. (1984). İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Türkeş, A., Baykal, R., ve Özdağ. M. (1964). *Bazı Gerçekler (Savunmalar)*, İstanbul: Anıl Yayınevi.
- Uyar, H. (2001). *Vatan Cephesi*. İzmir: Büke Yayınları.
- Ülger, G. (Ed.), (2015). *Propaganda: Algı, İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Walter F. W. (1967). *Amerikalı, Fransız, Rus gözüyle 1960 Türk İhtilali*. (Çev. Ergin, M.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yassıada Broşürü*. (1960). İstanbul: T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu.
- Yıldırım, N. (2007). *Psikolojik Savaş Teknikleri (Kore-İrak Örneği)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori-Temel Kavramlar- Yeni Gelişmeler* (İkinci baskı). Ankara: Kadim Yayınları.
- Yücel, M. S. (2001). *Demokrat Parti*. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Yürük, H. (2004). *27 Mayıs Darbe Esaret ve Ölüm*. İstanbul: Okul Yayınları.
- Ziyaoğlu, R. (1963). *Propaganda ve San'atı*. İstanbul: Halk Basımevi.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Yedinci baskı). (Çev. Saner Gönen, Y.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Makaleler

- Akdağ, M. (2018, Mayıs). Adnan Menderes Propagandası ve Adnan Menderes Algısının Yıkımına Dönük Darbe Propagandasının Karşılaştırılması. *Uluslararası Darbe Sempozyumu II*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 251-270.
- Alkan, M. Ö. (2016a). "27 Mayıs, Resmî Tarih ve Resmî İdeoloji". *Birikim*, No.326, 208-216.
- Alkan, M. Ö. (2016b). "27 Mayıs'tan Propaganda Hatıraları". *Atlas Tarih*, No.41, 124-129.
- Alkan, M. Ö. (2017, Mayıs). 27 Mayıs Darbesi: Propaganda Dokümanterleri ve Sinema Filmi. *Toplumsal Tarih*. Sayı. 281, 40-46.

- Aslan, B. (2010). “Milli Mücadele Döneminde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Faaliyetleri Yürüten Önemli Bir Komisyon: İrşad Encümeni”. *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, 4 (2), 136-137.
- Aşkın, M. (1955). Propaganda ve Politika, *Dünya*, C. 3, Sayı. 1045, s.2.
- Berkes, N. (1939, Eylül). Propaganda. (Çev. N. Kırtak). *Siyasi İlimler Mecmuası*, Sayı: 102, Yıl: IX, 252.
- Biber, A. & Eda Turancı, (2014, Haziran). Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda, *Akdeniz İletişim Dergisi*, 28-41.
- Bolat, M. (2018). “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı” (1963-1980). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34 (2), 98, 377-410.
- Çabuk, M. (2018). İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Halklarına Yönelik Propaganda Gazeteleri. *Journal of Universal History Studies*, 10 (3), 13-29.
- Çakmak, F. (2014). Cumhuriyet Halk Partisi'nin “Ege vazife gezisi” ve 1959 yılı Uşak-İzmir olayları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (10), 1239-1258.
- Çetin, B. N. (2014). Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), Elazığ, 239-265.
- Daver, B. (1964). Türk Üniversite Öğrencileri ve Siyaset, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 19 (3), 37-46.
- Deneçli, S. & Deneçli, C. (2014). Propagandada İknanın Yeri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (28), 35-48.
- Dimdik Emeksiz, P. (2016). Zihin Kontrol Yöntemleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 1088 -1100.
- Durmaz, U. (2018, Kasım). Elektronik Kültür Ortamında Bir Âşık: Güncellenen Âşıklık Geleneğinde Şemsi Yastıman'ın Yeri ve Etkileri. *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Çanakkale, 198-207.
- Erkiş, İ. U. & Summak, M. E. (2014). “Propaganda ve Dış Politika”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 14 (1-2) , 293-310.
- Geçikli, F. (1999). Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, (9) 265-276.
- Gürsoy Naskali, E. (2016). (Demokrat Parti; 27 Mayıs devrimi, inkılâp, ihtilâl, darbe veya Ayaklanması) “Yassıada Mahkemesi Anayasayı İhlal Davası”. *Adnan Menderes Demokrasi Platformu Dergisi*, 174-181.
- İlaslan, S. (2014). “Türkiye’de Radyonun Unutulan Sesleri: 1945-1980 Arasında Devlet Radyoları Dışında”, *Akdeniz İletişim Dergisi*, S. 21, 118-142.

- İnce Erdoğan, D. (2017, Mayıs). Propaganda: 27 Mayıs Darbesini Meşrulaştırma Çalışmaları. *Uluslararası Darbe Sempozyumu*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 307-328.
- Karakuş, H. (1999). Siyasi Çalışmalarda Propaganda. *Birikim Aylık Sosyalist Dergisi*, Sayı.120, 85.
- Karayaman, M. (2010). İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları. *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı VIII: 19-49.
- Qualter H. T. (1980). "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (Çev. Ü. Oskay). 35(1-4), 255-307.
- Polat, N. (2018). 1946 Çok Partili Dönemin Başlangıcından 1964 TRT'nin Kurulmasına Kadar Türkiye'de Radyo Yayıncılığı, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10 (1) , 125-137.
- Sakal, F. (2017). Tek Parti Dönemindeki CHP Propaganda Anlayışından Propaganda ve Yayın Bürosu'nun Kuruluşuna. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 7 (12), 1-23.
- Sanlı, F. S. (2018). 13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 27, 213-249.
- Top, N. (1986). Propaganda. *Kemalist Atılım Aylık Fikir Dergisi*. Yıl:4, Sayı:36, Ankara, 21.
- Vodinalı, S. & Akıncı Çötök, N. (2015). "Siyasal Propaganda Bağlamında Siyasal Reklamlar: 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde Akp/Chp/Mhp Partileri TV Reklamları Üzerine Bir Değerlendirme". *Global Media Journal Turkish Edition*, 6 (11): 497–531.

Tezler

- Demir, Ü. (2015). *2000 Sonrası Türk Belgesel Sinemasında İdeoloji ve Gerçeklik*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Doğan, İ. C. (2014). *Propaganda Aracı Olarak İnternet: Kayseri İli Merkez Seçmeni Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Keskin Yılmaz, Y. (2007). *Propaganda Aracı Olarak Sinema: 1990 Sonrası Amerikan Filmlerinde Propagandanın Kullanımı Üzerine Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

İnternet Kaynakları

TDK. (T.Y.). Büyük Türkçe Sözlük.
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d906adc23eb83.51602340 adresinden alınmıştır.

- 31 Mayıs Darbe Günlüğü. (2016). 23 Haziran 2019 tarihinde <http://darbeler.com/2016/05/31/31-mayis-darbe-gunlugu/> adresinden alınmıştır.
- Dündar, C. (12 Temmuz 1999). “*Bir film, Bir Siyasetçi, Bir İntihar*”. Milliyet Gazetesi. 21 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/belgeseller/dusukleryassiadada.html> adresinden alınmıştır.
- Cumhuriyet’in “*ilk darbesi*”. (27 Mayıs 2011). 29 Ağustos 2019 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/252626/Cumhuriyet_in__ilk_darbesi_.html adresinden alınmıştır.
- Kahraman, İ. (3 Ağustos 2016). 29 Ağustos 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=137819 adresinden alınmıştır.
- 3 Ağustos 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950 adresinden alınmıştır.
- 3 Ağustos 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1954 adresinden alınmıştır.
- 3 Ağustos 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1957 adresinden alınmıştır.
- 3 Ağustos 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1961 adresinden alınmıştır.

6. EKLER

Ek 1. Yeni Sabah Gazetesi, (6 Mayıs 1950)

CEMARTESİ
6
MAYIS 1950
Yeni Sabah Gazetesi No. 127
T.C. KURUMU
Yeni Sabah Gazetesi
1950-1951

Yeni Sabah

11 Adet 100 Kuruş
MÜHÜRÜ VE RASİM YERİNE KULLANILIR
Sayı 16 Kurum

Marshall yardımı
Türkiye'nin Marshall Yardımı ile...
Marshall Yardımı ile...
Marshall Yardımı ile...

Bu fotoğrafın altında...
Bu fotoğrafın altında...
Bu fotoğrafın altında...

Bayar doğuya gitti

B. S. Bayar, İstanbul ve...
B. S. Bayar, İstanbul ve...
B. S. Bayar, İstanbul ve...

İnönü Balıkesir ve Manisa'da konuştu

Mali durumumuzun özen C.H.P. Başkanı...
Mali durumumuzun özen C.H.P. Başkanı...
Mali durumumuzun özen C.H.P. Başkanı...

Seçim Kampanyası ve memleket

P...
P...
P...

Komünistlikten sanıkların tevkiği

Şebekeye mensup oldukları...
Şebekeye mensup oldukları...
Şebekeye mensup oldukları...

Rusyaya verilen sert nota

Amrika...
Amrika...
Amrika...

S. Aldoğan polis nezaretinde

Ankara'dan İstanbula getirildi...
Ankara'dan İstanbula getirildi...
Ankara'dan İstanbula getirildi...

Adana'da dünkü D. P. toplantısı

İstanbul...
İstanbul...
İstanbul...

M. P. adaylarının seçim kabiliyetleri

İstanbul M. P. aday listesini kıfayetsiz bulan...
İstanbul M. P. aday listesini kıfayetsiz bulan...
İstanbul M. P. aday listesini kıfayetsiz bulan...

Sahte hâkimin dün yapılan duruşması

Yazık...
Yazık...
Yazık...

Ordu karnesi Galatasaray maç bugün

Yeni...
Yeni...
Yeni...

Helikopterin gösteri uçuşu

Yeni...
Yeni...
Yeni...

Pakistan için konferans

Yeni...
Yeni...
Yeni...

Vatandaş seçimler için ne düşünüyor?

Kırklarelinde seçim yarı...
Kırklarelinde seçim yarı...
Kırklarelinde seçim yarı...

Seçim ve Enebi gazeteciler

Yeni...
Yeni...
Yeni...

CUMA 5 MAYIS 1950

ZAFER
DEMOKRASİNİN

Maurice Chevalier'in yazık şarkısı

Partilerin Radyo Konuşmaları

Istanbul ve Ankara radyosunda konuşan D. P. sözcüleri hükümeti şiddetle tenkit ettiler

Bayar yakında şark seyahatine çıkacak

İNÖNÜ'NÜN NUTKU İZMİRDE 80 BİN LİRAYA MAL OLDU

C. H. P. Genel Başkanı dün İzmir'de yeni bir propaganda nutku söyledi

İşkence yapan idare âmirlerinin duruşması

Dün Yargıtay Cezza Dairesinde duruşmaya başlandı

Seçim Kanununun ihlâl edilen maddesi

Adıyvan FENİSİ

Radyo konuşmalarını dinlemek yasak mı?

Parti konuşmalarını dinleyen bir radyocu hakkında polis soruşturma

Zonguldak ve ilçelerinde gizli toplantılar başladı

Zonguldak valisi Karabükte ilçeleri kezaanmak için hareket yapıyor

D. P. Ankara adayları: 10

Hacı Ömer Bilen

Polat'taki sel felâketi

12 vafatdağı başkaldırı, birçok ev yıkıldı

Vafatdağı

12 vafatdağı başkaldırı, birçok ev yıkıldı

Menderes'in İnönü'nün nutuklarına cevabı

«Ben şanlı ordumuzun, milletimizin aziz varlığı ve medarı iftiharlı olduğunu İnönü'den on kat daha ziyade takdir eden bir vatan evlâdıyım»

İnönü, memleketi harbe sokmamakla övünüyor. Hâlbuki 1940 ta Fransa düşmeden on gün evvel biz harbe sakuyorduk ve bu husustaki haksızlıkta da tamamlanamadık.

Başbakan Akdemir Menderes'in Çarşamba günü İstanbul'da yaptığı konuşmayı okuyarak...

İnönü'nün sözleri ne kadar doğru olsa da, biz de bu sözleri birer gerçekçi olarak...

Seçim mücadelesi

Bayan'ın İstanbul'da söyleyeceği nutkun gergin havayı yatıştırması bekleniyor

Akdemir'in İstanbul'da yaptığı konuşmayı okuyarak...

İnönü'nün sözleri ne kadar doğru olsa da, biz de bu sözleri birer gerçekçi olarak...

Aşkar basketbol kupası

F. Bahçe Mülkiyeyi de 61-56 yendi

Final maçı bugün Fenerbahçe ile Ankara-gücü arasında oynanacak

Fenerbahçe - Çarşamba maçında bir anı

Başbakan İzmirde

Büyük tezahüratla karşılanan Menderes bugün mühim bir nutuk söyleyecek

Akademisi 1400 öğrencisi bulunan İzmir 25... Başbakan Menderes İzmir'de...

Cenevre konferansı yarın toplanıyor

Sovyet Rusya, komünist Çin'in davetçi devletleri arasında sayılması için Batılı devletlere yeni bir nota verdi

Londra 25 (Batı) - Cenevre konferansı, Mart'ta...

Bayan'ın Diyarbakırda hitabesi

Şarkta elbette irtica olamaz

Maarif bütçesi 260 milyon lira - Atatürk Üniversitesi - İskenderun'daki konuşması

İnönü'nün seçim gezisi

Tokat'ın bir kez konuşması yarın İnönü bugün Samun'a varıyor

Besiktas 1 Kasımpaşa 1

Hindicini savaşları

Dien - Bien'de mahsur Fransız kuvvetlerinin vaziyeti çok vahim

El bombaları ve süngülerle göğüs göğüse siddetli muharebeler olduğu bildiriliyor

Dört kadın almak propagandasının tepkisi

Kasaba ve köy kadınları Atatürk inkılabına sadık kalacak partilere rey verecekleri

Arkadaşımız (V6-Nu) bildiriyor

Biz Anadoluda doğduğumuz zevcelede garip bir ürpütü hissetmiştim...

En büyük terakimiz

Günün seçimleri dair beklenen sonuçlar

Biz yapacağız, göreceksiniz

Atatürk'ün seçimi...

Ek 4. “D.P. Milletle Beraber Refah-Emniyet-Kalkınma” Başlığını Taşıyan Propaganda Dergisinin Kapağı (1957)

Ek 5. Demokrat Parti Seçim Afişleri-1

Ek 6. Demokrat Parti Seçim Afişleri-2

Ek 7. Diğer Seçim Afişleri

Pazartesi 28 EKİM 1957 Sayı - 10 - No: 2418 Fiyat 15 Kurus.

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

2. BASKI

D.P. yine kazandı

İnönü mağlûbiyeti kabul etmiyor, İstanbul için radyoda ilân olunan son neticelere de itiraz etti

CHP'ileri radyo yayınına kanuna aykırı buluyor

Son rakamlara göre C. H. P. seçimde 212 mebusluk elde etti

Birçok yerlerde seçimler çekişmeli oldu, sandıklar açıldıkça neticeler el değiştirdi

9 vilâyetin kafile neticelerini bu sabaha kaldı

Karşılaştığı seçimi C.M.P. kazandıktan Osman Bölükbaşı mebus seçildi

Galip lider: İnönü, 17 Eylül günü İstanbul'da yaptığı konuşmada...

Cumhurbaşkanı: İnönü, 17 Eylül günü İstanbul'da yaptığı konuşmada...

Bayar, Menderes, İnönü, Çankaya'da aynı yerde dün reylerini kullandılar

Bayar, delteri imzalamayı unuttu, Menderes fotoğrafçılara gülerken poz verdi, İnönü de sandığa birkaç defa dokundu

Bölükbaşı Ceza evinden cip ile alınarak reyini sandığa attı

Bayar ve Menderes ile İnönü aynı yerde sandığa...

Ankara 22 (Hüsnü) - Çankaya'da...

Burdur'da sandık başında 2 kişi öldü

Cezaevinde C.H.P. kazandı

Rey yerine ilâç ismi

Emzigiyle Değişen torbalar: Beyoğlunda bu iddia üzerine bazı hâdiseler oldu

Beyoğlu İlçe Seçim Kurulunda partiler birbirine girdiler

İnönü: C.H.P. iddia ettiği seçimi kazanmış değil, seçimler hâlâ devam ediyor

Şehirde: Seçim yağmurla başlayıp güneşle bitti

Gecekondu mucidi olduğunu söyleyen birisi delterde ismini bulamayınca şöyle bağırdı: "Benim gibi marul şahsın ismi nasıl olmaz?..."

Dün Adliye, kültürte ismini bulamayınca...

SİKAYETLER

BÖLÜKBASI: Bölükbaşı'nın...

Ben de: İstanbul'da ilk neticeyi Çatalca'nın 20 seçmeni olan Pınarca köyü verdi

Birçok köylerde seçmenler, aklarını, küzlerini ortaya koyup balse tutuştu

(HAZİRİMİZ 2. İNCİ SAYFADAKİ)

TÜRKİYE
TARİHİ YAYINLARI
Bibliyografyası

Cumhuriyet

MAVİ
MELEK
SARAYI
GÖZİN
YAYINLARI

27. yıl 52. Sayı 12.864
Cuma 27 Mayıs 1960

Memleketin bugünkü buhranına ve kardeş kavgasına mâni olmak üzere

Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı idareyi Ele Aldı

Maksat tarafsız bir idarenin nezaret ve mürakabesi altında sür'atle yeni seçimlere gitmek ve bu adil seçimler neticesinde hangi taraf kazanırsa idareyi onun ellerine devretmektir

Askeri idare bildiriliyor: Bütün ittifakımıza bağlıyız. NATOya ve Centoya inanıyoruz ve bağlıyız.

(Gayemiz yurtta sulh cihanda sulhtur)

Her yerde Garisizce Kuvvetleri Komandantları mahallin askeri ve sivil idareleri ele aldılar
İstanbul Vali ve Belediye Reisi'ni Tutsular' Re'is Talpa derinde etti

Dün gece Kahraman Türk Ordusu bütün memleketi ele aldı. Bu sırada İstanbul'da silâsız bir sivil idare kuruldu ve bütün idareler askerî idareye devredildi. İstanbul'da da aynı şekilde işler görüldü.

Dün gece saat 3 ten itibaren Türk Silâhlı Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri bütün idareleri ele aldılar.

Gayemiz bu hareketi sâlimlikle bir neticeye varabilmek ve tarafsız bir idare tahsisinde en kısa bir zamanda serbest seçim yapmak; hemel tuzak olarak kim kazanırsa kazanırsa idareyi onun eline bırakmaktır.

Türk Silâhlı Kuvvetleri en kısa zamanda sivil idareyi ele alarak memleketi sükunete kavuşturacaklardır. Memleketin her yerinde askerî idareler kuruldu ve bütün idareler askerî idareye devredildi.

Türk Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri de Millî İle girişimleri bu hareketi kazanarak başarıldılar. Garisizce Komandantları her bölgede idareyi ele aldılar. Vatandaşlar kanunî teminat altında

İstanbul'da Vali ve Belediye Reisi'ni Tutsular' Re'is Talpa derinde etti.

Silâhlı Kuvvetler, sivil idareyi ele alarak memleketi sükunete kavuşturacaklardır. Memleketin her yerinde askerî idareler kuruldu ve bütün idareler askerî idareye devredildi.

Bütün ittifaklarımızın dayanışmasıyla her yerde askerî idareler kuruldu ve bütün idareler askerî idareye devredildi.

Memleketin her yerinde askerî idareler kuruldu ve bütün idareler askerî idareye devredildi.

Hükümet mensupları, mülk idare amirleri ordumuzun muhafazası altına alındılar

Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Bakanlar Ordumuzun muhafazası altına alındılar

Halkın ihtiyaçlarını Migros ve askerler temin edecek

Halkın arzusundan çıkıp gelen ihtiyaçlarını temin edecek vasıtaların tahsis edilmesi bildirildi.

Silâhlı Kuvvetler İdaresinin Talimatı

Milletimiz İstanbul'da Halkın İhtiyaçlarını Migros ve Askerler tarafından temin edilecektir. Milletimiz İstanbul'da her türlü ihtiyaçlarını Migros ve Askerler tarafından temin edilecektir.

TÜRK ORDUSU VAZİFE BAŞINDA Silâhli kuvvetlerimiz bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı

Cuma
27
MAYIS 1960
Sayı 131 - 10.000
Her 25 kuruş

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE
Hizmet BİSMİLİ HIRAKI

Istanbul Askerî Valisi
İstanbul Bölgenin, Ağustos tahliyi ve tahliye raporları
İstanbul Askerî Vali ve Bulduya Kurulmuş Dığar
nord İstik. Teşve Anlatı. 1960
SİBİB Kurulmuş Kurulmuş

Türk Silâhli Kuvvetlerinin Millete Tebliği

Türk Silâhli Kuvvetleri, sadece birer 2 den itibaren bütün yurtta idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
İstik. 23 den itibaren Türkiye Cumhuriyeti, yeni hükümetle (İstik. 23) her türlü işleri ve idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
Türk Silâhli Kuvvetleri, sadece birer 2 den itibaren bütün yurtta idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
İstik. 23 den itibaren Türkiye Cumhuriyeti, yeni hükümetle (İstik. 23) her türlü işleri ve idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.

İstik. 23 den itibaren Türkiye Cumhuriyeti, yeni hükümetle (İstik. 23) her türlü işleri ve idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
Türk Silâhli Kuvvetleri, sadece birer 2 den itibaren bütün yurtta idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
İstik. 23 den itibaren Türkiye Cumhuriyeti, yeni hükümetle (İstik. 23) her türlü işleri ve idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.

Türk Silâhli Kuvvetleri, sadece birer 2 den itibaren bütün yurtta idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
İstik. 23 den itibaren Türkiye Cumhuriyeti, yeni hükümetle (İstik. 23) her türlü işleri ve idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.
Türk Silâhli Kuvvetleri, sadece birer 2 den itibaren bütün yurtta idareyi ele almış, derun hüküm almıştır.

İstanbul'un fetih yılında hiçbir tören yapılmayacak

İsrail'liler denizaltı ile adam kaçırmış
Yaklaşık 100 kişi kaçırdılar.
İsrail denizaltı ile adam kaçırmış.

Orti İdare dün iki tebliğ nesretti
Orti İdare, dün iki tebliğ nesretti.
Orti İdare, dün iki tebliğ nesretti.

Bayram sevindiri İstanbul bayraklarla donandı

İstanbul, bayram sevindiri.
İstanbul bayraklarla donandı.

Milli Müdafaa İstişare Konseyi dün toplandı

Mahrumiyet bölgeleri artırıldı, 3 yıllık albaylar üst rütbeden maaş alacaklar
Mahrumiyet bölgeleri artırıldı, 3 yıllık albaylar üst rütbeden maaş alacaklar.

Fas'la Veliâhî bütün Kabine adına and içti
Fas'la Veliâhî bütün Kabine adına and içti.

İsrail - B.A.C. hava çarpışması
İsrail - B.A.C. hava çarpışması.

Fren pallasını önleyecek bir sigorta icat edildi
Fren pallasını önleyecek bir sigorta icat edildi.

Amerikan uçağı ile alâkah Rus notasına cevap verildi
Amerikan uçağı ile alâkah Rus notasına cevap verildi.

Yağmur Ege'de şiddetli yağdı
Yağmur Ege'de şiddetli yağdı.

Yunanistan güzelliği kraliçesi seçildi
Yunanistan güzelliği kraliçesi seçildi.

Nükleer denemeler konferansı toplandı
Nükleer denemeler konferansı toplandı.

Dinamik pallası icat edildi
Dinamik pallası icat edildi.

Ferganada cinayet
Ferganada cinayet.

Her ayın başında horozluk yapıyorlar
Her ayın başında horozluk yapıyorlar.

Taşındığı gün yeni evinde öldü
Taşındığı gün yeni evinde öldü.

Amerika Radyo bombardımanı açtı

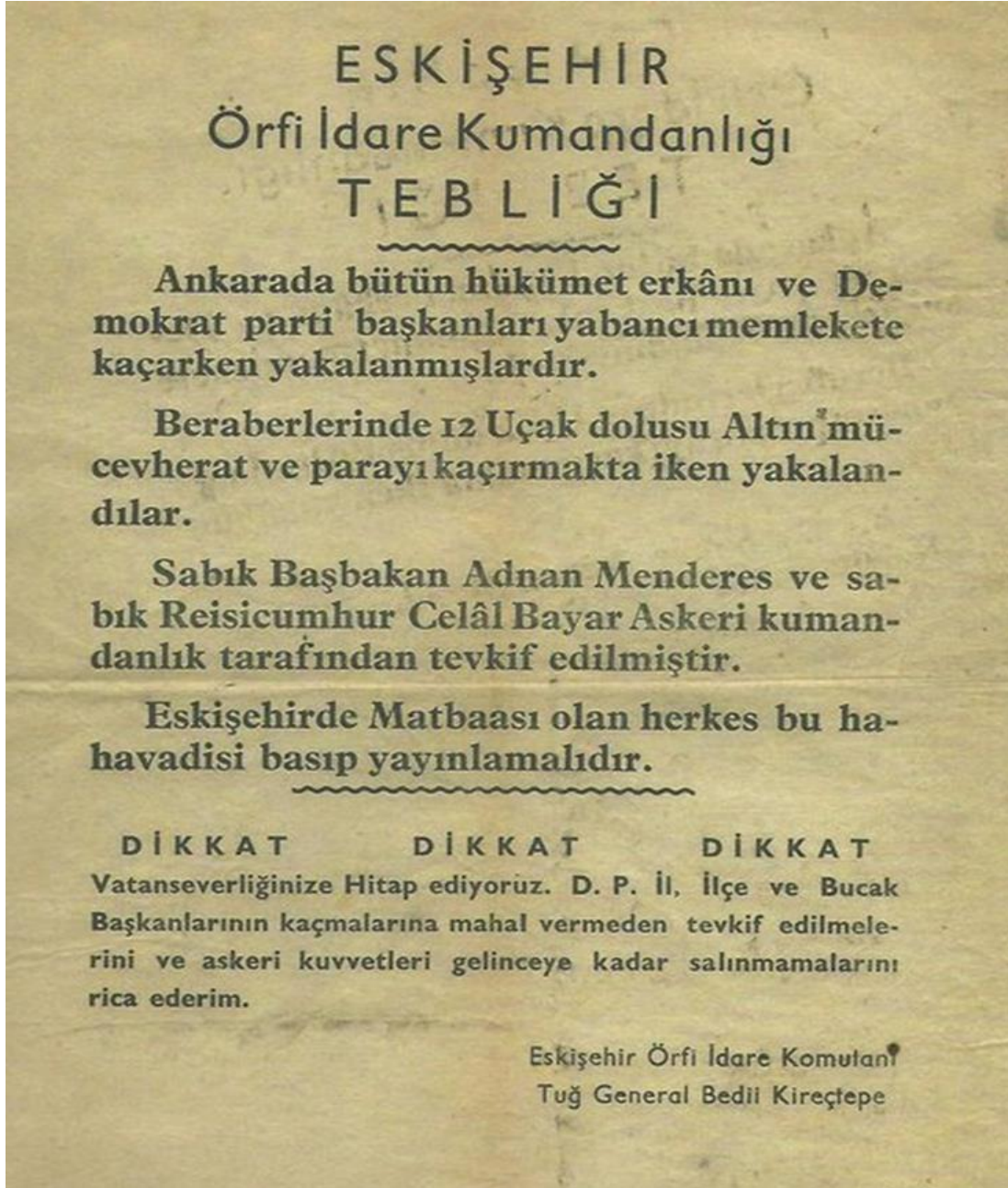
İKE'nin son beyanatına Rus hükümeti duyarlımasına karşılık, Güvenlik Konseyi Rus teklifini reddetti
İKE'nin son beyanatına Rus hükümeti duyarlımasına karşılık, Güvenlik Konseyi Rus teklifini reddetti.

Parasız yatılı imihân günleri
Parasız yatılı imihân günleri.

Yunanistan güzelliği kraliçesi seçildi
Yunanistan güzelliği kraliçesi seçildi.

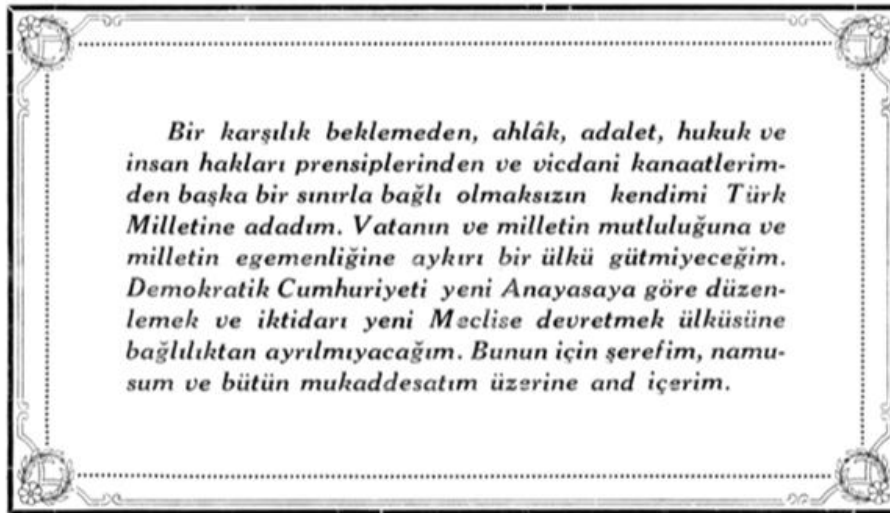
Her ayın başında horozluk yapıyorlar
Her ayın başında horozluk yapıyorlar.

Taşındığı gün yeni evinde öldü
Taşındığı gün yeni evinde öldü.

Ek 13. T.C. MBK Üyeleri

AKŞAM

Millî Türk İhtiyar
Dağ Bayırı
Duman Almış
Gözü

28
1960

İkinci Cumhuriyet kuruluyor

Büyük Millet Meclisi dün toplanıldı

Orgeneral Cemal Gürsel millete teminat verdi

Anayasayı hazırlıyacak olan Ord. Prof. S. S. Onar "Hayatımın en güzel işidir.." dedi

Millî Birlik Komitesinin amaçları

Seçim günü:

27 Mayıs 1960

Aynı muamele yok:

İttifaklara bedelik:

Anatürk'ün izinde:

Tebliğler:

1. Millî Birlik Komitesi'nin amacı...

2. Millî Birlik Komitesi'nin amacı...

3. Millî Birlik Komitesi'nin amacı...

HÜRRIYET ANITI

Demokratik, İktisadi ve Sosyal İhtiyarlar için bir milî yapıtın teşkil ediliyor

AZİZ NESİN

1. Sayfa

İlk başkanların listesi

Orgeneral Cemal Gürsel kimdir?

Tuğgeneral Tuğba'nın basın toplantısı

27 Mayıs 1960

"Bir şikâyet vâki olursa MENDERES adalete verilecek.."

İlk başkanların listesi

EMENLİ ULSUZDUR 30 MAYIS 1960

ULUS ADIMIZ ADIMIZDIR

HASAN YÜCEL HANCI HALUK YÜCEL

SABIK İKTİDARIN YARIDA KALAN TERTİBİ

İstanbul Taşıtlarla'da parayla tutulan adamlara dağıtılmış 7 bin silâh ve asker elbisesi ele geçti, depolar bulundu-Tahrip teşkilâtı yakalandı Memleketimiz ve halkımız büyük tehlike atlattı

İnönü, Gürseli ziyaret etti

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü yeni hükümetin kurulmasını dolayısıyla, Orgeneral Cemal Gürsel'i dün ziyaret edecek kendisiyle saat 16.30'dan 18.50'ye kadar görüşmüştür.

Vali değişik karar bahsettiğinde dedi ki: «Esnafımız titizlikle hareket etmelidir» Vali ve Belediye Başkanı General Başoğlu Ankara evsahibinden mistehlike kaliteki mal satılmasını rica etti.

Bu silâhlarla yüzlerce kişi tevkif ve yok edilecekti

Sahte askerler tarafından yapılacak bu tedhiş hareketi de Ordumuza yüklenerek halkla kahraman Ordumuz arasındaki sevgi bağlarının koparılmasına çalışılacaktı!

İstanbul ve İzmir'de yakalanan şahıslar

B. Amerika, İngiltere, İtalya ve Yunanistan tasvibi

Org. Gürsel'in yabancı basında konuşması B. Amerika, İngiltere, İtalya ve Yunanistan tasvibi

Bölükbaşı: Güvenle intizar etmekteyiz

Memleketimizde kardeşlik havasını hakim kılmak hepimizin vazifesidir.

CKMP heyeti Org. Gürsel'i ziyaret etti

Devlet Bakanı İnönü'nün annesi dün vefat etti

Sabık Başbakan için hacıcaan 500 bin lira!

18 Nisandan 27 Mayıs'a kadar Türkiye'de olan ve ocağı yasakları altında gini kalan hâdiselerin hikâyesini ULUS bir yam serisi halinde okuyucularına sunuyor.

Olur mu, Böyle Olur mu Kardeş Kardeşi Vurur mu

Yazar: A. O. OYMEN Bu yam serisinden, Tahkikat İncümuninin nasıl kurulduğuna ve ne çeşit icraata bulunduğu, İstanbul Üniversitesinde, Siyasal Bilimler ve Hukuk Fakültelerinde, NATO Konferansı içinde olan hâdiseler, 555 Kys, 14 Mayıs, 19 Mayıs, 20 Mayıs, 21 Mayıs Ankara müzayisesi, Demokrat Parti Grup toplantılarının ve Gazi Kalem Meclis müzakerelerinin iç yitirini bütün talâtıyla öğreneceksiniz.

PEK YAKINDA BAŞLIYORUZ

Halk, Sıtkı Yırcalı'yı Kızılay'da yuhaladı

Yırcalı bulvardan güç kaçabildi...

Kabine bağun toplanıyor

Türk Hukuk Kurumunun yazısı

GÜNAYDIN BÜLENT ECEVİT D.P.'nin durumu

D.P.'nin durumu

Kabine bağun toplanıyor

Türk Hukuk Kurumunun yazısı

D.P.'nin durumu

C. TESİ
27
Mayıs
1961

Bayram
gazetesi

MARTELELİ KEMİTİ AĞDA
Sahibi: BURHAN FELEK
Umumî Neşriyat Md.: MUSTAFA YÜCEL
Yazı İşleri Md. Mustafa ÖZDEMİR
Yaka Mahallesi - Telefon: 3303, 3304, 3305

12
SAYFA
50
KURUŞ

Büyük günün ilk yıldönümü

Başkan Gürsel, millete dün bir mesaj yayınladı

27 MAYIS BUGÜN BÜTÜN YURTTA KUTLANIYOR

Baskı rejiminin devrileceği, milletin hürriyete kavuştuğumuz 27 Mayıs 1960 gününün birinci yıldönümünü bugün, büyük bir sevinç ve gurur içinde kutluyoruz. Karanlık gün tarihimizi geride bırakan bu yılın başlangıcı olan bugün, yurdumuzun dört bucağında ibrenlerle kutlanmaktadır.

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, 27 Mayıs İstiklal ve Hürriyet Günü'nün 10. yıldönümüyle Türk milletine şu mesajı yayınlamıştır:

"27 Mayıs vespesi tarihimizde en parlak bir gündür. Milli istiklal ve hürriyetin bu gün için yeniden canlandırılması ve vatanın fakat birer bir hükümet yönetiminde...

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel

Ek 20. Hayat Dergisi, (3 Haziran 1960)

196105020001

Hayat

İSTANBULDA 19 MAYIS
(Fotoğraf: Necdet İşler)

HAFTALIK MECMUA

YIL: 6 SIRA No.: 243
SAYI: 23 CİLT: I 1961

SAHİBİ : Şevket RADO
Telefon : 22 52 50

NESRİYAT MÜDÜRÜ :
Hikmet Feridun ES
Telefon : 22 29 19

YAZI HEYETİ :
Sadun Altuna, Fikret Arıt,
Hikmet Andaç, Oğuz Tahsin,
Kemaladdin Tuğcu, Turgut
Etingli, Adnan Erim, Erdoğan
Sergin, İhsan Taysılı, Turgut
Dişakçoğlu, Resim: Sergin
Burak. Fotoğraf: İnal Tengiz-
man, Erol Derrnek, Necdet İş-
ler, Ankara Bülrosu: Ulus Mey-
danı, Hükümet Cad. No. 1,
Kat. 5, Yılmaz Çetiner, Foto
Oran Sağlık. Telefon: 10 67 24.
Ajanslar: Associated Press -
United Press - Keystone -
T. Haberler Ajansı - Ajansı
Ekspres.

BU SAYIDA MESUL MÜDÜR :
Sadun ALTUNA

TELİF HAKLARI :
Neşrettiklerimiz bütün yazı ve
resimlerin iktibas hakkı
mahfuzdur. Gönderilen ya-
zı ve resimler basılmaz ve
ya basılmaz ise editörler.

BASILDIĞI YER :
Tifdruk Matbaacılık Sanayii
A. Ş. Basımevi, Divanyolu
Türbedar sokak No: 22 İs-
tanbul. Santral : 22 48 88

MUHASEBE VE ABONE :
Telefon : 27 49 52 Çağaloğlu,
Çatalpınar sokak, Aydınlık
İlan, Kat 2.

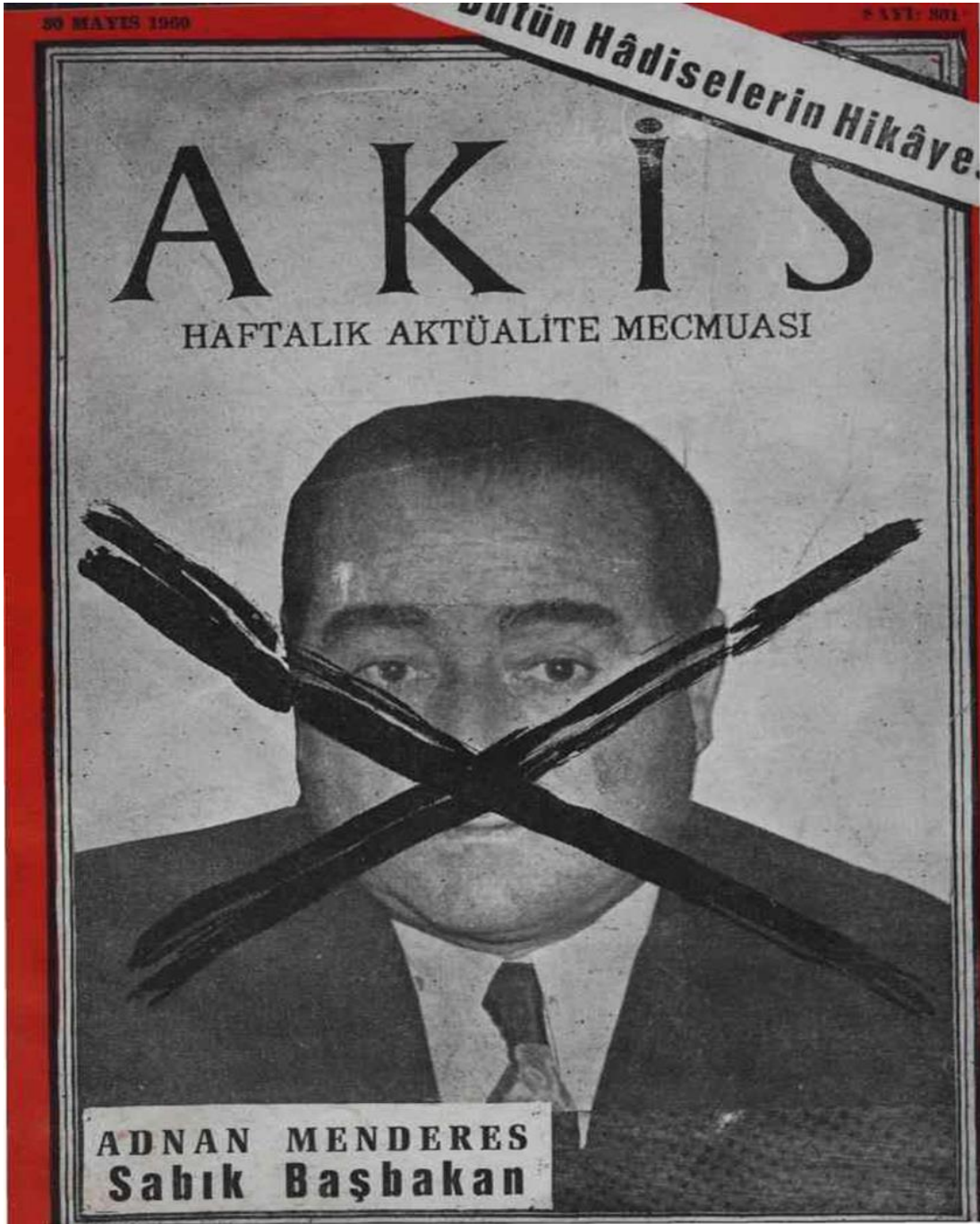
İLANLAR :
Türk Basın Birliği Resmî
İlanlar Limited Ortaklığı-
dan verilen, teklifimize uy-
gun her türlü ilan alınır.

ABONE ŞARTLARI : (Türkiye için)
Yıllık (52 Sayı) 60 T. L.
6 Aylık (26 Sayı) 30 T. L.
Yabancı memleketler için 100
T. Lirası karşılığı (deli posta ile)
Yıllık : 11 \$ veya 4 £
6 Aylık : 5.50 \$ veya 2 £
Kibrisin satış fiyatı: 100 mil
Hayat mecmuası yabancı
memleketlerde Dolar olarak 15
Cent'e, İngiliz Lirası olarak 1
Shilling'e veya bunların karşı-
lığı olan fiatla satılır. Abone
olmak isteyenler yukarıda ya-
zılı Dolar veya İngiliz Lirasını
T. C. Merkez Bankası vasıtasıyla
adresimize gönderdikleri tak-
dirdir mecmualarını muntaza-
man alırlar. Uçakla gönderile-
cek abonelerden uçak posta
masrafları ayrıca tahsil edilir.

BÜYÜK GÜNÜN YIL DÖNÜMÜ

27 Mayıs Devriminin birinci yıl dönümü bütün yurtta mu-
teşem törenlerle kutlandı. İkinci Cumhuriyet Anayasasının kabulü
bu tarihî günün mâna ve önemini bir kat daha arttırdı.

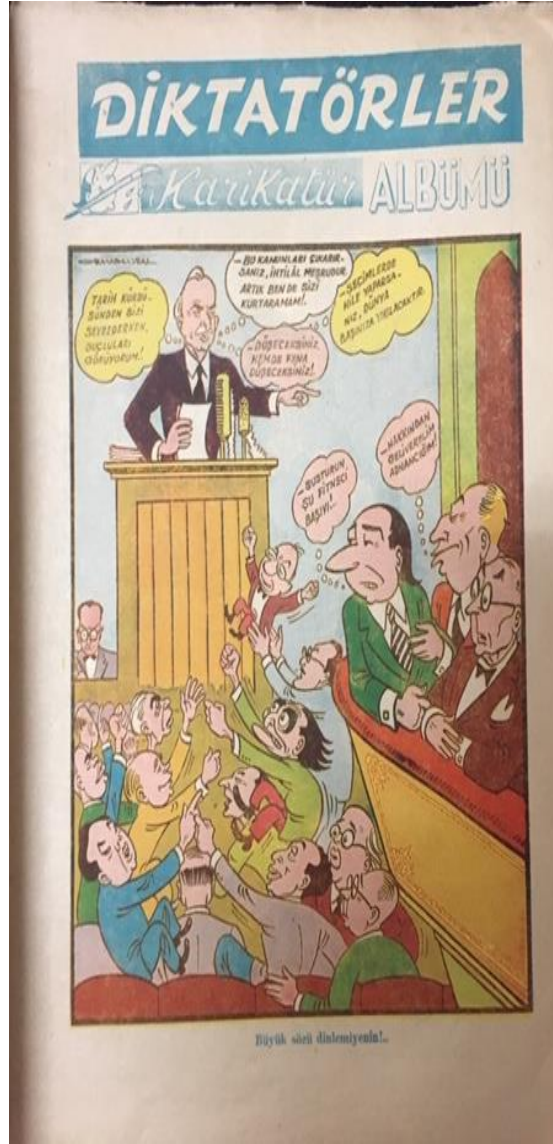
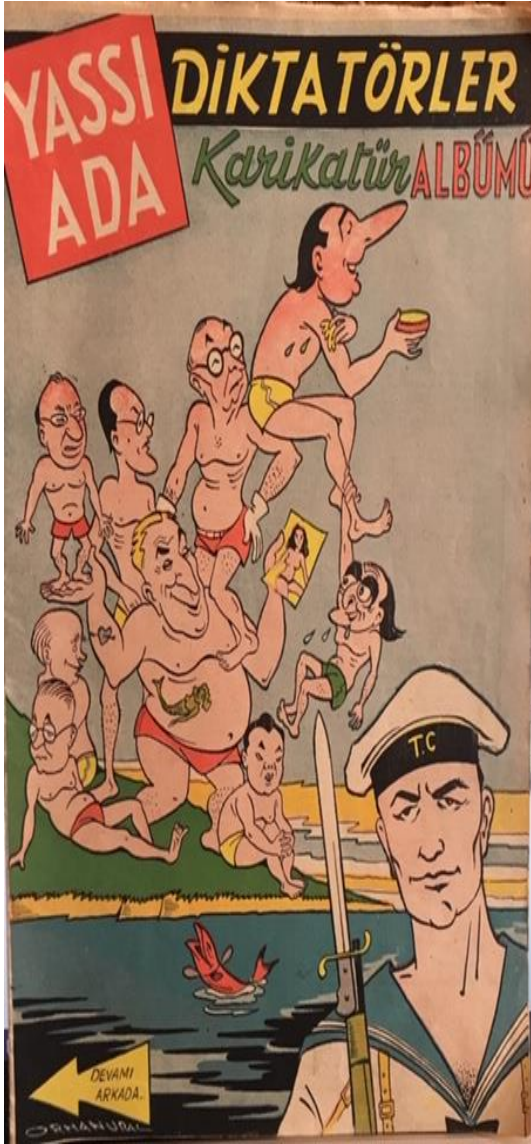
Ek 22. Akis Dergisi, Adnan Menderes Sabık Başbakan, (30 Mayıs 1960)

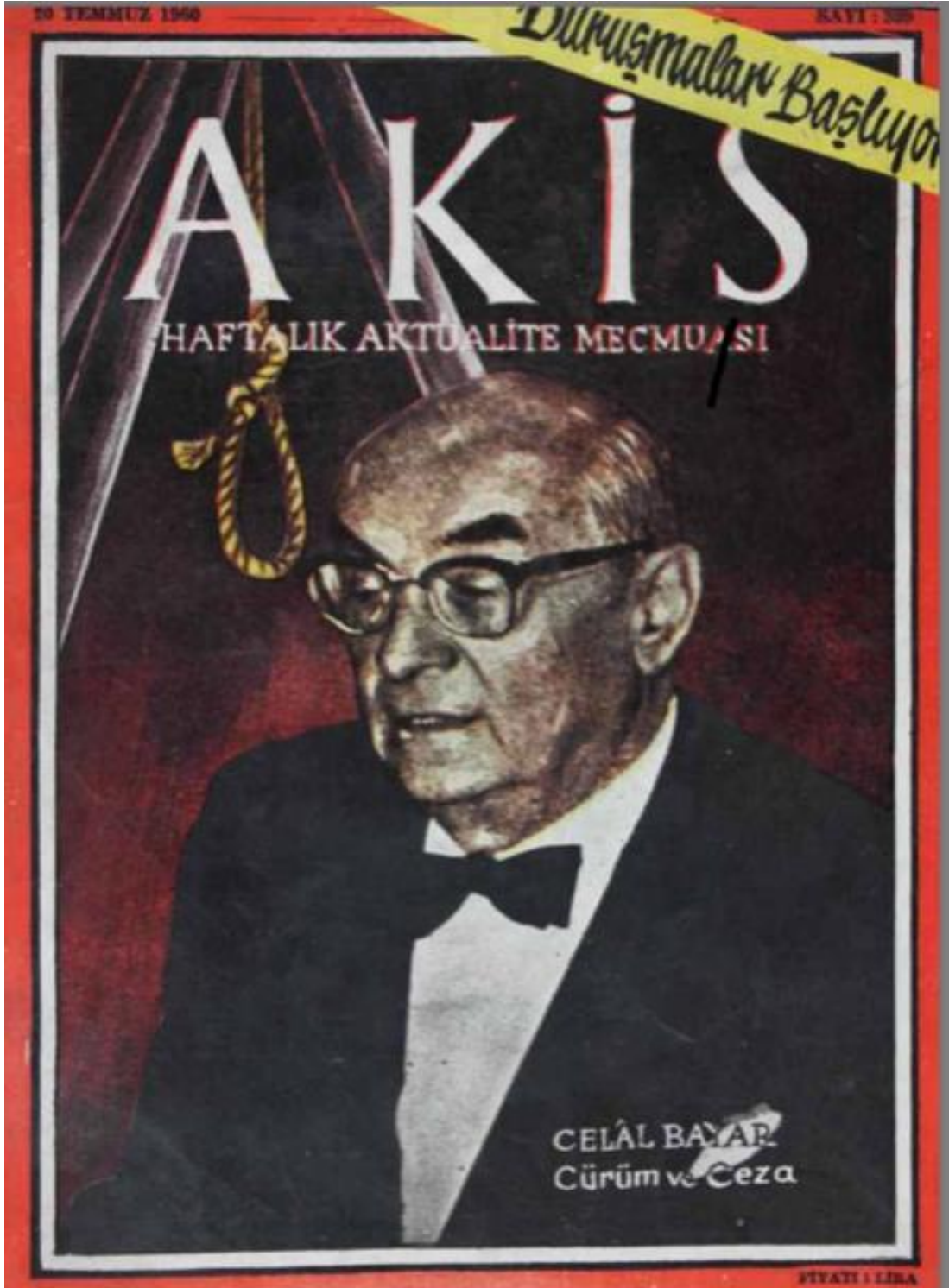
Ek 23. Kim Dergisi, (13 Temmuz 1960)

Ek 24. Yassıada Diktatörler Karikatür Albümü, (15 Ağustos 1960)

Ek 25. Akis Dergisi, (20 Temmuz 1960)

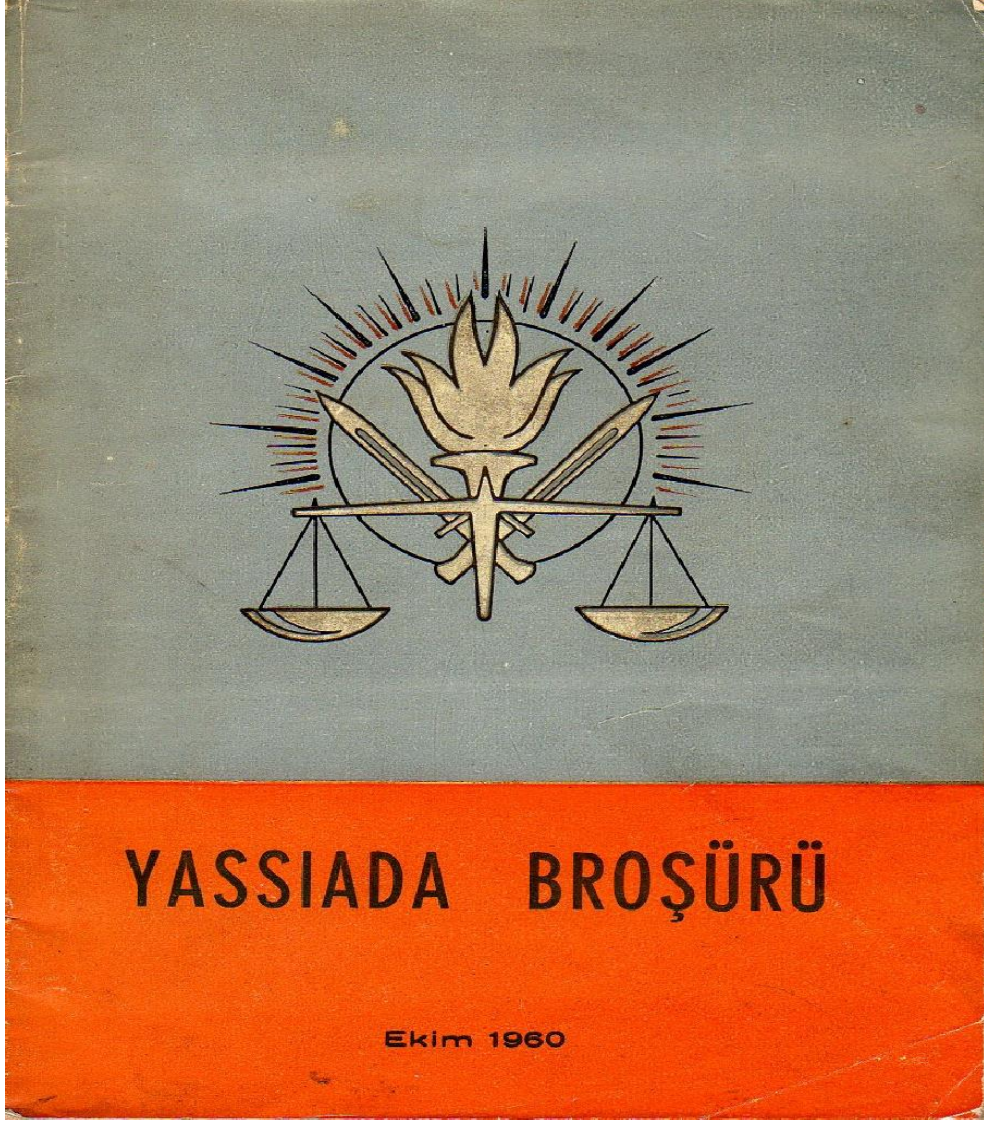

Ek 29. 27 Mayıs Atatürkçülerindir Dergisi, (1 Haziran 1965)

Ek 30. Yassıada Broşürü, (Ekim 1960)

Ek 31. 27 Mayıs Hâkimiyet Milletindir (1960), 10 Lira - Hatıra Parası

Ek 32. 27 Mayıs 1960 Darbe Yüzüğü

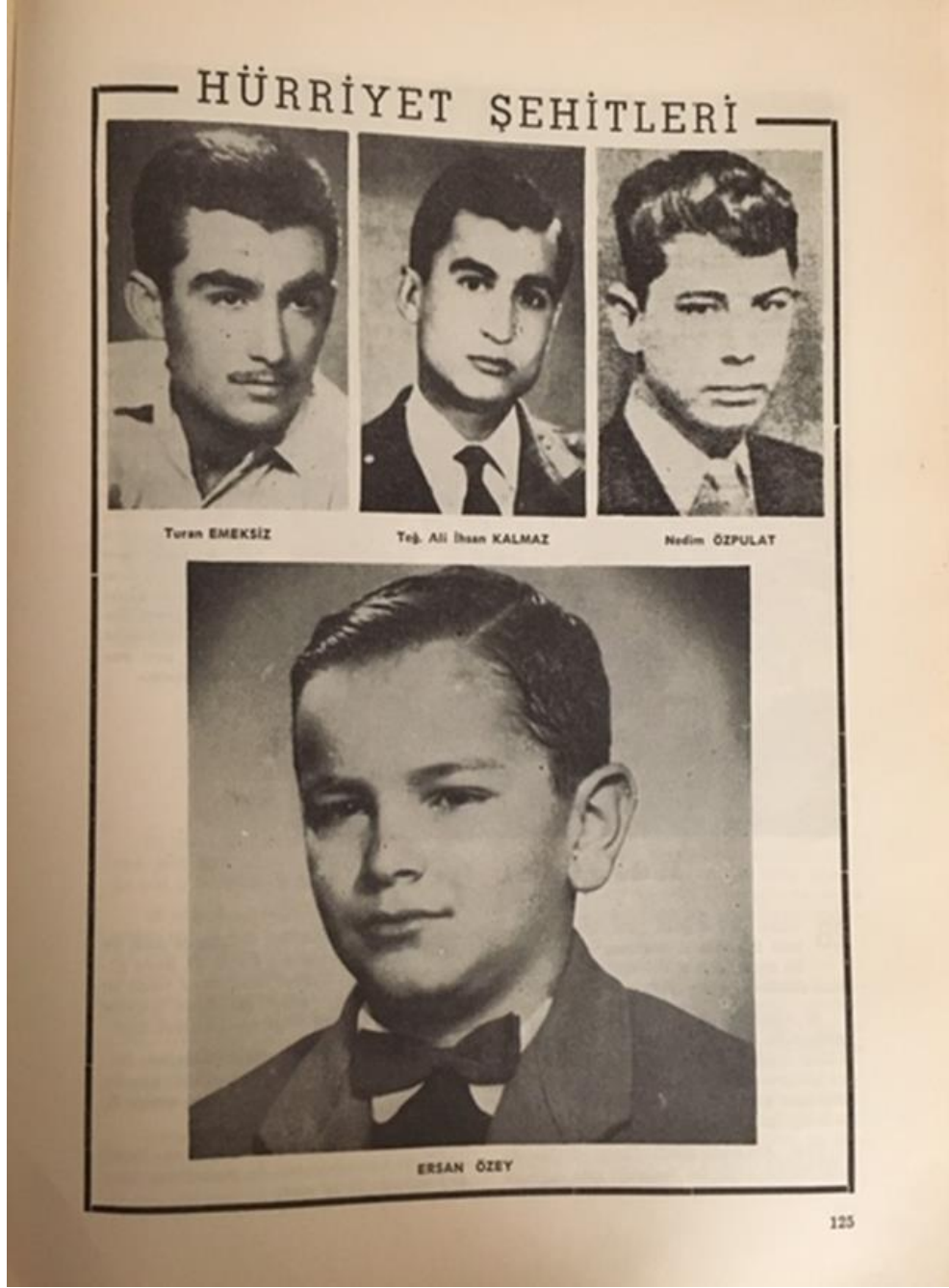

Ek 33. 27 Mayıs 1960 Sigarası Afişİ

Ek 34. 27 Mayıs Darbesini Simgeleyen Posta Pulları ve İlk Gün Zarfları

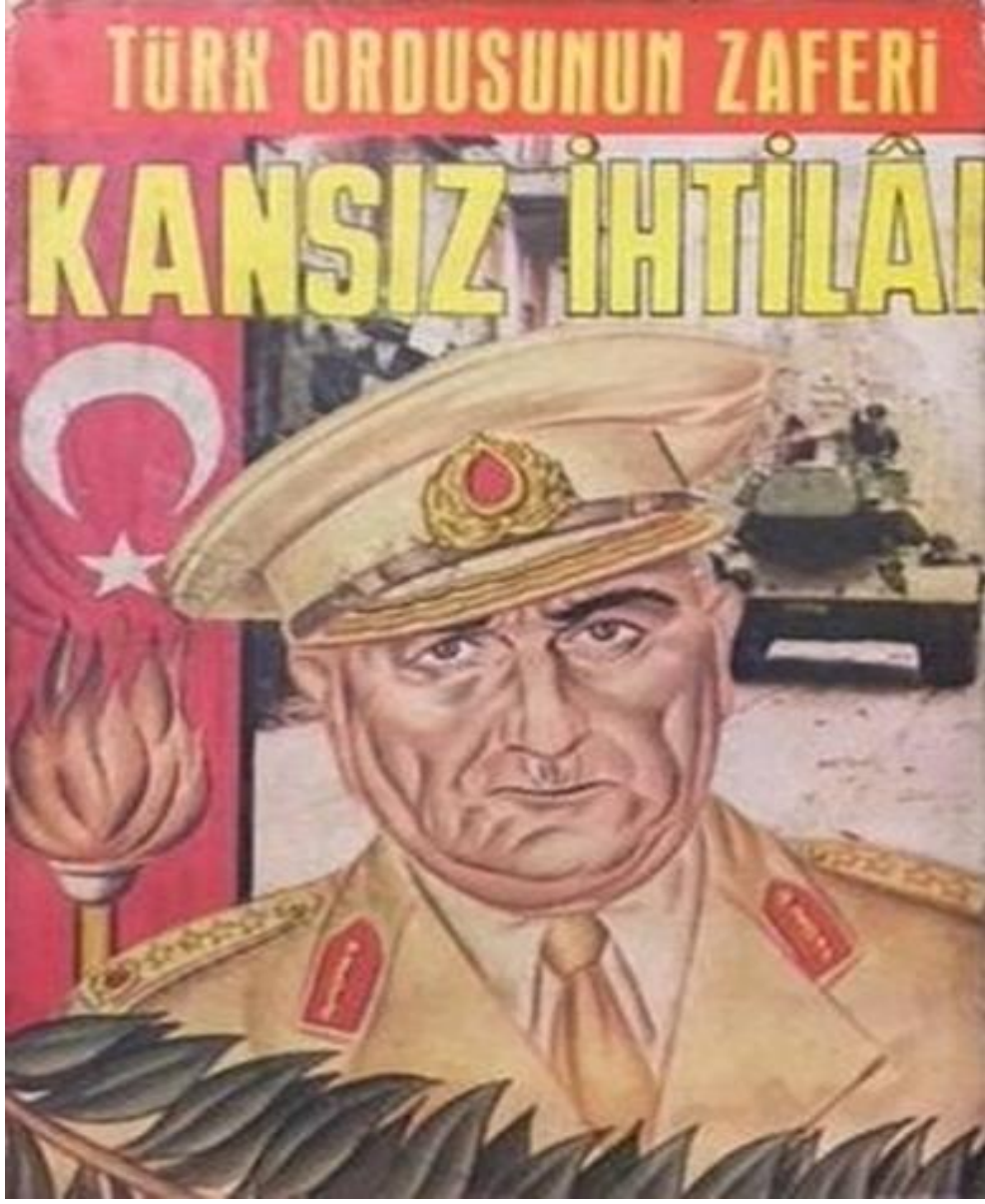

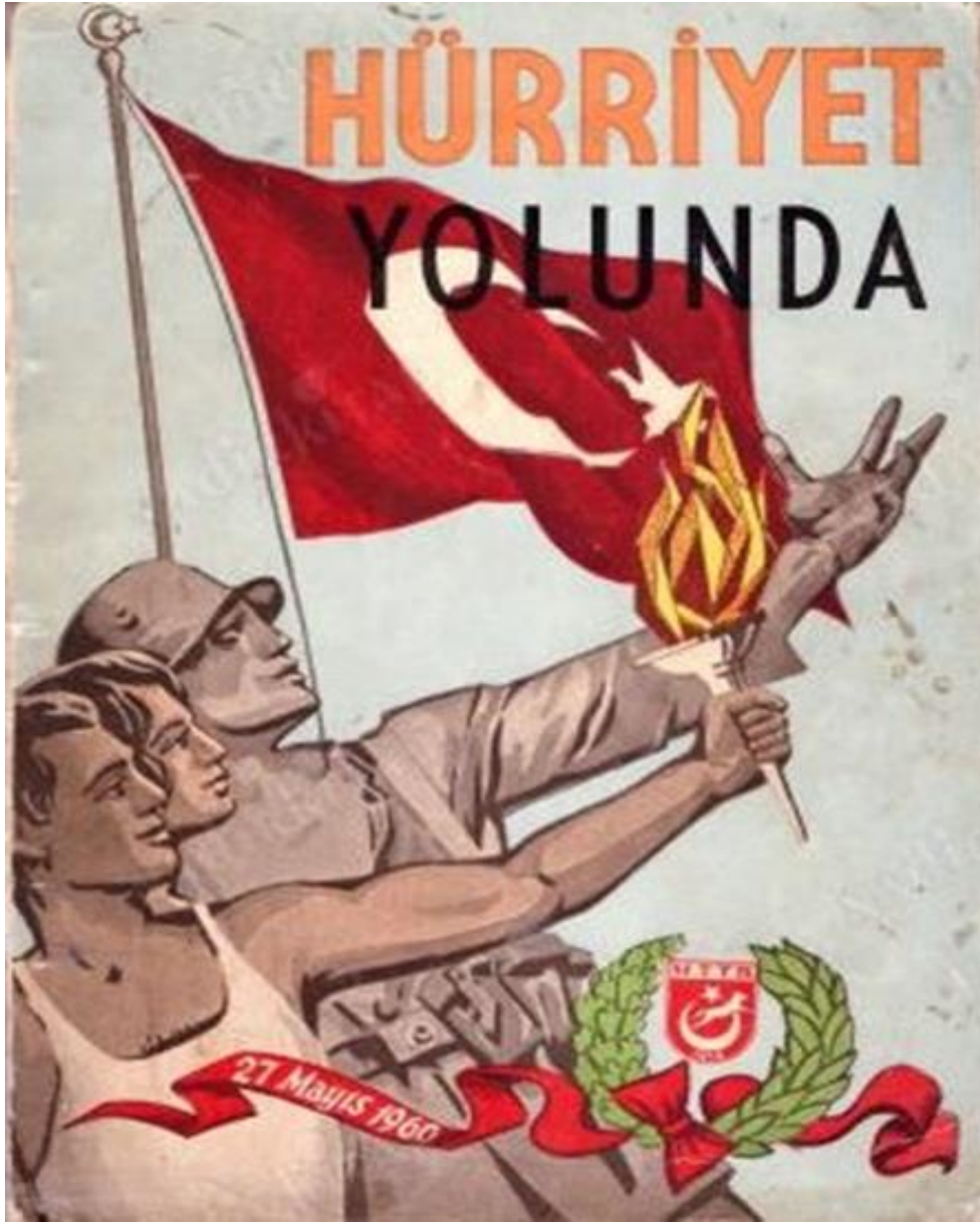
Ek 36. Avni Eevli'nin "Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi" Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-1

Ek 37. Vecdi Bürün'un "Türk Ordusunun Zaferi Kansız İhtilal" Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-2

Ek 38. Ali İsmet Gencer'in "Hürriyet Yolunda" Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-3

Ankete Cevap Verenin :

ADI VE SOYADI : Hilmi Ziya Ülken

MESLEĞİ : İst. Edebiyat, Ankara İlahiyat Fak.
Sosyoloji ve Felsefe Ord. Profesörü

SORU : Kanaatinize, Milli Devrimimizi meşru kılan sebepler nelerdir?

1. Anayasa'nın ihlâl edilmesi ve diktatörlüğe giden şiddet tarzına baş vurulması,
2. Anti demokratik kanunların çoğunluk kararile çıkarılması,
3. Keyfi ve indî kararların kanun zihniyeti yerini almaya başlaması,
4. Plânsız olan ve tetkike dayanmayan müessif yatırların doğurduğu iktisadî iflas ve müstahsil olmıyan tesisler yüzünden ödenmesi çok güç büyük ve ağır borçlar,
5. Atatürk devrimlerine devamlı ve sistemli tecavüz :
 - a) Lâiklik prensibini ihlâl ederek surette irtica temayüllerinin körüklenmesi,
 - b) Türk dil kurumuna ve dilde milliyetçiliğe hücum
 - c) Batılaşma hareketini durduran gericilik fikirlerinin korunması,
 - d) Bizzat Atatürk aleyhdarlığının dolayısıyla körüklenmesi,
6. Vazifeyi kötüye kullanma, rüşvet, iltimas vs. şeklinde ahlâka aykırı fiillerin geniş mikyasta yayılması,
7. Memleketin iktisadî, ahlâkî, hatta kısmen siyasî itibarını dünyada ve bazı memleketlerde dahi bozulmasına sebep olacak fiil ve hareketler silsilesi.

145

Ankete cevap verenin :

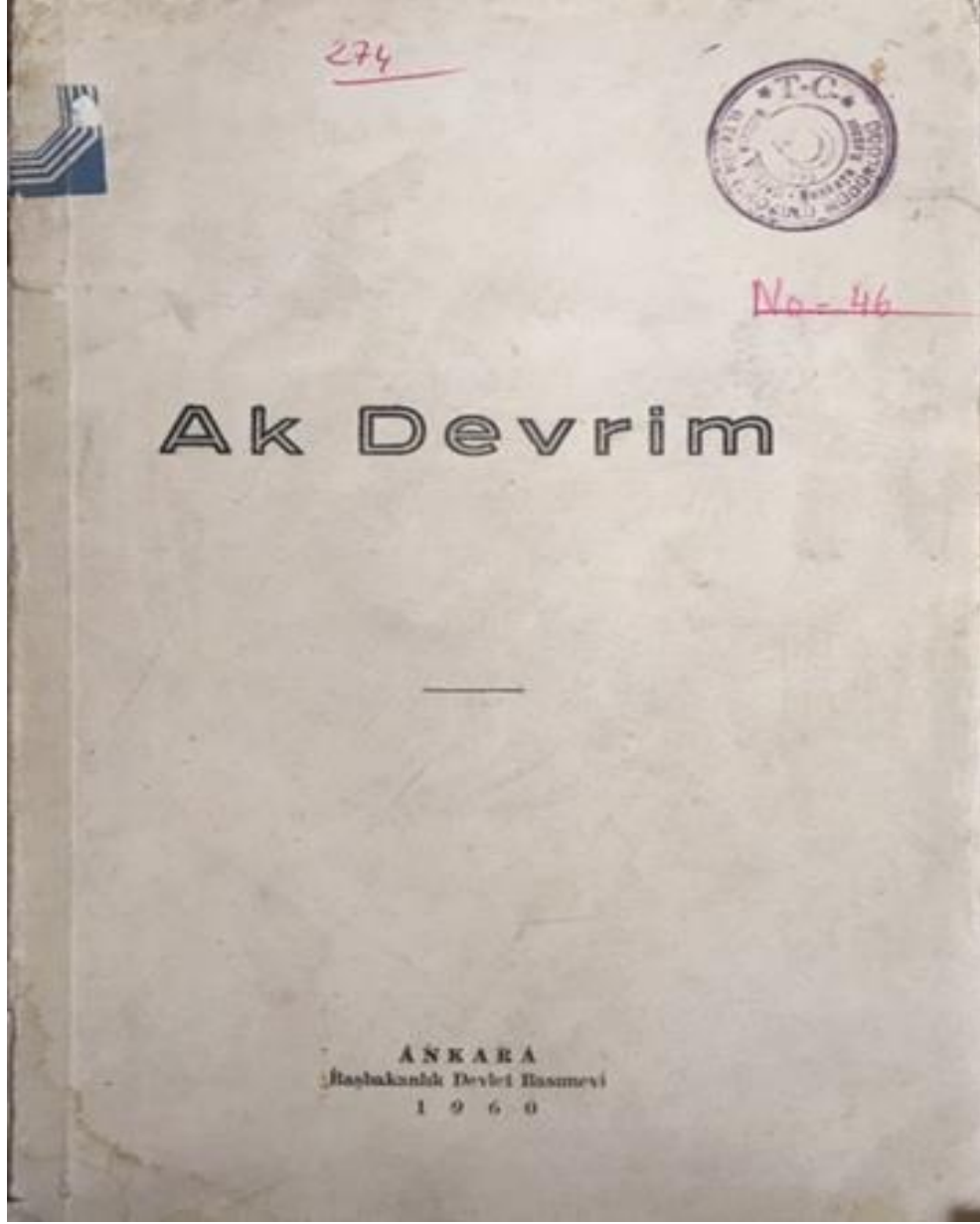
ADI VE SOYADI : Mete akıncı

MESLEĞİ : Talebe

SORU : Kanaatimizce Milli devrimimizin meşru kalan sebepler nelerdir?

Bir milletin yaşayabilmesi için hürriyet ne derece zaruri bir unsur ise, bu unsuru müdafaa etmek adı ile işbaşına gelenlerin bizzat yok etmeğe çalışmaları, ve bu milleti saha kaprislerine alet etmeğe kalkışanları iktidardan indirmek en az mefhum kadar zaruridir. İktidar sahipleri kendilerini milletin hizmetkârı değilde milleti kendilerinin hizmetkârı addetmeleri ve iktidarda kalmak hırsı ile milletlerin en ulvî müessesesi olan din müessesesini politikaya karıştırmak, gençliği bir kuvvet ve kıymet olarak görmemek, profesörüne kara cübbeli tabirini kullanıp ilim muhtariyetini işine gelmediği için kabul etmemek gibi sebepler devrimi meşru kılar.

Ek 41. “Ak Devrim” Başlığını Taşıyan Propaganda Kitabının Kapağı-4

Plevne Marşı

Beste : Mehmet Ali bey

Con tristezza

ENSTRÜMAN

TU NA NEH_Rİ AK_MAM Dİ_YOR ET_RA_FI_Mİ YIK_MAM Dİ_YOR

SA_NI BÜ_YÜK OS_MAN PA_SA Fİ_LEV_NE DEN ÇIK_MAM Dİ_YOR.

Tuna nehri akmam diyor
Etrafımı yıkamam diyor
Şanı büyük Osman paşa
Pilevneden çıkmam diyor

Olur mu böyle olur mu
Evlât babayı vurur mu
Sizi millet hainleri
Bu dünya size kabır mı

Kılıcımı vurdum taşa
Taş yarıldı baştan başa
Nanı büyük Osman paşa
Askerinle binler yaşa

Gazi Osman paşa (1832 - 1900 == 68) Rus savaşı başladığı zaman Vidin'de bulunuyordu. Plevne'yi müdafaa için emir alır almaz derhal oraya koştu ve orada tarihin en büyük müdafaa savaşını yaptı. Üstün kuvvetlerle savaştı. Birinci ve ikinci Plevne savaşlarını kazandı. Fakat çok üstün kuvvetler karşısında kaleye çekilerek tam dört buçuk ay kaleyi müdafaa etti.

20 Temmuz 1877 de şanlı tarihimiz, büyük kumandan Osman paşa'nın Plevne zaferi ile bir altın sayfa daha kazanıyordu. Bu günü yaşayan devrin ünlü marş bestecisi Mehmet Ali bey, İzmir marşı gibi ölmaz marşlarından birini daha yaptı: "Plevne Marşı"!

Bu marşın sözleri 27 Mayıs 1960 İhtilâlinde, gençlik tarafından o günün havasına uydurularak değiştirilip söylenmişti.

Plevne marşı aynı zamanda Gazi Osman paşanın Tokatlı olması hesabı ile "Tokat Gazi Osman paşa lisesi" nin de okul marşıdır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fatma ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi : Nazilli / 25. 05. 1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölümü (2014)
Akdeniz Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Pedagojik Formasyon Sertifikası (2014/2015)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih / Yüksek Lisans (2017)
Bildiği Diller : İşaret Dili, Osmanlıca, İngilizce.

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Antalya Doğa Koleji Store – (Satış Danışmanı - 2014)
: Aydın-İsabeyli Kampüsü İsabeyli Kredi Yurtlar Kurumu İşaret Dili Öğretmenliği (2017)
: MEB Ücretli Öğretmenlik Aydın-Nazilli Orhan Gazi İlkokulu Özel Eğitim Öğretmeni (2017)
: Aydın- Gevherhan Sultan Kredi Yurtlar Kurumu - İşaret Dili Öğretmenliği (2017-2018)
: Aydın-Nazilli Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu İşaret Dili Öğretmenliği (2017-2018)
: Aydın-Nazilli Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu, Nazilli Devlet Hastanesi- İşaret Dili Öğretmenliği (2018)
: Sultanhisar Halk Eğitim Merkezi- Mezun Öğrencilere Yönelik Destekleme ve Yetiştirme Kursları-Tarih Öğretmenliği (2018)

Bilimsel Faaliyetler

Adnan Menderes Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürlüğü, Başbakan Adnan Menderes Sözlü Tarih Çalışması Projesi

Çelik, F. (2018, Mart). Adnan Menderes Üniversitesi “*Uluslararası Türk Siyasi Hayatında Adnan Menderes*” Konulu Sempozyum, Teşekkür Belgesi, Aydın.

Çelik, F. (2018, Mayıs). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi 7. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, Teşekkür Belgesi, Burdur.

Çelik, F. (2018, Mayıs). Trablusgarp Savaşı. Yazılı Bildiri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi 7. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, Burdur, s.281-292.

Çelik, F. (2019, Nisan). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi “*Ermeni Meselesi*” Konulu *Paneli*, Teşekkür Belgesi, Aydın.

Çelik, F. (2019, Mayıs). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi “*Pontus Meselesi*” Konulu *Paneli*, Teşekkür Belgesi, Aydın.

İletişim

E-posta Adresi : fatmacelikk50@gmail.com

Tarih : 24.09.2019